

วารสาร มนุษย์กับสังคม

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

JOURNAL OF MAN AND SOCIETY

FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (ม.ค. 66 - มิ.ย. 66)

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Faculty of Humanities and Social Sciences

Maharakham University

ISSN 2286 6779

วารสารมนุษยกับสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

Journal of Man and Society Faculty of Humanities and Social Sciences

ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (ม.ค. 66 - มิ.ย. 66)

เจ้าของ: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
วัตถุประสงค์: เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ใหม่ และส่งเสริมให้คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นิสิต รวมทั้งผู้สนใจได้เผยแพร่ผลงานวิชาการ ผลงานวิจัย ทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ที่ปรึกษาวารสาร: คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองคณบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ขอบเขตเนื้อหา บทความวิจัยและบทความวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้แก่
อักษรศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ภาษาและภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์และ
ปรัชญาแห่งศาสตร์ความรู้ การพัฒนา และวัฒนธรรมศึกษา

กำหนดการออกเผยแพร่

วารสารมนุษยกับสังคม ตีพิมพ์เผยแพร่ราย 6 เดือน (ปีละ 2 ฉบับ)
มกราคม-มิถุนายน
กรกฎาคม-ธันวาคม

ทุกบทความที่ตีพิมพ์ต้องผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Reviewed)
ในสาขาวิชานั้นไม่น้อยกว่าสองท่าน ทศนะและความคิดเห็นของบทความในวารสารฉบับนี้
เป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน ไม่ถือเป็นทศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ

ส่งบทความตีพิมพ์ได้ที่: <http://human.msu.ac.th/husocjournal>

ติดต่อกองบรรณาธิการวารสารมนุษยกับสังคม

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150
อีเมล: husoc.msu.journal@msu.ac.th
โทร: 095-167-4698
เว็บไซต์: <http://human.msu.ac.th/husocjournal>

พิมพ์ทั้งหมด 60 เล่ม

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย

ISSN 2286 6779

พิมพ์ที่: บริษัท มาตา การพิมพ์ จำกัด

77/261 หมู่ 4 ตำบลบางคูรัด

อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110

คณะกรรมการกองบรรณาธิการ วารสารมนุษยศาสตร์กับสังคม

บรรณาธิการ	รองศาสตราจารย์ ดร.ภาคภูมิ หรรณภา	
กองบรรณาธิการ	ศาสตราจารย์ (เกียรติคุณ) ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
	ศาสตราจารย์ ดร.บุษบา กนกศิลป์ธรรม	มหาวิทยาลัยศิลปากร
	ศาสตราจารย์ ดร.ปรีศวรร ยืนแสน	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
	ศาสตราจารย์ ดร.สุวิทย์ อีร์ศาควัต	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
	รองศาสตราจารย์ ดร.กตัญญู แก้วหานาม	มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
	รองศาสตราจารย์ ดร.กฤษ ทองเลิศ	มหาวิทยาลัยรังสิต
	รองศาสตราจารย์ ดร.จักรกริช สังขมณี	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
	รองศาสตราจารย์ ดร.จารุวรรณ ธรรมวัตร	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
	รองศาสตราจารย์ ดร.ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
	รองศาสตราจารย์ ดร.ธัญญา สังขพันธานนท์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
	รองศาสตราจารย์ ดร.นิตยา วรรณกิตร์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
	รองศาสตราจารย์ ดร.โยธิน แสงวดี	มหาวิทยาลัยมหิดล
	รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ภัทรธนานันท์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
	รองศาสตราจารย์ ดร.อริยญา ศิริผล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
	รองศาสตราจารย์ ดร.นันทนัย ประสานนาม	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
	รองศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญประภา ภัทรานุกรม	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
	รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ปัญญาเมธิกุล	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
	รองศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ รักษ์มณี	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
	รองศาสตราจารย์ ดร.สิริวรรณ นันทจันทุล	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกศกมล บุญปรการ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชุมพร มูรพันธุ์	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณณินท์ รักวงศ์วาน	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนพลชัย ชามะรัตน์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาสิต ลีนิวา	มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
	อาจารย์ ดร.โสภี อุ้นทะยา	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยบรรณาธิการ	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยยนต์ ทองสุขแก้ง, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิศักดิ์ สุขยั้ง และอาจารย์ ดร.พิมพ์พร ภูครองเพชร	
เลขานุการ	อาจารย์ ดร.มุลินทร์ ลักษณะวงษ์	
ผู้ช่วยเลขานุการ	นางสาวปภาวรินทร์ วรหิน	
พิจารณาตรวจสอบภาษาอังกฤษ	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิศักดิ์ สุขยั้ง	
พิจารณาตรวจสอบภาษาไทย	อาจารย์ ดร.มุลินทร์ ลักษณะวงษ์, นางสาวปภาวรินทร์ วรหิน	
ออกแบบรูปเล่ม ปก / ดูแล พัฒนาเว็บไซต์ และระบบสารสนเทศ	อาจารย์พงษ์ศักดิ์ สังขมณี, นายอรรถสิทธิ์ ศรีรักษ	

บทบรรณาธิการ

บทความที่ปรากฏในวารสารมนุษยกับสังคมฉบับนี้ มีประเด็นศึกษาที่ครอบคลุมทั้งสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยมีทั้งเกื้อบทความเกี่ยวกับวรรณกรรม หลักสูตรการสอน ประวัติศาสตร์และสังคม

องค์ความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาค้นคว้าวิจัยของมนุษย์ได้นำพาเราไปสู่ความเข้าใจ ในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ดังเช่น การศึกษาตำนานของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะในอำเภอซีเหมิน เมืองผู่เอ๋อ มณฑลยูนนาน ประเทศจีน เรื่องเล่าลาวพลัดถิ่นในวรรณกรรมลาวหลังการเปลี่ยนแปลง การปกครอง หรือการศึกษาพัฒนาการของวรรณกรรมพุทธศาสนาในพม่าและการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำพม่าในช่วงราชวงศ์คองบอง หรืองานด้านอุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิงในนิทานชาดกจากพระไตรปิฎก เรื่องพระเจ้าห้าร้อยชาติ รวมทั้งวรรณกรรมเชิงนิเวศที่กำลังนิยมนิศึกษากันอย่าง ฮิตสิบสอง: มุมมองประเพณีเชิงนิเวศ “หุบเขาฝนโปรยพร”: การประกอบสร้างและการนำเสนอดินแดนในอุดมคติเชิงนิเวศ และการสื่อสารนิเวศเชิงนิเวศในวรรณกรรม 4 เล่มของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ วารสารฯ ได้นำเสนองานทางด้านภาษาศาสตร์และการสอน เรื่องกลวิธีการเขียนและลักษณะการปรากฏอักษรย่อและคำย่อทางวงศ์พันธุ์กิจในหนังสือพิมพ์ออนไลน์เวียดนาม และการตีความวากยสัมพันธ์ของนามวลีที่ใช้กับตัวคุณานุประโยคเฉพาะเจาะจง Which และ That ในตำราอาหารภาษาอังกฤษ สิ่งที่เราไม่ได้คือการมองเห็นความสำคัญของกำลังขับเคลื่อนทางสังคม คือการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้านสู่นวัตกรรมชุมชน ตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษาชุมชนชาวบรู บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ประเด็นศึกษาสาระ ความรู้ อันหลากหลายของบทความทั้งเก้าเรื่องในฉบับนี้ จะสะท้อนให้เห็นถึงขอบเขตด้านเนื้อหาที่ครอบคลุมทั้งสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และวารสารฉบับนี้น่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยสร้างสรรค์จุดประกายจินตนาการ และเกิดประโยชน์ต่อผู้อ่านทั้งด้านความรู้ใหม่ ระเบียบวิธีวิจัยทางมนุษยศาสตร์ และการบูรณาการศาสตร์อื่นเข้ากับการศึกษาภาษา สังคม และวัฒนธรรม

ภาคภูมิ หรรณา
บรรณาธิการ

สารบัญ

การศึกษาตำนานของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะในอำเภอซีเหมิน เมืองผู่เอ๋อ มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน SHEN QIANYUAN และ บัวผัน สุพรรณยศ	7
เรื่องเล่าลาวพลัดถิ่นในวรรณกรรมลาวหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง สมัย วรรณอุดร, ฌักทรรสา ดาวซาวะ, เฉลิมศักดิ์ บุตรพวง และ สมพาวัน แก้วบุตตา	27
พัฒนาการของวรรณกรรมพุทธศาสนาในพม่าและการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำพม่า ในช่วงราชวงศ์คองบอง ชนมน จันท์รมี และ ทวีศักดิ์ เผือกสม	49
อุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิงในนิทานชาดกจากพระไตรปิฎก เรื่องพระเจ้าห้าร้อยชาติ โลภี อุณหะยา	71
อีตลีสอง: มุมมองประเพณีเชิงนิเวศ พระมหาอิวัฒน์ ภาทรกวี (บุตรดานาง) และ จีรวัดน์ สติธิธรรม	87
“หุบเขาฝนโปรยไพร” : การประกอบสร้างและการนำเสนอจินตนาการในอุดมคติเชิงนิเวศ และการสื่อสารเชิงนิเวศในวรรณกรรม 4 เล่มของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ ธนาวรรธ ชายกุล	107
กลวิธีการเขียนและลักษณะการปรากฏอักษรย่อและคำย่อทางวงศ์พันธุ์ธุรกิจ ในหนังสือพิมพ์ออนไลน์เวียดนาม เมลดา เอกคำพันธ์, Cao Thi Hong Van และ วันทนี นาคชัยเงิน	135
การตีความวากยสัมพันธ์ของนามวลีที่ใช้กับตัวคุณานุประโยคเฉพาะเจาะจง Which และ That ในตำราอาหารภาษาอังกฤษ อภิรักษ์ วงศ์กิตติพร	151
การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้านสู่นวัตกรรมชุมชน ตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษาชุมชนชาวบรู บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี รังสรรค์ นัยพรม	173
บทวิจารณ์หนังสือ พลเมืองสร้างสื่อ สื่อสร้างพลเมือง บรรจง บุรินประโคน	193
ข้อกำหนดการเสนอบทความวิชาการ/วิจัย เพื่อตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์กับสังคม จริยธรรมการตีพิมพ์ผลงาน	201 202

การศึกษาตำนานของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะในอำเภอซีเหมิน เมืองผู่เอ๋อ มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

SHEN QIANYUAN¹ และ บัวผัน สุพรรณยศ²

สาขาภาษาไทยเพื่ออาชีพ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย¹

สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย²

E-mail: 1346592790@qq.com¹, maebua@hotmail.com²

วันที่รับบทความ: 5 พฤศจิกายน 2022

วันแก้ไขบทความ: 16 มกราคม 2023

วันที่ตอบรับบทความ: 24 มกราคม 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อคัดสรรและแปลตำนานของชาวลัวะในอำเภอซีเหมิน เมืองผู่เอ๋อ มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ด้วยวิธีดำเนินการวิจัยคือ การคัดสรรและแปลตำนานเกี่ยวกับชาวลัวะในหนังสือชื่อกังหลี่ (司岗里) ได้ผลการวิจัยว่า ในหนังสือชื่อกังหลี่ทั้งหมดมี 26 บท ผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหาแล้วพบว่า มีตำนาน 6 เรื่อง ได้แก่ 1) ตำนานการสร้างโลก พบว่า ชาวลัวะนับถือเทพเจ้าโมเหว่ย (MoWei) เป็นเทพเจ้าสูงสุด 2) ตำนานจุดกำเนิดชื่อกังหลี่ พบว่าบรรพบุรุษของชาวลัวะออกมาจากถ้ำชื่อกังหลี่ซึ่งถือเป็นจุดกำเนิดและเป็นรากเหง้าของชาวลัวะ 3) ตำนานน้ำท่วมโลก พบว่าชาวลัวะมีประสบการณ์น้ำท่วมสองครั้ง 4) ตำนานการสร้างบ้านเรือน เครื่องนุ่งห่ม และการเพาะปลูก พบว่า เทพต้าหว่าแจกจ่ายน้ำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ และแบ่งงานให้ลูกแปดคน ซานมู่ลั่ว (SanMuLuo) เป็นผู้สอนการสร้างบ้านเรือนให้แก่ชาวลัวะ 5) ตำนานการบูชาบรรพบุรุษ พบว่า เทพอันมู่ไกว่ (AnMuGuai) เป็นผู้บูชาดวงวิญญาณมารดา และทำให้ชาวลัวะได้มีประเพณีการบูชาบรรพบุรุษ และ 6) ตำนานกลองไม้ พบว่า ชาวลัวะใช้กลองไม้โมเหว่ยเป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับเทพเจ้า ตำนานทั้ง 6 เรื่อง ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรม และวิถีชีวิตของชาวลัวะ

คำสำคัญ: ตำนาน ลัวะ จีน การแปล หนังสือชื่อกังหลี่

A Study of Lua Ethnic Group Legends in Ximeng District, Pu'er City, Yunnan Province, People's Republic of China

SHEN QIANYUAN¹ and Buaphan Suphanyot²
Master's degree program (M.E.d) in Thai Language for Career Program,
University of the Thai Chamber of Commerce¹
Associate Professor in Department of Thai Language, Faculty of Humanities,
University of the Thai Chamber of Commerce²
E-mail: 1346592790@qq.com¹, maebua@hotmail.com²

Received: November 5, 2022

Revised: January 16, 2023

Accepted: January 24, 2023

Abstract

This study aims to select and translate legends of the Lua ethnic group in Ximeng District, Pu'er City, Yunnan Province, People's Republic of China. The research method is the selection and translation of Lua legends in Si Gang Li. The study found that Si Gang Li comprises 26 chapters. The researcher found six legends: 1) the Creation of the World, the study found that Lua people worship MoWei as the supreme god, and 2) the Origin of Si Gang Li. The study found that Lua's ancestors came from Si Gang Li Cave, which is considered Lua's origin and grassroots; 3) the Flood, the study found that the Wa people experienced two floods.; 4) the Creation of houses, clothing, and agriculture. The study also found that the Dawa god distributed water to various ethnic groups and divided the work among his eight children, and the AnMuLuo god taught Lua people how to build houses; 5) the Worship of Ancestors, the study found that the AnMuGuai god worshipped his mother's spirit and this originated the tradition of ancestor worship; and 6) the Wooden Drum, the study found that Lua people used MoWei drum as a tool to communicate with gods. All these six legends talk about the Lua people's background, culture, beliefs, tradition, and way of life.

Keywords: Legend, Lua, China, Translation, Si Gang Li

บทนำ

ลัวะเป็นชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่ที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ซึ่งมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานประมาณ 2,000 ปี ในอดีตชาวลัวะเคยมีวิวัฒนาการที่เจริญรุ่งเรือง และอาศัยกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปทั้งในประเทศจีน เมียนมาร์ ไทย ลาว และประเทศอื่น ๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในสาธารณรัฐประชาชนจีน จะเรียกกันว่า “หว่า” ซึ่งอาศัยอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของมณฑลยูนนาน (หม่า เซ่าจ่าน 马少展 และ หนิง เฉิงชุน 宁成春, 1981) ทั้งนี้กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะที่อาศัยอยู่แต่ละที่ของประเทศไทยมีชื่อแตกต่างกัน เช่น จังหวัดน่านเรียกว่า “ลัวะ” จังหวัดแม่ฮ่องสอนเรียกว่า “ลวี่เอะ” จังหวัดเชียงใหม่เรียกว่า “ลวะ” และจังหวัดเชียงรายเรียกว่า “ปลั่ง” (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ และคณะ, 2555) ชาวลัวะมีความเชื่อทางศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ รวมทั้งยังมีความเชื่อเกี่ยวกับผีที่เชื่อว่าวิญญาณไม่ตาย และในความเชื่อของแต่ละพื้นที่ก็จะมี ความแตกต่างกัน เช่น ลัวะในจังหวัดน่านจะนับถือผีทางสายผู้หญิง (แม่) แต่ลัวะในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอนนับถือผีทางสายผู้ชาย (พ่อ) ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นโครงสร้างทางสังคมที่คล้ายกับในมณฑลยูนนานและหม่า (ชลธิรา สัตยารัฒนา, 2530) อย่างไรก็ตาม ลัวะยังมีวัฒนธรรมการเล่าเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นนิทานพื้นบ้าน ตำนานที่ช่วยให้เข้าใจในสภาพแวดล้อม วิถีชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม และช่วยสืบสานวัฒนธรรมให้สังคมมีความสงบสุข (เสาวลักษณ์ อนันตศานต์, 2530) นอกจากนี้ตำนานยังช่วยสร้างความบันเทิงและหลอมรวมจิตใจของชาวลัวะให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งถือได้ว่าตำนานมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อชีวิตของผู้คนในอดีต ปัจจุบันจึงมีนักศึกษาจีนจำนวนมากไปรวบรวมข้อมูลเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่เป็นภาษาจีนกลางให้ลูกหลานสืบทอดวัฒนธรรมของชาวลัวะ ผู้วิจัยได้สำรวจเอกสารวิชาการที่กล่าวถึงตำนานชื่อทางหลักของชาติพันธุ์ลัวะในประเทศจีน จำนวน 3 เล่ม ได้แก่ 1) การสำรวจประวัติศาสตร์สังคมของชนชาติว่า (佤族社会历史调查) ของ ชิว อี้เฟิง (邱锬锋) และคณะ (1957) มีเนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวถึงการสร้างโลก การกำเนิดของมนุษย์ การก่อตัวและการอพยพของประชาชาติ การกำเนิดของภาษา การค้นพบเมล็ดธัญพืช การประดิษฐ์ไฟ และประเพณีการผลิตและการดำรงชีวิตต่าง ๆ ของชาวลัวะในอำเภอซีเหมิง มณฑลยูนนาน 2) หนังสือเรื่องวรรณคดีแห่งมณฑลยูนนาน และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (云南民族文学与东南亚) ของฟู่กวางหยู (傅光宇, 2007) กล่าวถึงตำนานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในมณฑลยูนนาน เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ กลุ่มชาติพันธุ์ซู่ กลุ่มชาติพันธุ์จ้วง ฯลฯ และ 3) ชื่อทาง หลี่ (司岗里) ของ บี้ เต็งเฉิง (毕登程) และ สุยกว่า (隋嘎, 2009) กล่าวถึง ตำนานของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะในอำเภอซีเหมิง เมืองผู่เอ๋อ มณฑลยูนนาน เนื่องจากชาวลัวะไม่มีภาษาเขียน ตำนานหลายเรื่อง

จึงถูกถ่ายทอดด้วยการแสดงออกทางปากในลักษณะการเล่าเรื่องก่อนและค่อย ๆ พัฒนาไปเป็นรูปแบบการร้องเพลงจากการศึกษาค้นคว้าเอกสารวิชาการทั้งหมดแล้ว ผู้วิจัยได้พิจารณาคัดเลือกหนังสือ 1 เล่ม คือ ชื่อทางหลี่ ของ ปี้ เต็งเฉิง และ สุกง่า (2009) เพราะเป็นหนังสือที่พิมพ์เผยแพร่ล่าสุด และมีข้อมูลที่รวบรวมได้ค่อนข้างสมบูรณ์ ตำนานส่วนใหญ่กล่าวโดยสุยก่าที่เป็นผู้พิพากษาเก่าที่มีชื่อเสียงของอำเภอซีเหมิง ส่วนปี้ เต็งเฉิง เป็นสมาชิกสมาคมนักเขียนของมณฑลยูนนาน เขาอุทิศตนให้กับการค้นคว้าเกี่ยวกับตำนานของชาวลัวะและได้ทำการตีความแนวคิดพื้นฐานใหม่ของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมลัวะ ซึ่งได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายเพื่อเติมเต็มข้อมูลด้านวัฒนธรรมของชาวลัวะให้มีความสมบูรณ์

คำถามการวิจัย

ตำนานเปรียบเสมือนเครื่องมือที่ช่วยถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เพราะเป็นเรื่องราวขานที่มีมาแต่อดีตซึ่งกลุ่มชนนั้นมักมีความเชื่อว่าจะเกิดขึ้นจริง เรื่องราวเหล่านี้จึงสะท้อนให้เห็นความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิต ประเพณี ศาสนา ค่านิยม ศิลปะ ภาษา ฯลฯ แม้ว่าตำนานอาจเป็นเรื่องจริงหรือไม่ก็ได้ อาจมีหลักฐานหรือไม่ก็ได้ แต่ก็มีความสำคัญในฐานะที่เป็นภูมิปัญญาของสังคมที่จะอธิบายเรื่องราวของตนอย่างหลากหลาย นิทานพื้นบ้านมีบทบาทสำคัญต่อการถ่ายทอดการเรียนรู้เสริมสร้างบุคลิกภาพ มีพลังโน้มน้าวความคิด ทัศนคติและพฤติกรรมของแต่ละบุคคลรวมทั้งมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์และสังคมในหลายด้าน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อคัดสรรและแปลตำนานของชาวลัวะในอำเภอซีเหมิง เมืองผู่เอ๋อ มณฑลยูนนาน จากหนังสือชื่อทางหลี่ ของ ปี้ เต็งเฉิง และ สุกง่า (2009)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เฉินจิ้ง (陈静) และ ถังเฉา (唐曹, 2006) เสนอวิจัยเรื่อง น้ำเต้ากับตำนานกำเนิดมนุษย์: การตีความวัฒนธรรมการบูชาน้ำเต้าในชนกลุ่มน้อยของมณฑลยูนนาน (葫芦与人类起源神话——云南少数民族葫芦崇拜的文化解读) ได้ศึกษาด้านการสร้างโลกของมณฑลยูนนาน วิเคราะห์ตำนานการสร้างมนุษย์จากน้ำเต้าของมณฑลยูนนาน จะได้ว่าน้ำเต้าเป็นของสำคัญสำหรับชาวยูนนาน เพราะรูปร่างของน้ำเต้าเหมือนท้องของแม่ตั้งครรภ์ จึงถือเป็นการบูชาอวัยวะสืบพันธุ์ของชาวยูนนาน ศิราพร ณ ถลาง (2539) ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ตำนานสร้างโลกของคนไท งานวิจัยนี้

วารสารมนุษยกับสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
Journal of Man and Society Faculty of Humanities and Social Sciences

ศึกษาเปรียบเทียบตำนานสร้างโลกของคนไทยกลุ่มต่าง ๆ ทั้งที่อยู่ในและนอกประเทศไทย ได้แก่ ไทอาหม ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทจีน ไทยวน-ล้านนา อีสาน ลาว ไทดำ ไทขาว และจ้วง

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาเอกสารหนังสือวิชาการ จำนวน 1 เล่ม คือ ชื่อทางหลี่ ที่สำนักพิมพ์ประชาชนยูนนาน ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 2009 รวมเนื้อหา 178 หน้า

กรอบแนวคิดการวิจัย

รัชณี กาวี (2558) สรุปว่า ตำนานมีบทบาทต่อสังคมไทย ได้แก่ 1) บันทึกความเป็นอยู่ที่ดีของคนไทยในท้องถิ่นที่เล่าเรื่องของผู้เล่า เนื้อหาของตำนานไม่ได้ถูกถ่ายทอดเท่านั้น แต่ผู้เล่ายังเล่าถึงสภาพทั่วไปของคนในท้องถิ่นด้วย 2) สะท้อนให้เห็นสภาพและบทบาททางสังคม 3) สะท้อนให้เห็นความเป็นมนุษย์ 4) สะท้อนให้เห็นความเชื่อในด้านต่าง ๆ 5) อธิบายเรื่องที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติด้วยความเชื่อ 6) ให้ข้อคิดแก่คนเกี่ยวกับการทำความดี ผู้ฟังหรือผู้อ่านตำนานท้องถิ่นจะมีความคิดเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมที่ว่า ใครทำดีจะได้ดี ใครทำชั่วจะได้ผลชั่วตอบแทน และ 7) สร้างความภาคภูมิใจกับคนในท้องถิ่น เมื่อผู้คนในท้องถิ่นทราบประวัติและความเป็นมาของมนุษย์หรือสถานที่ในท้องถิ่นจะเกิดความภูมิใจ แล้วทำให้รักถิ่นเกิดเกิดเทิดทูนบรรพบุรุษและช่วยกันรักษาวัฒนธรรมเหล่านั้นสืบไป

นิยามศัพท์

เทพเจ้า หมายถึง ผู้มีอำนาจสูงสุดอยู่บนสวรรค์ และเป็นหัวหน้าของเหล่าเทวดา

เทพ หมายถึง เทวดาอยู่บนแห่งสวรรค์ แห่งดิน และแห่งมนุษย์

กลุ่มชาติพันธุ์หว่า หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ คนจีนเรียก “กลุ่มชาติพันธุ์หว่า”

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาดำเนินการของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะในอำเภอซีเหมิง เมืองผู่เอ๋อ มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการดังนี้

1. **การคัดสรรข้อมูล** ผู้วิจัยได้คัดสรรตำนานเกี่ยวกับชาวลัวะและพบว่าหนังสือชื่อทางหลี่ได้มีการกล่าวถึงตำนานของชาวลัวะในหลายเรื่อง ซึ่งครอบคลุมประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรม วิถีชีวิต หนังสือเล่มนี้เป็นมหากาพย์การสร้างสรรคที่เก่าแก่ที่สุดของชาวลัวะ จึงถูกนับถือเป็นรากเหง้าและสารานุกรมของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาวลัวะ นอกจากนี้ ทั้งนี้เป็นหนังสือที่ผู้แต่งใช้เวลา

มากกว่าสิบปีในการสัมภาษณ์ชาวบ้านหลายร้อยคนในอำเภอซีเหมิง เมืองผู่เอ๋อ มณฑลยูนนาน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง

2. การแปล ผู้วิจัยได้นำหนังสือชื่อภาษาอังกฤษ ปี เต็งเจิง และ สุกง่า (2009) สำนักพิมพ์ประชาชน ยูนนานมาแปลเป็นภาษาไทยตามแนวทางทฤษฎีความหมาย จึงใช้กลวิธีการแปลบริบททางวัฒนธรรม 4 ประเภท ได้แก่ 1) การอธิบายความในบทแปล 2) การละข้อมูลในต้นฉบับ 3) การเพิ่มข้อมูล และ 4) การเปลี่ยนให้เป็นวัฒนธรรมปลายทาง (จูนวิชน์ ไกรเพิ่ม, 2559) โดยมีชัยรัตน์ กิตติคุณผดุงเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญด้านภาษาจีนและภาษาไทยตรวจทานการแปลของผู้วิจัยและมีการปรับแก้ไขให้ถูกต้อง

3. สรุปและอภิปรายผล เสนอผลการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยมีตำนาน 6 เรื่อง ได้แก่ 1) ตำนานการสร้างโลก 2) ตำนานจุดกำเนิดชื่อทางหลี่ 3) ตำนานน้ำท่วมโลก 4) ตำนานการสร้างบ้านเรือน เครื่องนุ่งห่ม และการเพาะปลูก 5) ตำนานการบูชาบรรพบุรุษ และ 6) ตำนานกลองไม้ มีรายละเอียดดังนี้

1. ตำนานการสร้างโลก เทพเจ้าแต่ละองค์ของกลุ่มชาติพันธุ์หว่ามีอำนาจและมีหน้าที่ต่างกันไป ระหว่างแต่ละองค์ไม่มีการแทรกแซงกันหรือการควบคุมกัน ตำนาน ๆ ไป ก็ได้มีการจัดอันดับของตำแหน่ง น้อยใหญ่ เทพเจ้าไม่เหว่ยเป็นเทพเจ้าที่มีตำแหน่งสูงสุด เป็นทั้งเทพเจ้าที่สร้างและพิทักษ์สวรรค์ ผืนดิน และมนุษย์ จึงเป็นเทพเจ้าแห่งสวรรค์ เทพเจ้าแห่งแผ่นดิน และเทพเจ้าแห่งมนุษย์ทั้งหมด ดังนั้นการบูชาหรือเย (Riye)¹ ชื่อทางและกลองไม้ ก็ต้องบูชาเทพเจ้าไม่เหว่ยด้วย กลุ่มชาติพันธุ์หว่าเรียกเทพเจ้าไม่เหว่ยแห่งสวรรค์ว่า “โมเหว่ยหม่า (Ma)” เรียกเทพเจ้าไม่เหว่ยแห่งผืนดินว่า “โมเหว่ยไต้ (Dai)” และเรียกเทพเจ้าไม่เหว่ยแห่งมนุษย์ว่า “โมเหว่ยผู่อี้ (PuYi)” นอกจากนี้ยังมีเทพอีกองค์หนึ่งที่ครั้งหนึ่งเป็นเทพเจ้าไม่เหว่ยกับอีกครั้งเป็นเทพหรือเย กลุ่มชาติพันธุ์หว่าเรียกเทพองค์นี้ว่า “โมเหว่ยจี (Ji)”² รือเย” เทพเจ้าไม่เหว่ยหม่ามีเทพเหลียนหมู่ย่า (LianMuYa) เทพซือมีโอโพ (SiMePo) เทพหลี่ (Li) และเทพหลุน (Lun) ส่องค์ เทพเจ้าไม่เหว่ยไต้มีเทพฟา (Pa) เทพผี้ (Pi) เทพเลี่ย (Lie) และเทพเล่อ (Le) ส่องค์ และเทพเจ้าไม่เหว่ยผู่อี้ก็คือเทพมาหนง (MaNong) และเทพอันมู่ไกว่ (AnMuGuai) ส่วนเทพกาง (Gang) เทพหลี่ (Li) เทพหว่า (Wa) และเทพวัน (Wan) ส่องค์นี้เป็น

¹ เทพหรือเย เป็นเทพผู้พิทักษ์ครอบครัว

² “จี” เป็นคำเสริมน้ำเสียง ไม่มีความหมาย

เทพเจ้าโม่เหว่ยจีรื่อเย นอกจากนี้เทพเจ้าโม่เหว่ยอยู่ในทุกหนทุกแห่ง ทั้งในสวรรค์บนผืนดิน และโลกมนุษย์ กลุ่มชาติพันธุ์หว่าปลูกป่าที่มีชื่อว่า “หนง (Nong) โม่เหว่ย³” หลายเผ่ารอบ ๆ ทุกหมู่บ้านหรือชนเผ่า เพื่อต้อนรับและบูชาพวกเขา ป่าโม่เหว่ยที่สมบูรณ์มีสี่ผืน ได้แก่ โม่เหว่ยหลง (Long) โม่เหว่ยไซ่ (Sai) โม่เหว่ย ตวน (Duan) และโม่เหว่ยอูอี (WuYi)⁴ ตามเพลงชื่อว่า “ตงชื่อทางหลี่” “ตง (Dong)” หมายถึง จาก ที่ถูกขับขานเอาไว้ ตอนที่โลกได้ถือกำเนิดขึ้น ท้องฟ้าและแผ่นดินยังไม่ได้แยกจากกันมีเทพเหลียนหมุย⁵ และเทพซือมีโอโพ⁶ แยกให้ท้องฟ้าและแผ่นดินออกจากกัน ต่อมาเมื่อโลกเข้าสู่ยุคน้ำก็มีเทพซือมีโอโพเป็นหินไฟพิเศษกระโดดเข้าไปในน้ำท่วมเพื่อไม่ให้น้ำท่วมโลก และซุบตัวลงในน้ำทะเลจนน้ำทะเลกระจายขึ้นมาและกลายเป็นฝน เทพเจ้าโม่เหว่ยแห่งยุคน้ำเริ่มต้นจากเทพซือมีโอโพตามด้วยเทพฟา (Pa) เทพผี้ (Pi)⁷ เทพหลี่ (Li) เทพหลุน (Lun) เทพเลี้ย (Lie) เทพเล่อ (Le) เทพลี่ (Li) เทพรวี่ (Ruò)⁸ เทพกว่า (Gua) และเทพถวน (Tuan)⁹

เทพฟาไปปะทะกับเทพผี้กันและกัน จึงเกิดการผสมผสานระหว่างอินและหยาง ทำให้โลกเริ่มสั่นสะเทือน เทพหลี่ขัดท้องฟ้าให้ราบเรียบ ต่อมาก็ขัดดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดาวจันฉางและส่องสว่าง เทพหลุนก่อองดินบนผืนดินขึ้นมาจนหนาที่บ เทพเลี้ยใช้ลิ้นของตนเลียที่ผืนดินจนเกิดที่ราบขึ้น และเทพเล่อ ใช้นิ้วของตนหยิกผืนดินจนเกิดเป็นภูเขาขึ้นมา โลกจึงได้เข้าสู่ยุคน้ำและผืนดิน เมื่อโลกนี้มีแสงแดด น้ำฝนและดินเหนียวแล้ว น้ำและดินมีการผสมผสานและหล่อเลี้ยงซึ่งกันและกัน จากนั้นน้ำก็ได้ให้กำเนิดเทพลี่และเทพรวี่ ดินก็ได้ให้กำเนิดเทพกว่าและเทพถวน ในน้ำมีเมล็ดพันธุ์แห่งชีวิต ในผืนดินมีครรภ์แห่งชีวิต โลกก็เติบโตอย่างมีชีวิตชีวา เต็มไปด้วยความสุข เทพเพิน (Pen) และเทพเหิง (Neng)¹⁰ ได้สร้างสรรพชีวิตพืชพันธุ์และสรรพสัตว์ ที่แตกต่างกันขึ้นมา เทพหนู่ (Nu) และ

³ หนงโม่เหว่ย คือ ป่าโม่เหว่ย ซึ่งเป็นป่าของเทพเจ้าโม่เหว่ย

⁴ “หลง” หมายถึง ทางเหนือ หรือด้านบน “ไซ่” หมายถึง ทางใต้ หรือด้านล่าง “ตวน” หมายถึง ทางขวา “อูอี” หมายถึง ทางซ้าย

⁵ เทพเหลียนหมุย เป็นก้อนเหล็กที่มีพลังวิเศษ แยกให้ท้องฟ้าและแผ่นดินออกจากกันได้

⁶ เทพซือมีโอโพ เป็นก้อนหินไฟที่มีพลังเวทมนตร์ ช่วยแยกให้ท้องฟ้าและแผ่นดินออกจากกันได้ และจุ่มน้ำทะเลกระจายจนกลายเป็นฝน

⁷ “ฟา” หมายถึง กิ่งไม้ “ผี้” หมายถึง พรึก เทพผี้เป็นตัวแทนของ เทพฟาเป็นตัวแทนของ (อินและหยาง เป็นแนวคิดปรัชญาของจินโบราณซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ของความเป็นอันหนึ่งอันเดียว ความขัดแย้ง และการแปรผันของสิ่งต่าง ๆ นั้นเป็นองค์ประกอบหลักของวัฒนธรรมจินโบราณ ซึ่งอธิบายถึงปัจจัยพื้นฐานที่อยู่เบื้องหลังกฎธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงของกฎธรรมชาติ)

⁸ “หลี่” หมายถึง ขัด เทพหลี่เป็นเทพที่ขัดท้องฟ้า “หลุน” หมายถึง กอง เทพหลุนเป็นเทพที่ก่อองดิน “เลี้ย” หมายถึง เลี้ย “เล่อ” หมายถึง หยิก “ลี่” หมายถึง ไซ่ “รวี่” หมายถึง กบอวน เทพลี่และเทพรวี่เหมือนเมล็ดพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตในน้ำที่กำลังเกิดใหม่

⁹ “กว่า” หมายถึง หนอนตักแทน “ถวน” หมายถึง ตักแทน

¹⁰ “เพิน” หมายถึง ยอดอ่อน เทพเพินเป็นเทพแห่งพืช เทพเหิงเป็นเทพแห่งสัตว์ที่มีกระดูกและมีพลังมากที่สุด จนยกฟ้าขึ้นมาได้

เทพชุย (Chui)¹¹ มาทำหน้าที่ควบคุมฝน หมอก ลมและน้ำ ถึงแม้ว่า เทพซือมีโอโพซุบตัวลงในน้ำทะเลจนน้ำทะเลกระจายขึ้นมาและกลายเป็นฝน แต่ภูเขา แม่น้ำ และป่าก็มีฝน หมอก และลมเช่นกัน จึงต้องใช้อำนาจและพลังของเทพชุยและเทพหนู่มาควบคุมฝน หมอก และลมด้วยเมื่อสรรพชีวิตเกิดขึ้นแล้ว ในโลกนี้จึงต้องมีผู้ที่เยี่ยมยอดที่สุดด้วยเช่นกัน มนุษย์เป็นตัวแทนที่เยี่ยมยอดที่สุดสำหรับสรรพชีวิตในโลกนี้ เล่อเออร์ (LeEr)¹² เป็นสถานที่กำเนิดของพวกเรา เทพมาหนิง¹³ และเทพ อันมูไกว¹⁴ ก็เกิดที่เล่อเออร์ เช่นกัน สองท่านนี้เป็นพระอัยยิกาของพวกเรา เทพมาหนิงให้กำเนิดเทพอันมูไกว ต่อมาด้วยความร่วมมือของเทพต้าเหิง เทพอันมูไกวก็ให้กำเนิดเทพกางและเทพหลี่¹⁵ เทพกางและเทพหลี่ให้ กำเนิดเทพหว่าและเทพวัน¹⁶ ต๋าหว่า (DaWa)¹⁷ เป็นพระบิดาของพวกเรา เพราะมีชื่อของเขาจึงมีชื่อของ“อาหว่า”

2. ตำนานจุดกำเนิดชือกางหลี่ ชือกางหลี่เป็นสถานที่กำเนิดและรากเหง้าของบรรพบุรุษชาวหว่า กลุ่มชาติพันธุ์หว่าอาศัยที่สถานที่ต่าง ๆ ในโลกนี้ แต่ไม่มีคนที่รู้จักชือกางหลี่ ถ้าหากมีคนไม่รู้จักจริง ๆ เขาก็ไม่ใช่คนกลุ่มชาติพันธุ์หว่าแน่นอน เพราะกลุ่มชาติพันธุ์หว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่เคยลืมจุดกำเนิดของตนเอง ไม่เคยลืมคุณูปการและผลสำเร็จของบรรพบุรุษ เพื่อที่จะเข้าใจสภาพปัจจุบันของกลุ่มชาติพันธุ์หว่าและทิศทางของอนาคต กลุ่มชาติพันธุ์หว่าจะต้องรู้จักประวัติศาสตร์และต้นกำเนิดของตนเองเสียก่อน ดังนั้น ชือกางหลี่จึงถือเป็นความศรัทธาและถือเป็นศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์หว่าที่ยอมรับนับถือ นับตั้งแต่บรรพบุรุษเดินออกจากชือกางหลี่ พวกเรามักจะพบเจอเพื่อนร่วมชาติพันธุ์ที่เสียชีวิตไปแล้วจะต้อนรับเพื่อนร่วมชาติพันธุ์ที่เกิดใหม่ออกมา ชือกางหลี่จึงเป็นสถานที่กำเนิดของบรรพบุรุษชาวหว่าและสถานที่ที่บรรพบุรุษชาวหว่ากลับมา นอกจากนี้ ก็ยังเป็นสถานที่ที่เราชุมนุมกันและเป็นสถานที่ที่เราแยกจากกัน ชือกางหลี่จะเป็นรกรากของเราเสมอมา แม้ว่าถ้าจะอบอุ่นดี แต่ถ้าก็มีดมนและไม่สะดวก เมื่อเกิดแผ่นดินไหวขึ้นจึงอันตรายมาก ถึงแม้ว่าเพิงไม้ของเทพมาหนิงจะสะดวกและแม้ “บ้านนก”¹⁸ ของเทพอันมูไกวจะยอดเยี่ยม แต่พวกมันก็เล็กเกินไปและไม่แข็งแรง

¹¹ เทพหนู่ เป็นเทพแห่งลมและน้ำเทพชุยเป็นเทพแห่งฝนและหมอก

¹² “เล่อเออร์” หมายถึง โคลนของฉัน เป็นสถานที่กำเนิดของกลุ่มชาติพันธุ์หว่า

¹³ “มาหนิง” หมายถึง คุณแม่ที่พิถีพิถัน หรือคุณแม่แห่งราก เป็นพระคุณย่าคนแรกของกลุ่มชาติพันธุ์หว่า

¹⁴ เทพอันมูไกว เป็นลูกสาวคนที่สามของเทพมาหนิง และเป็นพระคุณย่าคนที่สองของกลุ่มชาติพันธุ์หว่า “ไกว” หมายถึง ขึ้นฟ้า

¹⁵ เทพกางกับเทพหลี่ เป็นลูกฝาแฝดของเทพอันมูไกว หลี่เป็นพี่สาว เป็นหัวหน้าเหมือนเทพกางที่มีหน้าที่พามนุษย์ออกจากชือกางหลี่ แต่ขณะที่พามนุษย์ออกไปชือกางหลี่ เทพกางไม่สามารถออกไปได้

¹⁶ “หว่า” หมายถึง นำ นำหน้า เทพหว่าและเทพวันเป็นหัวหน้าที่พามนุษย์ออกจากชือกางหลี่ สองพี่น้องนี้ก็เป็นลูกชายและลูกสาวของเทพกางและเทพหลี่ ซึ่งเป็นบิดามารดาของบรรพบุรุษชาวหว่า

¹⁷ ต๋าหว่า ก็เป็นลูกชาย “ต้า” หมายถึง บรรพบุรุษเพศชาย คุณปู่ คุณตา ผู้เฒ่า ผู้ชายที่น่านับถือ ฯลฯ

¹⁸ “บ้านนก” เป็นที่พักอาศัยที่เหมือนรังนก

แม้ว่าผลไม้ป่าจะหวานฉ่ำ และเนื้อสัตว์ป่าจะหอมอร่อยแต่อาหารก็ไม่เพียงพอที่จะเติมเต็มความหิวโหยของมนุษย์ แม้มนุษย์เริ่มเรียนรู้ที่จะเลี้ยงสัตว์และเพาะปลูกแต่สรรพสิ่งที่เลี้ยงและเพาะปลูกก็ยังมีจำนวนไม่มาก มนุษย์กำลังอยู่อาศัยและค่อย ๆ ขยายเผ่าพันธุ์ด้วยความยากลำบาก กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ล้วนปรารถนาถึงชีวิตที่รุ่งโรจน์

ขณะนี้เอง ม่อไวพูเลีย (MoWaiPuLie)¹⁹ เริ่มก่อการจลาจล กระโดดและเตะตามอำเภอใจจนภูเขาสะเทือนแผ่นดินไหวทำให้ถ้ำและเหวจำนวนมากได้พังทลายลงมาผู้คนมากมายถูกทับอยู่ใต้ถ้ำและเบื้องล่างของเหว รวมเต๋อ (De) ชื่อทาง²⁰ หัวหน้าที่พามนุษย์ออกจากถ้ำ ก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงชะตาที่เข้ามาทำลายล้างไปได้ กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ถูกขังอยู่ภายใต้ถ้ำ เสียงตะโกนร้องไห้ระงมของผู้คนเหมือนเสียงของพิณสายเดี่ยว²¹ นักเขียนคือเป็นสัตว์ตัวแรกที่ได้อินเสียงนั้น มันเอียงหัวด้วยความประหลาดใจเพื่อฟังให้ชัดและซुकอย่างเฉลียวฉลาดและแผ่ร้องไปตามเสียงนั้น แต่ก็ยังไม่เข้าใจเป็นเสียงอะไร จากนั้นจึงเป่าแคนหลูเซิง (LuShen)²² โบกบินไปทั่วป่าเพื่อกระจายข่าวนี้ นักเขียนคือถือเป็นนักแสดงโดยกำเนิด เสียงของมันจึงดึงดูดให้ทุกคนเกิดความอยากรู้อยากเห็นพืชและสัตว์นานาชนิดกรูกันจากทั่วสารทิศเพื่อมาฟังข่าวนี้ สุดท้ายเมื่อฟังความชัดเจนได้ว่ามนุษย์กำลังติดอยู่ในถ้ำ เพราะมีหินยักษ์ปิดปากถ้ำเอาไว้ ทุกคนล้วนแสดงความคิดเห็นว่าก็มีชีวิตเหมือน ๆ กันทั้งนั้น ควรช่วยเหลือกันและกันเมื่อเผชิญภัยธรรมชาติ แต่เหล่าต้นไม้ไม่เห็นด้วยและไม่ยินดี พวกมันไม่คาดหวังจะให้มนุษย์ได้ออกมาอีก เพราะมนุษย์มักโค่นต้นไม้และตัดไม้ตามใจชอบ ตัดไม้และเผาไม้ตามอำเภอใจแบบนี้ ต้นไม้สูญไปหมด แมงมุมไม่ต้องการฟังความของต้นไม้ เพราะมันเองก็หวังอาศัยบ้านมนุษย์เพื่อใช้ยั้วเยี้ย พวกมันเสนอให้จัดการแข่งขันระหว่างต้นไม้กับแมงมุมขึ้น แมงมุมว่า “ต้นไม้ แก่ทั้งสูงทั้งใหญ่ไปเปล่า ๆ จะฉีกใยแมงมุมของฉันให้ขาดก็ไม่ได้” ต้นไม้โกรธจนตัวสั่นว่า “ต่อให้กูต้องล้มลงไปก็จะฉีกใยเอ็ง ให้ขาดแน่นอน” การแข่งขันได้เริ่มต้นขึ้น ต้นไม้ล้มไปต้นแล้วต้นเล่า ก็ยังไม่อาจฉีกใยแมงมุมให้ขาดได้เพราะพอแมงมุมกระโดดไป ใยแมงมุมใหม่ก็จะออกมาอีก พวกมันจึงไปเรียกเหยี่ยวราตรีมารบกวเธอไปปรึกษาเทพอันมู่ไกวว่า ควรจะช่วยมนุษย์ออกมาหรือไม่ ขณะนั้นเทพอันมู่ไกวกำลังเที่ยวช่วยเหลือสรรพชีวิตที่ประสบภัยพิบัติ เหยี่ยวราตรีจึงไม่รู้จะไปหาท่านได้ที่ไหน แต่โชคดีที่เหยี่ยวราตรีมีตาที่มองเห็นชัดเจนในคำคืนมันบินไปทั่ว

¹⁹ ม่อไวพูเลีย ตำนานกล่าวว่า วัว ม่อไวเป็นลูกชายคนโตของเทพต้าเหิง ด้วยการกินเหี่ยวของเทพต้าเหิงมากเกินไป ทำให้กลายเป็นม่อไวพูเลีย “พูเลีย” หมายถึง การเปลี่ยนแปลง การกลับมาจากความตาย

²⁰ เต๋อชื่อทาง คือถ้ำที่บรรพบุรุษเคยอาศัย

²¹ พิณสายเดี่ยว เป็นพิณขลุ่ยโบราณเก่าแก่ที่สุดของกลุ่มชาติพันธุ์หว่า พินนี้จะมีเพียงสายเดี่ยวเท่านั้น

²² แคนหลูเซิง เป็นเครื่องดนตรีท้องถิ่นชนิดหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์หว่า

ทั้งหว่าซาน (WaShan)²³ จนสุดท้ายก็ได้พบกับเทพอันมู่ไก่ว เทพอันมู่ไก่วเป็นพระอัยยิกาของมนุษย์ จึงเห็นว่ามนุษย์ต้องการออกจากถ้ำแน่นอน และกล่าวว่ามนุษย์เป็นตัวแทนที่ยอดเยี่ยมที่สุดสำหรับสรรพชีวิตในโลกนี้ จึงสมควรที่จะช่วยมนุษย์ออกมา หินที่อุดปากถ้ำทั้งใหญ่ทั้งหนาทั้งแข็งและทั้งลื่น ควายป่าใช้เขามาจดหิน จนเขางอแล้วยังงัดเปิดหินไม่ได้และช้างก็ใช้เท้ามากระทุบหิน จนเท้าระบมแล้วก็เข้าถ้ำไม่ได้ ต่อมานกเงือกและนกแก้วก็บินมาจิกหิน ก่อนจะจิกหิน เจ้าสองตัวนี้ก็ยกหางยื่นบอกกันเองว่า “ต้องเป็นนกที่มีจะงอยปากใหญ่เยี่ยงเราเท่านั้น ถึงจิกออกหินได้” แต่จิกไปจิกมา จิกจนจะงอยปากงอก็จิกหินเปิดทางไม่ได้ สรรพสัตว์ต่างได้ลองทุกวิธีทาง มากันด้วยความฮึกเหิมมั่นใจแต่ก็ต้องกลับกันไปด้วยความล้มเหลวแพ่พ่าย นกกระจอกผู้พาแมลงวันมาด้วย ทั้งคู่มาสายกว่าสัตว์ทั้งปวง เมื่อมาถึงสัตว์ทุกตัวก็หัวเราะเยาะเย้ยนกกระจอกว่า “เจ้านกกระจอกเอ๋ย ตัวเจ้าก็เล็กและตีนก็ลื่น จะงอยปากก็สั้น แถมยังมี “กระเป่า ” ใหญ่ ๆ ยื่นออกมาขวางปากไว้อีก อย่าคิดเพื่อเจ้ามาจิกหิน นี่เลย” แมลงวันผู้มีมือกลางถามว่า “ปรึกษาหน่อยได้หรือไม่” แต่นกกระจอกก็ไม่ได้อยากจะเล่นลื่นพุดอะไรมา ย้าย “กระเป่า”²⁴ ไปไว้หลังคอโบกมือเรียกแมลงวันเริ่มลงมือ แมลงวันถ่มน้ำลายลงบนผิวหิน นกกระจอกฝนจะงอยปากให้เรีย แมลงวันก็ไปวางไข่ฟองกลม ๆ ของมันไว้บนผิวหิน นกกระจอกจิกไข่แมลงวันให้ระเบิดจนเกิดเสียง “بابา” ปากถ้ำก็ระเบิดกระจายเปิดออกเป็นที่เรียบร้อย นกกระจอกโผบินขึ้นไปทั่วทุกที่พร้อมร้องด้วยเสียงอันเรงร่า แต่เสืออยู่ที่หน้าปากถ้ำก็น้ำลายสอ คนที่ออกมาที่ถูกกินไปหมด กินไปก็พาลงบันกับตัวเองไปว่า “วันนี้ถ้าฉันไม่ได้กินมนุษย์ ต่อไปนี้มนุษย์ก็จะมากินฉัน มนุษย์ล่าเสืออย่างเราไปไม่รู้เท่าไรแล้ว เจ้าพวกผู้ชายที่ชอบล่าสัตว์น่าเกลียดมากกว่าพวกผู้หญิงนัก จะกินคน ฉันก็ขอกินผู้ชายก่อนละ” พวกหนูที่อยู่ข้าง ๆ แต่ละตัวก็เอ่ยกันขึ้นมาว่า “ถ้ามนุษย์ไม่ได้ออกมาอาหารของพวกเราจะลดน้อยลง เราจะแอบกินอาหารว่างกันที่ไหนละ” พวกหนูโต ๆ ยังคงถกเถียงอยู่ ส่วนพวกลูกหนูก็วิ่งออกไป แล้วหลบซ่อนอยู่ใต้ใบไม้โดยไม่ให้ใครเห็น ทันใดนั้นก็กระโดดขึ้นไปกัดหางเสือเข้าให้ ลูกหนูที่ตัวโตแค่นี้มีมือมนุษย์ แต่เสือก็จนปัญญาจะจัดการมัน เสือหันหัวกลับมากัดหนูด้วยความรำคาญ แต่พอเสือกัดมาทางซ้าย หนูก็ย้ายมาทางฝั่งขวา พอเสือกัดทางขวา หนูก็โยกมาทางฝั่งซ้าย เสือหมุนไปวนมาแต่ก็ยังกัดหนูไม่ได้ ขณะนั้นผู้คนในถ้ำเห็นแล้ว บางคนก็ถ่าหนึ่ก็ได้ฉวยโอกาสนี้หนีออกไปได้ “ฉันจะทำยังไงดี ฉันจะทำยังไงดีนะ” เสือเริ่มกลัดกลุ้มอยู่ในใจ

²³ หว่าซาน เขตพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่

²⁴ กระเป่าใหญ่ที่พูดถึงตรงนี้สื่อถึงถุงกระเพาะพักอาหารของนกกระจอก หลังอิ่มนกกระจอกสามารถนำอาหารมาพักไว้ที่อยู่บริเวณหน้าลำคอย้ายไปไว้หลังลำคอได้

จากนั้นวัวเลี้ยง ควายเป็นก็ตามมนุษย์ออกมาด้วยกัน เสือที่เตรียมไปตะครุบพวกมัน พอเห็นควายถอนเขาของมัน เป่าเขาจนมีเสียงสะท้อนจากเหวก็อังกังวานออกมา จึงตกใจและวิ่งหนีไปไกล กลุ่มชาติพันธุ์หว่ากระโดดออกมา คนแล้วคนเล่า กลุ่มชาติพันธุ์อีวิ่งตามคนชาติพันธุ์หว่าออกมาคนแล้วคนแล้ว กลุ่มชาติพันธุ์ไทก็ตามกลุ่มชาติพันธุ์อีออกมา กลุ่มชาติพันธุ์ฮั่นก็ตามกลุ่มชาติพันธุ์ไทออกมาอีกคนที่ทยอยกันออกมาเยาะร่ากับมดบินเป็นฝูง มนุษย์จำนวนมากทำให้เสือไม่กล้ากลับมาอีกภายหลังผู้คน จึงได้เล่ากันว่ากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ก็เป็นพี่น้องกันที่มาจากช่องทางหลีกกลุ่มชาติพันธุ์หว่าป็นหัวหน้าเนื่องจากออกจากช่องทางหลีกได้ก่อนจึงเป็นพี่คนโต กลุ่มชาติพันธุ์อีจึงเป็นลูกคนที่สอง กลุ่มชาติพันธุ์ไทเป็นลูกคนที่สาม กลุ่มชาติพันธุ์ฮั่นเป็นลูกคนที่สี่ แต่เทพดำกาง²⁵ ของพวกเราไม่ได้ออกมา ด้วยรูปร่างสูงใหญ่ของท่าน อีกทั้งยังได้รับบาดเจ็บ จึงต้องอาศัยอยู่ในช่องทางหลีกตลอดไป

3. ตำนานน้ำท่วมโลก

3.1 น้ำท่วมครั้งแรก เทพหนูและเทพชุยสององค์นี้ แม้ว่าเป็นเทพธรรมชาติเหมือน ๆ กัน แต่ไม่สงบนิ่ง ทะเลาะกันอยู่เป็นประจำ เทพหนูก็ว่าตัวเองใหญ่มาก เทพชุยก็ว่าตัวเองเก่งมาก ทั้งสององค์แต่ไหนแต่ไร ไม่เคยจะถูกคอกัน ขณะนั้นเอง มีกวางสีทองเพิงมาถึงกูเก้งตู (TuGengDu)²⁶ จึงอยากให้กวางสีทองอยู่ที่นั่นตลอดไป เทพทุกองค์กล่าวว่ากวางสีทองตายที่ไหน ได้ดินตรงนั้นก็จะจะมีเงินทองด้วย ในเมื่อกวางสีทองเลือกกูเก้งตูแล้ว กูเก้งตูก็ควรเป็นดินที่ฝังกลบร่างของกวางสีทอง เทพหนูวิ่งไปขอเทพดำเหิงว่า “ดำเหิงเทพที่มีพลังมากที่สุด ท่านนำหอกมาขัดใส่กวางสีทองซิ มาดูกันหน่อยว่า ฉันทะชุย ใครจะกันมันไว้ได้” เพื่อให้กวางสีทองอยู่ดินแดนที่มีความรักเคารพตลอดไป และก็เพื่อช่วยให้เทพหนูและเทพชุยได้พินันกัน เทพดำเหิงจึงใช้หอกขัด กวางสีทองเข้าจริง ๆ เทพหนูมาปิดกั้นทางออกทิศตะวันตกจากกง (Gong) โมเหว่ยหนู (Nu)²⁷ เทพชุยมาปิดกั้นทางออกทิศใต้จากถู่ชุย (TuChui)²⁸ แต่กวางกระโดดข้ามไปเหนือหัวเทพชุย วิ่งตรงลงไปและตายที่กุเฮาหัวเซา (HuoShao) เทพทุกองค์ไม่พอใจเรื่องที่เทพชุยทำให้กวางสีทองหนีไป จึงไปดำหนิต่อหน้าเทพดำเหิงว่า “เทพชุยทำเสียเรื่อง” และในเวลานั้นลมพัดแรงเป็นประจำ สรรพชีวิตในโลกนี้ล้วนใช้ชีวิตด้วยความยากเข็ญ จึงไปฟ้องเทพดำเหิงถึงความผิดของเทพชุย พุดกันเสียจนเทพดำเหิง

²⁵ ต่ากาง เทพกาง เป็นลูกชายของเทพอันมู่ไกว่ “ดำ” หมายถึง บรรพบุรุษเพศชาย คุณปู่ คุณตา ผู้เฒ่า ผู้ชายที่ไม่นับถือ ฯลฯ

²⁶ กูเก้งตู เป็นสันเขาสูงสุดอยู่หลังหมู่บ้านหมาसान อำเภอสือเหมิง เมืองผู่เออร์ มณฑลยูนนาน “กู” หมายถึง สันเขา

²⁷ กงโมเหว่ยหนู เป็นภูเขาของเทพหนูเอง “กง” หมายถึง ภูเขา

²⁸ ถู่ชุย สันเขาของเทพชุยเอง

ร้อนหูด้วยความรำคาญ เทพดำเหินจึงไปบอกกับไปเทพชุยว่าอย่าได้เป่าลมแรงแบบนี้ แต่เทพชุยฟังแล้วก็ยิ่งร้องยิ่งตะโกน และเอ่ยอ้างว่าตัวเองเกิดมาเป็นอิสระไม่มีพันธะใด ๆ จะทำอะไรตามใจก็ได้ เทพดำเหินจึงยกเท้าเตะท้องเทพชุย น้ำฟั่นฟุ้งออกมาจากท้องเทพชุย และทำให้น้ำท่วมไปทั่วโลก เทพชุยหัวเราะไปพลางพูดกับเทพดำเหินไปว่า “น้ำของกูแรงกว่าลมเป็นร้อยเท่า น้ำและไฟไม่เคยปราณีสิ่งใดเลย ใครไม่เคารพกู กูก็จะกำราบโลกนี้เสีย” น้ำท่วมทั้งหุบเขาลึกจนมิด สูงปรี๊ดไปถึงยอดเขา และคลื่นสาดซัดปะทะท้องฟ้า สรรพชีวิตบ้างก็ตายลง บ้างก็ได้รับบาดเจ็บ แม้แต่นกที่มีปีกก็ยังไม่รู้ว่าควรบินไปฝั่งไหน ปลาที่ว่ายน้ำเป็นก็ไม่ว่าจะควรไหลตามน้ำไปทางไหน และภูเขาสูงที่สุดในอำเภอซีเหมิน ก็ยังเกือบถูกท่วมจนมิด เหลือแค่ไก่ออกไข่ตัวเดียวที่ยังทำรังอยู่บนยอดเขา ต่อมาภูเขาแห่งนี้เองที่ได้กลายเป็นภูเขาเยอ (TuKeYa)²⁹ นอกจากนี้ ภูเขาสูงที่สุดในเขตซานทง ก็เกือบท่วมไปเช่นกัน เหลือแค่ไก่อ้วนตัวเดียวที่บินหนีขึ้นไปยืนอยู่บนยอดเขา ต่อมาภูเขาแห่งนี้เองที่ได้กลายเป็นภูตั่วยา (BuDuoYa)³⁰ เทพมาหนังก็นั่งต้องล่องลอยอยู่ในน้ำอย่างเปล่าเปลี่ยว ไร้แววของความช่วยเหลือ เทพดำเหินเห็นแล้วก็ใจหายเป็นอย่างยิ่ง เขาจึงเสกน้ำเต้าขนาดใหญ่น้ำให้กับเจ้ากิ้งก่ายักษ์เพื่อรับนำไปให้เทพมาหนงเทพมาหนงกอดน้ำเต้าเอาไว้ และลอยคอไปถึงตัวเทพดำเหินจึงรอดตายในที่สุด

3.2 น้ำท่วมครั้งที่สอง เนื่องจากเค่อหลานเค่อไหล (KeLanKeLai)³¹

กินสรรพชีวิตจำนวนมาก และม่อไ่วฟูเหลี่ยที่เค่ออาละวาดทำลายทั่วสารทิศ วิญญาณของเขายังคงอยู่ใต้ดินและตะภูเขาอยู่เรื่อย ๆ ถ้าถล่มและภูเขาถล่มกันไปทั่ว ฝนตกหนักต่อเนื่องไม่หยุด น้ำก็ได้เริ่มท่วมขึ้นอีกครั้ง โดยเข้าท่วมที่ราบทั้งหมดและท่วมมนุษย์ไปทั่วโลก

ตอนนั้นบรรพบุรุษของมนุษย์กำลังอยู่ความม่อ (KuaMo)³² กลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มก็รวมตัวกันที่นั่น ทุกคนประชุมศึกษาเรื่องต่าง ๆ นานา และกำลังแจกจ่ายตัวอักษร (ที่จะนำไปใช้ในภาษาของตน) และ “เนื้อดาว³³” กันที่แหล่งพักผ่อนในป่า จากนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ก็ได้รับตัวอักษรไป โดยกลุ่มชาติพันธุ์อื่นได้รับอักษรจีน กลุ่มชาติพันธุ์อี้ได้รับอักษรอี้ กลุ่มชาติพันธุ์ไท่ได้รับอักษรไท่ และกลุ่มชาติพันธุ์หว่าได้รับอักษรหว่า นอกจากนี้ กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ต่างก็ได้รับเนื้อดาวกันไปทุกกลุ่ม บางกลุ่มได้รับหิน บางกลุ่มได้รับเหล็ก

²⁹ ภูเขาเยอ หมายถึง ภูเขาเล่าไก่อ

³⁰ ภูตั่วยา หมายถึง ไก่ที่บินหนีไปได้

³¹ เค่อหลานเค่อไหล เป็นสัตว์ร้ายชนิดหนึ่งที่คล้ายกับไดโนเสาร์ในตำนานของกลุ่มชาติพันธุ์หว่า แต่มีพลังเวทมนต์มากกว่า เป็นลูกของเทพดำเหิน ด้วยกินเนื้อของเทพดำเหินมากเกินไปจึงได้กลายเป็นเค่อหลานเค่อไหล “เค่อไหล” หมายถึง งานศพ งานส่งผี ความตาย ฯลฯ

³² ความม่อ ตั้งอยู่ตรงข้ามมุมของหมู่บ้านหม่าसान อำเภอซีเหมิน เมืองผู่เออร์ มณฑลยูนนาน ซึ่งเป็นชื่อสถานที่ของประเทศพม่า หมายถึง แยกกัน

³³ แจกจ่ายดาวตกจากฟ้าดาวเหล่านี้นี้เป็นดาวที่ตกลงมาเพื่อลงโทษเค่อหลานเค่อไหลในตำนานของกลุ่มชาติพันธุ์หว่า

บางกลุ่มได้รับเพชร และบางกลุ่มได้รับไข่มุกพิเศษเรืองแสง แต่ละกลุ่มเตรียมที่จะแยกย้ายกันไปแต่ก็ยังอยากรอยู่เป็นเพื่อนกัน จึงทำใจไม่ได้ที่ต้องแยกจากกัน ทุกคนร้องเพลง เต้นรำ และพริ้วเอ่ยความในใจต่อกันและกัน แต่ยังไม่ทันได้กล่าวลากัน กลุ่มชาติพันธุ์อื่นมองเห็น น้ำที่กำลังเข้ามาท่วม จึงตะโกนว่า “น้ำท่วม น้ำท่วม น้ำท่วม” กลุ่มชาติพันธุ์อื่นเรียกทุกคนให้รีบหนีไป พวกเขาตะโกนไปวิ่งหนีไป ทุก ๆ กลุ่มต่างถูกน้ำท่วมเข้ามาจากสี่ทิศแปดทาง ในเวลาสั้น ๆ น้ำได้ท่วมไปทั่วทุกหนทุกแห่ง กลุ่มชาติพันธุ์อื่นก็อดต้นไม้มกวางเอาไว้ ลอยตามน้ำกลับไปถึงอาสำอาเจวีย (A'SaA'Jue) กลุ่มชาติพันธุ์ไท่วยน้ำตามนกตัวผู้ ไปถึงดินแดนที่ไกลมากของกลุ่มชาติพันธุ์ไท่ กลุ่มชาติพันธุ์หว่าลวยและกระจายไปทางภาคเหนือและภาคตะวันตกเฉียงเหนือ (YanGaMu) และเหียนซัว (YanSuo)³⁴ ลอยไปถึงหนงเหวิน (NongWen)³⁵ พวกเขาไปถึงตรงนั้นได้ด้วยการเกาะหางควายเอาไว้ เย่หลุน (YeLun) และเหียนเหลิ่ง (YanLeng)³⁶ ก็ไปหนงเหวินด้วยเช่นกันเหียนเหลิ่งสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์หว่าลือว่ามีชื่อเสียงมาก เพราะเหียนเหลิ่งนี้เอง หว่าซานต่อมาจึงได้แบ่งออกเป็นเหลิ่งไซ่ (LengSai) และเหลิ่งหลง (LengLong)³⁷ ภายหลังเย่หลุนไปบุกเบิกเหลิ่งไซ่ เหียนเหลิ่งยังคงยืนหยัดอาศัยอยู่ในเหลิ่งหลงก่อนจะแยกจากกัน พวกเขาอยู่บนยอดภูเขาหงไห่หลง (GongLaiHong) สองพี่น้องนี้ครั้งหนึ่งได้เคยเดินร่ำไปตามเพลงอาลาด้วยกัน ณ ที่แห่งนี้

4. ตำนานการสร้างบ้านเรือน เครื่องนุ่งห่ม และการเพาะปลูก

4.1 เทพดำหว่า (DaWa) นำพาพวกเราสร้างบ้านเรือน มนุษย์เดินออกมาจากซอกกางหลักี่เหมือนกับการกำเนิดใหม่จากครรภ์มารดา มนุษย์กำลังจะต้องเผชิญหน้ากับโลกและการดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากเดิมไปอย่างสิ้นเชิง ยุคสมัยที่ต้องอยู่อาศัยในถ้ำในป่าและอาศัยกับสัตว์ป่ากำลังจะสิ้นสุดลง ไม่ต้องอาศัยอยู่กับหมาป่าอย่างเดิมอีกต่อไป พวกเรามาจากทั่วสารทิศเพื่อชุมนุมกันที่ความม่อ (KuaMo) ฟานักอยู่ที่นั่นมาเป็นเวลานาน พวกเราได้ลองสร้างบ้านเรือน และเริ่มเรียนรู้ที่จะเพาะปลูก พวกเรานิยมสร้างหมู่บ้านที่มีต้นไทรใหญ่ด้วยจึงปลูกเช่า (Kao) ซ็อกาง³⁸ ไร่ต้นหนึ่งที่กลางหมู่บ้าน จากทิศตะวันออกเฉียงเหนือของความม่อไปประมาณสิบกิโลเมตร เทพดำหว่าพาชาวบ้านสร้างหย่งหม่อ (YongMo)³⁹ และหย่ง (Yong) โม่เหว่ยหม่อ (Mo) ต่อจากนั้นก็สร้างหย่งบูหลิง (YongBuLing)

³⁴ เหียนก่ามู่ เป็นลูกชายคนโตของเทพดำห่วย (DaRui) เหียนซัว (YanSuo) เป็นลูกชายคนโตของเทพยาซัว (YaSuo)

³⁵ หนงเหวิน “หนง” หมายถึง ป่าไม้ “เหวิน” หมายถึง กลม

³⁶ เย่หลุน และเหียนเหลิ่ง สองคนนี้เป็นลูกสาวของเทพดำผู้เหว่ย (DaPuWei)

³⁷ เหลิ่งไซ่ และเหลิ่งหลง “หลง” หมายถึง ทางเหนือ หรือด้านบน “ไซ่” หมายถึง ทางใต้

³⁸ เช่าซ็อกาง “เช่า” หมายถึง ต้นไม้ “ซ็อกาง” หมายถึง ผูก เป็นต้นไม้ที่ผูกหมู่บ้านและปกป้องหมู่บ้าน ความจริงคือต่อไม้แห้งหรือราวไม้ไผ่

³⁹ “หย่ง” หมายถึง หมู่บ้าน

และหย่งเค่อลู่ (YongKeLu) ตามมาอีก เวลาผ่านไป ต่ำหวาเดินทางจากหย่งเค่อลู่ไปถึง ซิกู่ (XiGu)⁴⁰ และเดินทางไปถึงเนียเหวย (NieWei)⁴¹ แล้วก็เดินทางกลับไปสู่เล่อเออร์ (LeEr)

4.2 เทพต่ำหวาแจกจ่ายน้ำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ บางกลุ่มที่อยู่ในเนียเหวยเคยพักอาศัยอยู่ที่เต๋อมู่่เล่อ (DeMuLe)⁴² ได้เดินทางมาถึงเล่อเออร์ ผู้คนแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จากทั่วสารทิศต่างก็เดินมุ่งไปยังเล่อเออร์ เทพต่ำหวาแจกจ่ายน้ำให้ทุกคนที่เล่อเออร์ น้ำที่ไหลจากภูเขาอยู่ทิศตะวันตกถือเป็นน้ำของมนุษย์ทุกกลุ่ม สายน้ำฝั่งใต้ที่เอียงไปทางตะวันตกเล็กน้อยคือน้ำของกลุ่มชาติพันธุ์หว่า (ปัจจุบันนี้ถูกเรียกว่า “น้ำศักดิ์สิทธิ์”) สายน้ำฝั่งใต้คือน้ำของกลุ่มชาติพันธุ์อี๋ สายน้ำฝั่งตะวันออกเฉียงใต้คือน้ำของกลุ่มชาติพันธุ์ไท และสายน้ำฝั่งตะวันออกคือน้ำของกลุ่มชาติพันธุ์ฮั่น สายน้ำแร่ทุกสายที่ทั้งสี่ทั้งสะอาด ล้วนไหลไปยังสถานที่เดียวกัน กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ แจกจ่ายน้ำกันไป แต่ใจยังคงเป็นหนึ่ง ภูเขาทุกลูก แม่น้ำทุกสายล้วนอยู่ด้วยกัน ความเป็นความตาย สนิทสนมกลมเกลียวกัน

4.3 เทพต่ำหวาแบ่งงานให้ลูกแปดคน ลูกหลานของเทพหว่าและเทพวันมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ แม้มนุษย์เริ่มเรียนรู้ที่จะเลี้ยงสัตว์และเพาะปลูกมานาน แต่ก็ยังคงยึดการจับปลาและการเก็บผักเป็นหลัก บ่อยครั้งที่ขึ้นไปเก็บเกี่ยวบนเขาแล้วกลับมาเมื่อเปล่า ๆ จับปลาก็ได้มาแต่น้ำ ไม่เพียงพอสำหรับการกินและการนึ่งห่ม เมื่อกลับหมู่บ้านเล่อเออร์อีกครั้ง เทพหว่าและเทพวันนำพาชาวบ้านสร้างบ้านเรือน เครื่องนุ่งห่ม และเพาะปลูก ลูกแปดคนของเทพหว่าและเทพวันสำแดงความสามารถที่ซ่อนอยู่ภายในออกมาอย่างเต็มที่ เทพต่ำหวาแบ่งงานแก่ลูกทั้งแปดออกมาเป็นเพลงว่า “เหยียนหฺรู่ย (YanRui) จงเพาะเมล็ด เยี่ยหลง (YeLong) จงทอผ้า นีลู่ (NiLu) จงบูชาเทพ และบรรพบุรุษ อี้เพย (YiPei) จงดูแลเงินทอง ซานมู่ลั่ว (SanMuLuo) จงสร้างบ้านเรือน อานมู่ซัว (AnMuSuo) จงดูแลท้องที่ ซ้ายู่เหว่ย (SaiPuWei) จงรักษาและดูแลวัวสด โอวพั่ว (OuPo) จงหาเสาหลัก”⁴³ พี่น้องแปดคนนี้ถือเป็นบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์หว่า พวกเขาเริ่มก่อสร้างชีวิตที่เจริญรุ่งเรือง และถือเป็นวีรบุรุษของพวกเรา อาหากกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่เคยลืมนับบรรพบุรุษ พวกเราไม่มีวันจะลืมนับบรรพบุรุษ ผู้บุกเบิกการผลิตในช่วงแรกเริ่ม ผู้สร้างบ้านเรือนที่มีชื่อเสียง ผู้พัฒนาวงศ์ตระกูลที่เรืองอำนาจ นอกจากนี้ยังเป็นบรรพบุรุษผู้เริ่มสกุลของกลุ่มชาติพันธุ์หว่าทั้งแปด ได้แก่ หฺรู่ย หลง ลู่ เพย ลั่ว ซัว ผู้เหว่ย และพั่ว

⁴⁰ ซิกู่ เป็นหมู่บ้านโบราณที่ตั้งอยู่ที่เขตแดนที่ติดต่อกันระหว่างหมู่บ้านความ่อ (KuaMo) และหมู่บ้านเยวี่ซ่ง (YueSong)

⁴¹ เนียเหวย (ภาษาไท หมายถึง หมู่บ้านสร้างด้วยหิน) “เนีย” หมายถึง เตี้ย “เหวย” หมายถึง กว้าง

⁴² เต๋อมู่่เล่อ ถ้าค้างคา

⁴³ “หฺรู่ย” หมายถึง โปรว “ลู่” หมายถึง เคารพสักการะ ซานมู่ลั่ว เป็นคุณพ่อ ถูกเรียกว่า “ต้าลั่ว” ลูกของเขาชื่อ “ซานมู่ลั่ว” เช่นกัน “ซัว” หมายถึง จัดการ “พั่ว” หมายถึง ของทอดลอง

4.4 ซานมู่ลั่ว (SanMuLuo) สร้างบ้านทรงสูงได้สำเร็จ เยียหย่ง (YeYong)⁴⁴ เสียชีวิตที่ต้าสื่อเฉียว (DaShiQiao) แล้วต้าลั่ว (DaLuo)⁴⁵ กลับเล่อเอ๋อร์เพียงลำพัง ตั้งแต่นั้นมาต้าลั่วก็อยู่เล่อเอ๋อร์มาโดยตลอดเขาสอนลูก ๆ ที่นั่น สอนลูก ๆ ให้เล่าเรียนทำทุกสิ่งทุกอย่าง รวมถึงสร้างบ้านเรือนและทำนาในแต่ละรูปแบบ เมื่อก่อนเขาได้เคยเรียนทำไผ่แฉ่งมู่กับแฉ่งมู่ ใช้เชือกที่จักสานด้วยฟางเป็นแผ่นฟางนำมาสร้างเป็นกระท่อมออกมาได้ เขาอยากสร้างบ้านทรงสูงทั้งดงาม แต่ทำไมไม่สำเร็จมาโดยตลอด เขาหวังจะให้ลูกชายได้สร้างบ้านเรือนต่อไป แต่ลูกชายคนโตและลูกชายคนรองล้มเลิกกลางคันไปเสียก่อน เหลือแค่ลูกชายคนเล็ก คนที่สามที่ชื่อว่า “ซานมู่ลั่ว” ซึ่งเป็นคนที่ขยันหมั่นเพียรเหมือนบิดา สัญญาจะสร้างบ้านทรงสูงให้จงได้ ซานมู่ลั่วฝึกสร้างพื้นกระดานชั้นบนของตึกกับนกเขา และฝึกทำวงกบบนของประตูกับนกสาธิกา บิดาของซานมู่ลั่วให้เขาไปฝึกกับแฉ่งมู่ ถามว่า “ทำไมหนอแฉ่งมู่จึงทำไผ่ได้เป็นหลาย ๆ ชั้น” คำถามนี้ทำให้เขาหมกมุ่นเสียจริง เขาจึงไปสังเกตแฉ่งมู่ทำไผ่แฉ่งมู่ครั้งแล้วครั้งเล่า แต่ซานมู่ลั่วสร้างบ้านทรงสูงไปหลายครั้งแต่ก็ไม่สำเร็จเสียที ได้ยินว่ามีคนกำลังสร้างอยู่ที่หย่งเร่าเช่า (YongRaoKao)⁴⁶ เหมือนกัน ซานมู่ลั่วก็ตัดสินใจไปร่ำเรียนด้วย แต่จริง ๆ คนที่นั่นยังสร้างไม่ได้เช่นกัน สุดท้ายซานมู่ลั่วก็สร้างสำเร็จที่นั่นก่อน ซานมู่ลั่วเป็นคนแรกที่สร้างบ้านทรงสูงได้สำเร็จแต่ช่วงแรก ๆ หลังคาบ้านถูกลมพัดจนพลิกไปมาอยู่บ่อย ๆ ก็ได้ผู้หญิงแปลกหน้าคนหนึ่งมาสอนเขาทำซ้อฟ้า (ส่วนบนสุดของหลังคาที่ยื่นขึ้นไปบนท้องฟ้า) ซานมู่ลั่วไม่ทราบว่าเป็นเธอคนนี้คือเยี่ยรื่อย่ง (YeRiYong)⁴⁷ แต่หลังคามีส้อฟ้าสองตัวก็มีประสิทธิผลที่ดีแท้ ซานมู่ลั่วกลับมาที่หย่งวู้ (YongWo)⁴⁸ ด้วยความยินดีปรีดา และสร้างบ้านทรงสูงและสวยงามที่หมู่บ้านจนได้ ในวันที่สร้างบ้านทรงสำเร็จ ทุกชาวบ้านก็ต่างพากันมาดูตึกตึกชาวบ้านก่อกองไฟ เต็มรักันด้วยความสนุกสนานรอบ ๆ กองไฟฉลองการสร้างบ้านใหม่ถวนทัว (TuanTuo)⁴⁹ และเยี่ยรื่อย่งได้กลายร่างเป็นมนุษย์ร้องรำทำเพลงกับชาวบ้านอย่างมีความสุข

5. ตำนานการบูชาบรรพบุรุษ เมื่อมนุษย์ได้ชัยชนะเหนือน้ำท่วมและสัตว์ป่า พื้นดินการดำรงชีวิตด้วยการสร้างบ้านเรือน การทำเครื่องนุ่งห่ม และการเพาะปลูกได้เหมือนเดิม เทพอันมู่ไกวคิดจะทำการประชุมกันที่เนี่ยเหว่ย เพื่อรำลึกถึงคุณูปการของพระมารดา และเพื่อให้จิตวิญญาณของพระมารดาปิติยินดี ขณะเดียวกัน

⁴⁴ เยียหย่ง เป็นลูกสาวขออู๋เพย และเป็นผู้ที่ฝีมือสูงด้านการทอผ้า

⁴⁵ ต้าลั่ว เป็นน้ำชายของเยียหย่ง ก็คือ ซานมู่ลั่ว

⁴⁶ หย่งเร่าเช่า หมายถึง หมู่บ้านป่าไม้

⁴⁷ “รื่อย่ง” หมายถึง มังกร เยี่ยรื่อย่ง เป็นลูกสาวของมังกร

⁴⁸ หย่งวู้ เป็นหมู่บ้านของต้าลั่ว

⁴⁹ ถวนทัว เป็นชื่อของจิตวิญญาณของต้นไม้และหญ้า

เพื่อได้สอนชาวอาหว่าไปพร้อม ๆ กัน ได้สอนให้ชาวอาหว่าเรียนรู้ถึงฤดูแห่งการเกษตรและเทศกาลต่าง ๆ คิดแล้วก็ทำเช่นนั้นเลย พุดแล้วก็เดินทางไปทันทีเลย เทพอันมูไกวไปดึงตัวชาวอาหว่าจำนวนหนึ่งมา ไม่นานนักก็มาถึงที่ฝั่งศพของเทพมาหนงมาบูชา “พระมารดา” เทพมาหนงของพวกเราเทพอันมูไกวก็ไปแจ้งสรรพสัตว์และพสกนิกรนานาพันธุ์ให้ทราบโดยทั่วกัน ให้รีบมาที่เนียเหวเพื่อรายงานตัว แผลงวันเป็นตัวแรกที่มารายงานตัว เทพอันมูไกวถามแผลงวันว่า “เจ้าแผลงวัน เจ้าเอาอะไรมา?” แผลงวันตอบว่า “ฉันเอาไข่และน้ำตามา” สรรพชีวิตจึงร้องให้ตามแผลงวัน

ขณะบูชาพระมารดา สัตว์ทั้งหลายกลืนน้ำตาไว้ไม่ไหว พวกเราเก็บดอกไม้สดเอามาร้องให้อาลัยถึงพระมารดา ชายผู้กล้าหาญร้องให้อาลัยถึงพระมารดา สาวสวยร้องให้อาลัยถึงพระมารดา ควายผู้ท้าวหาญร้องให้อาลัยถึงพระมารดา และมดที่ตัวเล็ก ๆ ร้องให้อาลัยถึงพระมารดา ร้องให้แล้วสรรพชีวิตจึงไปโปรยข้าวพองลงบนที่ฝั่งศพ ทำมือเป็นรูปหัวควาย⁵⁰ และกล่าวว่า “สำคัญ⁵¹ (SaDu) สำคัญ” ฝั่งมารายงานตัวเป็นลำดับถัดไป เทพอันมูไกวถามฝั่งอีกว่า “เจ้าฝั่ง เจ้าแบอะไรมา?” ฝั่งตอบเทพอันมูไกวว่า “ฉันไม่ได้แบสิ่งของใด ๆ มาแค่แบลูกมา แต่หนูร้ายมนตร์เป็น” อันมูไกวได้ฟังแล้วก็กล่าวด้วยความดีใจว่า “เจ้าก็ร้ายมนตร์ให้พระมารดาละกัน” ฝั่งจึงไปร้ายมนตร์อยู่ข้างหน้าที่ฝั่งศพ จากนั้นก็มาถึง เทพอันมูไกวจึงไปถามกว่า “เจ้ากาเจ้าทำอะไรได้บ้าง?” กาตอบเทพอันมูไกวว่า “หนูชอบทำความสะอาดบ้านค่ะ” เทพอันมูไกวจึงเรียกกาไปปิดกวาดพื้นลำดับถัดมาไก่ฟ้าหลังขาวก็ได้มาถึง ไก่ฟ้าหลังขาวก็ไปถามเทพอันมูไกวด้วยตัวของมันเองว่า “ท่านจะให้หนูทำอะไรคะ?” เทพอันมูไกวมองว่าไก่ฟ้าหลังขาวสวยงามมาก จึงเรียกไก่ฟ้าหลังขาวไปยืนที่ประตูทางเข้า เพื่อรับผิดชอบในการต้อนรับแขก ต่อมาช้างก็มาสมทบอีก มันบอกเทพอันมูไกวด้วยความมั่นใจว่า “ฉันเอาพละกำลังและเนื้อหนังมา” สุดท้ายวัวก็ตามมาอีก มันเองก็บอกว่าเอาพละกำลังและเนื้อหนังมาด้วยเหมือนกัน สัตว์ทั้งหลายต่างฝ่ายก็ต่างช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการประชุมคราวนี้

6. ตำนานกลองไม้ กลองไม้ของกลุ่มชาติพันธุ์หว่า แบ่งออกเป็นกลองไม้ไม่เหว่ย และกลองไม้ที่ใช้เพื่อความบันเทิง กลองไม้ไม่เหว่ยเป็นกลองไม้ที่พวกเราสามารถใช้สื่อสารกับเทพเจ้าได้ และก็เป็นตราสัญลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์หว่าของเราอีกด้วย อีกทั้งยังใช้เป็นเครื่องดนตรีเพื่อความบันเทิงได้เช่นกัน แต่ก่อนอื่นจะต้องใช้เพื่อสื่อสาร และให้ความบันเทิงแก่ทวยเทพเสียก่อน เพราะกลองนี้แท้จริงแล้วก็คือร่างที่เทพเจ้าไม่เหว่ยแปลงกายมา ศาลกลองไม้อยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ กลองไม้ที่วางไว้ก็คือกลองไม้ไม่เหว่ย พวกเราใช้ศาลกลองไม้ศักดิ์สิทธิ์

⁵⁰ กำมือทั้งสองด้วยนิ้วชี้ นิ้วกลางและนิ้วนาง ส่วนหัวแม่มือและนิ้วก้อยเหยียดออก ก็คือสภาพหัวควาย

⁵¹ “สำคัญ” หมายถึง “ของล้ำค่า” หรือ “การแสดงความเคารพ”

แห่งนี้เป็นบ้านของเทพเจ้าโม่เหว่ย พวกเราบูชาเทพเจ้าโม่เหว่ยหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ บูชากลองไม้กันเป็นประจำ

อันมู่ไกว่ขึ้นสวรรค์กลายเป็นเทพแล้ว แต่พวกเราเชื่อว่า เมื่อพวกเราตีกลอง ท่านจะได้ยินเสียงร้องเรียกจากพวกเรา เพราะกลองไม้ที่นำรักของพวกเรา มีเทพอันมู่ไกว่ นี่แหละเป็นคนแรกที่ได้ดี จึงเป็นของขวัญดีที่สุดจากเทพอันมู่ไกว่แล้ว ขณะที่เทพอันมู่ไกว่ ยังอยู่ที่เนี่ยเหว่ยนั้น วันหนึ่งท่านได้ยินเสียงตะโกนของเทพถวนในคืนที่มีดวงดาวส่องแสง สว่างเจิดจรัส รวากับเสียงดนตรีอันไพเราะจากสวรรค์ เทพอันมู่ไกว่จึงไปที่ทางออกถ้ำและถามเทพถวนว่า “ทำไมท่านร้องได้ดีเช่นนี้?” เทพถวนเอาแต่สายหัวพูดไม่ออก เทพอันมู่ไกว่ จึงกระทุ้งไปที่ตัวถ้ำเพื่อลองสังเกตด้วยตัวเอง เธอมองเห็นท่อนไม้เล็ก ๆ สองท่อนในถ้ำ คิดว่าท่อนไม้นี้เอ็งก็กลองไม้ร้องเพลงได้ เทพถวนใช้มันมาตีตัวเอง ครั้นแล้วเทพอันมู่ไกว่ ตัดไม้ตีกลองมาสองท่อน ลองตีต้นไม้กลวงที่ประตูทางเข้า ต้นไม้ก็เกิดเสียงชัดเจนขึ้นมา ตามคาด แม้จะไม่เหมือนดนตรีจากสวรรค์ของเทพถวน แต่ก็เหมือนเสียงศักดิ์สิทธิ์ที่ตั้ง สะท้อนกังวานไปมาระหว่างท้องฟ้าและผืนดิน เทพอันมู่ไกว่ถือว่ามันเป็นกลองไม้ของ มนุษย์ นับตั้งแต่นั้นมาเมื่อไปล่าสัตว์และไปชุมนุม เธอจะตีกลองไม้แทนการใช้แตรสัญญาณ

วันหนึ่งเทพอันมู่ไกว่นำพาชาวบ้านไปจับกุมลิง ลิงจึงได้กัดและไล่จับชาวบ้าน มีลิงที่สลัดหนีพื้นไปได้ก็เอาใบไม้มาแบกลูกของมันไว้ ลิงที่หนีไปได้ตัวนี้ดูเหมือนจะเป็น แม่แก่ ๆ ที่รับมียากเสียจริง เทพอันมู่ไกว่พยายามดึงใบไม้ที่เจ้าลิงใช้แบกลูกของมันออกมา เทพอันมู่ไกว่ก็ได้ค้นพบว่ารากของใบไม้นั้นคล้ายกับหัวคนอยู่หน่อย ๆ แถมยังมีผม และหนวดยาว ๆ อีกด้วย เมื่อเทพอันมู่ไกว่กลับถึงหมู่บ้านหนึ่งหยกก็มาตีต้นไม้กลวง ชาวบ้านได้ยินเสียงกลองไม้ก็ออกมาชุมนุมกัน เทพอันมู่ไกว่เอารากเหง้าของใบไม้ที่ลิงแบก ลูกไว้เช่นไว้ห้อยข้าง ๆ กลองไม้ และบอกว่า มันจะอำนวยพรให้พวกเราได้ชัยชนะ ต่อมา การจับกุมลิงก็เป็นไปอย่างราบรื่น นับตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป พวกเราก็ก็นับว่าบูชากลองไม้

วันหนึ่ง หย่าตง (YaDong) และต้าเยียน (DaYan) กำลังอยู่ในที่นา จู่ ๆ ก็มีเสือ ตัวหนึ่งกระโจนเข้ามา ต้าเยียนตกใจจนตะลึง ส่วนหย่าตงใช้ไหวพริบเอาตัวรอดในยาม คับขันลองเลียนแบบเทพอันมู่ไกว่ ตีต้นไม้บนดินอย่างสุดชีวิต เสือจึงได้หนีไปด้วยความกลัว หย่าตงพูดกับต้าเยียน ด้วยความดีใจว่า “เจ้าแบกต้นไม้ท่อนนี้กลับไปทำกลองไม้เถอะ” หลังกลับถึงบ้านแล้ว ต้าเยียนก็ทำกลองไม้ขึ้นมาจริง ๆ แต่เขายังไม่รู้จะคว้านโพลง ในตัวกลองอย่างไรดี ไม่ว่าจะคว้านอย่างไร พอทำกลองมาตีแล้ว เสียงก็ไม่ได้ดังขึ้นมา หย่าตงเห็นดังนั้นแล้วคิดไปคิดมาจึงไปบอกแก่ต้าเยียนว่า “เมื่อคืนข้าได้ฝันเห็นพระเจ้า ท่านสั่งว่าถ้าเจ้ายังคว้านโพลงด้านในไม่ได้ก็แกะเป็นรูปโยนิของข้าเสีย” ต้าเยียนจึงแกะ ตัวกลองไปตามลักษณะของโยนิขึ้นมาจริง ๆ ตีแล้วก็มีเสียงดังขึ้นมาจริง ๆ เสียด้วย

เสียงดังเหมือนเสียงที่แม่ที่กำลังเรียกลูกอยู่ ภายหลังชาวบ้านจึงแกะสลักกลองไม้ตามแบบนี้ กลองไม้ยังแกะไปก็ยิ่งสวยขึ้นเรื่อย ๆ พวกเราใช้ภาพบุคคลที่สนิทสนมด้วย ดอกไม้ใบหญ้า ที่สวยงามพระอาทิตย์และพระจันทร์ที่เจิดจ้า รวมไปถึงหัวควายที่น่าเกรงขามมาประดับ กลองไม้ ต่อมาชาวบ้านก็บูชากลองไม้กันตามนี้ กลองไม้ยังบูชาก็ยิ่งศักดิ์สิทธิ์ พวกเราสร้าง ศาลกลองไม้ขึ้นกลางหมู่บ้าน ล่าสัตว์ได้ก็นำหัวของมันมา เช่นหัวควายในศาลกลองไม้ เพราะเทพกว่าและเทพวนสร้างสรรค์สรรพชีวิตบนผืนดินพวกเราก็กินหัวของพวกมัน มาเช่นหัวควาย ขอให้ท่านปกป้องรักษามะล็ดพันธุ์ให้เจริญงอกงาม

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ทำให้ทราบว่าอำเภอซีเหมิน เมืองผู่เอ๋อ มณฑลยูนนานมีตำนาน ของชาวลัวะมาแต่โบราณ โดยมีตำนานการสร้างโลกที่แสดงความเชื่อเรื่องเทพเจ้า ตำนาน น้ำท่วมโลก ตำนานการสร้างบ้านเรือน เครื่องนุ่งห่ม และการเพาะปลูก และตำนานการบูชา บรรพบุรุษแสดงความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ ตำนานจุดกำเนิดชื่อทางหลี่ที่แสดงความเชื่อเรื่อง ชื่อทางหลี่ และตำนานกลองไม้ที่แสดงความเชื่อเรื่องกลองไม้ ซึ่งแต่ละตำนานแสดงให้เห็น ถึงการเคารพต่อธรรมชาติและการบูชาบรรพบุรุษ ที่เชื่อว่าจะช่วยทำให้ชีวิตมีความสุข และเจริญก้าวหน้า ตำนานเหล่านี้เป็นเรื่องเล่าที่เล่าสืบต่อกันมา และมรดกทางวัฒนธรรม ของชนชาตินั้น ๆ คติสอนใจที่จะได้รับจากตำนานการบูชาบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ ลัวะว่า บรรพบุรุษเป็นผู้ช่วยสร้างบ้านเรือน และหลีกเลี่ยงภัยพิบัติ เพื่อเลี้ยงลูกหลาน ให้มีชีวิตและความสุข เมื่อชาวลัวะได้มีชีวิตที่รุ่งเรือง แต่ห้ามลืมความบุญของบรรพบุรุษ ต้องเคารพบรรพบุรุษเสมอ มีโอกาสต้องไปบูชาบรรพบุรุษส่งผลให้ชาวลัวะได้ยึดถือเป็น ประเพณีพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาสอดคล้องกับโอยู แมน (OU MAN, 2561) ศึกษาพิธีกรรม ของกลุ่มชนชาติไท-จ้วงที่แสดงให้เห็นถึงบทบาททางสังคมวัฒนธรรมของตำนานสร้างโลก ซึ่งได้ถ่ายทอดเรื่องโลกทัศน์ ความเชื่อ และความรู้ต่าง ๆ ของคนในอดีตและมีการปรับเปลี่ยน เป็นรูปแบบใหม่ในเวทีการท่องเที่ยวยังคงดำรงอยู่ต่อไปในโลกปัจจุบัน และอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (2543) เสนอวิจัยเรื่อง ลัวะ (ละว้า): ศึกษาจากเอกสารคัมภีร์ไบเบิลและจารึก กล่าวถึง เรื่องราวของลัวะที่ปรากฏในเอกสารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ลัวะกับการสร้างเมือง ซึ่งตำนานต่าง ๆ ที่กล่าวว่าลัวะมีความสามารถในการสร้างเมืองจนปรากฏเป็นหลักฐาน ทางโบราณคดีที่เกี่ยวกับเมืองโบราณล้านนา เช่น ตำนานขุนหลวงวิลังคะ ตำนานกินงู ตำนานจอมปลวกดำ ตำนานปู่เกิดคำขมุ ฯลฯ สะท้อนวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และพิธีกรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ รวมถึงอัตลักษณ์ ภาษา อาชีพ อาหาร และความเชื่อ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ไม่ได้ศึกษาวิเคราะห์ตำนานของชาวลัวะ ตำนานไม่ใช่เป็นเพียงวัฒนธรรมประจำถิ่นเท่านั้น แต่ยังบอกให้เรารู้ประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรม และการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ด้วย จึงมีคุณค่าในทางด้านวัฒนธรรม ดังนั้นหัวข้อวิจัยต่อไปจะศึกษาและเปรียบเทียบเนื้อหา ภาพสะท้อนโลกทัศน์และพิธีกรรม ในตำนานของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะในประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

เอกสารอ้างอิง

- ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ และคณะ. (2555). **ปริศนาวงศาคณาญาติ “ลัวะ”**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ชลธิรา สัตยาวัฒนา. (2530). **ลัวะเมืองน่าน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ อมรินทร์ พรินต์ติ้งจำกัด.
- ฐนวิทย์ ไกรเพิ่ม. (2559). ทฤษฎีความหมายกับการแปลบริบททางวัฒนธรรมในวรรณกรรม แปลเรื่อง เมณูคนบาป जानโปรตสำหรับคนใจร้าย ของ ฌอง เตลเล่ **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต**, 12(21), 49-66.
- รัชนี กาวี. (2558). **นิทาน ตำนาน ภูมินามและประวัติศาสตร์: บทบาทหน้าที่ คุณค่าและ อัตลักษณ์ของชุมชนท่าผาป๋ม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน** [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่].
- ศิริพร ณ ถลาง. (2539). **การวิเคราะห์ตำนานสร้างโลกของคนไท** [วิทยานิพนธ์อักษร ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช].
- อาสา คำภา. (2555). ปู่สะย่าสะ กับประเพณีเลี้ยงผีเมืองเชียงใหม่. **วารสารสังคมศาสตร์ สุรนารี**, 6(2), 99-122.
- อรรถรัตน์ ฆะสันต์. (2553). **คติความเชื่อและภูมิปัญญาซึ่งสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐาน ผังหมู่บ้านและบ้านเรือนของชุมชนชาติพันธุ์ลัวะ ในประเทศไทย** [ปริญญา นิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น, มหาวิทยาลัย ศิลปากร].
- อภิสิทธิ์ สัมยศ. (2550). **วิถีชีวิตของชุมชนลัวะกับการพัฒนา: กรณีศึกษา บ้านสาม ตำบลห้วยหอม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน** [ปริญญาวิทยาศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน, มหาวิทยาลัยแม่โจ้].

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2543). ลัวะ (ละว้า): ศึกษาจากเอกสารคัมภีร์ใบลานและจารึก.
เชียงใหม่: สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.

เอื้อมพร จรนามล. (2556). โลกทัศน์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านไทลื้อ อำเภอเชียงคำ
จังหวัดพะเยา. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา,
1(3), 28-38.

โอยู แมน และ นันทชญา มหาจันทร์. (2561). ตำนานสร้างโลกของกลุ่มชนชาติไท-
จ้วง: โลกทัศน์ ความเชื่อและ พิธีกรรม. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์, 26(52), 304-328.

毕登程、隋嘎. (2009). 司岗里. 云南: 云南人民出版社.

陈静、唐曹. (2006). 葫芦与人类起源神话——云南少数民族葫芦崇拜的文化
解读. 湖北社会科学, 9(1), 115-116.

邱铿锋. (1957). 佤族社会历史调查. 云南: 云南人民出版社.

马少展、宁成春. (1981). 中国少数民族. 北京: 人民出版社.

裴晓睿. (2014). 新汉泰词典. 广西: 广西教育出版社.

เรื่องเล่าลาวพลัดถิ่นในวรรณกรรมลาวหลังการเปลี่ยนแปลง การปกครอง

สมัย วรรณอุดร¹ ณัฏรสรดา ดาวชาวะ² เฉลิมศักดิ์ บุตรพวง³ และ สมพาวัน แก้วบุตรดา⁴
อาจารย์ หลักสูตรภาษาและวัฒนธรรมอาเซียน ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม^{1,2,3,4}
E-mail: smai.w@msu.ac.th¹

วันที่รับบทความ: 3 ธันวาคม 2564

วันที่ไขบทความ: 17 ธันวาคม 2564

วันที่ตอบรับบทความ: 29 ธันวาคม 2564

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพคนลาวพลัดถิ่นในมิติต่าง ๆ ผ่านเรื่องเล่าในวรรณกรรมลาวหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยจะศึกษาจากวรรณกรรมซึ่งเป็นผลงานของ บุนเสน แสงมะณี ผ่านวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นและนวนิยายที่มีความโดดเด่น อย่างละ 1 เรื่องเพื่อเป็นตัวแทนของผลงานทั้ง 2 รูปแบบโดยผู้ศึกษาได้คัดเลือกเรื่องสั้นที่ได้รับรางวัลซีไรต์ชุด “ประเพณีและชีวิต” และนวนิยายเรื่อง “สายน้ำที่บ่ไหลย้อนกลับ” โดยมุ่งจะเสนอผ่านทัศนคติของนักเขียนใน 4 ประเด็น ได้แก่ การสร้างชาติตามอุดมการณ์ของพรรครัฐ การสร้างฐานะทางสังคมสมัยใหม่ การถูกเบียดขับเป็นคนชายขอบ และการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี ผลการศึกษาพบว่า การสร้างชาติตามอุดมการณ์ของพรรครัฐ พบการนำเสนอภาพของความรักชาติ การมีการศึกษา ความภาคภูมิใจในอาชีพ การสร้างฐานะทางสังคมสมัยใหม่ พบการนำเสนอภาพของการสร้างฐานะด้วยการใช้ทรัพย์สินเงินทอง และการใช้การศึกษาเป็นบันไดไปสู่การสร้างฐานะทางสังคม การถูกเบียดขับเป็นคนชายขอบ พบการนำเสนอภาพของการถูกหลอกลวง ปัญหาชีวิตความเป็นอยู่ในต่างแดน ส่วนการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี พบการนำเสนอภาพของการสืบทอดจารีตประเพณีที่ไม่ขัดกับนโยบายในการพัฒนาประเทศ การปฏิเสธจารีตประเพณีที่ขัดกับนโยบายในการพัฒนาประเทศ

คำสำคัญ: เรื่องเล่า ลาวพลัดถิ่น วรรณกรรมลาว ทัศนคติเกี่ยวกับลาว

The Story of the Diaspora Laotian in Lao Literature after the National Regime Change

Smai Wannaudorn¹, Naphatsara Daosawa², Chalerm Sak Boodphuang³
and Somphavanh Keoboutta⁴

Lecture at ASEAN Language and Culture Program, Department of Thai
and Oriental Languages, Faculty of Humanities and Social Sciences
Mahasarakham University^{1,2,3,4}

Received: December 3, 2021

Revised: December 17, 2021

Accepted: December 29, 2021

Abstract

This article investigated the image of the exiled Laotian in various dimensions through the tales presented in Lao literature after the national regime change. The study focused on the literary works of Boonsoen Saengmanee through short stories and novels. Based on the winning S.E.A. Write Award, one of these short stories and novels was selected to represent both forms of the work: Traditions of Life and The River of No-Return. The analysis of the works focused on presenting the writer's perspectives on four issues: nation-building according to the ideology of the government party, founding a modern social status, being marginalized and inheriting cultures and traditions. The study found that nation-building according to the ideology of the government party was reflected through the presentation of images of patriotism, education, pride in career and building a modern social status. The study also found that, regarding the social status foundation, the modern social class was founded on money and property, as education was likely a stairway to achieving a better social class. Moreover, the study revealed the image of people being deceived and the problems of living abroad concerning marginalization. Finally, the study found that the Laotian people inherited cultures and traditions by following the national development policies.

Keywords: Narrative, The Diaspora Laotian, Lao Literature, Attitudes towards Laos

บทนำ

หลังจากที่ลาวมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และสถาปนาเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หรือ สปป.ลาว เมื่อปี 2518 เมื่อรัฐบาลใหม่ของลาวได้เข้ามาปกครองโดยการเปลี่ยนระบอบการปกครองใหม่เป็นแบบสังคมนิยม ทำให้มีการปฏิรูปประเทศอย่างมาก โดยเฉพาะการรับรู้และเข้าใจแนวนโยบายของพรรครัฐเกี่ยวกับการปกครองแนวใหม่ โดยมุ่งให้ความสำคัญทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ศาสนา วิถีสังคมนิยมใหม่โดยเฉพาะความเชื่อทางประเพณีและวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมที่พรรครัฐเห็นว่าเป็นเรื่องมลายขัดต่อแนวคิดสมัยใหม่ได้ถูกล้มล้างไปจากสังคมนิยม โดยได้เร่งสร้างอุดมการณ์และจิตสำนึกร่วมกันระหว่างรัฐและประชาชน โดยแนวทางที่รัฐใช้ในการถ่ายทอดอุดมการณ์เพื่อสร้างความร่วมมืออันดีในการพัฒนาประเทศ คือ “การปฏิวัติทางด้านวัฒนธรรมแนวคิดอย่างแข็งแกร่ง ดำเนินการปฏิรูปการศึกษา เอาการศึกษาติดพันกับชีวิต-เศรษฐกิจ-สังคม ยกระดับคุณภาพของการศึกษาให้สูงขึ้นอีก ขยายขอบวงการศิลปะ วรรณคดี กีฬา กายกรรม ขบวนการอนามัย 3 สะอาด ขบวนการสร้างแบบแผนการดำรงชีวิตใหม่ ลบล้างอิทธิพลประเพณีที่สร้างผลสะท้อนไม่ดีถึงการผลิตและสุขภาพของประชาชน” โดยวิธีการทั้งหลายอยู่ภายใต้อุดมการณ์สังคมนิยม และชาตินิยมที่ติดพันอยู่กับการกีดกันในการฟื้นฟูประเทศเป็นสำคัญ (อุมารินทร์ ตูลารักษ์, 2553) ซึ่งการเร่งสร้างอุดมการณ์และจิตสำนึกดังกล่าวได้มุ่งเน้นการเผยแพร่นโยบายและแนวคิดของพรรครัฐแนวใหม่ผ่านสื่อสารมวลชนต่าง ๆ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์เผยแพร่แนวคิดสังคมนิยมวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง ได้แก่ สื่อหนังสือพิมพ์ วิทยุ โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ประเทศลาวได้เข้าสู่สังคมยุคใหม่ เป็นประชาชนในยุคสังคมนิยมและมีแนวคิด คุณลักษณะตามความต้องการและความคาดหวังตามอุดมการณ์ชาติของพรรครัฐภายใต้ระบอบการปกครองใหม่

นอกจากสื่อต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว วรรณกรรมก็เป็นสื่อช่องทางหนึ่งที่พรรครัฐได้นำมาเป็นกระบอกเสียงในการถ่ายทอดแนวคิดทางการเมืองใหม่ ที่สอดแทรกอยู่ในเนื้อหาของตัวบทวรรณกรรม โดยเนื้อหาของเรื่องสั้นในยุคสังคมนิยมนี้ นักเขียนจะต้องเขียนเพื่อสนองนโยบายของพรรครัฐเป็นสำคัญ เพราะการที่วรรณกรรมแต่ละเรื่องจะถูกนำมาเผยแพร่ จะต้องผ่านการตรวจสอบจากหน่วยงานของพรรครัฐก่อนว่ามีเนื้อหาหรือข้อความที่ขัดต่อแนวคิดนโยบายของพรรครัฐหรือไม่ นักเขียนส่วนหนึ่งจึงยังคงนำเสนอแนวนโยบายของรัฐสอดแทรกในเนื้อเรื่อง ตัวละครบางส่วนจึงยังคงสอดคล้องกับลักษณะอุดมการณ์คนแบบสังคมนิยม และในช่วงแรกนักเขียนส่วนใหญ่ก็ยังเป็นคนของพรรครัฐด้วย ทำให้เนื้อหาของวรรณกรรมส่วนมากจะสนับสนุนแนวนโยบายของพรรครัฐ

ในช่วงหลังการปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองที่เรียกว่า “ยุคจินตนาการใหม่” (ค.ศ. 1986-1995) วรรณกรรมลาวในช่วงระยะเวลานี้ ซึ่งเรียกว่า วรรณกรรมยุคจินตนาการใหม่ เนื้อหาที่ยังสืบทอดแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติ สืบทอดนโยบายของพรรครัฐ และวิถีสังคมวัฒนธรรมดั้งเดิม แต่ระยะหลังมีเนื่องจากปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่เกิดขึ้น นักเขียนมีอิสระในการเขียนมากขึ้น จึงเริ่มมีการเขียนในเชิงวิพากษ์วิจารณ์พรรครัฐมากขึ้น แต่เนื้อหาการวิพากษ์วิจารณ์ยังไม่เข้มข้นมากนัก และนักเขียนส่วนหนึ่งยังคงนำเสนอแนวนโยบายของรัฐ ตัวละครบางส่วนจึงยังคงสอดคล้องกับลักษณะคนแบบสังคมนิยม นอกจากนี้ในช่วงระยะหลังจากรัณกรรมยุคจินตนาการใหม่ ก็ได้มีวรรณกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพของสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการเปิดประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านสภาพเศรษฐกิจโดยเฉพาะด้านสังคมวัฒนธรรมที่เริ่มมีการเปลี่ยนไปมากเป็นยุคที่ถือได้ว่าเป็นภาพของสังคมยุคใหม่หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นยุคโลกาภิวัตน์ก็ได้ เพราะมีภาพของชนลาวพลัดถิ่นที่ย้ายไปอยู่ต่างประเทศหลังจากยุคการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรือภาพของชนลาวที่เดินทางไปศึกษาต่อต่างประเทศ เพื่อกลับมาพัฒนาบ้านเกิดตามนโยบายของพรรครัฐในการเร่งพัฒนาคนเพื่อพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้ก้าวทันกับโลกในสังคมปัจจุบัน และมีผลงานของนักเขียนลาวหลายคนที่ได้นำเสนอภาพของชนลาวพลัดถิ่น หรือภาพของสังคมลาวสมัยใหม่

บุณสิน แสงมะณี นักเขียนรางวัลซีไรต์ลาว ปี 2005 เป็นนักเขียนที่ได้รับการยอมรับว่ามีผลงานที่นำเสนอให้เห็นถึงภาพของชนลาวพลัดถิ่นที่มีการเดินทางไปอยู่ในต่างประเทศ การเดินทางไปศึกษาเล่าเรียน หรือแม้แต่การถ่ายทอดภาพชีวิตของแม่ที่ลูกพาไปเลี้ยงดูใช้ชีวิตอยู่ต่างประเทศ ตลอดถึงภาพของความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ได้สัมผัสรับกระทบจากการเดินทางไปยังต่างประเทศและกลับมาสร้างความแตกต่างของสังคม โดยนำเสนอในรูปแบบวรรณกรรมทั้งเรื่องสั้นและนวนิยาย ผ่านมุมมองหรือแนวคิดและประสบการณ์ทั้งของตนเองและของคนอื่นที่ได้ยินได้ฟังมาสร้างสรรค์ปฐมนิทัศน์เป็นวรรณกรรมปัจจุบันที่มีทั้งนวนิยายและเรื่องสั้นดังที่ บุณสิน แสงมะณี ได้เคยเล่าว่า วรรณกรรมส่วนใหญ่ของเขาเขียนขึ้นจากประสบการณ์ชีวิตที่ได้ไปศึกษาต่อยังกรุงมอสโก ประเทศรัสเซีย เป็นประธานนักศึกษาลาว ซึ่งในช่วงนั้นมีจำนวนมาก มีหน้าที่คอยคุ้มครองช่วยเหลือ โกล่เกลี่ย แก้ไขปัญหาให้นักศึกษาลาวในรัสเซียและเป็นผู้ประสานงานระหว่างสถานทูตกับนักศึกษาลาว ทำให้เขาต้องประสบพบเจอเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ ของผู้คนพลัดถิ่นที่อยู่ในต่างประเทศมากมาย ซึ่งเขาเคยแสดงความคิดเห็นว่า “ถ้ามีโอกาสได้อ่านจะรู้ว่าผมสะสมเอาหลายเหตุการณ์ไว้ด้วยกัน ไม่ใช่เรื่องของชนลาวทั่วประเทศ เป็นเรื่องที่ผมไปประสบพบเจอมาแล้วนำมาถ่ายทอดให้ฟัง หรือเรื่องที่คนอื่นพบเจอมาด้วย ใช้เวลารวบรวมข้อมูล 10-15 ปี ก่อนจะเรียบเรียงเป็นเล่มให้ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน” (อุมารินทร์ ตูลารักษ์, 2555)

สำหรับบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอภาพคนลาวพลัดถิ่นในมิติต่าง ๆ ผ่านเรื่องเล่าในวรรณกรรมลาวหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยจะศึกษาจากวรรณกรรมซึ่งเป็นผลงานของ บุนເສิน แสงมะณี ผ่านวรรณกรรมเรื่องสั้นและนวนิยายที่มีความโดดเด่นอย่างละ 1 เรื่องเพื่อเป็นตัวแทนของผลงานทั้ง 2 รูปแบบ โดยผู้ศึกษาได้คัดเลือกเรื่องสั้นที่ได้รับรางวัลซีไรต์ชุด “ประเพณีและชีวิต” หรือที่แปลเป็นภาษาไทยโดย สุนทร โคตรบรรเทา และจัดพิมพ์ภายใต้ชื่อใหม่ว่า “ไปไม่ไปสุดท้าย” และนวนิยายเรื่อง “สายน้ำที่บ่ไหลย้อนกลับ” เนื่องจากวรรณกรรมเรื่องสายน้ำที่บ่ไหลย้อนกลับ ได้สะท้อนให้เห็นภาพของชีวิตคนลาวที่ได้อพยพไปใช้ชีวิตในต่างประเทศที่มีความเจริญและได้มาสัมผัสสังคมวัฒนธรรมเดิมของเองภาพของการดูถูกดูหมิ่น และยังหลอกคนลาวด้วยกันไปอยู่ต่างประเทศและปล่อยให้ต้องทนทุกข์ยากลำบากโดยไม่รับผิดชอบแม้ในฐานะสามีหรือคนลาวด้วยกัน ส่วนเรื่องสั้นชุดประเพณีและชีวิต เป็นวรรณกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตของคนลาวที่ต้องพลัดถิ่นไปอยู่ต่างแดนทั้งไปอยู่เพื่อการศึกษาและไปอยู่เพื่อทำมาหาเลี้ยงชีวิตผ่านชีวิตจริงหรือจากการได้ยิน ได้เห็นมาของผู้เขียนที่เคยเป็นคนพลัดถิ่นเหมือนกัน ทำให้เห็นวิถีชีวิตของคนพลัดถิ่นในมิติต่าง ๆ ซึ่งในบทความนี้จะเสนอใน 4 ประเด็น ได้แก่ 1) การสร้างชาติตามอุดมการณ์ของพรรครัฐ 2) การสร้างฐานะทางสังคมสมัยใหม่ 3) การถูกเบียดขับเป็นคนชายขอบ และ 4) การสืบทอดจารีตประเพณี โดยจะมองผ่านแนวคิดทัศนคติ (Attitudes) ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานที่จะพัฒนาไปสู่การเป็นแนวคิดอุดมการณ์ (Ideology) ดังที่ พชรวัฒน์ เส้นทอง (2562) กล่าวว่า ทัศนคติเป็นแนวคิดระดับพื้นฐานที่ทุกคนสามารถมีความคิดเห็นได้ ที่กล่าวเช่นนี้ไม่ใช่ว่าทัศนคติจะไม่สำคัญ เพราะพฤติกรรมทุกอย่างที่ส่งผลกระทบต่อผู้กระทำและสังคม ล้วนแต่เกิดจากทัศนคติทั้งสิ้น เพราะทัศนคติเป็นรากฐาน บ่อเกิดของอุดมการณ์ที่จะสร้างผลกระทบอย่างใหญ่หลวงในอนาคต เช่น การก่อการร้าย ลัทธิชาตินิยม ลัทธิเหยียดสีผิว ความเอื้ออาทรความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น หรือความคิดจ้องแต่จะเอาเปรียบผู้อื่น เป็นต้น ก็ล้วนแต่เกิดจากทัศนคติส่วนบุคคลและถูกขยายไปสู่บุคคลอื่น ๆ และในที่สุดมีการรวมตัวกันของบุคคลที่มีทัศนคติตรงกัน มีการถ่ายทอด สืบทอด ทัศนคติดังกล่าวจนทำให้เกิดการรวมกันของคนจำนวนมากและกลายเป็นเครือข่ายโยงใยกันทั้งในระดับประเทศและขยายไปทั่วโลก

ส่วนการนำเสนอภาพคนลาวพลัดถิ่นในมิติต่าง ๆ ผ่านวรรณกรรมลาวทั้ง 2 เรื่อง ในบทความนี้ ผู้ศึกษาได้ให้คำจำกัดความคำว่า “ลาวพลัดถิ่น” ใน 2 ลักษณะ ได้แก่ ภาพของผู้คนลาวที่มีการเดินทางไปต่างประเทศ ซึ่งนักเขียนได้ใช้เป็นตัวละครและใช้ฉากในต่างประเทศ และมโนทัศน์ของนักเขียนในฐานะคนพลัดถิ่นที่เคยได้ผ่านการเดินทางไปอยู่ต่างประเทศแล้วมองสังคมวัฒนธรรมลาวผ่านวรรณกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้น

ในที่นี้ ผู้ศึกษาจะได้นำเสนอประเด็นเนื้อหาที่ได้จากการศึกษาวรรณกรรม ทั้ง 2 เรื่องนี้ ใน 4 ประเด็นตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวมาแล้วตามลำดับ ดังนี้

1) การสร้างชาติตามอุดมการณ์ของพรรครัฐ

วรรณกรรมเป็นสื่อหนึ่งที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้เป็นอย่างดี เนื้อหาของวรรณกรรมที่นักเขียนถ่ายทอด หรือสื่อออกไปส่วนหนึ่งยังคงต้องสืบทอดแนวคิดเกี่ยวกับการสืบทอดนโยบายของพรรครัฐเป็นสำคัญดังที่ อุมมีสาลาม อุมาร (2558) ได้กล่าวถึงพัฒนาการวรรณกรรมลาวในยุคสังคมนิยมว่า “เมื่อรัฐบาลใหม่ได้เข้ามาปกครองแบบสังคมนิยม ทั้งในเรื่องเศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา รวมถึงความเชื่อ ทางประเพณี และวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมที่รัฐบาลเห็นว่างมงามาก็ได้ถูกล้มล้างไปจากสังคมนิยมด้วยโดยมอบหมายการประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมที่ยังทรงคุณค่า รวมถึงเรื่องราวอื่นที่เห็นว่าเป็นประโยชน์แก่ประชาชนนั้นเป็นหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ วิทยุ เพื่อให้ประเทศลาวได้เข้าสู่สังคมยุคใหม่ ในขณะเดียวกัน รัฐบาลได้มีมาตรการให้ประชาชนลาวทุกคนอ่านหนังสือออก จากเดิมที่มีประชาชนอ่านหนังสือออกไม่ถึงร้อยละ 60 ก็มีการพัฒนาจนดีขึ้นเป็นลำดับ

ดังนั้น บุณเสน แสงมะณี ซึ่งเป็นนักเขียนที่เป็นข้าราชการและทำงานอยู่ที่กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้สร้างสรรค์งานเขียนออกมาในแนวตอบสนองนโยบายของพรรครัฐ ซึ่งอาจมีทั้งถูกนำเสนอโดยตรงและโดยอ้อม ในที่นี้จะนำเสนอใน 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ ความรักชาติ การมีการศึกษา และความภาคภูมิใจในอาชีพ

1.1 ความรักชาติ เป็นอุดมการณ์หนึ่งชาติพรรครัฐที่ต้องการสื่อสารไปถึงประชาชน เพื่อให้เกิดความรัก ห่วงแหน ภูมิใจในชาติ ภูมิใจในระบอบการปกครองใหม่ที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน ภาพของความรักชาติถูกนำเสนอในหลายเรื่องหลายตอนทั้งความรักชาติในฐานะครูผู้ทำหน้าที่สอนเด็กที่ห่างไกลความเจริญเพื่อให้อ่านออกเขียนได้ตามนโยบายของพรรครัฐ เพื่อให้ประชาชนเป็นคนที่มีคุณภาพง่ายต่อการพัฒนาประเทศ แต่ความรักชาติที่ถูกนำเสนอภาพที่ชัดเจนมากที่สุดคือการนำเสนอผ่านตัวละครเป็นทหาร ซึ่งถูกนำเสนอผ่านทหารของลาวเอง และถูกนำเสนอผ่านทหารชาวรัสเซีย ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นความรักชาติในทางอ้อมที่ทุกคนในชาตินั้น ๆ ย่อมรักชาติของตนเอง ยอมเสียสละชีวิตเพื่ออธิปไตยของชาติตนเอง ภาพของความรักชาติ เช่น ในเรื่องสั้นเรื่อง ‘ไฟดับที่แผ่นดินภูคัง’ เนื้อเรื่องกล่าวถึงลุงเซียงกิงซึ่งเป็นกำนันเป็นหนึ่งหน่วยสนับสนุนของกองทัพลาวที่ร่วมต่อสู้กับศัตรูผู้รุกราน วันหนึ่งลุงเซียงกิงได้รับคำสั่งจากศูนย์กลางให้ร่วมกับกองกำลังทหารป้องกันทางอากาศคุ้มกันขบวนรถลำเลียงที่จะผ่านเข้ามาในพื้นที่ โดยเฉพาะการยิงป้องกันฝูงบินทิ้งระเบิดของศัตรูที่จะมาทำลายขบวนรถลำเลียง เมื่อฝูงเครื่องบินเข้ามาใกล้ก็ได้รับคำสั่ง

ยิ่งทุกคนกระหน่ำยิงอย่างหนัก เปลวไฟพุ่งกระจายออกจากปลายกระบอกลั่นป็นที่หลุมหลบภัยที่หน่วยจู่โจมซุ่มยิงอยู่ เครื่องบินเปลี่ยนเป้าหมายจากขบวนรถลำเลียงมาเป็นหลุมหลบภัยของหน่วยจู่โจมโจมตี เครื่องบินยิงถล่มหลุมหลบภัยของหน่วยจู่โจมโจมตีเสียหายหนึ่งหลุม และทุกคนในหลุมนั้นเสียชีวิตหมดทุกคน ดังข้อความตอนนี่ว่า

ทุกคนที่อยู่ข้างในได้เสียชีวิตทั้งหมด พวกเขาเสียชีวิตอย่างชายชาติทหารในสนามรบป้องกันทางอากาศ...พวกเขากำมือแน่นแล้วสาบานต่อหน้าหลุมฝังศพของวีรชนเหล่านั้นว่า

“พวกเราจะสานต่อภารกิจและเจตนารมณ์ของพวกเขาสำหรับพวกสหายประเทศชาติจะจารึกบุญคุณ”

(บุณเสน แสงมะณี, 2005: 210)

อีกตัวอย่างในเรื่อง แผ่นดินนี้เคยมีไฟแห่งสงคราม เนื้อเรื่องกล่าวถึงนายทหารนายหนึ่งที่เดินทางมาที่ยอดภูคัง และได้กัมกำดินไว้ในอุ้งมืออย่างแน่นและถอนหายใจยาว ๆ ถึงแม้ฝนกำลังจะตกก็ขอยืนอยู่ตรงนั้นก่อน ทหารคนขับรถสงสัยจึงถามสาเหตุ และนายทหารนายนี้ก็เล่าถึงเหตุการณ์การต่อสู้ของกองร้อยของตนเองเคยต่อสู้กับศัตรูเมื่อเกือบ 20 ปีที่ผ่านมา ซึ่งกองร้อยของเขาซึ่งมีกำลังน้อยกว่าได้รับคำสั่งให้ซุ่มโจมตีป้อมของศัตรูซึ่งมาตั้งอยู่บนยอดเขาถึง 2 ครั้งแต่ไม่สามารถทำลายได้ เพราะแต่ละทิศมีปืนที่ทันสมัยยิงสกัดทุกทิศ เมื่อเบี่ยงบนมีคำสั่งให้ทำลายป้อมศัตรูให้ได้ กองร้อยของเขาจึงได้แอบโจมตีตะลุมบอนกันอย่างองอาจกล้าหาญ เขาและทหารส่วนหนึ่งพยายามบุกขึ้นไปแต่ทำที่สุดเขาได้รับบาดเจ็บถูกนำตัวไปรักษาตัว ในขณะที่รักษาตัวที่สนามรบเขายังฝึกร่างกายเพื่อไปสู้รบต่อ โดยได้พูดกับเพื่อนทหาร ว่า

“เราจะอาสาไปจัดการกับพวกมัน...ถึงอย่างไรเราก็ได้เริ่มต้นแล้ว ขอให้เราได้สานต่อเถาะเราบาดเจ็บกลับไปแนวหลังก็ไม่มีอะไรดีขึ้น คิดว่าขอตายอยู่กลางสนามรบ ถือว่าชีวิตนี้ได้ตายอย่างสมเกียรติแล้ว”

(บุณเสน แสงมะณี, 2005: 216)

แต่ความพยายามของเขาก็ไม่สำเร็จ สหายอำคาเพื่อนของเขาและแพทย์ก็ได้ห้ามไว้ และสหายอำคาก็ได้พูดกับเขาและได้ฝากรูปลูกเมียให้กับนายทหารนายนี้ และหอบเอา

ลูกกระเบิดที่เหลื่อไปหมดถึงแม้เขาและหมจะห้ามก็ไม่ฟัง ดังข้อความตอนนี้อ่า
 “หมอและเราห้ามไว้ แต่น้ำใจรักชาติที่ดุจดี้ม อดจากล้าหาญของเขา ไม่มีใครที่สามารถ
 ด้านทานไว้ได้ เราทำได้แต่เพียงเรียกชื่อของเขา “สหายอำคา” แล้วร่างนั้นก็หายลับไปกับ
 กลืนดินปืนและควันปืน การจากไปของสหายอำคาในครั้งนั้น คล้ายกับว่าเป็นการเสียสละ
 ที่มีค่ามหาศาล มันเป็นการเดินตามลัทธิวีรชนปฏิบัติที่ไม่ยอมจำนน เขายอมตาย
 เพื่อผืนแผ่นดินอันเป็นที่รักและหวงแหนนี้ไว้ให้มั่นคง ...

(บุญเส้น แสงมะณี, 2005: 217-218)

จากตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นว่า ผู้แต่งได้นำเสนอให้เห็นถึงอุดมการณ์ความรักชาติ
 ผ่านเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะผ่านข้อความที่ลึกซึ้งกินใจ เช่น พวกเขาสละชีวิตอย่าง
 ชายชาติทหารในสนามรบ, ขอตายอยู่กลางสนามรบ ถือว่าชีวิตนี้ได้ตายอย่างสมเกียรติแล้ว,
 น้ำใจรักชาติที่ดุจดี้ม อดจากล้าหาญ, เป็นการเสียสละที่มีค่ามหาศาล มันเป็นการเดิน
 ตามลัทธิวีรชนปฏิบัติที่ไม่ยอมจำนน เขายอมตายเพื่อผืนแผ่นดินอันเป็นที่รักและหวงแหน
 นี้ไว้ให้มั่นคง นอกจากนี้ยังได้นำเสนอภาพของผลลัพธ์ที่ได้จากการเสียสละเพื่อชาติบ้าน
 เมือง ก็ได้รับผลตอบแทน การดูแลเอาใจใส่จากบุคคล ประชาชนคนลาวและพรรครัฐด้วย
 รวมถึงการระลึกถึงคุณความดีที่ผู้แต่งได้นำมาประกอบสร้างเป็นวรรณกรรมที่ผู้คน
 ในยุคปัจจุบันได้เชิดชูวีรกรรมของเหล่านักรบที่กล้าในอดีตของลาว

1.2 การมีการศึกษา เป็นนโยบายสำคัญของพรรครัฐที่ต้องการเร่งพัฒนา
 คนให้อ่านออกเขียนได้ เป็นประชาชนที่มีคุณภาพของประเทศ ซึ่งผู้นำประเทศต้องการ
 ถ่ายทอดอุดมการณ์ของพรรครัฐในการพัฒนาประเทศ โดยได้เร่งดำเนินการปฏิรูปการศึกษา
 เอาการศึกษาติดพันกับชีวิต-เศรษฐกิจ-สังคม ยกย่องคุณภาพ ของการศึกษา ให้สูงขึ้น
 อีกโดยวิธีการทั้งหลายอยู่ภายใต้อุดมการณ์สังคมนิยมและชาตินิยมที่ติดพันอยู่กับการกิจ
 ในการฟื้นฟูประเทศเป็นสำคัญ (อุมารินทร์ ตูลารักษ์, 2553) การส่งคนลาวไปศึกษา
 ต่อต่างประเทศ เพื่อกลับมาพัฒนาชาติต่อไปก็เป็นนโยบายหนึ่งของพรรครัฐ ดังเช่น
 นักเขียนพลัดถิ่นคนนี้ ที่ได้สะท้อนมโนทัศน์การให้ความสำคัญกับการศึกษาในฐานะ
 เคยอยู่ในประเทศที่มีระบบการศึกษาที่ดี ประชาชนมีการศึกษาที่ดี ผ่านวรรณกรรมเรื่องนี้
 ซึ่งมีหลายข้อความ หลายฉากหลายเรื่องที่สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อการศึกษา
 เช่น เรื่อง กระดานไม้ ที่กล่าวถึงพ่อของเด็กชายคนหนึ่งที่ยากจน เป็นกรรมกรช่างไม้ที่ต้อง
 ทำงานรับจ้างอย่างหนักเพื่อหาเงินซื้อชุดนักเรียนให้ลูกเข้าโรงเรียน ไม่มีเงินซื้อกระดาน
 ขนวน จึงต้องเอาไม้กระดานมาไสเกบทำกรอบใส่ เอาถ่านไฟฉายใช้แล้วมาทุบเอาเฉพาะผงสี
 ดำมาผสมกับน้ำมันทาจนเป็นกระดานดำเอาตะปุดอก สะพายไปเรียน ซึ่งเพื่อน ๆ ก็หัวเราะ

เพราะเป็นกระดานไม้ไม่ใช่กระดานชนวน นอกจากนี้ครูเรียกชื่อก็ไม่รู้จักชื่อตัวเอง เพราะที่บ้านพ่อแม่เรียกแต่ท้าวแอ ซึ่งแปลว่า เด็กน้อย จนถูกครูและเพื่อน ๆ หัวเราะเยาะ ทำให้เขาอับอาย เป็นอย่างมาก จากเหตุการณ์ในวันนั้นเขารู้สึกมีปมด้อยและรู้สึกโดดเดี่ยวเดียวดาย โดยเฉพาะนึกถึงสายตาที่ถูกเหยียดหยามจากครูและเพื่อน ๆ นักเรียนด้วยกัน ซึ่งก่อนนอนเขากำลังจะบอกเรื่องราวที่โรงเรียน ในการเรียนวันแรกให้พ่อรับรู้ แต่พ่อก็พูดขึ้นก่อนว่า

“มีแต่เรียนเท่านั้นลูกเอ๋ย คนเราจึงจะเอาตัวรอดจากความยากจนได้”

คำพูดนั้นทำให้ฉันเปลี่ยนใจและตัดสินใจไม่พูดอะไรอีกนอกจากปัญญาคณว่า

“พรุ่งนี้จะเป็นวันเริ่มต้นของการเล่าเรียนของฉัน”...

ในช่วงเวลา 35 ปี ฉันได้เรียนจบประถม มัธยมต้น มัธยมปลาย มหาวิทยาลัย ได้รับการอบรมระยะสั้น ระยะยาว และเรียนด้วยตนเองทั้งในและต่างประเทศ เรียนแล้วก็ทำงาน ทำงานแล้วก็เรียน

ถ้าพ่อยังมีชีวิตอยู่ พ่อคงพอใจกับความสำเร็จของฉัน แต่ฉันก็ไม่ลืมว่า ถ้าไม่มีวันนั้น วันที่พ่อวิ่งเต้นทำใบเกิด ทำกระดานทาสีถ่านไฟฉาย และการเยาะเย้ยของเพื่อนและครูในห้องเรียน ฉันอาจไม่มีวันนี้ วันที่ฉันกำลังเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงของโลก

(บุณเสน แสงมะณี, 2005: 107)

จากตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นว่าผู้เขียนได้พยายามชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการมีการศึกษาที่จะนำพาให้ ได้ทำงานที่ดี มีเงินเดือนมาก ๆ เพื่อใช้ในการเลี้ยงครอบครัว “จึงจะเอาตัวรอดจากความยากจนได้” และจะมีฐานะทางครอบครัวที่ดีขึ้น ถ้าหากไม่มีการศึกษาก็ต้องทำงานเป็นกรรมกร ใช้แรงงานทำไร่ทำนาที่หนักไม่พ้นจากความลำบากยากจนเช่น พ่อแม่ที่เป็นอยู่ นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้ชี้ให้เห็นถึงการศึกษาที่ทำให้สำเร็จเป็นจริง ตามที่พ่อพูดที่เขาทุ่มเทเรียนมาโดยตลอด 35 ปี และ “กำลังเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงของโลก” และแสดงให้เห็นถึงคุณภาพของชีวิตที่ได้ดีเพราะการมีการศึกษา

1.3 ความภาคภูมิใจในอาชีพ เป็นอีกภาพหนึ่งที่ถูกนำเสนอในวรรณกรรม ทั้ง 2 เรื่องและถูกนำเสนอในหลายฉากหลายเรื่องเช่นเดียวกัน นอกจากความภูมิใจในอาชีพทหารแล้ว อาชีพครูก็เป็นอาชีพที่ถูกนำเสนอให้เห็นถึงความเสียสละและความภาคภูมิใจในอาชีพครูหลายเรื่อง เช่นในเรื่อง แสงสว่างจากภูตอย แรงกตัญญู ใบไม้ใบสุดท้าย หรือแม้แต่ในเรื่องสายน้ำที่ไม่ไหลย้อนกลับ ดังตัวอย่างเรื่อง แสงสว่างจากภูตอย

ซึ่งเป็นเรื่องที่ถูกกล่าวถึงพ่อครูลิจูแห่งบ้านผาบ่อง ที่ตั้งอยู่บนภูเขาสูงที่ตระกัณดารห่างไกล ในอดีตเคยเลี้ยงดูเด็กชายที่ชื่อขุนพัน ซึ่งพ่อแม่เสียชีวิตจากระเบิดในช่วงสงคราม นายทหารที่เข้าไปในพื้นที่ได้เห็นเขาแล้วพามาฝากให้ ครูลิจูเลี้ยงดูให้ได้เรียนหนังสือแล้วก็เดินทางไปสู้รบต่อและเสียชีวิตในสนามรบไม่ได้กลับมารับ ครูลิจูก็เลี้ยงดูเขาเหมือนลูก หลังจากจบชั้นประถมแล้วก็ได้ไปเรียนต่อที่โรงเรียนเด็กกำพร้า และได้รับการคัดเลือกไปเรียนที่โรงเรียนนายร้อยตำรวจที่ประเทศเวียดนาม หลังจากเวลาผ่านไปเกือบ 20 ปีเขาได้เดินทางกลับมาเยี่ยมพ่อครูลิจูในวันครูแห่งชาติ โดยได้เก็บดอกไม้ป่าหลากสีมามัดรวมกันเป็นช่อแล้วก้มทักความเคารพพร้อมทั้งกล่าวคำอวยพรและยื่นช่อดอกไม้ให้ด้วยความเคารพนอบน้อม ซึ่งพ่อครูลิจูจึงมองลูกศิษย์ด้วยความสุขและปลื้มปิติดังภาพเหตุการณ์ตอนนี้ว่า

พ่อครูลิจูไม่ได้รับช่อดอกไม้ทันที แต่ดวงตาทั้งคู่ของท่านได้จ้องมองดวงตาของชายหนุ่มอย่างมีความหมาย ท่านไม่คิดเลยว่าอาชีพรู้ในบ้านป่าพนาไพรที่ห่างไกล ความเจริญมาเกือบตลอดชีวิตจะมีวันนี้ วันที่รับช่อดอกไม้จากนายตำรวจที่เคยเป็นลูกศิษย์ในโอกาสวันครูแห่งชาติ ท่านเสียดายกาลเวลา เสียดายความหนุ่มแน่นและชีวิตเมื่อเยาว์วัย ท่านอยากเป็นครูตลอดไป ... ในฐานะเป็นครูคนหนึ่งก็สามารถมองเห็นเกียรติและคุณค่าของการเป็นครู เป็นแม่พิมพ์ของชาติ

พ่อครูยื่นมือไปรับช่อดอกไม้ด้วยความกระตือรือร้นและฝ่ามือที่แห้งเหี่ยวนั้นก็สั่นระริกด้วยความดีใจยากหาสิ่งใดเปรียบได้ ในดวงตาทั้งคู่ของพ่อครูปรากฏว่ามีน้ำใส ๆ กำลังไหลเลื่อนรางคล้ายจะร้องให้ พ่อครูหลบหน้าแล้วพุดขึ้นด้วยน้ำเสียงแหบเครือคล้ายกับมีอะไรดื้อตันตันใจว่า

“ขอบ...ขอบใจ...ขอบใจลูกชายพ่อมาก ๆ”

พอพุดจบพ่อครูก็ยกมือขึ้นเช็ดน้ำตา ซึ่งเป็นน้ำตาหยาดแรกของความดีใจสำหรับอาชีพรู้ และเวลานั้นเอง ครูลิจูจึงรู้ว่าชีวิตของตนมีเกียรติสุดสง่างามในยามแก่ชรา

(บุญเส็น แสงมะณี, 2005: 126)

จากตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นถึงความสุขและความปลื้มปิติของผู้มีอาชีพเป็นครู ที่เห็นความสำเร็จของลูกศิษย์ซึ่ง “ดีใจยากหาสิ่งใดเปรียบได้” ตลอดถึงความภาคภูมิใจในความมีเกียรติมีศักดิ์ศรีที่ “มีเกียรติสุดสง่างาม” ถูกถ่ายทอดออกมาผ่านภาพของน้ำตาแห่งความสุขและภูมิใจในคุณค่าของความเป็นครูผู้สร้างคนและสร้างสังคมประเทศชาติ

2) การสร้างฐานะทางสังคมสมัยใหม่

การนำเสนอภาพของการมุ่งที่จะสร้างความมั่นคงของชีวิต การสร้างครอบครัว เพื่อให้มีฐานะที่ดีขึ้นซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงใน 2 ลักษณะ คือ การสร้างฐานะด้วยการใช้ทรัพย์สินเงินทอง และการใช้การศึกษาเป็นบันไดไปสู่การสร้างฐานะทางสังคม

2.1 การสร้างฐานะด้วยการใช้ทรัพย์สินเงินทอง ในนวนิยายเรื่อง สายน้ำที่ไม่ไหลย้อนกลับจะปรากฏชัดเจนในประเด็นนี้ เนื่องจากพ่อแม่ของครูพอนทะวียอยากให้ลูกสาวได้แต่งงานกับชนทองซึ่งเป็นหนุ่มใหญ่ลูกชายคนรวยในหมู่บ้านที่เดินทางมาจากอเมริกา และพ่อของชนทองสัญญาว่าถ้าลูกสาวแต่งงานกับชนทองแล้ว นอกจากจะได้ค่าสินสอดทองหมั้นแล้ว ยังจะยกที่นาผืนใหญ่ให้ด้วย นอกจากนั้นลูกสาวก็ยังจะได้เดินทางไปอยู่อเมริกาจะได้ใช้ชีวิตที่มีความสุขสบายซึ่งในที่สุดพอนทะวียได้ตัดสินใจแต่งงานกับชนทองตามคำขอร้องของพ่อแม่

2.2 การใช้การศึกษาเป็นบันไดไปสู่การสร้างฐานะทางสังคม จะปรากฏในเรื่องสั้นเป็นส่วนใหญ่ จะเป็นการนำเสนอแนวคิดว่าการได้เรียนจบสูง ๆ จะทำให้ได้งานทำที่ดี ส่งผลให้มีฐานะทางครอบครัวดีขึ้นมีหน้ามีตาในสังคม ซึ่งก็ปรากฏหลายเรื่อง เช่น เรื่อง สมุดบันทึกนิรนาม ที่กล่าวถึงตัวละครซึ่งเป็นคณะผู้บริหารงานเยาวชนนักศึกษาลาวทั่วสหภาพโซเวียต ได้ไปเห็นสมุดบันทึกในตู้ใบหนึ่ง ซึ่งไม่รู้ว่าเป็นของใคร และเขาได้อ่านบันทึกนั้นที่เจ้าของสมุดบันทึกไว้ในแต่ละวันจนจบ ในที่สุดก็ได้รู้ว่าเป็นสมุดบันทึกของนักศึกษาลาวที่เสียชีวิตไปแล้วเมื่อ 2 ปีที่ผ่านมา และในการบันทึกได้สื่อให้เห็นถึงความหวังของครอบครัวที่รอคอยการจบการศึกษากลับไปทำงานที่ดี ๆ ที่ลาวแล้วสถานะทางครอบครัวจะได้ดีขึ้น ดังข้อความในจดหมายที่ภรรยาเขียนถึงเขาว่า

“ครอบครัวเราขาดพี่ก็เหมือนขาดหัวหน้าครอบครัวและก็เหมือนขาดทุกอย่าง แต่ทุกคนก็ฝากความหวังไว้กับพี่ และรอคอยการกลับของพี่อยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็น 6 ปี 60 ปี หรือมากกว่านี้ก็จะรอ ขอให้พี่กลับมาพร้อมกับความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน”

(บุณเสน แสงมะณี, 2005: 86)

ส่วนเรื่อง ประเพณีและชีวิต ก็ได้กล่าวถึงการเรียนที่จบชั้นสูง ๆ แล้วจะได้ไม่ต้องมาเหนื่อยกับการทำงานการใช้ชีวิตอยู่ที่บ้านป่าบ้านเขา ดังตอนที่ลูกเด็กหนุ่มชาวม้งที่พี่ชายพาไปวางไร่ตอนกลางวันแล้วตอนกลางคืนก็ไปดักยิงสัตว์เพื่อมาเลี้ยงชีพ แต่คืนนั้นก็ไม่ได้สัตว์ป่าเลย ตอนที่เดินทางกลับบ้านเขาได้คิดถึงการเปิดเรียนของโรงเรียนมัธยมต้นในหมู่บ้านใกล้ ๆ อยากเรียนเตะฟุตบอลและเรียนหนังสือให้เก่งจนจบมัธยมปลายจึงจะได้ไม่ต้องมาวางไร่และนั่งดักยิงสัตว์ตอนกลางคืนอีก ดังข้อความว่า

ลึกลงไปคิดไป เขาคิดถึงแต่วันเปิดโรงเรียนมัธยมอยู่ล่องซาน เขาอยากเรียน
เตะฟุตบอลและเรียนหนังสือให้เก่ง เลื่อนถึงชั้นมัธยมตอนปลายโน่นแหละจึงจะไม่ต้องมา
ถางไร่และนั่งดักเลี้ยงผาลงมากินน้ำเช่นนี้อีก

(บุณเสน แสงมะณี, 2005: 11)

จากตัวอย่างที่ยกมาทั้ง 2 เรื่อง จะเห็นว่าผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นความสำคัญ
ของการมีการศึกษาคือคุณแจสำคัญที่จะนำพาครอบครัวให้มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
ซึ่งปรากฏอยู่ในหลายเรื่อง ถึงแม้จะถูกนำเสนอในภาพของความคิดของตัวละครที่ยังไม่เกิด
ขึ้นจริงก็ตาม แต่ก็ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อว่าการมีการศึกษาจะนำพาให้ฐานะทางครอบครัว
ดีขึ้น การเป็นความหวังของครอบครัวที่หวังว่าหลังจากคนในครอบครัวจบการศึกษา
ที่สูง ๆ แล้วจะสามารถมีงานทำที่ดี ๆ และเป็นที่พึ่งของครอบครัว พาครอบครัวให้รอดพ้น
จากความยากจน หรือจะทำให้ก้าวพ้นจากการทำงานที่หมู่บ้านตามเดิมที่เคยทำมาเหมือน
ทุก ๆ วันในหมู่บ้านชนบทห่างไกล

3) การเป็นคนขายขอบ

คำว่า การเป็นคนขายขอบ ในที่นี้ผู้ศึกษาจะนำเสนอภาพของการถูกหลอกลวง
ถูกดูถูกดูหมิ่นในศักดิ์ศรีของคนลาวทำให้ได้รับความทุกข์ โศกเศร้าเสียใจ และภาพของ
การใช้ชีวิตในต่างประเทศที่ต้องประสบปัญหาชีวิตความเป็นอยู่ ที่ต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยว
อ้างว้างในต่างแดนที่หวาดคิดถึงบ้านเกิดเมืองนอน คิดถึงครอบครัวที่อยู่ในลาว

3.1 การถูกหลอกลวง ปรากฏชัดเจนในนวนิยายเรื่อง สายน้ำที่ไม่ไหล
ย้อนกลับ จนกลายเป็นที่มาของเรื่อง ซึ่งครูสาวพอนทะวี หลังจากได้ตัดสินใจแต่งงาน
กับขันทองหนุ่มใหญ่ที่ได้ไปอยู่อเมริกาและกลับมาเยี่ยมบ้าน เพราะเชื่อว่าเขายังโสดไม่มี
ครอบครัว และตามคำขอร้องของพ่อแม่ เมื่อไปถึงอเมริกาจึงได้พบว่าขันทองสามีของนาง
ได้มีภรรยาและลูกอยู่ที่อเมริกาแล้ว และขันทองก็ให้พอนทะวีไปอยู่บ้านเพื่อน และยังถูก
ภรรยาของขันทองชี้หน้าด่าและดูถูกเหยียดหยามว่าผู้ชายคนลาวตายหมดแล้วหรืออย่างไร
หรือผู้ชายที่ดี ๆ ไม่มีหรือจึงต้องไปแย่งสามีคนอื่นถึงอเมริกา พอนทะวีเป็นทุกข์มากถึง
อยากจะฆ่าตัวตายหรือหนีไปอยู่กับใครก็ได้ที่จริงใจและให้เป็นที่พึ่งพาอาศัยได้ เพราะ
ไม่สามารถจะกลับบ้านได้ เพราะอับอายญาติพี่น้องและเพื่อน ๆ นอกจากนั้น ช่วงหลังขันทอง
เจ็บป่วยไป จนชาวบ้านลือกันว่าถูกผีทั้งเป็นแม่หม้าย จนเหล่าบรรดาชายหนุ่มชายแก่
ที่มีลูกมีเมียแล้วลัดกันมาขอให้เป็นเมียน้อย ดังข้อความตอนที่เขาได้เขียนจดหมาย
มาหาพ่อแม่ว่า

“พ่อแม่ที่ลูกคิดถึงเสมอ” นับตั้งแต่วันที่มาถึงอเมริกา ลูกก็พบกับปัญหาร้ายอัน พันอย่าง ซึ่งลูกไม่เคยประสบพบเจอปัญหาเช่นนี้มาก่อนในชีวิต พี่ชั้นทองมีเมียและลูกแล้ว 3 คน ลูกไม่สามารถจะอาศัยอยู่บ้านหลังเดียวกับครอบครัวของเขาได้ พี่ชั้นทองจึงพาลูกไป ผากอาศัยอยู่กับครอบครัวของเพื่อน แต่เมียของพี่ชั้นทองก็ยังตามมาอาละวาดโวยวายและ ช่มชู้ว่าจะเอาตำรวจมาจับ ...

พ่อแม่จำ บางครั้งลูกก็อยากกลับเมืองลาว แต่ลูกก็ทำไม่ได้ ลูกอายุพ่อแม่พี่น้อง เพื่อนฝูงที่อยู่ทางบ้าน แต่บางครั้งลูกก็อยากฆ่าตัวตาย ... สำหรับพี่ชั้นทอง ช่วงแรกก็มา หาบ่อ แตนานไปก็เจ็บหายไประยะ เมื่อผิวไม่มา ผู้คนก็ล้อกันว่าลูกเป็นแม่หม้าย จนพวก ชายหนุ่มแก่หนุ่มน้อยที่มีลูกเมียหมดแล้วลัดเปลี่ยนกันมาเสนอหน้าเพื่อขอเอาไปเป็น เมียน้อย

(บุณเสน แสงมะณี, 2013: 93)

จากตัวอย่าง ผู้เขียนได้นำเสนอภาพของความทุกข์ทั้งกายและใจในการใช้ชีวิต ในต่างแดนที่เกิดจากการถูกหลอก โดยเฉพาะการถูกหลอกเพราะคนบ้านเดียวกัน ชาติเดียวกัน ถึงกับคิดสั้นอยากฆ่าตัวตาย ทั้งถูกค้าเหยียดหยามศักดิ์ศรีของหญิงลาวที่ผู้ชาย มาขอเอาไปเป็นเมียน้อย อีกทั้งไม่สามารถกลับลาวได้ เพราะความละอายผู้คนในหมู่บ้าน แต่ก็ต้องต่อสู้ชีวิตเพื่อให้อยู่รอดในต่างแดนให้ได้

3.2 ปัญหาชีวิตความเป็นอยู่ เป็นอีกภาพหนึ่งที่ถูกนำเสนอให้เห็นถึง ความยากลำบากของคนลาวที่หางบ้านหางเมืองไปอยู่ต่างถิ่น ที่ต้องต่อสู้เพื่อความอยู่รอด และอยู่อย่างโดดเดี่ยว คร่ำครวญคิดถึงบ้าน ซึ่งบางครั้งมีความรู้สึกอ้างว้างเหมือนกับ อยู่คนเดียวในโลกที่กว้างใหญ่ บางครั้งก็เฝ้ารอแต่จดหมายจากทางบ้านที่มีคามหาศาล เพราะเป็นกำลังใจสำหรับคนไกลบ้านให้ต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ นานา ซึ่งมีปรากฏ หลายเรื่อง เช่นปัญหาด้านภาษาเพื่อการสื่อสารในการดำเนินชีวิตนั้น ถูกนำเสนอในเรื่อง สมุดบันทึกนิรนาม ที่เจ้าของสมุดบันทึก ได้บันทึกถึงปัญหาการไม่รู้ภาษาของประเทศนั้น ๆ ทำให้ตนเองกลายเป็นคนชายขอบที่เจ้าของสมุดบันทึก ได้บันทึกถึงการไม่เข้าใจ ภาษาเขาแล้วไม่ได้ทำหน้าที่เวิร์กเบชชะที่ได้รับมอบหมายจนถูกอาจารย์ดุด่าและต่อว่า ด้วยความไม่พอใจ ดังตัวอย่างเหตุการณ์ดังกล่าวว่า

คืนนั้น ขณะที่ฉันกำลังทำการบ้าน ซึ่งเป็นคืนแรกที่ฉันได้นอนในหอพัก ได้มีอาจารย์ผู้หญิงชาวรัสเซียมาเคาะประตูห้อง เมื่อเห็นฉันกับเพื่อนโดมินิกัน อาจารย์

ก็แสดงความไม่พอใจแล้วก็ดีขึ้นไม่รู้ว่าเป็นเพราะอะไร พวกฉันไม่รู้ภาษาจึงไม่รู้เรื่อง แล้วในที่สุดก็ดึงแขนฉันและเพื่อนคนนั้นไปห้องครัว ซึมไปตำรายางการทำงานและรายชื่อที่ติดอยู่ประตูห้องครัว แล้วก็ขึ้นไปที่กองขยะสูงประมาณเอวฉัน แล้วพูดอย่างไม่รู้จักหยุดหย่อน

... มันเป็นครั้งแรกที่ฉันเบื่อหน่ายชีวิตในต่างแดน ฉันเริ่มคิดถึงบ้านเกิดเมืองนอน ฉันกำลังนึกโทษตนเองที่ต้องตัดสินใจมาเช่นนี้ ...มันเป็นเรื่องที่น่ารังเกียจ อีกทั้งไม่ยุติธรรมสำหรับคนที่ไม่รู้ภาษา”

(บุณเสน แสงมะณี, 2005: 85-86)

นอกจากนี้ในเรื่อง เพียงเพื่อความหวัง ยังสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาการใช้ชีวิตในต่างประเทศและอยากกลับไปตายในบ้านเกิดเมืองนอน ดังข้อความที่ว่า “หากฉันเลือกที่ตายเองได้ ฉันจะขอกลับไปตายที่บ้านเกิดของฉัน” ซึ่งเป็นข้อความสำคัญที่อ่านแล้วเกิดความรู้สึกถึงความทุกข์ใจในการอยู่ในต่างประเทศของคุณยายบัวผันที่ลูกสาวและลูกเขยพาไปอยู่ที่นิวซีแลนด์หลังจากที่สามีเสียชีวิต ซึ่งเมื่อไปอยู่ก็ประสบปัญหามากมายทั้งปัญหาด้านภาษา การใช้เครื่องใช้ไฟฟ้า อาหารการกิน และยังคงอยู่บ้านคนเดียวเพราะลูกสาวลูกเขยต้องออกไปทำงานนอกบ้าน เมื่อเวลาผ่านไปแทนที่จะคุ้นเคยกับชีวิตแบบใหม่แต่กลับตรงกันข้ามความคิดถึงบ้านเกิดเมืองนอนยิ่งเพิ่มขึ้นทำให้คุณยายล้มป่วยลงเมื่อป่วยไปนอนโรงพยาบาล บางครั้งนอนรักษาอยู่เป็นเดือน ลูกก็มาเยี่ยมได้สัปดาห์ละครั้ง เพราะต้องทำงาน บางครั้งคุณยายคิดว่าโลกนี้มีแต่ตนเพียงคนเดียว แม้หมอจะปลอบใจแต่ก็ไร้ค่า ไร้ความหมาย เพราะคุณยายไม่สามารถเข้าใจภาษาได้แม้แต่คำเดียว บางครั้งก็คิดอยากตาย ตายเพื่อหนีจากโลกแห่งความโดดเดี่ยวอ้างว้างเช่นนี้ บ่อยครั้งที่คุณยายขอลูกเพื่อกลับไปอยู่ที่ลาว แต่ก็ถูกปฏิเสธทุกครั้ง ดังข้อความว่า

“แม่ขอกลับไปอยู่เมืองลาว”... “ถ้าอนุญาตให้แม่กลับ แม่จะลูกเดินได้”...

“ทำไมไม่ให้แม่กลับไปอยู่เมืองลาว เมืองลาวเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของพวกเรา”...

“แม้รู้ว่าชีวิตของแม่อยู่ได้อีกไม่นาน แต่สิ่งที่แม่ปรารถนา ก่อนตายนั้นก็คือขอให้แม่กลับไปตายที่เมืองลาว”

(บุณเสน แสงมะณี, 2005: 96-97)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ภาพปัญหาสำคัญของการใช้ชีวิตในต่างแดนของคนลาวคือการไม่รู้ภาษาของประเทศนั้น ๆ เลยถูกดูต่ำ ดูถูก นอกจากภาพของการไม่รู้ภาษาแล้ว

ภาพของวิถีชีวิต สังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างก็เป็นอีกภาพหนึ่งที่ถูกนำเสนอออกมาทำให้คนลาวที่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความเอื้ออาทรต่อกันของผู้คนในชุมชนเดียวกันขาดหายไป มีแต่ภาพของความโดดเดี่ยวอ้างว้าง ภาพของการคิดถึงบ้าน เพราะ “เมืองลาวเป็นบ้านเกิดเมืองนอน” ถึงตายก็ขอ “กลับไปตายที่เมืองลาว” ซึ่งเป็นความปรารถนาของคนลาวที่มีปัญหาชีวิตความเป็นอยู่ในต่างแดน

4) การสืบทอดจารีตประเพณี

ลาวเป็นประเทศที่มีฮัตคองประเพณี หรือจารีตประเพณีที่มีความโดดเด่น มีความงดงามในหลาย ๆ ด้าน ถึงแม้พรรครัฐจะมึนโยบาย “การปฏิวัติทางด้านวัฒนธรรม แนวคิดอย่างแข็งแรง ... ขบวนการสร้างแบบแผนการดำรงชีวิตใหม่ สบล้างฮัตคองประเพณี ที่ส่งผลกระทบไม่ดีถึงการผลิตและสุขภาพของประชาชน (อุมารินทร์ ตุลารักษ์, 2553) แต่วัฒนธรรมประเพณีดังกล่าวที่ว่านี้ พรรครัฐไม่ได้หมายถึงจารีตประเพณีที่ดั่งงามอยู่แล้ว ไม่ขัดกับนโยบายในการพัฒนาประเทศ ไม่ขัดกับแนวคิดแบบสังคมนิยมก็สามารถที่จะดำเนินการได้เช่นเดิมส่วนจารีตประเพณีใดที่ขัดต่อนโยบายของพรรครัฐ ขัดต่อแนวคิดสังคมนิยม ขัดต่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ของโลกก็ต้องถูกลบล้าง ในที่นี้ผู้ศึกษาจะนำเสนอใน 2 ลักษณะ ได้แก่

4.1 การสืบทอดจารีตประเพณีที่ไม่ขัดกับนโยบายในการพัฒนาประเทศ เป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ดั่งงามของสังคมที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาประเทศ เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ นอกเหนือจากการสร้างความสุขใจ ส่งเสริมกำลังใจแก่ผู้ถูกบายศรีในวาระโอกาสต่าง ๆ แล้ว แต่พิธีดังกล่าวยังเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความรักสามัคคีของคนในชุมชน เมื่อสังคมมีความรักสามัคคีกัน การที่พรรครัฐจะนำนโยบายลงไปใช้กับชุมชนก็ย่อมจะประสบผลสำเร็จเนื่องจากชุมชนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้ง่ายต่อการบริหารประเทศ ซึ่งพิธีบายศรีสู่ขวัญปรากฏในเรื่อง สายน้ำที่ไม่ไหลกลับ ที่ถ่ายทอดให้เห็นถึงความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชนที่มาร่วมพิธีการสู่ขวัญต้อนรับการมาเยี่ยมบ้านของชนทองที่ไปอยู่อเมริกามานาน ดังข้อความว่า

ที่บ้านของพ่อเฒ่าชนทองวันนี้ เต็มไปด้วยผู้คน มีเสียงดนตรีเสพเฉลิมฉลอง มีการบายศรีสู่ขวัญให้แก่ลูกชายที่จากไปนานกว่า 20 ปี ... ญาติพี่น้องและแขกต่างก็มารินเหล้ายกแสดงความยินดีชื่นชม

(บุญเส้น แสงมะณี, 2005: 12)

นอกจากนี้ยังถูกนำเสนอจาริตที่ติงามของสังคมในภาพของหนุ่มสาวชาวลาว ที่รักษนวลสงวนตัวซึ่งภาพของหญิงลาวที่รักษนวลสงวนตัว เช่นในเรื่อง สายน้ำที่ไม่ไหลย้อนกลับ ในเหตุการณ์ที่ขันทองไปจีบพอนทะวีที่บ้านแล้วจู๋จุ่มลนลามเหมือนกับที่เคยทำกับหญิงสาวทั่วไปที่เคยทำสำเร็จ จนพอนทะวีต้องถอยออกห่างและต่อว่าขันทอง ดังข้อความว่า

“พี่ขันทอง ถึงน้องจะเป็นสาวบ้านนอก มีแต่ความบริสุทธิ์จริงใจ พูดตรงน้องไม่ใช่ผู้หญิงอย่างพี่ที่คิด ทำอย่างนี้ น้องไม่ชอบ ถ้าจะพูดก็พูดเฉย ๆ ไม่ใช่ปากก้ามือถึง พี่ทำอย่างนี้ หมายถึงพี่กำลังดูถูกน้อง ดูถูกพ่อแม่ของน้อง และน้องก็เป็นพนักงานของรัฐที่ได้รับการแต่งตั้งบรรจุมาอย่างชัดเจน ทำแบบนี้น้องไม่ชอบ เชิญพี่กลับไปเสีย”

(บุณเสน แสงมะณี, 2005: 30)

ส่วนภาพของหนุ่มลาวที่ยึดมั่นในจาริตประเพณี ไม่ล่วงเกินหญิงใดที่ไม่ใช่ภรรยาตน ก็ปรากฏข้อความในหลายตอน ในเรื่อง สายน้ำที่ไม่ไหลย้อนกลับ ในเหตุการณ์ที่พอนทะวีรับปากว่าจะแต่งงานกับขันทองเพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณแล้ว ได้อบไปหาครูแก่นแพนหนุ่มเพื่อให้พานางหนีไปอยู่ด้วยกันในที่ไกลจากหมู่บ้านนี้ พอนทะวีร้องไห้สะอึกสะอื้น เมื่อครูแก่นถามว่าใครทำอะไร พอนทะวีได้วิ่งเข้าไปซบอกของครูแก่น เป็นครั้งแรกในชีวิตที่ครูแก่นได้สัมผัสร่างกายของคนรัก ซึ่งที่ผ่านมาครูแก่นไม่เคยแตะเนื้อต้องตัวพอนทะวีเลย ดังข้อความว่า

ในระยะที่ผ่านมา สิ่งใดที่เป็นการล่วงเกินเนื้อตัวร่างกายและผิดต่อจาริตประเพณีนั้น เขาไม่เคยฝ่าฝืนแม้แต่ครั้งเดียว ห้าปีมาแล้วที่เขาได้ทะนุถนอมผู้หญิงคนนี้ด้วยหัวใจที่บริสุทธิ์ ผุดผ่องตลอดมา

(บุณเสน แสงมะณี, 2005: 66)

จากตัวอย่าง จะเห็นว่าจาริตประเพณีที่ติงามของลาว ที่ช่วยหนุนเสริมการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะความมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันระหว่างผู้ชายและผู้หญิง ซึ่งเป็นนโยบายหนึ่งของพรรครัฐที่ให้ความสำคัญ ผู้หญิงไม่ใช่คนที่มาคอยรับใช้ รongรับอารมณ์ของผู้ชายเหมือนแต่ก่อน แต่ทุกคนมีบทบาทหน้าที่ มีศักดิ์ศรีที่ผู้ชายจะมาล่วงละเมิดเข้มเหงไม่ได้เหมือนเดิมอีกต่อไป โดยเฉพาะการรักษนวลสงวนตัว ความรักมั่นคงต่อคนรัก ต่อพ่อแม่และหนุนเสริมส่งต่อไปถึงความรักต่อประเทศชาติในที่สุด

4.2 การปฏิเสธจารีตประเพณีที่ขัดกับนโยบายในการพัฒนาประเทศ จะเป็น การเน้นย้ำแสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มคนที่เชื่อในอำนาจผีสงเทวดา ว่าสามารถช่วยเหลือเรื่องความทุกข์ร้อนได้ เพราะเชื่อว่าการเจ็บไข้ได้ป่วยของผู้คนนั้นเกิด เพราะผีสงเทวดา หรือผีบรรพบุรุษเป็นคนทำ ซึ่งผู้ป่วยอาจไปทำผิดล่วงเกินอะไรบางอย่าง จึงต้องมีการทำพิธีเช่นไหว้บูชาเพื่อให้ผีสงเทวดายกโทษให้จะได้หายจากการเจ็บป่วย นอกจากนี้ยังมีประเพณีที่เกี่ยวกับการสืบทอดวงศ์ตระกูลที่เมื่อฝ่ายชายเสียชีวิตแล้วลูกชาย อีกคนที่ยังไม่แต่งงานจะต้องแต่งงานกับพี่สะใภ้ จารีตประเพณีทั้ง 2 ดังกล่าวปรากฏชัดเจน ในเรื่อง ประเพณีและชีวิต ในตอนที่สี่ซึ่งพี่ชายของสี่งเสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งเนื่องจาก พาไปโรงพยาบาลช้าเกินไปเพราะพ่อทำพิธีเช่นไหว้เจ้าที่เจ้าทางเจ้าบ้านเจ้าเรือนเพื่อขอขมา และขอให้ช่วยเหลือการเจ็บป่วยของลูกชายดังข้อความเหตุการณ์ตอนนี้ว่า

พี่สี่งเสียชีวิตด้วยโรคมะเร็ง ตามการวินิจฉัยของหมอก่อนที่พี่สี่งจะสิ้นใจ พี่สี่งถูกนำส่งโรงพยาบาลช้าเกินกว่าหมอยจะช่วยไว้ได้ทัน ทั้งหมดนั้นก็เพราะว่าพ่อ ได้ทำพิธีเช่นไหว้เจ้าบ้านเจ้าเรือนจนเกือบหมดเนื้อหมดตัวก็ไม่เห็นว่าอาการจะดีขึ้นเลย ...พี่สะใภ้สี่งจึงต่อว่าอย่างรุนแรง โดยยกเหตุผลให้พ่อฟัง เพื่อให้พ่อเลิกการเช่นไหว้ที่มลาย ผลสุดท้ายพ่อจึงตกลง พี่สะใภ้หอบหิ้วพาสามีของตนลงจากบ้านไปรักษาที่โรงพยาบาล เมืองฮ่อม... แต่ทั้งหมดก็สายเกินกว่าจะแก้ไขได้ทัน

(บุณเสน แสงมะณี, 2005: 16-17)

แต่ในท้ายที่สุดเรื่องก็สะท้อนให้เห็นว่าการรักษาด้วยการขอผีสงช่วยเหลือเป็นเรื่อง ที่มลายล้าสมัยไม่สามารถจะช่วยให้หายได้ แต่สามารถแก้ไขได้ด้วยศาสตร์สมัยใหม่ คือการรักษา ด้วยวิทยาการทางการแพทย์สมัยใหม่เท่านั้น เรื่องดังกล่าวถูกนำเสนอในตอนพี่สี่ง ป่วยหนักแม่หมอผีจะบอกให้เช่นไหว้บูชาผีตามความเชื่อของชุมชน แต่สี่งและพี่สะใภ้ ก็คัดค้านและนำตัวพ่อไปรักษาที่โรงพยาบาลในที่สุดก็หายเป็นปกติ ดังข้อความตอนนี้ว่า

เมื่อเป็นดังนั้นอาการเจ็บป่วยของพ่อคงไม่สามารถทนได้ นอกจากการรักษา ของแพทย์ ชาวบ้านที่มีอาชีพเป็นหมอผีเช่นไหว่ยังพูดแล้วพูดอีกว่า “ต้องเช่นผีเรือน ล้มหมูฆ่าไก่ ถ้าทิ้งไว้นานต้องล้มวัวหรือควายจึงจะหายดี”

แต่ทั้งหมดนี้ก็ถูกปฏิเสธต่อว่าต่อขานอย่างจริงจังจากพี่สี่งและสี่ง ถ้ารักษา ไม่ได้ แก้ไขไม่ทันก็ขอให้ไปตายอยู่โรงพยาบาลนั่น และในที่สุดพ่อก็ถูกนำส่งไปรักษา

ที่โรงพยาบาลเมืองฮัม และอีกสองวันต่อมาแพทย์ได้ส่งต่อไปรักษาที่โรงพยาบาลแขวง
จนในที่สุดอาการป่วยของพ่อก็ค่อย ๆ หายวันหายคืน

(บุณเสน แสงมะณี, 2005: 27-28)

ส่วนประเพณีที่เกี่ยวกับการสืบทอดวงศ์ตระกูลที่เมื่อฝ่ายชายเสียชีวิตแล้ว
จะต้องให้ลูกชายอีกคนที่ยังไม่แต่งงานจะต้องมาแต่งงานกับลูกสะใภ้เพื่อเป็นการรักษา
สืบทอดตระกูลนั้น เป็นเหตุการณ์ที่พ่อบอกให้ลิจูต้องแต่งงานกับพี่สะใภ้ เพื่อวิญญาณของ
พี่ลิจูจะได้มีความสุขและได้ไปเกิด ดังข้อความว่า

“ลิจูเอ๋ย ถ้าหากลูกปฏิเสธ วิญญาณของพี่ลิจูก็คงไม่มีความสุข ไม่ได้ไปเกิด และ
ยังไปเป็นผีอยู่ป่าทึบดงหนา ร้องไห้ครวญครางเหมือนลิงเหมือนค่าง”...

“นี่เป็นจารีตประเพณีของพวกเราลูกเอ๋ย ถ้าไม่ทำไม่ปฏิบัติ พี่น้องที่มีเชื้อสาย
นามสกุลพวกเราจะทำหนี นินทา และไม่เชื่อถือพวกเราอีก”

(บุณเสน แสงมะณี, 2005: 20-21)

แต่จารีตประเพณีที่บังคับฝืนใจ ฝืนความรู้สึกนั้นก็ถูกปฏิเสธจากทั้งลิจูและ
สี่เฮอพี่สะใภ้ ยอมที่จะออกตัญญูต่อคำสั่งเสียของพ่อแม่ เนื่องจากทั้งสองคิดว่ามันเป็นจารีต
ประเพณีที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งทั้ง 2 ได้ปรึกษาหาทางออกร่วมกัน ดังข้อความของสี่เฮอพี่สะใภ้
ที่ได้พูดกับน้องชายสามีว่า

“น้องลิจู... สิ่งที่มาจากการบังคับฝืนใจของกฎเกณฑ์ประเพณีเก่าแก่เหล่านั้น
นี้ พี่ทำไม่ได้เด็ดขาด แต่พี่จะไม่ใช่ผู้ฝ่าฝืนด้านจารีตของพ่อแม่และเชื้อสายนามสกุลซึ่งเคย
ปฏิบัติกันมาหรอก ถ้าหากสิ่งนั้นถูกต้อง เป็นธรรม และเหมาะสมอย่างไม่ฝืนใจของฝ่ายใด
ฝ่ายหนึ่ง พี่จะทำทุกอย่างถ้าหากสิ่งนั้นสมเหตุสมผล ถูกต้องสอดคล้องกับแนวทางนโยบาย
และระเบียบกฎหมายพรรคของประเทศเรา”

(บุณเสน แสงมะณี, 2005: 26)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นถึงความต่อต้านหรือปฏิเสธ
คติความเชื่อหรือจารีตประเพณีแบบเก่าที่ล้าสมัย และขัดต่อความรู้สึกของคนในปัจจุบัน
ทั้งเรื่องการรักษาด้วยการเจ็บไข้ได้ป่วยด้วยคติความเชื่อเรื่องผี ที่ต้องมีการเซ่นไหว้เพื่อให้
ผีช่วยเหลือหรือให้อภัย ซึ่งถูกปฏิเสธด้วยการนำเสนอศาสตร์สมัยใหม่คือการรักษาด้วย

องค์ความรู้ทางการแพทย์เท่านั้น ส่วนอีกเรื่องคือการสืบทอดวงศ์ตระกูลด้วยการแต่งงานกับน้องชายแทนที่พี่ชายเพื่อรักษาสายเลือดก็ถูกปฏิเสธด้วยความคิดของคนสมัยใหม่ ทั้งพี่สะใภ้ ซึ่งเป็นสาวมั่งคั่งถึงแม้ไม่ได้รับการศึกษาแต่มีแนวคิดสมัยใหม่และลืงผู้มีการศึกษา ซึ่งทั้งสองเรื่องนี้เป็นสิ่งที่พระครุรัฐให้ความสำคัญในการพัฒนาประเทศทั้งระบบสาธารณสุขสมัยใหม่และวิธีสังคมสมัยใหม่ที่มีความเสมอภาคกันทุกคนทั้งในสังคมเมืองและสังคมชนบท เพราะเป็นสิ่งที่จะช่วยสนับสนุนให้การพัฒนาประเทศประสบความสำเร็จ

บทสรุป

จากการนำเสนอภาพของลาวพลัดถิ่นผ่านเรื่องเล่าจากวรรณกรรมลาว ทั้งสองเรื่องดังที่นำเสนอมาข้างต้น ผ่านคำจำกัดความของความเป็นลาวพลัดถิ่นของตัวบทหรือฉากที่เกิดที่ต่างประเทศ และผ่านมโนทัศน์ของนักเขียนที่เคยไปใช้ชีวิตในต่างประเทศ แล้วนำความคิด ความรู้สึกบางอย่างจากที่ได้ประสบพบเห็นมาสร้างสรรค์ตัวบทหรือสอดแทรกถ้อยคำลงในงานวรรณกรรมได้อย่างลงตัว นอกจากนั้นเนื้อหาส่วนมากก็ตอบสนองนโยบายของพระครุรัฐโดยเฉพาะนโยบายด้านการพัฒนาคนให้มีความรักชาติ การศึกษา มีความวิชาความรู้เพื่อจะนำไปสู่การร่วมสร้าง ร่วมพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองภายใต้การปกครองระบอบใหม่ ลบล้างจารีตประเพณีคตินิยมเชื่อดั้งเดิมที่ล้าสมัย ขัดต่อวิทยาการสมัยใหม่ ขัดต่อนโยบายของพระครุรัฐ และส่งเสริมจารีตประเพณีที่ดีงามของลาวให้คงอยู่สืบไป

อภิปรายผล

ลักษณะเด่นเรื่องเล่าลาวพลัดถิ่นของขุนเสน แสงมะณี พบว่าเน้นการสร้าง ความทันสมัยทั้งในมิติความรู้ จารีตประเพณี ที่ตอบสนองต่อนโยบายของพระครุรัฐ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะผู้เขียนเป็นบุคลากรของพระครุรัฐมีลักษณะที่แตกต่างจากงานเขียนของกะต่าย โดนสะโลริท อดีตเคยเป็นนายกรัฐมนตรีของราชอาณาจักรลาวซึ่งเป็นนักเขียนยุคก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังที่สุพัชรี เมนะทัต (2561) ศึกษาเรื่อง “วรรณศิลป์ อำนาจ และการต่อสู้ทางการเมืองในวรรณกรรมของกะต่าย โดนสะโลริท” พบว่ากะต่าย มักจะใช้กลวิธีทางภาษาเพื่อต่อสู้ทางการเมือง โดยใช้กลวิธีภาษา รูปแบบ และการผสมผสานเรื่องเล่าตะวันตกเข้ากับเรื่องเล่าพื้นเมืองลาว ไม่ได้ตอบสนองทางการเมืองเหมือนงานของขุนเสน แสงมะณี นอกจากนี้ การศึกษาของจิราภรณ์ อัจฉริยะประสิทธิ์ (2557) เรื่อง “เรื่องเล่ากับภาวะพลัดถิ่นในวรรณกรรมหลังยุคสงครามเย็นของนักเขียนเวียตนาม กัมพูชา และม้ง-ลาว” โดยเปรียบเทียบบทบาทและเรื่องเล่าและภาวะพลัดถิ่นของ

แต่ละประเทศ พบว่าในวรรณกรรมของลาวมีเนื้อหาสะท้อนอัตลักษณ์และรื้อฟื้นความทรงจำเกี่ยวกับบ้านให้ความหมายเกี่ยวกับบ้านที่สื่อถึงชุมชนและวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับชาติพันธุ์ กล่าวได้ว่างานนักเขียนม้ง-ลาว พยายามรื้อฟื้นความทรงจำเกี่ยวกับบ้านผ่านเรื่องเล่าของคนลาวพลัดถิ่น โดยจะใช้กลวิธีการตอบโต้ทางภาษาและวรรณศิลป์ และการพยายามผสานเรื่องเล่าระหว่างสองวัฒนธรรม การเล่นสำนวน นำเสนอภาพความพลัดถิ่น การต่อสู้ ต่อรอง มีการยั่วล้อ เสียดสีการตอบโต้ และการพยายามสร้างอัตลักษณ์ใหม่ในบริบทสังคมต่างประเทศ และมีการรื้อฟื้นความทรงจำ บาดแผลผ่านเรื่องเล่าเกี่ยวกับบ้าน ในขณะที่งานของบุนเสน มีลักษณะเด่นเรื่องการใช้ตัวละครสะท้อนวัฒนธรรมที่ต้องได้รับการเปลี่ยนแปลง และการวิพากษ์วัฒนธรรมที่ล้าสมัย การให้คุณค่าเรื่องการศึกษา อย่างไรก็ตามจะพบว่าภาวะพลัดถิ่นของคนลาว มีกลวิธีการตอบโต้ผ่านวรรณกรรมภายใต้ความคิดเรื่องความทันสมัยปรากฏอยู่ด้วยทั้งงานของบุนเสน แสงมะณี และของกะต่าย โดนสะโสรทิ ในขณะที่งานเขียนของกลุ่มม้ง-ลาวสื่อความหมายเกี่ยวกับความคิดถึงบ้านและการก่อรูปอัตลักษณ์ม้งอเมริกันในบริบทลาวพลัดถิ่น เพื่อความมีชีวิตในบริบทสังคมใหม่

เอกสารอ้างอิง

- จิราภรณ์ อัจฉริยะประสิทธิ์. (2557). เรื่องเล่ากับสถานะพลัดถิ่นในวรรณกรรมหลังยุคสงครามเย็นของนักเขียนเวียดนาม กัมพูชา และม้ง-ลาว [วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย].
- บุนเสน แสงมะณี. (2005). **ประเพณีและชีวิต**. เวียงจันทน์: โรงพิมพ์สืสสะหาวการพิมพ์.
- บุนเสน แสงมะณี. (2013). **สายน้ำที่ไม่ไหลย้อนกลับ**. เวียงจันทน์: โรงพิมพ์สืสสะหาวการพิมพ์.
- พชรวัฒน์ เส้นทอง. (2562). **อุดมการณ์ทางการเมือง : อุดมการณ์ทางการเมืองไทย**. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 13(3), (230-248).
- สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์การศึกษา. (2007). **เอกสารรายงานของสถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์การศึกษาเรื่อง “30 ปี แห่งการสร้างตั้งและเติบโตใหญ่ขยายตัวของสถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์การศึกษา”**. เวียงจันทน์: สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์การศึกษาแห่งชาติ.
- สุพัซรี เมนะทัต. (2561). **วรรณศิลป์ อำนาจ และการต่อสู้ทางการเมืองในวรรณกรรมของกะต่าย โดนสะโสรทิ** [วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].

อุมมีสาลาม อุมาร. (2558). พัฒนาการเรื่องสั้นลาว. วารสารรุสมิแล, 36(2), 6-17.

อุมารินทร์ ตูลารักษ์. (2548). วรรณกรรมปฎิวัติลาว: มโนทัศน์และพัฒนาการ.

วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์, 23(1): 56-81.

อุมารินทร์ ตูลารักษ์. (2553). ผู้หญิงกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในวรรณกรรมลาวร่วมสมัยใน เอกสารประกอบการประชุมวิชาการนานาชาติ “วรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ ครั้งที่ 2” จัดโดยหลักสูตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ ศูนย์วรรณคดีศึกษา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 18-19 สิงหาคม 2553.

อุมารินทร์ ตูลารักษ์. (2555). “เรื่องสั้นวรรณกรรมซีไรต์ลาว “ไปไม่ไบสุดท้าย” ใน ทรวงวิทย์ พิมพะกรรณ์ (บรรณาธิการ), หนังสือรวมบทความ “ฮักแพงแจ้ใจ”. ขอนแก่น: สมาคมไทย-ลาว เพื่อมิตรภาพ.

.....

พัฒนาการของวรรณกรรมพุทธศาสนาในพม่า และการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำพม่า ในช่วงราชวงศ์คองบอง*

ชนมน จันทรมี¹ และ ทวีศักดิ์ เผือกสม²

นิสิตปริญญาโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร¹

รองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร²

E-mail: pp.chanmee@gmail.com¹, davisakd.puaksom@gmail.com²

วันที่รับบทความ: 4 กุมภาพันธ์ 2565

วันแก้ไขบทความ: 13 มิถุนายน 2565

วันตอบรับบทความ: 16 มิถุนายน 2565

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการเสนอถึงพัฒนาการสำคัญของวรรณกรรมบาลีพม่าในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา โดยในระยะแรกวรรณกรรมบาลีพม่ายังคงรับอิทธิพลจากพุทธศาสนานิกายเถรวาทในลังกาเป็นหลัก กระทั่งราวพุทธศตวรรษที่ 22-23 วรรณกรรมบาลีพม่าได้มีการเปลี่ยนแปลงทางฉันทลักษณ์ อีกทั้งยังเริ่มปรากฏงานเขียนในทางโลกียะด้วย อย่างไรก็ตามงานวรรณกรรมพม่าก็ยังคงจำกัดในราชสำนักจวบจนภายหลังความพ่ายแพ้ต่อบริติชราชในสงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 1 วรรณกรรมบาลีพม่าจึงได้รับการเผยแพร่ในวงกว้าง พร้อมกับโลกทัศน์ของชนชั้นนำพม่าเองก็ได้เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ ปัจจัยที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ไม่ได้เป็นผลเพียงจากการเข้ามาของเทคโนโลยีการพิมพ์โดยมิชชันนารีตะวันตก แต่ยังมาจากบทบาทกลุ่มปัญญาชนแห่งลุ่มแม่น้ำชิตวินที่เป็นเครือข่ายของศิษย์ร่วมพระเถระผู้มีถิ่นพำนักในบริเวณลุ่มแม่น้ำชิตวินตอนล่าง ในขณะเดียวกัน ปัญญาชนกลุ่มนี้ยังมีบทบาทในราชสำนักคองบองและมีส่วนในการบ่มเพาะการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำพม่าในเวลาต่อมา

คำสำคัญ: วรรณกรรมพุทธศาสนาพม่า การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ ราชวงศ์คองบอง ลุ่มแม่น้ำชิตวิน

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ปฐมกาลของขบวนการวิปัสสนา: เลติชะยาตอร์และลัทธิคำสอน” หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

Development of Burmese Buddhist Literature in Burma and Worldview Adjustment of the Burmese Elites during the Konbaung Dynasty

Chanamon Chanmee¹, Davisakd Puaksom²

Master of Arts (Southeast Asian Studies),

Department of History, Faculty of Social Sciences, Naresuan University¹

Department of History, Faculty of Social Sciences, Naresuan University²

E-mail: pp.chanmee@gmail.com¹, davisakd.puaksom@gmail²

Received: February 4, 2022

Revised: June 13, 2022

Accepted: June 16, 2022

Abstract

This article illustrates the development of Burmese Buddhist literature since the 12th century. In its early period, Burmese Buddhist literature was mainly influenced by the Theravada Buddhist tradition in Sri Lanka. Around the 17th-18th centuries, the Burmese Buddhist literature had some prosodic change, and few Burmese literati appeared to compose texts related to the corporeal and material worlds. However, in the 19th century, when the Konbaung Dynasty was defeated in the Anglo-Burmese Wars, there came in this period the important determinant factor, such as printing technology, which immensely influenced the knowledge transformation and worldview adjustment of the Burmese elites, especially those elites of the Chindwin basin, which had a close connection with influential monks during the Konbaung Dynasty.

Keywords: Burmese Buddhist Literature, Worldview Adjustment, Konbaung Dynasty, Chindwin River Basin

บทนำ

ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 อันเป็นช่วงเวลาสำคัญหนึ่งที่ชนชั้นนำพม่ามุ่งขยายพระราชอำนาจและปริณทลขอบชั้นทสิมานั้น พระเจ้าอโนรธาแห่งพุกาม (พ.ศ. 1587-1620) ได้กรีธาทัพไปยังเมืองสะเทิมแห่งอาณาจักรมอญ ทั้งนี้ พระองค์มิได้เพียงกวาดต้อนกษัตริย์มอญ พร้อมไพร่พลทั้งหลายกลับมายังราชธานีพุกามเท่านั้น ทว่ายังได้ทรงอัญเชิญคัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อมทั้งพระเถรานุเถระรูปสำคัญซึ่งต่อมาจะเป็นกลุ่มผู้มีบทบาทสำคัญในการสถาปนาพุทธศาสนาในพม่า (Smith, 1965; Taylor, 1987; หม่อง ทินอ่อง, 2551) ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าปฐมกาลพุทธศาสนาของพม่าได้เริ่มต้น ณ ราชธานีพุกามนับแต่นั้นเป็นต้นมา

ทั้งนี้ พุทธศาสนาและพัฒนาการของวรรณกรรมบาลีพม่าตั้งแต่ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมานั้น คัมภีร์พุทธศาสนาสำคัญ ๆ ได้มีเค้าโครงมาจากเกาะลังกาเป็นหลัก จนต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ 23-24 พัฒนาการของวรรณกรรมบาลีพม่าจึงได้เริ่มคลี่คลาย โดยมีงานเขียนที่เกี่ยวข้องในทางโลกียะมากขึ้น (Bode, 1966; Maung Khin Myin Da Nu Pyu, 2004) กระทั่งในช่วงราวต้นพุทธศตวรรษที่ 24 จึงปรากฏความเปลี่ยนแปลงโดยมีปัจจัยสำคัญอย่างเช่นเทคโนโลยีการพิมพ์จากตะวันตกได้เข้ามามีส่วนทำให้วรรณกรรมบาลีพม่าแพร่หลายออกไปในวงกว้างมากขึ้นจากแต่เดิมที่จำกัดอยู่ในราชสำนักและกลุ่มปัญญาชนบางกลุ่มเท่านั้น ทั้งนี้เทคโนโลยีการพิมพ์จากตะวันตกดังกล่าวมิเพียงแต่ทำให้วรรณกรรมบาลีพม่าอันเป็นแหล่งความรู้ทั้งในทางโลกียะและในทางโลกุตระให้แพร่หลายมากขึ้นเท่านั้น ทว่ายังรวมถึงการกำเนิดสื่อสิ่งพิมพ์และสารานุกรมสมัยใหม่ที่รวบรวมศาสตร์ความรู้ต่าง ๆ จากตะวันตกด้วย (Charney, 2006)

อย่างไรก็ตาม เมื่อสำรวจถึงงานเขียนที่พยายามอธิบายถึงพัฒนาการของวรรณกรรมบาลีพม่าโดยรวมแล้วนั้น พบว่าในปัจจุบันมีงานเขียนเพียงจำนวนไม่กี่ชิ้นที่ได้อธิบายถึงพัฒนาการของวรรณกรรมบาลีพม่า คือ งานเขียนเรื่อง The Pali Literature of Burma ของ Bode (1966) ที่ให้ภาพพัฒนาการของวรรณกรรมบาลีทั้งในพม่าตอนบนและพม่าตอนล่างในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 16 จนถึงราวพุทธศตวรรษที่ 25 และงานเขียนภาษาพม่าเรื่อง စာပေပုဂံဝိသုဒ္ဓိပုဂံဝိသုဒ္ဓိပုဂံဝိသုဒ္ဓိ [ท่องเที่ยวตามมหุดมหารวรรณกรรม] ของ หม่องชินมยััน ธนุญ (မောင်ခင်မြ [ခင်မြ]) (Maung Khin Myin Da Nu Pyu, 2004) ที่ได้อธิบายถึงวรรณกรรมบาลีพม่าขึ้นสำคัญในช่วงราชวงศ์คองบองอย่างเช่น ซินหมาแล (ရှင်မာလ; พระมาลัย) และชิงแฮมปันณาสะ (ခင်မင်ပဏ္ဍိတ; เชียงใหม่ปัญญาสชาดก) นอกจากนี้ยังมีงานเขียนเรื่อง Powerful Learning Buddhist Literati and the Throne in Burma's Last Dynasty, 1752-1885

ของ Michael Charney (2006) ที่ให้ภาพของเครือข่ายปัญญาชนแห่งลุ่มแม่น้ำชีวิน ที่มีอิทธิพลต่อราชสำนักคองบอง และภาพของการเข้ามาของศาสตร์ความรู้จากตะวันตก และเทคโนโลยีการพิมพ์สู่ราชสำนักพม่า อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำราชวงศ์คองบองในช่วงเวลาดังกล่าว รวมถึงงานเขียนเรื่อง Buddhist Backgrounds of the Burmese Revolution ของ Sarkisyanz (1965) ที่อธิบายถึง ร่องรอยการเปลี่ยนแปลงของแนวคิดแบบพุทธเถรวาทไปสู่แนวคิดแบบตะวันตก โดยเฉพาะ การเทียบเคียงแนวคิดเรื่องโลกสัจฐานในพุทธเถรวาทเดิมที่มีอิทธิพลทางความคิดต่อชนชั้นนำ พม่ากับแนวคิดเรื่องภูมิศาสตร์ที่ใช้โลกเป็นศูนย์กลางของปโตเลมี (Ptolemy, ค.ศ. 100-170) และแนวคิดเรื่องระบบสุริยะและการหมุนรอบดวงอาทิตย์ของโลกของโคเปอร์นิคัส (Nicolaus Copernicus, ค.ศ. 1473-1543)

นอกจากนี้ยังกล่าวได้ว่า ในปริบทของการศึกษาวรรณกรรมบาลีในสังคมไทย นั้นอาจจะยังไม่ค่อยมีผู้สนใจศึกษาถึงพัฒนาการสำคัญของวรรณกรรมบาลีพม่าเท่าใดนัก และโดยส่วนมากที่มีให้เห็นอยู่บ้างก็มักจะเป็นคัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่แปลจากภาษาพม่า เป็นส่วนมาก หรือเป็นงานเขียนเกี่ยวกับประวัติวรรณกรรมบาลีจากอินเดียและลังกา ซึ่งเป็นงานเขียนที่ให้อรรถาธิบายไม่ปะติดปะต่อกันของพัฒนาการวรรณกรรมบาลีพม่า อันมีต้นเค้ามาจากเกาะลังกาเสียส่วนใหญ่ อีกทั้งยังมิได้เน้นหนักถึงวรรณกรรมบาลีพม่า เป็นสำคัญ (เลดีสยาดอ มหาเถระ, 2514; คันธสाराภิงค์, 2552)

บทความชิ้นนี้ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการสำคัญของวรรณกรรมบาลี หรือวรรณกรรมพุทธศาสนาพม่ายุคจารีต ทั้งนี้ พัฒนาการของวรรณกรรมบาลีพม่า ดังกล่าวมิได้เป็นเพียงภาพสะท้อนถึงความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในพม่าเท่านั้น ทว่ายังอาจสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำพม่าอันอาจนำไปสู่ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมพม่าในเวลาต่อมา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการสำคัญของวรรณกรรมบาลีพม่ายุคจารีตหรือในช่วงราว พุทธศตวรรษที่ 16-25 (พ.ศ. 1587-2428)
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำพม่าช่วงราชวงศ์คองบอง หรือในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 18-25 (พ.ศ. 1752-2428)

วิธีการวิจัย

บทความชิ้นนี้เป็นการวิจัยเอกสารโดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (historical approach) อันเป็นกระบวนการในการทำวิจัยด้วยการรวบรวมเอกสาร ทั้งที่เป็นข้อมูลในเอกสารภาษาพม่าและภาษาอังกฤษ โดยมีการวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างหลักฐานภาษาพม่าชิ้นต่าง ๆ ในเรื่อง ความน่าเชื่อถือทางข้อมูลพื้นฐาน รวมไปถึงการวิเคราะห์เปรียบเทียบเนื้อหาระหว่างกลุ่มหลักฐานด้านวรรณกรรมบาลีของพม่าเอง กับเอกสารภาษาอังกฤษที่ถูกนำมาใช้ในการทำความเข้าใจพัฒนาการของวรรณกรรมบาลีพม่า จากนั้นจึงประมวลหลักฐานข้างต้นเข้าด้วยกันแล้วนำเสนอด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ (historical analytic approach) โดยนำข้อวิเคราะห์เปรียบเทียบที่ได้จากการวิพากษ์หลักฐาน ทั้งในกลุ่มเอกสารพม่าและกลุ่มเอกสารภาษาอังกฤษ มาอธิบายให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในด้านพัฒนาการของวรรณกรรมบาลีพม่า ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงจากบริบทสังคมพม่าในยุคจาริตมาสู่สังคมพม่าในช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมสมัยใหม่

พัฒนาการของวรรณกรรมพุทธศาสนาในพม่า

อาจกล่าวได้ว่าประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของวรรณกรรมบาลีในพม่า ตั้งแต่ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 17 จนถึง 24 นั้น ปัจจัยทางการเมืองได้มีส่วนสำคัญหรือมีอิทธิพลต่อพัฒนาการของวรรณกรรมบาลีพม่าอย่างมีนัยสำคัญ โดยอาจแบ่งได้ออกเป็น 2 กลุ่มกระแสหลัก คือ พัฒนาการของวรรณกรรมบาลีในพม่าตอนบน และพัฒนาการของวรรณกรรมบาลีในพม่าตอนล่าง

ในส่วนพัฒนาการของวรรณกรรมบาลีในพม่าตอนบนนั้นเริ่มต้นชัดเจนในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 หรือในช่วงในสมัยของพระเจ้าจันสิตตา (พ.ศ. 1627-1655) ผู้เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าอโนรธา (พ.ศ. 1587-1620) วรรณกรรมบาลีที่โดดเด่นในช่วงเวลานี้คือ การิกะ (Karika) อันเป็นคัมภีร์ไวยากรณ์สำคัญ และ เอติสามิทีปนี (Etimasamidipāni) ซึ่งแต่งโดยธรรมเสนapati (Dhammasenāpati) ต่อมาในสมัยของพระเจ้านรปติสิฐ (พ.ศ. 1716-1753) นั้นก็เป็นอีกช่วงเวลาสำคัญหนึ่งที่เกิดการเปลี่ยนแปลงของวรรณกรรมบาลีในพม่าตอนบน โดยในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นี้มีปราชญ์บาลีที่สำคัญคือ อัคคหฺวันตะ (Aggavamsa) ผู้เป็นราชครูในพระเจ้านรปติสิฐ ในคัมภีร์ คันธวงศ์ (Gandhavamsa) อันเป็นประวัติวรรณกรรมพุทธศาสนาภาษาบาลีในพม่าและลังกาที่เขียนขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 22 โดยนันทปัญญา (Nandapaṅka) ได้ระบุไว้ว่าอัครคหฺวันตะเป็นผู้ที่จาริกไปยังชมพูทวีป (Jampudipa) และยังเป็นผู้แต่งคัมภีร์ สัททหานิติ (Saddhaniti) ขึ้นเมื่อราวปี พ.ศ. 1697

ในเวลาต่อมาคัมภีร์เล่มดังกล่าวนี้ยังได้ถูกเผยแพร่ไปยังสำนักมหายิหาร (Mahavihara) ณ เกาะลังกา โดยอุตตระชีวะเถระ (Uttarajiva Thera) ผู้ที่ได้จาริกไปยังเกาะลังกาพร้อมกับสุกษิษย์นามว่าสามเณรชาปะตะ (Chapata) ซึ่งภายหลังได้รับฉายาว่า สัทธัมโชติปาละ (Saddhamajotipala) (Norman, 1983) ทั้งนี้ พระเถระสัทธัมโชติปาละผู้นี้จะกลายเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อพุทธศาสนาและวรรณกรรมบาลีพม่าในเวลาต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสถาปนาสิงหลนิกายที่ได้รับอิทธิพลจากสำนักมหายิหารจากเกาะลังกา (Bode, 1966) ในคัมภีร์ คันธวงค์ ได้ระบุว่าอริยะหฺวันต๊ะ (Ariyavamsa) เป็นหนึ่งในคณะสงฆ์พม่าที่เดินทางกลับมาจากเกาะลังกาโดยมีสามเณรชาปะตะหรือสัทธัมโชติปาละเถระรวมอยู่ด้วย ก่อนที่จะมาพำนัก ณ ราชสำนักอังวะ ทั้งนี้ อริยะหฺวันต๊ะได้ร่ำเรียนบาลีไวยากรณ์ทั้งหลายจากพระเถระรูปหนึ่งผู้มีฉายาว่า เหยดิน (Ye din) งานเขียนที่โดดเด่นของอริยะหฺวันต๊ะเถระคือ อรรถสาลินีฎีกา อันเป็นการอธิบายความคัมภีร์ อรรถสาลินี ของพุทธโฆษาจารย์ ตลอดจนอธิบายความคัมภีร์ คันธวานะ (Gandhavana) และ ชาตกวิโสขนา (Jatakavisodhana) ซึ่งเป็นการศึกษาชาตกต่าง ๆ ในพุทธศาสนา ทั้งนี้ สิ่งที่น่าสังเกตต่องานเขียนของอริยะหฺวันต๊ะเถระก็คือ ในขณะที่การแต่งคัมภีร์พุทธศาสนาในพม่าตามขนบเดิมนั้นมักจะแต่งเป็นบาลีเสียเป็นส่วนมากแต่อริยะหฺวันต๊ะเถระคือปัญญาชนพม่าคนแรกหันมาที่ใช้ภาษาพม่าในการแต่งคัมภีร์แทนภาษาบาลี อย่างเช่น อรรถโยขนา (Atthayojana) และ มหานิสสร (Mahanissara) อย่างไรก็ตาม แม้ในคัมภีร์ คันธวงค์ ได้ระบุว่าอริยะหฺวันต๊ะเถระเป็นผู้แต่งคัมภีร์ มหานิสสร แต่คัมภีร์ ศาสนวงค์ อันเป็นคัมภีร์เล่าเรื่องพุทธประวัติภาษามครที่แต่งโดยปัญญาสามเณรแห่งพม่านั้น กลับมิได้ระบุถึงนามผู้แต่งไว้อย่างชัดเจนแต่อย่างใด (Bode, 1966)

เมื่อราชสำนักพุกามถึงแก่กาลล่มสลายในช่วงราวปี พ.ศ. 1841 โดยมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการรุกรานของพวกขาน (Shan) ดูเหมือนว่าวรรณกรรมบาลีในพม่าตอนบนซบเซาลง แต่หลังจากที่พระเจ้าตะโดมิน (Thadomingya) ได้สถาปนากรุงอังวะขึ้นเป็นราชธานีขึ้นในปี พ.ศ. 1907 ในช่วงเวลานี้ วรรณกรรมบาลีในพม่าตอนบนก็กลับมาเติบโตอีกครั้ง ดังที่ได้ปรากฏคัมภีร์ ศาสนวงค์ ซึ่งแต่งโดยปัญญาสามเณร พระเถระพม่าโดยเนื้อหาถูกเขียนขึ้นเป็นภาษามครอันว่าด้วยเรื่องราวพุทธประวัติและการเผยแพร่พุทธศาสนาไปยังแคว้นต่าง ๆ เช่น ลังกา สุวรรณภูมิ โยนก อปรินตะ กัสมีร์คันธาระ มหิงสะกะ มหารัฐและจีน โดยในคัมภีร์เล่มดังกล่าว ปัญญาสามเณรยังได้ระบุถึงสุวรรณภูมิว่าคือ เมืองสะเทิม โดยอนุมานจากระยะว่าทางตรงกับที่ระบุไว้ในคัมภีร์อรรถกถาว่าทิศนี้ดังกล่าวถูกแย่งโดยมีปราชญ์บางท่านซึ่งมองว่าสุวรรณภูมิ คือ แคว้นหริภุญชัย และมีปราชญ์บางท่านเชื่อว่า คือ สยาม ส่วนแคว้นโยนก คือ เชียงใหม่ อันเป็นถิ่นพำนักของคนยวน

นวนาวาสี คือ นครศรีเกษตร (ชื่อแคว้นนวนาวาสี) อปรันตะ คือ แคว้นสุนาปรันตะ กัสมีร์คันธาระ คือ แคว้นกัสมีระและแคว้นคันธาระ มหิงสกะ คือ แคว้นอันธกะ มหารัฐ คือ สยาม และจีน (ปัญญาสามิ, 2506)

นอกจากนี้ในสมัยอังวะยังมีปราชญ์บาลีที่โดดเด่นอีกสองท่าน คือ สี่ละหฺวันตะ (Silavamsa of Taung dwin gyi) และ รัตนธำละเถระ (Ratthasara) โดยงานเขียนโดดเด่นของสี่ละหฺวันตะ คือ สุมะธาคาถา (Sumedhakatha) ซึ่งถูกแต่งขึ้นเป็นร้อยกรอง อรรถโยชนาว่าด้วย เนตติปกรณ์ (Atthayojana of the Nettipakarana) และ ปารายะวัตถุ (Parayanavattu) ทั้งนี้ งานเขียนเรื่อง ปารายะวัตถุ (ပါရယဝတ္ထု; Parayanavattu) ที่สี่ละหฺวันตะ ได้แต่งขึ้น ในราว ปี จ.ศ. 863 (พ.ศ. 2044) นั้นเป็นงานเขียนร้อยแก้วที่อธิบายความใน ปารายะสูตร (ပါရယဝုဒ္ဓ) ว่าด้วยการท่องเที่ยวในวัฏสังสารและเรื่องราวของพระอรหันต์ทั้งหลาย เช่น พระสารีบุตร (ရှင်သာရိပုတ္တရာ) และพระโมคคัลลานะ (ရှင်မောဂ္ဂဏာရုံ) ในขณะทำงานเขียนสำคัญของภิกษุเจ้าคณะสงฆ์เถระ คือ ภุริทัตตชาตก (Bhuridattajataka) หัตถิปาลชาตก (Hathipalajataka) และ สัมวารชาตก (Samvarajataka) (Bode, 1966; Maung Khin Hmin danu hpju, 2004)

ส่วนพัฒนาการทางวรรณกรรมพุทธศาสนาในพม่าตอนล่างในช่วงเวลาใกล้เคียงกันในราวพุทธศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมานั้นปรากฏร่องรอยในคัมภีร์ ศาสนวงศ์ ระบุว่าชนบทพุทธศาสนาในพม่าตอนล่างนั้นสืบทอดมาจากพระสารีบุตรเถระ ผู้ที่ได้รับการอุปสมบทจากอาณันทะเถระ หนึ่งในกลุ่มคณะสงฆ์ที่เดินทางกลับจากเกาะลังกาที่มีพระสัทธัมโชติปาละเถระ (Saddhamajotipala) รวมอยู่ด้วย ดังนั้น จึงทำให้พอจะอนุมานได้ว่าพระสารีบุตรเถระนี้น่าจะสืบทอดมาจากสำนักมหาวีรและเป็นผู้ก่อตั้งสังฆนิกายแบบสำนักมหาวีรขึ้นในพม่าตอนล่าง ทั้งนี้ งานเขียนชิ้นสำคัญของพระสารีบุตรเถระคือ ประมวลธรรมวิสาลา (Dhammavisala Dhammathat) (Bode, 1966) อย่างไรก็ตาม การรุกรานของพวกราชน (Shan) ในราวช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 19 นั้น ได้ส่งผลให้พุทธศาสนาและวรรณกรรมบาลีในพม่าตอนล่างพลอยได้รับผลกระทบเสื่อมโทรมลงไปอยู่ช่วงหนึ่ง จนกระทั่งในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 20 ในสมัยพระเจ้าธรรมเจดีย์แห่งพะโค (King Dhammaceti of Pegu) (พ.ศ. 1952–2035) วรรณกรรมบาลีในพม่าตอนล่างจึงกลับมารุ่งเรืองอีกครั้งโดยมีงานวรรณกรรมบาลีที่โดดเด่น คือ จารึกกัลยาณี (Kalyani inscription) อันเป็นจารึกที่บันทึกเรื่องราวศาสนกรณียกิจต่าง ๆ ของพระเจ้าธรรมเจดีย์ (Bode, 1966; ธรรมเจดีย์, 1925)

ต่อมาในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 23-24 หรือสมัยอังวะ พัฒนาการของวรรณกรรมบาลีในพม่าอาจแบ่งได้ออกเป็น 2 ประการ ดังนี้ ประการแรก คือ เกิดการแต่ง

คัมภีร์ทางพุทธศาสนาทั้งภาษาบาลีและภาษาพม่า โดยงานเขียนที่แต่งขึ้นด้วยภาษาพม่านั้น มักจะเป็นงานเขียนที่มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าต่าง ๆ และประการที่สอง ปรากฏด้านบาลี ชาวพม่าบางส่วนได้ให้ความสนใจกับการศึกษาไวยากรณ์ ขนบและฉันทลักษณ์ต่าง ๆ อย่างเคร่งครัดมากขึ้นเพื่อนำขนบแบบแผนต่าง ๆ เหล่านั้นมาใช้แต่งงานเขียนประเภท บทเห็ดพระเกียรติราชสำนักพม่าเสียเป็นส่วนใหญ่ ส่วนปรากฏบาลีที่โดดเด่น ในช่วงเวลานี้ คือ สรัสสีเถระ (Sarassi Thera) และ ญาณวรเถระ (Nanavara Thera) โดยสรัสสีเถระ คือ ผู้แต่ง กุลหัตถธาดิปปินี (Gulhatthadhipani) อันเป็นงานเขียนอรรถาธิบายความซับซ้อนของพระอภิธรรม และ วิสุทธิมัคคัณธิปัตถา (Visuddhimagganthipadattha) อันเป็นงานอรรถาธิบายคัมภีร์วิสุทธิมรรคของพระพุทธโฆษาจารย์ อีกทั้งยังได้แปลคัมภีร์เนติปกรณ์ มาเป็นภาษาพม่า ส่วนญาณวรเถระ (Nanavara Thera) ปรากฏบาลีผู้เป็นราชครู ในพระเจ้ามหาราชาธิปัตติ (Maharajadhipati) ได้แต่งงานเขียนชิ้นสำคัญ อย่างเช่น ราชจริราชนามตปกาสิณี (Rajadhirajanamatta pakasini) ขึ้นในพ.ศ. 2276 (Bode, 1966)

ในราวปี พ.ศ. 2295 คราวเมื่อราชสำนักอังวะล่มสลายลง ก็ได้มีชายผู้หนึ่ง พยายามรวบรวมไพร่พลและสถาปนาตนขึ้นเป็นพระเจ้าอลองพญาแห่งราชวงศ์คองบอง งานเขียนพุทธศาสนาในพม่าจึงได้กลับมารุ่งเรืองขึ้นมาอีกครั้งในสมัยพระเจ้าเซิงผุ่เซิง (Hsinphyushin) (พ.ศ. 2306-2319) ในราวปี พ.ศ. 2306 ปรากฏบาลีนามว่า ชมพูทิปะ อนันตะธัชชะ (Jambudipa Anantadhaja) ได้แต่งคัมภีร์ไวยากรณ์สำคัญ ชิ้นหนึ่งและได้แปลคัมภีร์ภาษาสันสกฤตจำนวนหนึ่งออกเป็นภาษาพม่า (Bode, 1966) หลังจากนั้น ในสมัยพระเจ้าโบดอว์พญา (Bodawpya) หรือพระเจ้าปดุง (พ.ศ. 2325-2362) ได้มีปรากฏบาลีที่สำคัญนามว่า ญาณภิกขุณัตตะ (Nanabhivamsa) หรือราชามหาธรรมราชครู (dhajamahadhammarajaguru) ได้แต่ง ราชจริราชวิลาสินี (Rajadhirajavilasini) อันเป็นงานเขียนชิ้นสำคัญที่มีอิทธิพลทางความคิดเรื่องความเป็นกษัตริย์ต่อราชสำนักพม่า อนึ่ง นอกจากงานเขียนชิ้นสำคัญข้างต้นแล้วยังมีงานเขียนสำคัญของญาณภิกขุณัตตะ อยู่อีกจำนวนหนึ่ง เช่น เปตลังการ (Petalamkara) อันเป็นงานเขียนอธิบายความคัมภีร์ เนติปกรณ์ (Nettipakarana) และสาธุจจวิลาสินี (Sadhujjavavilasini) อันเป็นงานเขียน ว่าด้วยพระสูตรในหมวดตติขนิกาย (Dighanikaya) นอกจากนี้ ญาณภิกขุณัตตะ (Nanabhivamsa) ยังก็ได้แปลชาดกกถา เป็นภาษาพม่าอีกจำนวนหนึ่ง (Bode, 1966)

นอกจากงานเขียนบาลีของญาณภิกขุณัตตะ (Nanabhivamsa) ข้างต้นแล้ว ก็ยังพบว่ามีการเขียนชิ้นสำคัญขึ้นในวรรณกรรมพุทธศาสนาของพม่า ณ ช่วงเวลานี้ อย่างเช่น ซินหม่าแล (ရှင်မာလ; พระมัลล) และ ซิงแฮมปัณณาสะ (ဇင်မာပဏ္ဍိတ; เชียงใหม่ ปัญญาสาตก) ทั้งนี้ โบมูบะชิน (ပုလ္လမုးဘဝရှင်; Bo Mhu Ba Shin, พ.ศ. 2457-2514)

นักประวัติศาสตร์พม่าคนสำคัญ ได้อธิบายว่าได้มีการกล่าวถึงพระหม่าแลในจารึก
สิ่งจิ๋วองไถ้ (ဝဉ်ကြီးညောင်အုပ်ကျောက်စာ) หรือจารึกมหาไทร ถูกสร้างขึ้น
ในสมัยพุกามราวปี จ.ศ 563 (พ.ศ. 1744) แต่ในจารึกดังกล่าวก็ได้มีการเรียก ชินหม่าแล
ในอีกชื่อว่า กุโสชิน (ကုသိုလ်ရှင်) ทั้งนี้ยังพบว่ามีการเขียนที่คล้ายคลึงกับงานเขียน
ชินหม่าแลอีกชิ้นหนึ่ง คือ มธุรสวาหิณีวุตถุ (မုရုရ ခုသဝါဝိဒီဝတ္ထု) ที่แต่งโดย
พระเถระชาวลังกา (อาภาโสเม ฉายแสงจันทร์, 2541)

ส่วนงานเขียนเรื่อง ซึ่งหม่าปณณาสะ (၁၄:၁၀၀၀၀၀၀၀) หรือ เขียนใหม่
ปัญญาสะในบางครั้งงานเขียนชิ้นนี้ถูกเรียกตามต้นกำเนิดที่มาของเค้าโครงเรื่องว่า
ยวนปณณาสะ (ယွန်းပုဏ္ဏာသ) ทั้งนี้ งานเขียน ซึ่งหม่าปณณาสะ ได้เริ่มเข้ามาในพม่า
ตั้งแต่สมัยพุกาม ทว่ามีได้มีความโดดเด่นเท่าใดนัก ต่อมาในสมัยคองบองพระเจ้ามินดง
ได้ทรงมีประกาศสั่งห้ามเทศน์ ซึ่งหม่าปณณาสะ และให้เผาคัมภีร์ดังกล่าวทั้งหมด เนื่องจาก
ทรงมีข้อวิวินิจฉัยต่อคัมภีร์ ซึ่งหม่าปณณาสะว่าคัมภีร์นี้ไม่เกี่ยวข้องกับพุทธวจนะ (สมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพก็ได้ทรงเล่าเรื่องราวการเผาคัมภีร์ ซึ่งหม่าปณณาสะ
ไว้ในส่วนของคำนำพระราชนิพนธ์หนังสือ ปัญญาสาตกที่ถูกพิมพ์ ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2482
ด้วยเช่นกัน) ครั้นพระราชโองการของพระเจ้ามินดงฉบับนี้ล่วงรู้ไปถึงท่าตะหน่าไปก็
หุติยะของสองชะยาตอร์ (၁၁၁၁နာပိုင်ဒုတိယခေါင်းဆောင်လူရာတော်)
ผู้ดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชแห่งพม่าในขณะนั้น แต่พระองค์ทรงไม่เห็นด้วยกับ
ข้อพระราชโองการดังกล่าว จึงได้ขอขบขทาทต่อพระเจ้ามินดงให้ทรงยกเลิก
ข้อพระราชโองการนี้ (Myanmar Encyclopedia, 1975; คณะสงฆ์หนเหนือ, 2552)
ทั้งนี้ ในบรรดาชาตกทั้งหมดใน ซึ่งหม่าปณณาสะ นั้น สุณฺหาตก เป็นชาตกที่โดดเด่น
และได้รับความนิยมในพม่าที่สุด (Maung Khin Hmin danu hpju, 2004; คณะสงฆ์
หนเหนือ, 2552)

อาจกล่าวได้ว่า พัฒนาการของวรรณกรรมบาลีระยะแรกเริ่มในพม่านั้นส่วนมาก
มักเป็นงานเขียนบาลีไวยากรณ์และงานเขียนอรรถกถาอันเป็นงานเขียนอธิบายความ
ในพระไตรปิฎกส่วนในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมานั้น ได้ปรากฏงานวรรณกรรม
พุทธศาสนาที่หลากหลายมากขึ้น กล่าวคือ นอกเหนือไปจากงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์
บาลีไวยากรณ์แล้วยังปรากฏงานเขียนที่แต่งด้วยภาษาพม่ามากขึ้นกว่าในระยะแรกเริ่มที่มัก
ถูกแต่งด้วยภาษาบาลีเป็นหลัก

ทั้งนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วงยุคจาริตนั้นพระสงฆ์เป็นผู้ประพันธ์งานเขียน
ต่าง ๆ เป็นส่วนใหญ่ ต่อมาราวสมัยอังวะจึงได้มีกวีผู้เป็นข้าราชการสำนักพม่าด้วย
อย่างรักก็ตาม ในช่วงปลายยุคจาริตราวสมัยราชสำนักคองบองตอนปลายเป็นต้นมานั้น

แวดวงงานประพันธ์มิได้ถูกจำกัดอยู่แต่เพียงพระสงฆ์และข้าราชการสำนักพม่าที่มีโลกทัศน์แบบจารีตเท่านั้น ทว่ายังปรากฏว่าเริ่มมีปัญญาชนฆราวาสพม่าที่รับเอาความรู้สมัยใหม่จากตะวันตกเข้ามาขึ้นด้วยเช่นกัน

การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำพม่าในช่วงราชวงศ์คองบอง

ตั้งแต่ในราวสมัยกลางราชวงศ์คองบองเป็นต้นมานั้น ศาสตร์ความรู้ตลอดจนวิทยาการต่าง ๆ จากโลกตะวันตกได้เริ่มเข้ามาแพร่หลายเข้ามาในพม่า โดยราชสำนักพม่าได้มีพระราชวงศ์และข้าราชการบางส่วนได้หันมาให้ความสนใจกับศาสตร์ความรู้จากโลกตะวันตกที่เข้ามาในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น ทั้งนี้งานเขียนจากตะวันตกจำนวนหนึ่งที่เริ่มมีอิทธิพลต่อราชสำนักพม่าตั้งแต่ในช่วงราวต้นพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา ได้แก่ บทความเกี่ยวกับอาณาจักรพม่า (Birmhan Empire) และ สารานุกรมบริเตนิกา (Encyclopaedia Britannica) ที่ได้เข้ามาได้ราชสำนักคองบองสมัยพระเจ้าโบดอว์พญาในราวปี พ.ศ. 2341 และ สารานุกรมของอับราฮัม รีส์ หรือ พจนานุกรมศิลปศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และวรรณคดี (Abraham Rees's Great English Compendium The Cyclopedia; or, Universal Dictionary of Arts, Sciences and Literature) ที่มีเนื้อหาครอบคลุมศาสตร์ต่าง ๆ ของตะวันตก เช่น กายวิภาคศาสตร์ สัตววิทยา ภูมิศาสตร์โลก ประวัติศาสตร์ยุโรป และศัพท์ทางการทหาร (Charney, 2006)

ทั้งนี้ ปัญญาชนในราชสำนักที่มีความโดดเด่นในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น คือ เจ้าชายมกร และ อุโพทลายัง โดยปัญญาชนสำคัญทั้งสองนี้ถือเป็นตัวกลางสำคัญในการปะทะกันระหว่างความรู้แบบจารีตที่ยึดโยงกับพุทธศาสนาพม่าและความรู้จากตะวันตก

กล่าวได้ว่าเจ้าชายมกร (พ.ศ. 2333-2391) เป็นปัญญาชนผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในราชสำนักคองบอง โดยได้ทรงพยายามผลักดันให้มีการแปลบทความบางส่วนในสารานุกรมบริเตนิกา เป็นภาษาพม่า รวมไปถึงการแปลพจนานุกรมภาษาอังกฤษเป็นภาษาพม่า รวมทั้งทรงให้ความสนพระทัยในดาราศาสตร์และพฤกษศาสตร์อีกด้วย นอกจากนี้ ความสนพระทัยในศาสตร์ความรู้แบบตะวันตกแล้ว เจ้าชายมกรก็ยังให้ความสนใจเกี่ยวกับเทคโนโลยีการพิมพ์เป็นอย่างมาก โดยในราวปี พ.ศ. 2376 เจ้าชายมกรได้ร่วมมือกับมิชชันนารีนำแท่นพิมพ์เข้ามาใช้ในราชสำนักคองบอง แต่การเข้ามาของเทคโนโลยีการพิมพ์แบบตะวันตกดังกล่าว นอกจากจะทำให้กิจการสิ่งพิมพ์ในพม่าเติบโตขึ้นแล้ว แต่ในขณะเดียวกันก็ยังได้สร้างรอยร้าวระหว่างศาสนจักรและราชสำนักอีกด้วย เนื่องจากเทคโนโลยีการพิมพ์สามารถผลิตพระคัมภีร์และหนังสือเกี่ยวกับคริสต์ศาสนาจำนวนมากและทำให้เผยแพร่ออกสู่สาธารณชนได้ในเวลาอันรวดเร็ว ซึ่งแตกต่างจากคัมภีร์พุทธศาสนาที่ยังคงใช้การคัดลอกด้วยมือ การผลิตคัมภีร์ออกมา

วารสารมนุษย์กับสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
Journal of Man and Society Faculty of Humanities and Social Sciences

จึงซ้ำว่าการพิมพ์ด้วยแท่นพิมพ์ ฉะนั้น การเข้ามาของเทคโนโลยีดังกล่าวจึงได้ลดทอนอำนาจในการผูกขาดความรู้และอำนาจในการควบคุมราชสำนักของพระสงฆ์ฝ่ายสุธรรมานิกายที่มีอิทธิพลต่อราชสำนักและศาสนจักรพม่า อันทำให้เกิดกระแสความตึงเครียดระหว่างพุทธจักรกับคริสตจักรขึ้นอีกประการหนึ่ง (Charney, 2006)

นอกจากเจ้าชายมรแล้ว ปรากฏว่าก็ยังปัญญาชนราชสำนักพม่าอีกผู้หนึ่งที่ได้ให้ความสนใจกับความรู้จากตะวันตกนามว่า อุโพหลายย (U Po Hlaing) ผู้รับราชการในสมัยพระเจ้ามินดง (พ.ศ. 2351-2421) และพระเจ้าธีบอ (พ.ศ. 2402-2459) โดยนอกจากความสนใจในศาสตร์ตะวันตกแล้ว อุโพหลายยก็มีการเขียนขึ้นสำคัญเรื่อง ราชธัมมสังคหะ (Rajadhammasangaha) เล่าถึงสภาวะในราชสำนักพม่าสมัยพระเจ้าธีบอ ซึ่งอุโพหลายยแสดงความเห็นผ่านงานชิ้นนี้ว่าราชสำนักพม่าได้ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยในเรื่องที่มีใช้ผลประโยชน์ของอาณาจักร (Charney, 2006)

อย่างไรก็ตาม ราชสำนักคงในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น นอกจากจะมีปัญญาชนผู้ให้ความสนใจในศาสตร์ความรู้ต่าง ๆ จากโลกตะวันตกเช่นเจ้าชายมรและอุโพหลายแล้ว ยังมีข้าราชการพม่าอีกบางส่วน อย่างเช่น มหาอำมาตย์มะเกวมีจิง ซึ่งยังคงยึดถือแนวคิดจารีตเดิมอยู่ด้วยเช่นเดียวกัน โดยแนวคิดแบบจารีตเดิมที่ยังคงอยู่ในพม่าช่วงเวลาดังกล่าวคือ แนวคิดว่าด้วยจักรวาทิน (Cakkavatti) และแนวคิดว่าด้วยเขาพระสุเมรุคือศูนย์กลางแห่งจักรวาล (เสฐียรโกเศศ, 2512; นิยะดา เหล่าสุนทร, 2538)

สำหรับแนวคิดว่าด้วยจักรวาทิน (Cakkavatti) เป็นแนวคิดในเชิงโลกียะที่มองว่าชนชั้นผู้ปกครองมีอำนาจอันชอบธรรมในการทำสงครามเพื่อขยายขอบเขตปริมณฑลของราชอาณาจักรให้กว้างใหญ่ไพศาล เสมือนดังธรรมจักรแห่งพุทธะอันเคลื่อนเลื่อนหมุนไปข้างหน้าอย่างไม่มีที่สิ้นสุด นับว่าเป็นภาพสะท้อนถึงพระปรีชาสามารถด้านการปกครองและแสดงพระบารมีของชนชั้นนำอีกโสดหนึ่ง (Sarkisyanz, 1965) ส่วนแนวคิดว่าด้วยเขาพระสุเมรุคือศูนย์กลางแห่งจักรวาลอันเป็นแนวคิดในเชิงโลกุตระนั้น ได้ปรากฏแพร่หลายในบรรดากลุ่มชนชั้นนำที่รับอิทธิพลทางความคิดจากพุทธศาสนานิกายเถรวาทมาใช้เป็นหลักในการปกครอง โดยในพม่านั้นแนวคิดดังกล่าวได้เริ่มปรากฏในยุคจารีตจนกระทั่งราวช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 จึงได้ค่อย ๆ เสื่อมลงทั้งนี้ ภาพจำลองจักรวาลดังกล่าวนี้เป็นเสมือนการจำลองและย่อส่วนของจักรวาลอันไพศาลให้ลงมาสถิต ณ บรรณพิภพแห่งนี้ จึงทำให้ราชสำนักพม่ามีสถานะเป็นจุลจักรวาลแห่งจักรวาลนี้ไปโดยปริยาย ดังนั้น กษัตริย์พม่าผู้ทรงประทับบนสุวรรณบัลลังก์ในท้องพระโรงแห่งราชปราสาทอันตั้งอยู่ ณ ราชธานีนั้น จึงกลายเป็นผู้มีอำนาจเหนือดินแดนขอบขัณฑสีมาทั้งหลาย อีกทั้งยังทรงมีสถานะเป็นจุดศูนย์กลางของโลกและเป็นเสมือนแกนกลางแห่งจักรวาลนี้อีกด้วย (Sarkisyanz, 1965)

ทั้งนี้ ซาร์กิสยาซ (Sarkisyanz) มองว่าหากเมื่อลองเทียบเคียงกับแนวคิดแบบตะวันตกกับแนวคิดด้วยจักรวาลทวินและแนวคิดด้วยเขาพระสุเมรุคือศูนย์กลางแห่งจักรวาลแล้ว อาจเทียบเคียงได้กับแนวคิดของปโตเลมีที่เชื่อว่าโลกเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ก่อนที่ในภายหลังแนวคิดดังกล่าวได้ถูกแทนที่ด้วยแนวคิดของโคเปอร์นิคัสที่เชื่อว่าดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของระบบสุริยจักรวาล (Sarkisyanz, 1965)

กล่าวได้ว่า สงครามระหว่างราชสำนักพม่ากับบริติชราชในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 24-25 ทั้งสามครั้ง จึงมิได้เป็นเพียงการสู้รบประหัตประหารกันด้วยกำลังไพร่พลและแสนยานุภาพของอาวุธยุทโธปกรณ์ของกองทัพทั้งสองฝ่ายเท่านั้น หากโดยนัยยะสงครามครั้งนี้เป็นการปะทะกันของระบบความคิดจารีตเดิมกับกับแนวคิดแบบวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ สงครามระหว่างราชสำนักพม่ากับบริติชราชครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2367-2369) ในทศวรรษของชนชั้นนำพม่า นั้น เป็นเสมือนการปะทะกันระหว่างปริณิชนแห่งจุลจักรวาลพม่ากับจักรวรรดิบริติชราช ครั้นเมื่อสงครามครั้งแรกจบลงด้วยความปราชัยของราชสำนักพม่าและการเสียดินแดนฝั่งตะวันตกให้กับบริติชราช ซึ่งหากพิจารณาการสูญเสียดินแดนดังกล่าวจากทัศนะของชนชั้นนำพม่าแล้ว เป็นเสมือนแรงสั่นสะเทือนครั้งแรกที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อราชสำนักอันเป็นศูนย์กลางของจุลจักรวาลพม่า แน่แน่นอนว่า สงครามระหว่างราชสำนักพม่ากับบริติชราชในครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2395-2396) และครั้งที่ 3 (พ.ศ. 2428) ที่ตามมานั้น ย่อมสร้างแรงสั่นสะเทือนเป็นเท่าทวีจนเกิดอาการย่ำแย่ต่อจุลจักรวาลพม่าอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้จนในท้ายที่สุด ศูนย์กลางของจักรวาลและจุลจักรวาลพม่าเดิมที่เคยกว้างใหญ่ไพศาลก็ได้แตกกระจายสลายหายไปกับความมืดมิดแห่งอาณานิคม

อย่างไรก็ตาม มินิกปรวัติศาสตร์พม่าบางท่านอย่าง ไมเคิล ชาร์นีย์ (Michael W. Charney) ได้อธิบายถึงพัฒนาการของแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อราชสำนักคองบองแตกต่างออกไปจาก ซาร์กิสยาซ โดยชาร์นีย์มองว่าพัฒนาการของแนวคิดสำคัญที่มีอิทธิพลต่อราชสำนักคองบองนั้นอาจแบ่งได้เป็น 4 ช่วงระยะ ดังนี้

ระยะแรก แนวคิดด้วยเรื่องปยูซอว์ตี (Pyuzawhti) อันเป็นเรื่องราวเล่าถึงปยูซอว์ตี กษัตริย์นักรบ ผู้เป็นโอรสของสุริยเทพและมีพระมารดาเป็นธิดานาคา กล่าวกันว่าราชวงศ์พม่านั้น เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากปยูซอว์ตี จึงทำให้ราชวงศ์พมามีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับสุริยเทพและนาคา ต่อมาราวสมัยพระเจ้าอลองพญา พระองค์ได้ใช้แนวคิดปยูซอว์ตี เพื่อขยายพระราชอำนาจการปกครองไปยังกลุ่มคนที่ไม่ใช่ชาวพม่า แต่ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น แนวคิดปยูซอว์ตีก็กลับมิได้มีอิทธิพลต่อกลุ่มคนที่มีเชื้อชาวพม่าอีกต่อไป ซึ่งแตกต่างจากสมัยราชวงศ์ตองอูยุคฟื้นฟู ที่แนวคิดปยูซอว์ตีได้เคยมีอิทธิพลต่อกลุ่มคนที่ไม่ใช่ชาวพม่าอย่างมาก (Charney, 2006)

ระยะที่สอง คือ แนวคิดว่าด้วยเรื่องมหาสมมติ (Mahasammata) ในสมัยพระเจ้าอลองพญา พระองค์ได้ยกทัพไปยึดครองเมืองพะโค จึงทำให้ราชสำนักพม่าได้รับอิทธิพลจากประมวลกฎหมายมอญซึ่งเจือไปด้วยแนวคิดดังกล่าว โดยใน มนุธรรมศาสตร์ระบุถึงเรื่องราวของมनुไว้ว่าพระพรหมได้กลับชาติมาเกิดบนโลกมนุษย์ มีนามว่า มनु ผู้เป็นข้าราชการในกษัตริย์มหาสมมติ ต่อมาในราวปี พ.ศ. 2306 ชินเตโชตาละ (Shin Tejosara) พระสงฆ์พม่า ได้แปลมนุธรรมศาสตร์ฉบับอื่น ๆ และเรียบเรียงเป็นร้อยกรอง โดยในมนุธรรมศาสตร์ฉบับภาษาพม่านี้ได้รับรู้ว่า มनु (Manu) เป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่กษัตริย์มหาสมมติในเรื่องข้อกฎหมายต่าง ๆ ทั้งนี้ ชินเตโชตาละ ยังมีงานแปลภาษาพม่าชิ้นสำคัญจำนวนหนึ่ง เช่น คัมภีร์มนุวรรณาลังการ (Manuvannana Linka) และ มนุยั้งลังการ (Manuyin Linka) อาจกล่าวได้ว่า การแต่งงานเขียนที่มีแนวคิดเกี่ยวกับมหาสมมติในลักษณะดังกล่าวนั้นเป็นการช่วยส่งเสริมให้พระเจ้าอลองพญามีพระราชอำนาจในการปกครองมากยิ่งขึ้น ต่อมาในสมัยพระเจ้าโบดอพญา ได้มีพระสงฆ์ฝ่ายสุธรรมานิกายรูปหนึ่ง นามว่า ชินนันทมาลา (Shin Nandamala) แต่งงานเขียนภาษาบาลีที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับมนุธรรมศาสตร์นี้เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมาเรื่องราวของมनुกลับแตกต่างออกไปจากต้นเค้าเดิม โดยระบุว่า มनुเป็นอีกนามหนึ่งของกษัตริย์มหาสมมติ

ในขณะที่พระเจ้าอลองพญา ทรงพยายามฉายภาพว่าตนคือมनुหรือมหาสมมติปรากฏว่ามีคัมภีร์ภาษาพม่าบางฉบับมิได้ระบุถึงมหาสมมติในสถานะที่เป็นปฐมกษัตริย์แห่งโลกเพียงเท่านั้น ทว่ายังได้กล่าวว่ามีมหาสมมติในอีกสถานะ คือ พญาลอง (hpayalaung) หรือหน่อโพธิ หรือโพธิสัตว์ (bodhisattva) อีกด้วย อย่างไรก็ตาม สถานะที่ทับซ้อนกันของพระเจ้าอลองพญา ผู้เป็นมหาสมมติและโพธิสัตว์ดังกล่าวนี้ กลับได้สร้างความยุ่งยากในภายหลัง กล่าวคือ หากพระองค์กล่าวอ้างว่าตนคือพญาลองหรือโพธิสัตว์นั้น สถานะดังกล่าวก็จะมีทับซ้อนกับกษัตริย์พินยาทะเล (Banya dala) แห่งพะโค ผู้สถาปนาตนเองเป็นโพธิสัตว์เช่นเดียวกันกับพระองค์ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ในช่วงราวปลายพุทธศตวรรษที่ 24 จึงทำให้ปรากฏภาพของโพธิสัตว์ขึ้น 2 พระองค์ในเวลาเดียวกัน (Charney, 2006; Sarkisyanz, 1965)

ระยะที่สาม แนวคิดว่าด้วยเรื่องอภิราชา (Abhiraja) เมื่อราวปี พ.ศ. 2325 พระเจ้าโบดอพญาทรงปราบดาภิเษกขึ้นครองราชสำนักคองบอง ทำให้พระสงฆ์สุธรรมานิกายและกลุ่มปัญญาชนแห่งลุ่มแม่น้ำชีตวินตอนล่างกลับมาใช้อิทธิพลต่อราชสำนักพม่าอีกครั้งหนึ่ง แต่ในครั้งนี้นักปัญญาชนแห่งลุ่มแม่น้ำชีตวินบางส่วนได้ให้ความสนใจกับพิธีกรรมลัทธิพราหมณ์มากกว่าพุทธศาสนา โดยปัญญาชนกลุ่มนี้ได้มีหยาบยืมปรับใช้พิธีกรรมจากคัมภีร์พราหมณ์เพื่อนำมาใช้ในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับ

ราชสำนักอย่างเช่น มุรธาภิเษก (Muddha Beiktheik) ในการส่งเสริมพระราชอำนาจของพระเจ้าโบดอพญาในช่วงแรกเริ่มที่พระองค์ทรงขึ้นครองราชย์ ทั้งนี้ กลุ่มพราหมณ์ดังกล่าวที่ได้เข้ามาพึ่งโพธิสมภารแห่งราชสำนักคองบองในช่วงเวลาดังกล่าว โดยสันนิษฐานกันว่า คงเป็นกลุ่มพราหมณ์ที่ได้อพยพโยกย้ายมาจากยะไข่หรืออาระกัน (Charney, 2006) อย่างไรก็ตามเรื่องราวของมหาสมมติ ผู้ทรงเป็นปฐมกษัตริย์แห่งโลก และอิริยราชราชาผู้เปี่ยมด้วยอำนาจอันสมบูรณ์จากการผ่านพิธีมุรธาภิเษกอันศักดิ์สิทธิ์นั้นอาจจะไม่เพียงพอต่อการใช้อธิบายเชื่อมโยงกับเรื่องราวเกี่ยวกับต้นกำเนิดของชนชาติพม่า จึงทำให้จำเป็นต้องมีการเล่าซ้ำเรื่องราวเดิมเพื่อแสดงถึงความเป็นมาอันยาวนานของชนชาติพม่าและเพื่อเป็นการยืนยันถึงความชอบธรรมแห่งราชสำนักพม่าอีกประการหนึ่ง

ระยะที่สี่ แนวคิดว่าด้วยเรื่องธรรราชา (Dhajaraja) อันมีเค้าโครงเรื่องเดิมเกี่ยวข้องกับแนวคิดมหาสมมติและแนวคิดอิริยราชา โดยแนวคิดธรรราชานี้ปรากฏร่องรอยว่า ได้มีความพยายามที่จะเล่าเรื่องราวในลักษณะที่แตกต่างออกไปจากเดิม กล่าวคือ ธรรราชาเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากศากยวงศ์และยังเป็นผู้ฟื้นฟูเมืองตะเกิงถิ่นพำนักของชนชาติพม่าเดิมที่เคยล่มสลายให้ฟื้นคืนกลับมารุ่งเรืองอีกครั้งหนึ่ง (Charney, 2006)

อนึ่ง ในช่วงเวลาดังกล่าว นอกจากกลุ่มปัญญาชนแห่งลุ่มแม่น้ำชีตวินตอนล่างที่ให้ความสนใจในลัทธิพราหมณ์แล้ว ก็ปรากฏว่ายังมีกลุ่มปัญญาชนแห่งลุ่มแม่น้ำชีตวินตอนล่างบางส่วนได้สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์จากการเป็นศิษยานุศิษย์ร่วมสำนักพระเถระรูปสำคัญ อย่างเช่นญาณภิหุณตะ พระเถระผู้ที่ได้เข้ามามีบทบาทต่อราชสำนักคองบองในสมัยพระเจ้าโบดอพญาหรือพระเจ้าปดุง และ เลตชียะยาดอว์ พระเถระรูปสำคัญผู้มีห้วงชีวิตอยู่ในสมัยพระเจ้ามินดงและพระเจ้าธีบออันเป็นช่วงเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างยุคจาริตกักับยุคอาณานิคม ทั้งนี้ กลุ่มปัญญาชนแห่งลุ่มแม่น้ำชีตวินตอนล่างกลุ่มนี้เป็นกลุ่มปัญญาชนที่ได้ให้ความสนใจในศาสตร์ความรู้จากโลกตะวันตก และกล่าวได้ว่าอิทธิพลดังกล่าวมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำพม่าในเวลาต่อมา

เครือข่ายปัญญาชนแห่งลุ่มแม่น้ำชีตวิน

นับตั้งแต่ในช่วงราวกลางพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมานั้นเป็นช่วงเวลา ที่ราชสำนักพม่าได้มีพัฒนาการสำคัญ 2 ประการที่ควรพิจารณา ประการแรก คือ การขับเคี่ยวแข่งขันกันระหว่างราชสำนักพม่าและฝ่ายศาสนจักรในการพยายามผูกขาดความรู้บางประการ โดยฝ่ายราชสำนักพม่าเป็นฝ่ายประสบความสำเร็จ ประการที่สอง ผลสืบเนื่องมาจากการที่ฝ่ายราชสำนักพม่าประสบความสำเร็จในการควบคุมผูกขาดความรู้ไว้ได้นั้น ทำให้ราชสำนักพม่าสามารถรวมอำนาจ ทั้งในทางการเมืองและศาสนาได้

เป็นผลสำเร็จ โดยมีการพยายามสถาปนาอำนาจเบ็ดเสร็จเหนือความรู้ด้วยประวัติศาสตร์ นิพนธ์และการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นพม่าขึ้นมาใหม่

นอกจากนี้ ปรากฏการณ์สำคัญอีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นในช่วงปลายราชสำนักคองบองในช่วงราวกลางพุทธศตวรรษที่ 24 คือ การเกิดคณะสงฆ์กลุ่มหนึ่งได้ร่วมมือกับราชสำนักพม่า เพื่อสถาปนาความรู้ใหม่แทนความรู้เดิมในจาริตที่ถูกมองว่าเป็นความรู้ที่ถูกนำเข้ามาจากสังคมอื่น โดยในระยะแรกของกระบวนการพยายามสถาปนาความรู้ใหม่นั้นได้ส่งผลกระทบต่อกnowledge ที่มีอยู่เดิมไม่น้อยอย่างเช่น พระไตรปิฎก อีกทั้งในเวลาต่อมาก็ได้ส่งผลไปยังความรู้อื่น ๆ ที่ถูกนิยามว่าเป็นความรู้ทางโลกียะ

ในช่วงราวปี พ.ศ. 2363-2428 นั้น จึงเป็นช่วงเวลาที่ราชสำนักพม่าได้เผชิญกับความรู้แบบใหม่และเทคโนโลยีจากตะวันตกที่เริ่มเข้ามาผ่านทางมิชชันนารีในช่วงที่ราชสำนักพม่าได้พ่ายแพ้ให้กับบริติชราชในสงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 1 จนอาจกล่าวได้ว่าความรู้แบบใหม่ที่เข้ามานั้น ทำให้เกิดการเผชิญหน้ากันระหว่างความรู้แบบเก่าที่ถูกสถาปนาโดยราชสำนักพม่าและกลุ่มปัญญาชนรุ่นเก่า กับความรู้แบบใหม่ที่รับจากตะวันตกโดยกลุ่มพระสงฆ์และปัญญาชนบางส่วน ทั้งนี้ เชื่อว่าการใช้ความรู้แบบใหม่ โดยเฉพาะในเรื่องแบบการปกครองทางการเมือง อาจจะช่วยให้ราชสำนักพม่ากลับมาควบคุมอำนาจให้มั่นคงได้อีกครั้ง

ทั้งนี้ กลุ่มพระสงฆ์และปัญญาชนที่มีอิทธิพลต่อราชสำนักในช่วงเวลาดังกล่าว คือ กลุ่มพระสงฆ์ที่มีถิ่นพำนัก ณ บริเวณลุ่มแม่น้ำชีวินตอนล่าง (Lower Chindwin River) โดยกลุ่มพระสงฆ์และเครือข่ายศิษยานุศิษย์ทั้งที่เป็นพระสงฆ์และฆราวาสซึ่งมีอิทธิพลทางความคิดอย่างมากต่อราชสำนักพม่าในการพยายามสถาปนาความเป็นพม่าในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 24 นั้นมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงอยู่กับญาณภิกขุวันตะ (Nyanabhivamsa) ต้าตะหนาไปก์หรือพระสังฆราชผู้มีบทบาทสำคัญและมีอิทธิพลต่อราชสำนักพม่าอย่างเบ็ดเสร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการควบคุมความรู้ทั้งในทางโลกียะและในทางโลกุตระ (Charney, 2006) ต่อมาเมื่อเกิดสงครามราชสำนักพม่ากับบริติชราชครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2395 ผลปรากฏว่าราชสำนักพม่าพ่ายแพ้และต้องเสียดินแดนพม่าตอนล่างให้กับอาณานิคมบริติชราชอีกครั้ง ทั้งนี้การเสียดินแดนพม่าตอนล่างอันเป็นศูนย์กลางพระราชอำนาจของราชสำนักพม่าในขณะนั้น ส่งผลให้ศูนย์กลางพระราชอำนาจดังกล่าวจำต้องย้อนกลับไปยังดินแดนพม่าตอนบนบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ

อิระวดี โดยราชสำนักพม่าก็ได้มีการโยกย้ายราชธานีหลายครั้งจนท้ายที่สุดก็ได้ตั้งกรุงมณฑลพะเลเป็นราชธานีแห่งใหม่และศูนย์กลางพระราชอำนาจสุดท้ายแห่งราชสำนักพม่า

อนึ่ง ความสำคัญของราชธานีนั้นมิใช่เป็นเพียงแต่เป็นที่พำนักของราชวงศ์ อันเป็นเสมือนศูนย์รวมพระราชอำนาจแต่เพียงเท่านั้น แต่ยังมีความสำคัญในสถานะ ที่เป็นจุดศูนย์กลางของพุทธศาสนาในพม่าอีกด้วย ดังนั้น การโยกย้ายราชธานีของ ราชสำนักพม่าจึงเป็นเสมือนการโยกย้ายแหล่งขุมความรู้สำคัญทั้งในทางโลกียะและโลกุตระ อีกประการหนึ่ง โดยอาจสืบย้อนไปถึงต้นกำเนิดแหล่งความรู้สำคัญในทางโลกียะและ ในทางโลกุตระของพม่านั้นได้เริ่มขึ้นนับแต่การอัญเชิญพระไตรปิฎกของพระเจ้า อโนรธจากเมืองสะเทิมแห่งอาณาจักรมอญมายังพุกาม ดังที่ปรากฏร่องรอยหลักฐาน ด้านสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาในที่ราบลุ่มพุกาม (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2549; Smith, 1965) จากนั้นในเวลาต่อมา ศูนย์กลางพุทธศาสนาของราชสำนักพม่าจึงได้เคลื่อนย้ายไป พร้อมกับการเคลื่อนย้ายราชสำนักแห่งใหม่ ณ เมืองอังวะในบริเวณที่ราบลุ่มริมแม่น้ำอิรวดี ตอนบน ทั้งนี้ ปรากฏว่าหลักฐานว่าเมืองโบราณหลายแห่งในบริเวณใกล้เคียงกันนั้นก็ยัง เคยมีสถานะเป็นศูนย์กลางพระราชอำนาจแห่งราชสำนักและยังมีความสำคัญในสถานะ ที่เป็นแหล่งถิ่นฐานของชุมชนโบราณอีกประการหนึ่ง (ธิดา สารยา, 2554)

ต่อมาในสมัยตองอู (พ.ศ. 2053-2295) ปรากฏว่ามีนักปราชญ์หนึ่งได้รวบรวมไพร่พล ผู้คนตั้งถิ่นฐานใหม่พร้อมทั้งสถาปนาตนเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ตองอูมีพระนามว่า พระเจ้ามิงจีโย (မင်းကြီးညို; Mingyinyo) ผู้เป็นราชบิดาแห่งพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ (တင်ခွင်စည်; Tabinshwehti) หรือเป็นที่รู้จักกันว่า พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ โดยในช่วงเวลานั้นปฐมกษัตริย์แห่งราชสำนักตองอูก็ได้สถาปนาราชสำนักแห่งใหม่ ณ บริเวณลุ่มแม่น้ำสะโตง (၁၈၆၀၁၁၁; Sittoung) ทั้งนี้ นอกจากบริเวณ ดังกล่าวนั้นจะมีชัยภูมิที่เหมาะสมแก่การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนและสะสมกำลังไพร่พล แล้วก็ยังสามารถขยายเส้นทางจากตองอูมุ่งลงมาทางใต้ อันเป็นเส้นทางสู่อ่าวมะตะมะ อันเป็นบริเวณดินแดนของชนชาติมอญได้ อีกประการหนึ่ง ครั้นเมื่อราชสำนักตองอู อันเป็นศูนย์กลางอำนาจเดิมของราชสำนักพม่าล่มสลายลงในช่วงเวลาเดียวกันนั้น ก็ปรากฏกลุ่มผู้มีความเข้มแข็งในทางการทหารได้พยายามสถาปนาราชสำนักคองบอง อันเป็นศูนย์กลางอำนาจแห่งใหม่ขึ้นที่ตำบลชเวโบที่ตั้งอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำอิรวดี อดีตศูนย์กลางอำนาจเดิม หลังจากนั้น ราชสำนักพม่าก็ได้เคลื่อนย้ายศูนย์กลางอำนาจ ไปยังเมืองที่ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกันอีกหลายครั้ง จนกระทั่งท้ายที่สุดราชสำนักพม่า ได้สถาปนามณฑลเสฉิ่นเป็นราชธานี (หม่อง ทินอ่อง, 2551; นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2562; Than Tun, 1956)

ในช่วงราวต้นสมัยคองบองนั้น นอกจากศูนย์กลางอำนาจหลักของราชสำนัก คองบองจะตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำอิรวดีแล้ว ในบริเวณที่ราบลุ่มในเขตพม่าตอนบนนั้น

ก็ได้ปรากฏร่องรอยเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในบริเวณลุ่มแม่น้ำชิตวินตอนล่าง โดยแม่น้ำชิตวิน (ချင်းတင်းမြစ်; chin tin mji) นั้นเป็นแม่น้ำสายสำคัญสาขาหนึ่งที่ไหลแยกออกมาจากแม่น้ำเอยาวตี (ဧရာဝတီမြစ်; ei ja wa ti mji) หรือแม่น้ำอิรวดี แม่น้ำสายหลักของพม่า ทั้งนี้ แม่น้ำชิตวินยังมีอีกชื่อหนึ่งที่มักใช้ในงานวรรณกรรมพม่าว่า แม่น้ำตลาดี (သလ္လဝတီမြစ်; thala wa ti mji) โดยลักษณะทางภูมิศาสตร์โดยทั่วไปของบริเวณลุ่มแม่น้ำชิตวินแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะสำคัญ คือ พื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำชิตวินตอนบน อันมีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นป่าไม้หนาแน่น และพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำชิตวินตอนล่างที่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มขนาดใหญ่อันเหมาะแก่การเพาะปลูกทั่วไป ทำให้มีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนกระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณนี้ อีกทั้งยังเป็นพื้นที่เพาะปลูกพืชที่สำคัญอย่างเช่น ยาสูบและถั่ว เป็นต้น นอกจากนี้ บริเวณลุ่มแม่น้ำชิตวินนี้ยังเป็นพื้นที่ติดต่อการสัญจรทางน้ำที่สำคัญแห่งหนึ่ง เนื่องจากบริเวณดังกล่าวเป็นจุดแวะพักสำคัญแห่งหนึ่งและสามารถใช้เส้นทางสายดังกล่าวสัญจรไปยังละแวกใกล้เคียงอย่างเช่น สะกาย ปะคะกุ และชเวโบ เป็นต้น (Myanmar Encyclopedia Vol. 2, 1955)

ทั้งนี้ พื้นที่ลุ่มแม่น้ำชิตวินตอนล่าง (Lower chindwin) เป็นบริเวณตะวันตกเฉียงเหนือของพม่าตอนบน ครอบคลุมพื้นที่ 4 แขวง (myo ne) ได้แก่ บะดอน (Badon) กาหนี (Kani) ปันจี (Pankyi) และอะมยิ่น (Amyin) ประกอบด้วย 5 เมือง คือ หม่องด้าวัง (Maungdaung) โมนยวา (Monywa) โมนเย (Monywe) งะกาบยิ่น (Ngagabyin) และ เจ้ากั๊ก (Kyaukka) ซึ่งล้วนแต่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งผลิตเครือข่ายความสัมพันธ์เชิงอำนาจในทางสังคม วัฒนธรรม รวมถึงพุทธศาสนาพม่า เนื่องจากบะดอน โมนยวา และ โมนเย เป็นมาตุภูมิของพระสงฆ์พม่าหลายรูปที่มีความสำคัญโดดเด่นในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 23 จนถึงพุทธศตวรรษที่ 24 ส่วนพื้นที่ตอนในอย่างงะกาบยิ่นและเจ้ากั๊กนั้นก็ยังเป็นเสมือนแหล่งผลิตปัญญาชนที่เข้ามารับใช้ราชสำนักคองบองอีกด้วย นอกจากนี้ ในบริเวณพื้นที่ลุ่มแม่น้ำชิตวินตอนล่างยังเป็นถิ่นกำเนิดนักรบที่มีชื่อเสียง คือ ปฐมมหาพันธุละ (First Maha Bandula) ผู้บัญชาการกองทัพพม่าครั้งสงครามระหว่างบริติชราชและราชสำนักพม่าครั้งที่ 1 และทุติยมหาพันธุละ (Second Maha Bandula) ผู้เป็นน้องชายและเป็น ผู้บัญชาการกองทัพครั้งสงครามระหว่างบริติชราชและราชสำนักพม่าครั้งที่ 2 (Charney, 2006)

กล่าวได้ว่า กลุ่มพระสงฆ์และปัญญาชนที่มีส่วนช่วยสนับสนุนพระราชอำนาจของพระเจ้าโบดอพญาหรือพระเจ้าปดุงแห่งราชวงศ์คองบอง (พ.ศ. 2325-2362) นั้น ส่วนมากเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาหรือมีถิ่นพำนักเดิมอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำชิตวินตอนล่างอันเป็นพื้นที่ห่างไกลจากราชสำนักพม่า โดยพระเถระผู้มีชื่อเสียงขึ้นมาในช่วงเวลานี้ คือ ญาณภิหุณตะ

(Nyanabhivamsa) แห่งสำนักชินคุณะสิริ (Shin Gunasiri) ผู้เป็นศิษย์ของชินมุณินทโฆสะ (Shin Munindaghosa) หรือตองปีละ (Taungpila monk) (พ.ศ. 2121-2193) อดีตพระเถระผู้มีชื่อเสียงแห่งเมืองแปร ในเวลาต่อมาสมัยพระเจ้าอเนกัและตะหลุ่น (Anauk hpet lun King; พ.ศ. 2149-2171) พระองค์ได้ทรงนิมนต์ชินมุณินทโฆสะไปพำนักยังราชสำนักอังวะ และยังถวายตำแหน่งพระราชครูในฉายาว่า ชินธัมมนันทะ (Shin Dhammananda) การมาพำนักในราชสำนักของมหาเถรชินมุณินทโฆสะนี้ จึงเป็นเสมือนจุดเริ่มต้นของเครือข่ายปัญญาชนในบริเวณพื้นที่ลุ่มแม่น้ำชีตวินตอนล่าง เพราะครั้นเมื่อมหาเถรชินมุณินทโฆสะถึงแก่กาลล่วงลับ ตำแหน่งตาตะหน่าไปก็ (thathanabaing) หรือสังฆราชผู้ปกครองสงฆ์พม่าทั้งปวงนี้ได้ถูกถ่ายทอดมายัง ญาณภิหุนตะ พระสงฆ์ผู้มีส่วนสำคัญในการปฏิรูปพุทธศาสนาสุธรรมานิกาย (Suddhamma Reformation) จนส่งผลให้สุธรรมานิกายสามารถมีอิทธิพลเหนือนิกายอื่นในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 24 (Charney, 2006)

ต่อมาครั้งสมัยพระเจ้ามินดง ปรากฏว่าได้มีพระสงฆ์ปัญญาชนรูปหนึ่งคือ ชินญาณธผู้เคยได้รับการศึกษาเล่าเรียนจากราชสำนักมณฑลพะเลอันเป็นเสมือนตักสิลาแห่งพม่าในขณะนั้นได้เข้าก่อตั้งสำนักเล่าเรียนธรรมขึ้น ณ เมืองโมนยวา บริเวณลุ่มแม่น้ำชีตวินตอนล่าง อันเป็นพื้นที่ซึ่งเคยปรากฏเครือข่ายปัญญาชนและกลุ่มพระสงฆ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับราชสำนักคองบอง

สารานุกรมพม่า เล่มที่ 12 ระบุว่าในราวปี จ.ศ. 1248 (พ.ศ. 2429) ชินญาณธ ได้ย้ายมาพำนัก ณ เมืองโมนยวา จากนั้นก็ได้ก่อตั้ง เลตจีจงใต้กั อันเป็นสำนักเล่าเรียนธรรมที่มีชื่อเสียงในเวลาต่อมา (ในเวลาต่อมาชาวพุทธพม่าส่วนใหญ่มักจะขนานนามชินญาณธว่า เลตจีชะยาดอว์ อันมีที่มาจากชื่อสำนักเล่าเรียนธรรมแห่งนี้) ทั้งนี้ นอกจากการสอนพระธรรมในพุทธศาสนาแล้วนั้น ในช่วงเวลาดังกล่าว ชินญาณธหรือเลตจีชะยาดอว์ก็ได้เขียนงานเขียนทางพุทธศาสนาทั้งภาษาบาลีและภาษาพม่าออกมาเป็นจำนวนมาก (สารานุกรมพม่า เล่มที่ 12 ระบุชื่อผลงานชิ้นสำคัญของเลตจีชะยาดอว์ว่ามีจำนวนทั้งหมด 63 ชิ้น) โดยเลตจีชะยาดอว์มองว่าในช่วงเวลานั้นคัมภีร์พุทธศาสนาอย่างเช่น อรรถกถา ภิกขา โยชนา นิสสยะ และอาจารย์วาเทอันเป็นคัมภีร์ต้นฉบับทั้งหลายนั้นล้วนถูกบันทึกด้วยบาลีเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น การมีคัมภีร์พุทธศาสนาที่แต่งด้วยภาษาพม่า จึงอาจจะช่วยให้ชาวพม่าผู้สนใจใคร่รู้ในทางธรรมนั้นสามารถศึกษาพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น (Myanmar Encyclopedia Vol. 12, 1971)

ทั้งนี้ ในช่วงเวลาที่ได้อ้ายมาพำนัก ณ เมืองโมนยวานี้ เลตจีชะยาดอว์ได้จัดงานเขียนภาษาบาลีขึ้นสำคัญ คือ ปรมัตถทีปนิฎฐา อันเป็นคัมภีร์อธิบายขยายความ

ในคัมภีร์ อภิธัมมัตถวิภาวณี ที่รจนาโดยสุมังคลาสามีเถระแห่งลังกา ต่อมาในราวปี จ.ศ. 1262 (พ.ศ. 2443) หลังจากงานเขียนเรื่อง ปรมัตถทีปนีฎีกา ได้รับการเผยแพร่ ออกสู่สาธารณชนไม่นานนักก็ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญ คือ กรณีข้อพิพาทว่าด้วยฎีกา อันเป็นเหตุการณ์ที่มีกลุ่มพระคณาจารย์และปัญญาชนบางส่วนได้เขียนคัมภีร์ฎีกา จำนวนหนึ่งออกมาโต้แย้งโดยมีอรรถาธิบายความแตกต่างไปจากเนื้อความในคัมภีร์ ปรมัตถทีปนีฎีกา ของเลติชะยาตอว์ (Pan Hmwei, 2010; Myanmar Encyclopedia Vol. 12, 1971)

สรุปผลการวิจัย

อาจกล่าวได้ว่า พัฒนาการของวรรณกรรมบาลีพม่าในระยะแรกเริ่มทั้งใน บริเวณพม่าตอนบนและพม่าตอนล่างนั้น ล้วนแต่ได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมพุทธศาสนา จากศรีลังกาเป็นหลัก ทว่าระยะต่อมาในราวช่วงพุทธศตวรรษที่ 22-23 เป็นต้นมา วรรณกรรมบาลีในพม่าได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงโดยได้มีความพยายามในการใช้วรรณกรรม บาลีเดิมจากลังกาเป็นเค้าโครงสำคัญในการเขียนวรรณกรรมบาลีของพม่า

อย่างไรก็ตาม ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 24 ความเปลี่ยนแปลงสำคัญได้เกิดขึ้น อีกครั้งโดยมีปัจจัยสำคัญอย่างเช่นเทคโนโลยีการพิมพ์จากตะวันตกอันส่งผลให้ ศาสตร์ความรู้ต่าง ๆ จากตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทต่อราชสำนักคองบอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาสตร์ความรู้ทางด้านดาราศาสตร์ อันนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำ พม่าเดิมอย่างเช่น แนวคิดว่าด้วยจักรวาทิน แนวคิดว่าด้วยเขาพระสุเมรุคือศูนย์กลาง แห่งจักรวาล แนวคิดว่าด้วยมหาสมมติและแนวคิดว่าด้วยอภิราชา อันเป็นแนวคิดจารีต เดิมทางพุทธเถรวาทยังคงมีอิทธิพลทางความคิดต่อราชสำนักพม่า โดยศาสตร์ความรู้ ทางดาราศาสตร์แบบตะวันตก ได้แก่ แนวคิดของโคเปอร์นิคัส ที่เชื่อว่าโลกมิใช่ศูนย์กลาง ของจักรวาล ได้เข้ามาแทนที่และมีอิทธิพลต่อความคิดของชนชั้นนำพม่า อันนำมาสู่ การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำพม่าและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมพม่า ในเวลาต่อมา

เอกสารอ้างอิง

- คณะสงฆ์หนเหนือ. (2552). **ปัญญาสชาดก** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2533). **พม่า: ขบวนการนักศึกษากับประวัติศาสตร์อันระทึกใจ**.
กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น.
- ธรรมเจดีย์. (1925). **จาริกกัลยาณี เรื่องพงศาวดารสมณวงศ์นิกายฝ่ายใต้: คำจารึก
ภาษามคธทั้งคำแปลเป็นภาษาไทยแลภาษาอังกฤษ**. กรุงเทพฯ:
โสภณพิพรรฒธนากร.
- ธิดา สารยา. (2554). **มันทะเล นครราชธานี ศูนย์กลางแห่งจักรวาล** (พิมพ์ครั้งที่ 2
ปรับปรุงใหม่). กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2562). **ว่างแผ่นดิน ประวัติศาสตร์เปรียบเทียบ “กรุงแตก”
ในสามราชอาณาจักร**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.
- เมียนต์, นิธิ. (2543). *Burma's struggle against British imperialism, 1885-1895* [พม่ากับการต่อต้านจักรวรรดินิยมอังกฤษ ค.ศ. 1885-1895].
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. (2538). **ปัญญาสชาดก: ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรม
ร้อยกรองของไทย**. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- ปัญญาสามี. (2506). **ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสตร์**. รุ่งเรืองธรรม.
- เลดีสยาดอ, มหาเถระ. (2514). **วิปัสสนาที่ปณี: การแสดงเหตุอย่างพิสดารแห่ง
ภาวนามยปัญญา**. ม.ป.พ.
- เลดีสยาดอ, มหาเถระ. (2552). **อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถที่ปณี** (พิมพ์ครั้งที่ 3).
ประยูรสาส์นไทย.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., สันติ เล็กสุขุม และสุจิตต์ วงษ์เทศ. (2549). **เที่ยววงเจดีย์
ที่พม่าประเทศ ทางประวัติศาสตร์ศิลปะและวัฒนธรรม** (พิมพ์ครั้งที่ 2).
กรุงเทพฯ: มติชน.
- อนุนานราชธน, พระยา. (2512). **เล่าเรื่องในไตรภูมิของเสฐียรโกเศศ**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ทินอ่อง, หม่อง. (2551). *A History of Burma* [ประวัติศาสตร์พม่า] (พิมพ์ครั้งที่ 3).
มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.
- อาภาโสเม ฉายแสงจันทร์. (2541). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์ มรุตสวาหินี ลังกาที่ป
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร**. Silpakorn
University Repository. [https://sure.su.ac.th/xmlui/handle/
123456789/1716?attempt=2&](https://sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/1716?attempt=2&)

- Bode, M. H. (1966). **The Pali Literature of Burma**. London: Royal Asiatic Society.
- Brereton, B. P. (1995). **Thai Tellings of Phra Malai: Texts and Rituals Concernind a Popular Buddhist Saint**. Tempe, Arizona: Program for South and Southeast Asian Studies.
- Cady, J. F. (1960). **A Historty of Modern Burma** (2nd Edition). New York: University of Cornell Press.
- Charney, M. (2006). **Powerful Learning Buddhist Literati and the Throne in Burma's Last Dynasty, 1752–1885**. Michigan: Centers for South and Southeast Asian Studies, University of Michigan.
- Houtman, G. (1990). **Traditions of Buddhist practice in Burma** [Ph.D., School of Oriental and African Studies, London University]. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/340488328_Traditions_of_Buddhist_practice_in_Burma.
- Norman, K. R. (1983). **Pali Literature**. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Sarkisyanz, E. (1965). **Buddhist Backgrounds of the Burmese Revolution**. Germany: Springer-Science+Business Media.
- Smith, D. E. (1965). **Religion and Politics in Burma**. Princeton: University of Princeton Press.
- Taylor, R. H. (1987). **The State in Burma**. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Than, T. (1956). **History of Buddhism in Burma A.D. 1000-1300** [Doctoral Dissertation, University of London]. The Online Burma/Myanmar Library. <https://www.burmalibrary.org/en/history-of-buddhism-in-burma-ad-1000-1300>.
- Maung Khin Hmin danu hpju. (2004). **စာပေမှတ်တိုင်များကိုဖြတ်သန်းခြင်း** [ท่องเที่ยวตามมหตพมาयरรรณกรรม]. Yangon: ein me' u sa paei.
- Pan Hmwei, Maung. (2010). **မြန်မာနိုင်ငံရဟန္တာနှင့်ရဟန်းထူးများ(ပထမတွဲ)** [Mjama nain ngan jahan da hnin jahan htu mja pa hta ma twe]. Yangon: Myanmar to win mjou ma sa pei.
- Sa pei bei' hman poun hnei' tai'. (1955). **မြန်မာ့စွယ်စုံကျမ်းအတွဲ ၂** [Myanmar Encyclopedia Vol. 2]. Yangon: Sa pei bei' hman poun hnei' tai'.

- Sa pei bei' hman poun hnei' tai'. (1970). မြန်မာ့စွယ်စုံကျမ်းအတွဲ ၁၁
[Myanmar Encyclopedia Vol. 11]. Yangon: Sa pei bei' hman
poun hnei' tai'.
- Sa pei bei' hman poun hnei' tai'. (1971). မြန်မာ့စွယ်စုံကျမ်းအတွဲ ၁၂
[Myanmar Encyclopedia Vol. 12]. Yangon: Sa pei bei' hman
poun hnei' tai'.
- Sa pei bei' hman poun hnei' tai'. (1975). မြန်မာ့စွယ်စုံကျမ်းအတွဲ ၄
[Myanmar Encyclopedia Vol. 4]. Yangon: Sa pei bei' hman
poun hnei' tai'.

อุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิงในนิทานชาดกจากพระไตรปิฎก เรื่องพระเจ้าห้าร้อยชาติ

โสภี อุ่นทะยา

อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

E-mail: untayasopee@gmail.com

วันที่รับบทความ: 9 สิงหาคม 2564

วันแก้ไขบทความ: 29 พฤศจิกายน 2564

วันที่ตอบรับบทความ: 7 ธันวาคม 2564

บทคัดย่อ

บทความนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาอุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิงในนิทานชาดกจากพระไตรปิฎก เรื่องพระเจ้าห้าร้อยชาติ จัดพิมพ์โดย ธรรมสภา ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา รวบรวมชาดกจากพระไตรปิฎก 45 เล่ม ประกอบด้วยนิทานชาดกจำนวน 547 เรื่อง โดยใช้แนวคิดอุดมการณ์เป็นแนวคิดหลักในการวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า อุดมการณ์เป็นชุดความคิดที่สืบเนื่องจากความเชื่อและหลักปฏิบัติตนตามแนวทางพุทธศาสนา ในนิทานชาดกปรากฏอุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิง 5 ประการ คือ มีรูปร่างสวยงาม มีความประพฤติดี มีความฝึกฝนในการบุญกุศล อุปถัมภ์นักรบชอยู่ภายใต้การปกครองและการตัดสินใจของบิดา

คำสำคัญ: อุดมการณ์ ความเป็นเด็กหญิง นิทานชาดก

Girlhood's Ideology in the Jataka Tales from the Tripitaka: A Story of the 500-life God

Sopee Untaya

Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

E-mail: untayasopee@gmail.com

Received: August 9, 2021

Revised: November 29, 2021

Accepted: December 7, 2021

Abstract

This article aims to study girlhood's ideology in the Jataka Tales from the Tripitaka: A Story of the 500-life God, published by Dhammasapha, the Buddhist Book Center. Forty-five Jatakas from Tripitaka were collected, along with 547 Jataka tales. Ideology becomes the main concept for this analysis. Results indicated that the ideology is inherited by a set of beliefs and principles in Buddhism. These Jataka tales illustrate five characteristics of girlhood: having a beautiful body, well-mannered behaviour, paying attention to merit, supporting priests, and being under the father's guardianship and decision-making.

Keywords: Ideology, girlhood, Jataka tales

บทนำ

การเรียนการสอนในสังคมไทยทุกระดับมักจะสอดแทรกคำสอนทางพุทธศาสนาไว้ในบทเรียนเสมอ เริ่มต้นจากการจัดการเรียนรู้ในหนังสือเรียนให้กับเด็กในชั้นเรียนปฐมวัย ไปจนถึงในระดับมัธยมศึกษา ตลอดจนการเรียนในระดับอุดมศึกษาก็ยังมีการสอดแทรกอุดมการณ์ทางพุทธศาสนาไว้ในกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะนิทานชาดก ซึ่งผู้สอนมักจะนำไปเป็นตัวอย่างและมีการจัดกิจกรรมการสอนที่เกี่ยวข้องให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติ เพื่อเป็นการปลูกฝังสั่งสอนให้เป็นแนวทางวิธีปฏิบัติตัวในการดำเนินชีวิตแก่ผู้เรียน ตั้งแต่เด็กจนเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตและสืบสานสั่งสอนกันต่อ ๆ มาทุกยุคสมัย

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2555) ทรงอธิบายไว้ว่า ชาดกเป็นวิธีหนึ่งของการแสดงคำสอนของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงแสดงคำสอนโดยตรง มุ่งคติธรรมโดยตรงแต่เมื่อมีเรื่องทางคติโลกที่นำจะได้ทรงแสดงคำสั่งสอนให้เหมาะกับคติโลก แต่ว่าถ้าไปสอนอย่างนั้นโดยตรงก็ไม่ใช่ว่าเป็นฐานะโดยตรงที่พระองค์จะทรงสั่งสอนได้ จึงได้ทรงแสดงชาดกเล่าเป็นอดีตนิทาน ว่าเมื่อครั้งก่อนมีเรื่องที่เกิดขึ้นอย่างนั้น ๆ และให้เกิดผลอย่างนั้น ๆ เป็นคำสอนให้ผู้ฟังที่ต้องการจะปฏิบัติทางคติโลกได้ฟัง และกลับไปปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ได้

นิทานชาดกเป็นพุทธวิธีการเล่านิทานในพระวินัยปิฎกและในพระสุตตันตปิฎก เป็นแบบอย่างของชาดกในยุคต่อ ๆ มา ชาดก คือ เรื่องราวในอดีตชาติของพระโพธิสัตว์ ก่อนจะเสวยพระชาติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเทวดาบ้าง มนุษย์บ้าง สัตว์เดรัจฉานบ้าง รวม 547 ชาดกเป็นนิทานที่รวบรวมมาจากที่ต่าง ๆ และเล่าสืบต่อกันมาตั้งแต่ก่อนครั้งพุทธกาล (รินฤทัย สัจจพันธุ์, 2548)

ชาดกสะท้อนเหตุการณ์สังคมสมัยโบราณ มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวรรณกรรมสะท้อนความเชื่อและค่านิยมให้ความรู้ด้านสังคมหลาย ๆ ด้านคือ ปรัชญา สุภาษิต จริยศาสตร์ จิตวิทยา การศึกษา จารัตระประเพณี การครองชีพ อายุรเวท โสยศาสตร์ วาทยาศาสตร์ พุทธประวัติ การทำนาย ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ ศิลปวิทยา คติชนวิทยา อาจกล่าวได้ว่าชาดกมิใช่เพียงเป็นวรรณกรรมอันเดียวเท่านั้น ยังเป็นวรรณกรรมในระดับโลกอีกด้วย (สมิทธิพล เนตรเนรมิต, 2560)

พระเจ้าห้าร้อยชาติเป็นนิทานชาดกจากพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคำสอนทางพุทธศาสนาที่ได้รับการยกย่องจากพุทธศาสนิกชนทั่วไปและได้นำมาใช้ในการอบรมสั่งสอนบุตรหลานให้ดำรงตนอยู่ในศีลธรรม รู้จักการประพฤติดีทำดีเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข นับเป็นแนวคิดส่วนหนึ่งในการนำมาใช้

เป็นวรรณกรรมสำหรับเด็กให้ได้เรียนรู้ พร้อมทั้งให้ความบันเทิงและแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนที่ดีงามอีกด้วย

เจตนาของการสร้างวรรณกรรมสำหรับเด็กโดยทั่วไปมักมีอุดมการณ์แฝงอยู่ ซึ่งเราทุกคนต่างใช้อุดมการณ์ในการเข้าใจความหมายสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกด้วยกันทั้งสิ้น คนเราจะอยู่ในสังคมไม่ได้เลยหากปราศจากอุดมการณ์ที่เป็นระบบเดียวกัน เด็กเป็นสมาชิกคนหนึ่งในสังคมที่ต้องเรียนรู้และเข้าใจชนบทกิตาที่ใช้จัดระเบียบสังคมนั้น อาจกล่าวได้ว่าเจตนาหลักของวรรณกรรมมิใช่เพียงเพื่อให้ความบันเทิง ความพึงพอใจแก่เด็กเท่านั้น แต่เพื่อเป็นการเตรียมเด็กให้รู้จักโลกและรู้จักตัวเองนั่นเอง (กฤษดาวรรณ หงส์ลดาธรมภ์ และ จันทิมา เอี่ยมานนท์, 2549) การนำเสนออุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิง เพื่อสื่อวัตถุประสงค์หรือเจตนาของผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารให้เป็นไปตามความมุ่งหมายนั้นด้วย การศึกษาความคิดที่แฝงอยู่จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เข้าใจความหมายได้ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

อุดมการณ์ คือ ชุดของความคิดที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติ เป็นสิ่งที่เอื้อประโยชน์ต่อคนบางกลุ่มแต่ไม่ว่าอุดมการณ์จะเป็นไปเพื่อเอื้อประโยชน์แก่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในสังคมหรือไม่ก็ตาม อุดมการณ์ก็มีอิทธิพลอย่างยิ่งในการกำหนดพฤติกรรมและการกระทำของคนในสังคม เป็นเครื่องมือในการผลิต ผลิตซ้ำ ตอกย้ำ หรือต่อต้านอุดมการณ์บางอย่างที่มีอยู่ในสังคมอีกด้วย (ชนกพร พัวพัฒนกุล, 2556) อุดมการณ์เป็นระบบตัวแทนความคิด ความเชื่อ เป็นชุดความคิดที่คนสังคมยึดถือปฏิบัติ ซึ่งเกิดจากการสะสมสั่งสอน สืบทอดต่อกันมา เป็นสิ่งที่เอื้อประโยชน์ต่อคนบางกลุ่ม ที่ใช้ในการครอบงำความคิด ปลุกฝัง โน้มน้าวและชักจูงสังคมให้เป็นไปตามแนวทางที่ต้องการ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า การวิจัยส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษานิทานชาดกในมุมมองด้านคุณธรรมคำสอน เช่น งานวิจัยเรื่อง วิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ ของอนุชิต จิตนุกูล (2550) นิทานชาดกพระเจ้าห้าร้อยชาติ ฉบับพูนศักดิ์ ศักดานุวัฒน์ และ จอม บุญตาเทศป. : การวิเคราะห์คุณธรรมของปทุมรัตน์ คำสัตย์ (2551) และ นิทานชาดกสอนคติธรรมสำหรับเด็ก:การสร้างสรรค์และบทบาทในสังคมไทยปัจจุบัน ของพลกฤษณ์ วสีวิวัฒน์ (2559) เป็นต้น

การวิเคราะห์อุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิงในนิทานชาดกจากพระไตรปิฎกเรื่องพระเจ้าห้าร้อยชาติ จึงเป็นการศึกษาที่แตกต่างจากงานวิจัยที่วิเคราะห์นิทานชาดกดังกล่าวมาข้างต้น บทความนี้จะนำเสนออุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิง ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจชุดความคิดที่สืบเนื่องจากความเชื่อ และหลักปฏิบัติตนตามแนวทางพุทธศาสนา ในสังคมไทยที่สืบสานสั่งสอนกันมาเนิ่นนาน โดยเฉพาะบิดา มารดา ครูผู้สอน

ผู้ปกครองเด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัยศึกษาหาความรู้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการสอนเด็กที่อยู่ในการปกครอง ครูผู้สอนสามารถเลือกนิทานชาดกเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องในพระเจ้าห้าร้อยชาติ นำมาปรับใช้เป็นหนังสือเรียน สอดแทรกในบทเรียนสำหรับเด็กได้อ่านเสริม พร้อมทั้งจัดเตรียมกิจกรรมประกอบการสอนและสร้างนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ความเป็นเด็ก เด็กชาย เด็กหญิงจากนิทานชาดกพระเจ้าห้าร้อยชาติได้ในการสอนทุกระดับ เพื่อพัฒนาผู้เรียนได้ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิงในนิทานชาดกจากพระไตรปิฎก เรื่องพระเจ้าห้าร้อยชาติ จัดพิมพ์โดยธรรมสภา ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา รวบรวมชาดกจากพระไตรปิฎก 45 เล่ม ประกอบด้วยนิทานชาดกจำนวน 547 เรื่อง

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์อุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิงในนิทานชาดกจากพระไตรปิฎก เรื่องพระเจ้าห้าร้อยชาติ โดยมีวิธีดำเนินการดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

จัดเก็บข้อมูลและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎกนิทานชาดก อุดมการณ์ อุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิง รวบรวมข้อมูลจากนิทานชาดกในพระไตรปิฎกเรื่องพระเจ้าห้าร้อยชาติ ซึ่งจัดรวบรวมโดยธรรมสภา ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา จำนวน 547 เรื่อง

2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย คือ เพื่อวิเคราะห์อุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิงในนิทานชาดกจากพระไตรปิฎก เรื่องพระเจ้าห้าร้อยชาติ โดยใช้แนวคิดอุดมการณ์ (ideology) ของฟาน ไคก์ (Van Dijk, 1995 อ้างถึงใน วิสันต์ สุขวิสุทธิ, 2554) อธิบายไว้ว่า อุดมการณ์หมายถึงระบบความคิดความเชื่อที่มีอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคม ซึ่งมีผลต่อทัศนคติและการแสดงออกทางสังคมของสมาชิกในสังคมนั้น

3. ขั้นนำเสนอผลการวิจัย

สังเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์การวิจัยคือ เพื่อวิเคราะห์อุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิง ในนิทานชาดกจากพระไตรปิฎกเรื่องพระเจ้าห้าร้อยชาติ สรุปและอภิปรายผลการวิจัย จัดทำข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างองค์ความรู้ใหม่และการทำวิจัยครั้งต่อไป นำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นิทานชาดก หมายถึง เรื่องราวที่เกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ แสดงถึงความเป็นมาในพระชาติต่าง ๆ เพื่อสร้างบารมีนำไปสู่การตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เรียกกันว่าพระเจ้าห้าร้อยชาติปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีทั้งหมด 547 เรื่อง ในงานวิจัยนี้คือ นิทานชาดกในพระไตรปิฎกเรื่องพระเจ้าห้าร้อยชาติซึ่งจัดรวบรวมโดยธรรมสภา ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา

เอกสารและการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิทานชาดกในแง่มุมต่าง ๆ มีมากมาย และสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ทำให้เกิดความรู้ในด้านคำสอน คติธรรม และความรู้ในด้านสหวิทยาการ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้นไป เช่น “การวิเคราะห์ นิทานชาดกที่ส่งเสริมสันติธรรมสำหรับเด็กปฐมวัย” โดย มานิดา สีโทขลิต (2544) พบว่าผู้นำนิทานชาดกไปใช้ส่งเสริมสันติธรรมให้แก่เด็กปฐมวัย ต้องปรับแต่งภาษาในนิทานให้ง่ายขึ้น และสร้างบรรยากาศในการนำไปใช้ที่สงบ มีสมาธิ และยังพัฒนาตนให้เป็นต้นแบบที่ดีให้แก่เด็กอีกด้วย

การวิเคราะห์คุณธรรมในนิทานชาดกฉบับต่าง ๆ พบคุณธรรมในแต่ละด้าน ซึ่งแตกต่างกัน ปทุมรัตน์ คำสัตย์ และ สนม ครุฑเมือง (2551) วิจัยเรื่อง นิทานชาดกพระเจ้าห้าร้อยชาติ ฉบับของ พูนศักดิ์ ศักดานุวัฒน์ และ จอม บุญตาเทศ ป.: การวิเคราะห์คุณธรรม จำนวน 233 เรื่อง วิเคราะห์โดยใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์ พบว่า คุณธรรมที่ปรากฏมากที่สุด คือ คุณธรรมด้านความเมตตากรุณา รองลงมาคือคุณธรรมด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละและความเป็นผู้มีเหตุผล อันดับสาม คือ คุณธรรมด้านความเป็นผู้มีสติ รู้จักยับยั้งชั่งใจและความมีศรัทธาต่อศาสนา ส่วนคุณธรรมที่ปรากฏน้อยที่สุด คือ การไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่นและการยอมรับความเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ พลกฤษณ์ วสีวิวัฒน์ (2559) ได้วิเคราะห์ นิทานชาดกสอนคติธรรมสำหรับเด็ก: การสร้างสรรค์และบทบาทในสังคมไทยปัจจุบัน พบว่า การสร้างสรรค์นิทานชาดกสอนคติธรรมสำหรับเด็กเป็นไปในลักษณะการนำอรรถกถาชาดกมาปรับเปลี่ยนให้เป็นนิทานที่น่าสนใจและสามารถสื่อสารให้เด็กเข้าใจได้ง่าย กลวิธีการนำเสนอและการใช้ภาษาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมแต่สาระสำคัญของความเป็นชาดกคือเรื่องราวของพระโพธิสัตว์และคำสอนของพระพุทธองค์ยังคงอยู่

การพัฒนาหนังสือเด็ก ชุด ทศชาติชาดก: การจัดการวัฒนธรรมทางด้านคุณธรรม จริยธรรมหนังสือเด็ก ชุด ทศชาติชาดก โดย นิกร กาเจริญ (2562) พบว่า หนังสือชุด ทศชาติชาดกมีส่วนช่วยส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมให้แก่เด็ก โดยเฉพาะรูปแบบภาพประกอบที่เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็ก ทำให้เด็กรับรู้เรื่องราวคุณธรรมได้ในระดับมากที่สุด อีกทั้งเนื้อหาเรื่องราวยังสามารถช่วยสร้างความสนุกสนาน เพลิดเพลิน

วารสารมนุษย์กับสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ในการเรียนรู้ของเด็ก และทำให้เด็กเข้าใจหลักธรรมคำสอนในเรื่องราวทศชาติชาดก ได้ดียิ่งขึ้น

สำหรับเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ แนวคิดอุดมการณ์ (ideology) พบคำอธิบายของฟาน ไดก์ (Van Dijk, 1995 อ้างถึงใน วิสันต์ สุขวิสุทธิ, 2554) ซึ่งอธิบายไว้ว่า อุดมการณ์หมายถึงระบบความคิดความเชื่อที่มีอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคม ซึ่งมีผลต่อทัศนคติและการแสดงออกทางสังคมของสมาชิกในสังคมนั้น

คำอธิบายอุดมการณ์ในความหมายที่เป็นกลางและนัยเชิงวิพากษ์ สรุปได้ดังคำอธิบายของ ศิริพร ภักดีผาสุข (2561) ว่า อุดมการณ์มีนิยามความหมายไว้ 2 ลักษณะคือ อุดมการณ์มีคำจำกัดความในลักษณะเป็นกลางเป็นชุดความคิดที่เป็นระบบ หากเป็นคำจำกัดความในเชิงวิพากษ์ อุดมการณ์ คือ ชุดของความคิดที่คนในสังคมยุคหนึ่ง ๆ ยึดถือปฏิบัติและเป็นสิ่งที่เอื้อประโยชน์ต่อคนบางกลุ่ม ดังเช่น คำอธิบายของมาร์กซ์ และ เองเกิลส์ (Marx and Engels) ว่าอุดมการณ์ คือ ชุดความคิดที่สร้างหรือกำหนดขึ้นโดยวัฒนธรรม ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อเอื้อผลประโยชน์สำหรับคนบางกลุ่มส่งผลให้คนกลุ่มอื่นเสียเปรียบ กลุ่มคนดังกล่าวนี้ คือ กลุ่มชนชั้นปกครองกับชนชั้นกรรมาชีพ

อุดมการณ์ หมายถึง ระบบตัวแทนความคิด ความเชื่อ เป็นชุดความคิดและความเชื่อที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติ เกิดจากการสั่งสม สั่งสอน ปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กันมาเป็นเวลานาน เป็นสิ่งที่เอื้อประโยชน์ต่อคนบางกลุ่ม ซึ่งใช้เป็นสิ่งครอบงำทางความคิด ความเชื่อ ปลุกฝัง โน้มน้าวและชักจูงคนให้เป็นไปตามแนวทางที่เอื้อประโยชน์แก่ผู้มีอำนาจในสังคมโดยใช้การสั่งสอนในลักษณะรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเทศนาสั่งสอน การเล่านิทาน การอ่านนิทาน ฯลฯ เป็นการถ่ายทอดอุดมการณ์สืบทอดมา

ผลการวิจัย

การวิจัยอุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิงในนิทานจากพระไตรปิฎก เรื่องพระเจ้าห้าร้อยชาติ จัดพิมพ์โดยธรรมสภา ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา รวบรวมชาดกจากพระไตรปิฎก 45 เล่ม ประกอบด้วยนิทานชาดกจำนวน 547 เรื่อง ปรากฏผลการวิจัยดังนี้

อุดมการณ์เด็กหญิงในนิทานจากพระไตรปิฎกเรื่องพระเจ้าห้าร้อยชาติมีดังต่อไปนี้

1) มีรูปกายสวยงาม

ในสังคมไทยมีวรรณกรรมที่นำเสนอตัวบทที่กล่าวถึงอุดมการณ์เพศสภาพที่พึงประสงค์ โดยเฉพาะอุดมการณ์ความเป็นหญิงนั้นมีมาตั้งแต่สมัยอดีตในวรรณกรรมรูปแบบต่าง ๆ เช่น สุภาษิตสอนหญิงแบบเรียนไทยบทละคร นิทาน ฯลฯ ในปัจจุบันมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกล่าวถึงความเป็นหญิงที่ต้องมีรูปลักษณะที่พึงประสงค์เช่นกัน

ดังที่ ศิริพร ภักดีผาสุก (2553) ศึกษาว่าทรมมความเป็นผู้หญิงในนิยายสารสุภาพและความงาม สื่อชุดความคิดที่ว่าด้วยอัตลักษณ์ของผู้หญิงที่พึงประสงค์ว่าต้องมีความสวย สุขภาพดี รูปลักษณ์ดูอ่อนเยาว์ ผิวขาวกระจ่างใส เป็นต้น

สำหรับในนิทานชาดกจากพระไตรปิฎก เรื่องพระเจ้าห้าร้อยชาติ กล่าวถึงอุดมการณ์ความเป็นหญิงไว้ในนิทานหลายเรื่อง ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงอุดมการณ์ความเป็นหญิงตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เติบโตขึ้นเป็นเด็กสาวและได้แต่งงาน มีครอบครัวความเป็นภรรยา และเป็นแม่ต่อไป อุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิงประการแรกที่กล่าวถึงคือ มีรูปร่างสวยงาม ตัวอย่างเช่น กุลธิดาที่มาจากเมืองพาราณสี ในนิทาน มณีโจรชาดก

“บิดามารดาได้นำกุลธิดามาจากเมืองพาราณสี นางอันเป็นที่รักมีรูปร่างหน้าดู
ดุจเทพอัปสร ดุจบุปผผลดา และดุจกนิรีเยื้องกราย”

(มณีโจรชาดก, 583)

จะเห็นได้ว่าการกล่าวถึงกุลธิดาจากเมืองพาราณสี เริ่มจากมีรูปร่างที่สวยงามเปรียบเหมือนนางฟ้า ดอกไม้ และกนิรีที่งดงาม ความเป็นเด็กผู้หญิงที่กล่าวถึงเป็นอันดับแรกจึงเป็นภาพที่สามารถมองเห็นได้ ในขณะนั้นคือรูปร่าง ดังนั้นรูปร่างที่สวยงามจึงเป็นอุดมการณ์ของเด็กหญิงที่สำคัญประการแรก ซึ่งจะทำให้ผู้พบเห็นพึงพอใจ ดังตัวอย่างพระรจจาราชกุมารี ในนิทานเรื่อง พระนารทพรหม

“พระรจจาราชกุมารี มีพระรูปโฉมสวยงาม ขวนดู ขวนชม ...เป็นที่โปรดปราน
ของพระราชบิดายิ่งนัก”

(พระนารทพรหม, 831)

รูปโฉมที่สวยงามของพระรจจาราชกุมารี เป็นที่พึงพอใจของผู้พบเห็นเป็นที่โปรดปรานของพระราชบิดา “มีรูปร่างสวยงาม” นับว่าเป็นอุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิงที่สำคัญ ในนิทานชาดกที่มีตัวละครเป็นเด็กหญิง ซึ่งมักจะกล่าวถึงเป็นประการแรกเมื่อตัวละครปรากฏหรือเมื่อตัวละครถูกกล่าวถึง นับเป็นอุดมการณ์หลักเป็นพื้นฐานของความเป็นหญิงที่จะเติบโตเป็นสาวเป็นผู้ใหญ่ มีพัฒนาการทางกาย จิตใจ ความประพฤติ สถานภาพทางสังคม มีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ไปตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ

2) มีความประพฤติดี

การกล่าวถึงบุคคลทั่วไปหรือตัวละครในวรรณกรรม นอกจากกล่าวถึงรูปร่างแล้วก็มักจะกล่าวถึง ความประพฤติของบุคคลนั้นควบคู่มาด้วยกัน เป็นอุดมการณ์ที่แสดงอัตลักษณ์อธิบายตัวตนของบุคคลได้เป็นอย่างดีประการหนึ่ง ดังเช่น ลูกสาวของพ่อค้าคนหนึ่งในนิทาน ปณณิกชาดก ซึ่งนอกจากมีรูปร่างงดงามน่ารักแล้ว ก็ยังมีมารยาทเรียบร้อยและความประพฤติที่ดีด้วย ดังตัวอย่าง

“พ่อค้ามีลูกสาวคนหนึ่ง รูปร่างน่ารัก มารยาทเรียบร้อย ความประพฤติไม่เคยด่างพร้อยเสียหาย”

(ปณณิกชาดก, 864)

แม้แต่เด็กหญิงลูกเศรษฐีบ้านนอกก็ยังต้องมีความประพฤติ กิริยามารยาทเรียบร้อย พุดจาไพเราะซึ่งเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ประการหนึ่งของความเป็นเด็กหญิงที่ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นลูกใคร ดังตัวอย่าง

“ลูกเศรษฐีบ้านนอก เป็นเด็กหญิงเรียบร้อย มีกิริยามารยาทงาม พุดจาไพเราะ”

(นักขัตตชาดก, 273)

ความประพฤติดี กิริยามารยาทเรียบร้อย ของเด็กผู้หญิงแสดงอุปนิสัยอันพึงประสงค์ เป็นอุดมการณ์ ที่มักจะควบคู่มากับอุดมการณ์ความมีรูปร่างสวยงาม เพิ่มคุณค่าให้เด็กหญิงหรือตัวละครตัวนั้น

3) มีความฝึกฝนในการบุญกุศล

บุญ เป็นการทำความดีด้วยกาย วาจาและใจ เป็นความสุข ความดี ความเจริญที่พึงประสงค์ของสัตว์โลก อาณิสสของบุญคือ ความเป็นผู้มีวรรณะงาม มีเสียงไพเราะ มีรูปทรงสมส่วน ความมีรูปสวย ความเป็นใหญ่และมีบริวาร การทำบุญในพระพุทธศาสนา กล่าวโดยย่อมี 3 อย่าง คือ ทาน ศีล ภาวนา (พระมหาสมชัย ปรีธิต และคณะ, 2561)

ความฝึกฝนในการบุญกุศลในนิทานชาดกเรื่องนารถพรมชาดก กล่าวถึงพระราชธิดาในเมืองหนึ่งที่มุ่งมั่นในการทำทาน ให้ความช่วยเหลือราษฎร เป็นอุดมการณ์ที่สืบเนื่องจากอุดมการณ์ความมีรูปกายที่สวยงาม เพราะอาณิสสของบุญจะส่งผลทำให้มีรูปกายสวยงาม เป็นสิ่งที่ผู้หญิงทั้งหลายพึงปรารถนาพระราชธิดาในนิทานชาดกจึงมีความฝึกฝนในการบุญกุศล ดังตัวอย่าง

“พระราชธิดาทรงสนพระทัยฝึกฝนในบุญกุศลมาก พระองค์ทรงมุ่งมั่นที่จะเป็นผู้ให้ คอยให้ความช่วยเหลือพสกนิกรที่อ่อนแอจนสามารถพึ่งพาตนเองได้”

(นารทพรหมชาตก, 831)

ความฝึกฝนในการบุญกุศลเป็นอุดมการณ์ทางพุทธศาสนาที่สืบเนื่องต่อกันมาช้านาน โดยเฉพาะความเชื่อที่เกี่ยวกับความงามของรูปกาย สามารถแสดงตัวตนของเด็กหญิงเป็นประการแรกที่ปรากฏตัวต่อผู้พบเห็น อานิสงส์ของบุญจะทำให้มีรูปกายสวยงาม ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้หญิงทั้งหลายพึงปรารถนา จึงเป็นอุดมการณ์ที่ปลูกฝังให้กับเด็กหญิงที่จะเติบโตเป็นผู้หญิงสาวที่มีความสวยงามในอนาคต ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ความงามของหญิงสาวในแต่ละยุคสมัย

การกล่าวถึงอุดมการณ์เด็กหญิงที่มีความฝึกฝนในการบุญกุศล ในนิทานชาดกมุ่งเน้นไปที่พระราชธิดาซึ่งเป็นเด็กหญิงในชนชั้นปกครองในสังคมที่นับถือพุทธศาสนา นับเป็นอุดมการณ์ที่สืบเนื่องมาจากอุดมการณ์ชนชั้นปกครองที่ต้องมีความฝึกฝนสร้างบุญกุศลด้วยการบริจาคทาน บำเพ็ญศีลและภาวนา ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญของผู้ปกครอง อุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิงจึงสืบเนื่องมาถึงพระราชธิดาที่ต้องปฏิบัติตามอุดมการณ์มีความฝึกฝนในบุญกุศล เพื่อเสริมสร้างบารมีอันเป็นภาพแทนของผู้อยู่ในชนชั้นผู้ปกครอง ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของอำนาจในแต่ละยุคสมัย

4) อุปถัมภ์นักบวช

ในการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธานุภาพ โดยที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่ นับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน ดังที่วัดวาอาราม พระภิกษุ การประกอบพิธีของทางราชการ บทสวดมนต์ การศึกษา การเผยแพร่ ตลอดจนการจัดการปกครองคณะสงฆ์ ล้วนเป็นไปตามแบบเถรวาทมานานหลายศตวรรษ จึงให้หน่วยงานของรัฐส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษา การเผยแพร่หลักธรรมคำสอนที่ถูกต้องตามแนวทางดังกล่าว เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา สอดคล้องกับความเลื่อมใสศรัทธาของผู้ที่นับถือศาสนาตามแบบนั้น ๆ โดยไม่ขัดต่อกฎหมาย (กระทรวงวัฒนธรรม, 2560)

ในพุทธประวัติก็ได้กล่าวถึง นางสุชาดาถวายข้าวมธุปายาสแด่พระพุทธเจ้า และได้อานิสงส์ตามที่นางปรารถนาคือ ได้แต่งงานกับสามีที่มีฐานะเหมาะสมกับนางและมีบุตรชายได้บวชในพระพุทธศาสนา ในกาลต่อมา การอุปถัมภ์นักบวชจึงเป็นอุดมการณ์ที่สืบเนื่องในสังคมที่นับถือพุทธศาสนาและปรากฏใน นิทานชาดกจากพระไตรปิฎก พระเจ้าห้าร้อยชาติ เรื่องมหานารทกัศสพชาดก ที่กล่าวถึงพระราชธิดา ในเมืองหนึ่ง ซึ่งเป็นที่รักใคร่สรรเสริญของชาวเมืองทั่วไปพระองค์ทรงอุปถัมภ์นักบวชด้วยปัจจัยสี่ ส่งผลให้บ้านเมืองสงบร่มเย็นประชาราษฎร์มีความสุข ดังตัวอย่าง

“พระราชธิดาทรงอุปถัมภ์บำรุงนักบวชไม่ให้ลำบากด้วยปัจจัยสี่ นำความสงบ
ร่มเย็นและสร้างสรรค์ มาสู่บ้านเมืองจนเป็นที่แซ่ซ้องสรรเสริญของประชากรทั่วไป”

(มหานรทกัศสพชาดก, 1082)

การอุปถัมภ์นักบวชเป็นอุดมการณ์ทางพุทธศาสนา เป็นหน้าที่หนึ่งที่ต้อง
ปฏิบัติของชนชั้นปกครองในสังคมที่นับถือพุทธศาสนาสมัยโบราณสืบมาจนถึงปัจจุบัน
พระราชธิดาในนิทานเรื่องมหานรทกัศสพชาดก เป็นเด็กหญิงในชนชั้นปกครองจึงต้อง
สืบสานอุดมการณ์อุปถัมภ์นักบวช เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีต่อประชากร ซึ่งเชื่อว่าอันสงส์
แห่งการอุปถัมภ์นักบวชจะส่งผลให้ประชากรมีความสุขบ้านเมืองสงบร่มเย็นต่อไป

5) อยู่ภายใต้การปกครองและการตัดสินใจของบิดา

ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวของสังคมทั่วไป ผู้นำครอบครัวส่วนใหญ่มักจะ
เป็นฝ่ายชาย ดังแนวคิดปิตาธิปไตยที่เชื่อว่าสามี ย่อมมีอำนาจเหนือภรรยา บิดามีอำนาจ
เหนือบุตรเป็นผู้ปกครองบุตร ไม่ว่าจะเป็นบุตรชายหรือหญิง

หากย้อนไปดูในประวัติศาสตร์ กล่าวได้ว่า หญิงไทยอยู่ในสถานะที่ด้อยโอกาส
ในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การเมือง สถานภาพทางสังคมของผู้หญิงไทย อยู่ในฐานะต่ำต้อย
กว่าผู้ชาย ผู้หญิงที่อยู่ในฐานะภรรยาก็ดี ลูกสาวก็ดี ถูกปฏิบัติเหมือนเป็นวัตถุ ถูกครอบครอง
โดยผู้ชายที่อยู่ในฐานะพ่อหรือสามี (จงจิตร โคธณคณาภรณ์, 2549) นับเป็นชุดความคิด
ความเชื่อที่สืบสานต่อเนื่องมาช้านาน ซึ่งจะปรากฏ ในประวัติศาสตร์ ตำนาน เรื่องเล่า นิทาน
 ฯลฯ อุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิงในนิทานชาดกจากพระไตรปิฎก พระเจ้าห้าร้อยชาติ
ที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งปรากฏในนิทานหลายเรื่องคือ เด็กหญิงต้องอยู่ภายใต้การปกครอง
และการตัดสินใจของบิดา ซึ่งเป็นชุดความคิดที่สืบเนื่องความเป็นใหญ่ในครอบครัว
ของผู้ชาย ส่วนใหญ่จะเป็นเหตุการณ์ที่บิดายกเด็กสาวหรือลูกสาวในความปกครองของตน
ให้กับชายที่บิดาเป็นผู้เลือก เด็กหญิงจึงต้อง ตกอยู่ในความปกครองของผู้ชายอื่นในฐานะ
ภรรยาต่อไป ดังตัวอย่าง

“พ่อค้าผู้หลงใจลูกสาวในครั้งนั้น รู้ว่าลูกสาวดูแลตัวเองได้ จึงพากลับบ้าน
และยกลูกสาวให้เด็กหนุ่มแห่งตระกูลพราหมณ์จัดงานแต่งงานอยู่กินกันตลอดไป”

(ปณณิกชาดก, 379)

“พราหมณ์มีลูกสาวสี่คน มีชายสี่คนต้องการลูกสาวเหล่านั้น พราหมณ์รำพึงว่า
“จะควรให้แก่ใคร” จึงไปถามอาจารย์ อาจารย์บอกชอบคนมีศีล พราหมณ์จึงยกลูกสาว
ให้แต่งงานกับคนมีศีล”

(สารุสสีลชาดก, 589)

“หัวหน้าช่างเหล็กจึงเรียกให้ลูกสาวลงมา แล้วประกาศท่ามกลางชาวบ้าน ว่ากุมาริกาของข้าคนนี้สมควรแก่ท่านเท่านั้น แล้วพระโพธิสัตว์ก็ได้แต่งงานกับลูกสาว หัวหน้าช่างเหล็ก”

(สุจิตตค, 634)

“ท่านอาจารย์ทิศาปาโมกข์ มีลูกสาวสวยกำลังเจริญวัย อาจารย์ได้ทดลองศีล กับมาณพ 500 คน และได้ยกธิดาให้แก่เด็กหนุ่มที่มีศีลสมบูรณ์ที่สุด”

(สีลวิมังสาตก, 1011)

จากตัวอย่างในนิทานดังกล่าวส่วนใหญ่จะพบว่า เด็กหญิงจะถูกปฏิบัติเหมือน วัตถุที่ครอบครองโดยบิดาและถูกมอบให้ชายอื่นที่บิดาเป็นผู้เลือก ตามคุณสมบัติที่บิดา เห็นชอบด้วยซึ่งส่วนใหญ่เป็นคุณสมบัติตามความเชื่อทางศาสนา เป็นชายที่มีศีลหรืออยู่ใน ตระกูลของนักบวช เป็นต้น อุดมการณ์เด็กหญิงที่ต้องอยู่ภายใต้การปกครองและการ ตัดสินใจของบิดา เป็นอุดมการณ์เด็กหญิงที่ปรากฏมากที่สุดในนิทานชาดกจากพระไตรปิฎก พระเจ้าห้าร้อยชาติ

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

อุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิงในนิทานชาดกจากพระไตรปิฎก พระเจ้าห้าร้อยชาติ ปรากฏอุดมการณ์ซึ่งเป็นชุดความคิดที่สืบเนื่องจากความเชื่อ และหลักปฏิบัติตน ตามแนวทางพุทธศาสนาในสังคมไทยที่สืบเนื่องต่อกันมาช้านาน ในรูปแบบนิทานชาดก ผลการศึกษาพบอุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิง 5 ประการ คือ มีรูปกายสวยงาม มีความประพฤติดี มีความฝักใฝ่ในการบุญกุศล อุปถัมภ์นักบวช อยู่ภายใต้การปกครอง และการตัดสินใจของบิดา

อุดมการณ์แรกที่มีมักจะกล่าวถึงในความเป็นเด็กหญิงคือ มีรูปกายสวยงาม นับเป็นอุดมการณ์ที่สามารถมองเห็นได้ชัดเจนในรูปกายภายนอก ชุดความคิดดังกล่าว สืบเนื่องต่อมาจนถึงสังคมในปัจจุบัน ส่งผลให้เด็กหญิงรักความสวยงามในรูปลักษณ์ ของตนเองสืบเนื่องจนเป็นเด็กสาว หญิงสาว เป็นการแสดงตัวตนที่มีรูปกายสวยงาม เป็นที่พึงพอใจของผู้พบเห็น สอดคล้องกับ อุณใจ เจียมบุรณะกุล (2549) กล่าวถึงการสร้าง และการรักษาความสวยของผู้หญิงว่าเป็นการตอบสนองต่อความพึงพอใจที่หลากหลาย สามารถเลือกได้ว่าจะแสดงความเป็นตัวตนอย่างไรในสังคม โดยเฉพาะความสวยงามซึ่งเป็น ภาพพจน์ของมนุษย์ในสังคมสมัยใหม่ยังเป็นการบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของคนคนนั้นอีกด้วย

นอกจากอุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิงที่ต้องมีรูปร่างสวยงามแล้วเด็กหญิงยังต้องมีความประพฤติดี เป็นอุดมการณ์ที่ควบคู่มากับอุดมการณ์ความมีรูปร่างสวยงาม นับเป็นชุดความคิดที่สามารถเสริมสร้างอัตลักษณ์ความเป็นเด็กหญิงที่มีรูปร่างสวยงามพร้อมกับมีความประพฤติดีได้อีกประการหนึ่ง

การกล่าวถึงอุดมการณ์เด็กหญิงที่มีความฝึกฝนในการบุญกุศล และอุดมการณ์อุปถัมภ์นักรบ ในนิทานชาดกมุ่งเน้นไปที่พระราชธิดาซึ่งเป็นเด็กหญิงในชนชั้นปกครอง ในสังคมที่นับถือพุทธศาสนา ต้องมีความฝึกฝนสร้างบุญกุศลด้วยการบริจาคทาน บำเพ็ญศีล ภาวนา และการอุปถัมภ์นักรบ อันเป็นคุณสมบัติสำคัญของผู้ปกครอง อุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิงจึงสืบเนื่องมาถึงพระราชธิดาที่นอกจากการหวังอันสูงส่งให้รูปร่างสวยงามแล้ว ยังต้องปฏิบัติตามอุดมการณ์มีความฝึกฝนในบุญกุศล และอุดมการณ์อุปถัมภ์นักรบ ซึ่งเป็นชุดความคิดที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อทางพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างบารมีของพระราชธิดาอันเป็นภาพแทนของผู้อยู่ในชนชั้นผู้ปกครองที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของอำนาจ

อุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิงที่อยู่ภายใต้การปกครองและการตัดสินใจของบิดาเป็นชุดความคิดที่สืบเนื่องมาจากความเป็นใหญ่ของผู้ชายในครอบครัว แสดงลักษณะการควบคุมทางสังคมซึ่งพ่อมีอำนาจเหนือลูกสาว เป็นอุดมการณ์ที่พบมากในนิทานชาดกจากพระไตรปิฎก พระเจ้าสิบชาติ นับเป็นอุดมการณ์ที่สืบเนื่องต่อกันมาในสังคมผ่านความเชื่อทางพุทธศาสนา แสดงอัตลักษณ์ของเด็กหญิงสืบเนื่องไปจนกระทั่งเติบโตเป็นหญิงสาว เป็นผู้ใหญ่ที่มีบทบาทและอุดมการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ดังคำอธิบายของ ณรงค์ธรณ์ รอดทรัพย์ (2555) ว่าการควบคุมทางสังคมซึ่งพ่อหรือสามียอมมีอำนาจเหนือลูกสาวและภรรยา เป็นระบบที่ผู้ชายในฐานะกลุ่มทางสังคมได้รับการสถาปนาให้มีบทบาทฐานะสูงกว่า มีอำนาจเหนือผู้หญิงในสังคมล่าสัตว์และเก็บหาอาหาร ความเหนือกว่าและการควบคุมทางสังคมโดยเพศชาย ถูกสร้างและบังคับผ่านความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม ขณะที่สังคมอุตสาหกรรมความเหนือกว่าของเพศชายถูกสร้างและบังคับผ่านระบบกฎหมาย เช่น ระบบภาษีและสวัสดิการสังคม รวมทั้งทัศนคติ ค่านิยม และปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน

อุดมการณ์จึงเป็นระบบความคิดความเชื่อที่สมาชิกในสังคมใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติเป็นการแสดงออกทางสังคมให้เห็นความสัมพันธ์ในบริบทต่าง ๆ ถือเป็นกรอบที่เชื่อมโยงความหลากหลายของบุคคลให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ นับเป็นกลไกการควบคุมสมาชิกในสังคมโดยผ่านการปลูกฝังสั่งสอนถ่ายทอด จากรุ่นสู่รุ่น ด้วยกลวิธีต่าง ๆ ให้สมาชิกยึดถือปฏิบัติ โดยเฉพาะอุดมการณ์ความเป็นเด็กหญิงซึ่งเป็นชุดความคิด

ที่ปฏิบัติต่อกันมาในสังคมไทยว่า เด็กหญิงต้องมีความงามทั้งกายและความประพฤติที่ดี มีจิตใจฝึกฝนในบุญกุศล อยู่ภายใต้การปกครองของบิดา ซึ่งเป็นระบบการควบคุมสังคมที่ผู้ชายมีบทบาทสูงในสังคมไทย ผ่านความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ยึดถือประเพณีปฏิบัติสืบเนื่องกันมาถึงปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

กฤษดาวรรณ หงส์ดารมภ์ และ จันทิมา เอี่ยมานนท์. (2549). **มองสังคมผ่านวาทกรรม.**

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กระทรวงวัฒนธรรม. (2560). **แผนการอุปถัมภ์คุ้มครองศาสนา.** กรุงเทพฯ:

กรมการศาสนา.

จงจิตร โสภณคณาภรณ์. (2549). **สังคมวิทยาสตรี.** กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ชนกพร พัวพัฒนกุล. (2556). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในวาทกรรม**

พยากรณ์ดวงชะตา: การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ [วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].

ณรงค์กร รอดทรัพย์. (2555). “ปีศาจปไตย: ภาพสะท้อนแห่งความไม่เสมอภาคระหว่างชายหญิงในสังคมเอเชีย”. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์**, 4(2), 38.

ธรรมสภา. (ม.ป.ป). **นิทานชาดกจากพระไตรปิฎก เรื่องพระเจ้าห้าร้อยชาติ.** กรุงเทพฯ:

ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา.

ปทุมรัตน์ คำสสัตย์ และ สนม ครุฑเมือง. (2551). **นิทานพระเจ้าห้าร้อยชาติ ฉบับของ**

พูนศักดิ์ ศักดานุวัฒน์ และจอม บุญตาเทศ ป. : การวิเคราะห์คุณธรรม [วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร].

พระมหาสมชัย ปริมุตโต และคณะ. (2561). “แนวทางส่งเสริมการทำบุญของชาวพุทธ

ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**, 7(ฉบับเพิ่มเติม), 319.

พลกฤษณ์ วลีวิวัฒน์. (2559). “นิทานชาดกสอนคติธรรมสำหรับเด็ก : การสร้างสรรค์

และบทบาทในสังคมไทยปัจจุบัน” วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 12(12), 113.

รินฤทัย สัจจพันธ์. (2548). **นิทานชาดก : ฉบับเปรียบเทียบในคัมภีร์มหาวิสดุและอรรถกถาชาดก.** กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.

- วิสันต์ สุขวิสิทธิ์. (2554). ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียน
รายวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503-2544 : การศึกษา
ตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ [วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร
ดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- ศิริพร ภักดีผาสุก. (2561). ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์และแนวทาง
การนำมาศึกษาภาษาไทย. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2555). ทศบารมี
ทศพิธราชธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 4). นครปฐม: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมิทธิพล เนตรนิมิต. (2560). “การศึกษาวิเคราะห์ชาดกในเชิงสหวิทยาการ”
วารสารบัณฑิตศึกษาปริทัศน์, 13(3), 1-15.
- อนุชิต จิตนุกูล. (2550). วิเคราะห์คุณธรรมจากนิทานชาดก ฉบับกรมวิชาการ
[วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยทักษิณ].
- .....

อีตสิบสอง: มุมมองประเพณีเชิงนิเวศ

พระมหาอิวัฒน์ ภัทรกวี (บุตตานาง)¹ และ จิรวัดน์ สิทธิธรรม²
คณะครุศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น^{1,2}

E-mail: athiwat.bud@mcu.ac.th¹, jirawat25292541@gmail.com²

วันที่รับบทความ: 9 กันยายน 2565

วันที่ไขบทความ: 19 ธันวาคม 2565

วันที่ตอบรับบทความ: 22 ธันวาคม 2565

บทคัดย่อ

บทความนี้ มุ่งหมายนำเสนอประเด็นทางสังคมตามกรอบแนวคิดประเพณีเชิงนิเวศผ่านประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรมของชาวอีสานในอีตสิบสองที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจากรบรรพบุรุษ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีอีตสิบสองมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในประเด็นที่ว่าเป็นประเพณีเกี่ยวกับข้าว ประเพณีเกี่ยวกับน้ำ ทั้งสิบสองอีตเป็นประเพณีที่สอดคล้องตามฤดูกาล ประเพณีอีตสิบสองกับประเด็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ตำนาน นิทาน มูลเหตุในอีตสิบสองที่สื่อถึงอำนาจ ของธรรมชาติทำให้เกิดประเพณีเชิงนิเวศ ประเพณีอีตสิบสองมีความหมายเชิงสัญลักษณ์เกี่ยวกับการให้คุณค่าแก่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และประเพณีอีตสิบสองเป็นปฏิบัติการเพื่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมและสิ่งแวดล้อม การสร้างสรรค์ประเพณีในลักษณะนี้ ถือเป็นการสร้างสำนึกเชิงนิเวศผ่านประเพณีในอีตสิบสองให้ชาวอีสานตระหนักถึงบุญคุณธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการดำรงชีวิต

คำสำคัญ: อีตสิบสอง ประเพณีเชิงนิเวศ อีสาน

Ecological Tradition Perspective on Heet Sipsong – The Isan Twelve-Month Traditions

PhramahaAthiwat Bhattrakavi (Buddanang)¹ and Mr. Jirawat Sitthitham²
Bachelor of Education Program Thai Language Teaching Branch
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus^{1,2}
E-mail: athiwat.bud@mcu.ac.th¹, jirawat25292541@gmail.com²

Received: September 9, 2022

Revised: December 19, 2022

Accepted: December 22, 2022

Abstract

This paper aimed to address social issues based on the concept of ecological tradition through the Isan people's traditions, beliefs, and rituals in the Heet Sipsong that were passed down from their ancestors. The qualitative research method was used to study. The study found that the Heet Sipsong traditions were related to nature and the environment. In other words, they were associated with rice and water. Also, all of them were seasonal and in accord with natural resource conservation. The Myths of Heet Sipsong traditions also consisted of beliefs and rituals referring to supernatural power and displayed the ecological tradition. Moreover, they had a symbolic meaning of valuing nature and the environment. They were also regarded as actions to build social and environmental movements. These traditions could create ecological conscience through ceremonies in Heet Sipsong to raise awareness of nature and environmental values for living among the Isan people.

Keywords: Heet Sipsong, ecological tradition, Isan

บทนำ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีอยู่อย่างจำกัด ที่นับวันจะสูญสิ้นไปกับความต้องการของมนุษย์ ที่มีอยู่ไม่จำกัด สังคม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของมนุษย์ต้องอาศัยปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งคือธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นสังคมมนุษย์จึงต้องจัดสรรและธำรงรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างเพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์ ด้วยการมีวัฒนธรรมที่ดีงาม เพื่อสร้างสำนึกเชิงนิเวศหนึ่งในวัฒนธรรมที่ดีงามนั้น คือ จารีตประเพณี ความเชื่อ ตำนานเรื่องเล่า นับเป็นข้อมูลคติชนที่สืบทอดผ่านภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติอีกปัจจัยหนึ่ง

ประเพณีความเชื่อ ในสังคมวัฒนธรรมทั่วทุกภูมิภาคในประเทศไทย เป็นระเบียบในการสร้างจิตสำนึกการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จึงมีการสร้างสรรค์ประเพณีเพื่อสืบทอดและรักษาสังแวดล้อมที่เป็นสาธารณะของชุมชน ผ่านรูปแบบใหม่ เรียกว่า ประเพณีเชิงนิเวศ (Ecological Tradition) ดังที่ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2561) อธิบายเกี่ยวกับประเพณีเชิงนิเวศไว้ว่า การยึดถือประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ สามารถสร้างสำนึกเชิงนิเวศของคนในสังคมให้ได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่กำลังลดน้อยลง ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและแนวคิดของประเพณีในชุมชนท้องถิ่น พัฒนาไปสู่แนวคิดเชิงอนุรักษ์มีความสัมพันธ์กับเรื่องราวธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในบริบทของสังคมอีสานมีประเพณีที่เป็นจารีตดั้งเดิม คือ “ฮีดสิบสอง” เป็นระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีของชาวอีสาน ที่มีอยู่แต่ละเดือนในรอบปี เช่น ฮีดบุญคูณลาน ฮีดบุญผะเหวด ฮีดบุญสงกรานต์ ฮีดบุญบั้งไฟ ฮีดบุญซำฮะ เป็นต้น มีความโยงใยและสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องการอนุรักษ์และการแสดงความเคารพบูชาธรรมชาติสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศในชุมชนท้องถิ่น บางประเพณีเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมิติจิตวิญญาณหรือความเชื่อและศาสนาทางด้านนิเวศธรรมชาติ ให้มีความเด่นชัดมากยิ่งขึ้น แสดงให้เห็นวิถีวัฒนธรรมของชาวอีสานที่เกิดจากฐานความรู้ต่อธรรมชาติ แล้วนำความรู้ในรอบปีนั้นมากำหนดเป็นจารีตปฏิบัติในแต่ละเดือน การแสดงออกเชิงวัฒนธรรมในรูปแบบของประเพณีเชิงนิเวศ เป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่ผู้เขียนสนใจศึกษา

ในบทความนี้ ผู้เขียนจึงต้องการวิเคราะห์ให้เห็นประเด็นทางสังคมแนวนิเวศวัฒนธรรมโดยใช้กรอบแนวคิดประเพณีเชิงนิเวศ ผ่านประเพณีความเชื่อ พิธีกรรมของชาวอีสาน ในฮีดสิบสอง ที่ปฏิบัติ สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ โดยศึกษาจากเอกสารฮีดสิบสอง ของ พระมหาปรีชา ปริญาโณ, จารุวรรณ ธรรมวัตร, อุดม บัวศรี

และจิรัชกร แก้วกู่ ประกอบกับศึกษาอีตลิสสองจากบริบทสังคมอีสานที่ปรากฏตามสื่อ
ชาวประชาสัมพันธ์ออนไลน์ ด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อแสดงให้เห็นว่า ชาวอีสานนำความรู้
นิเวศวัฒนธรรมท้องถิ่นมากำหนดรูปแบบสร้างสรรค์ประเพณีได้อย่างไร และในบริบท
การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมอีสาน อีตลิสสองได้สะท้อนมิติศันนิเวศวัฒนธรรม
ของปราชญ์อีสานโบราณให้ดำรงอยู่อย่างไร

กรอบแนวคิดประเพณีเชิงนิเวศในมุมมองทางคติชนวิทยา

ประเพณีเชิงนิเวศ (Ecological Tradition) เป็นแนวคิดที่เกิดจากการวิเคราะห์
ข้อมูลคติชนประเภท ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่น โดยนำเอาแนวคิดเรื่องธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมมาประกอบสร้างประเพณี เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นการให้ความสำคัญต่อ
ธรรมชาติว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าแก่ชุมชน ศิราพร ณ ถลาง (2548) อธิบายว่า การแสดงออกซึ่ง
ความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ในทางคติชนนั้นมีความหลากหลาย ตั้งแต่วิถีของการดำเนินชีวิต
การกิน การอยู่ การละเล่น ความเชื่อและชนบประเพณี Brunvand (1968) มองว่าคติชน
วิทยามีลักษณะที่เป็นจารีตประเพณี (traditional) ไม่เป็นทางการ (unofficial) ไม่ใช่สถาบัน
(non-institutional) และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมซึ่งครอบคลุมความรู้ความเข้าใจ
ค่านิยม ทศนคติ ความรู้สึกและความเชื่อ อย่างแยกไม่ออก ตามที่ ธัญญา สังขพันธานนท์
(2561) ได้เน้นย้ำว่า คติชนวิทยาอุดมไปด้วยคุณค่าที่ได้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม
พื้นบ้าน บางประเภทเล่าเรื่องและแสดงให้เห็นความเคารพและการปกป้องธรรมชาติ
ของคนท้องถิ่น

ในส่วนวัฒนธรรมนั้น อนุกุล ต้นสุพล (2559) ได้ระบุว่า นักมานุษยวิทยา
แนวนิเวศวัฒนธรรมเชื่อว่าวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด
และมีผลซึ่งกันและกัน ดังนั้น สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น
จึงไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2561) ขยายความคำว่า “ธรรมชาติ
และสิ่งแวดล้อม” ในความหมายรวมที่เรียกว่า “ระบบนิเวศ” นักคติชนมักคุ้นกับคำว่า
“ความอุดมสมบูรณ์” (fertility) แต่การศึกษาวิเคราะห์ให้เห็นปรากฏการณ์ทางคติชน
ในประเด็นการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังเป็นเพียงประเด็นเล็ก ๆ ที่มีการกล่าวถึง
เท่านั้น เพราะหน้าที่ของคติชนมักมองไปที่บทบาทเกี่ยวกับความบันเทิง แหล่งเรียนรู้
เครื่องบันทึกความทรงจำและเรื่องในอดีตทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นหลัก จึงไม่ค่อย
มีผลงานที่กล่าวถึงการใช้อยู่อาศัยทางคติชนเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
เท่าใดนัก ดังนั้นแนวคิดประเพณีเชิงนิเวศ จึงเปิดมุมมองใหม่แห่งการศึกษาข้อมูลคติชน

ตัวอย่างการใช้ข้อมูลคติชนในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่สอดคล้องกับแนวคิดประเพณีเชิงนิเวศ ดังที่ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2539) ได้กล่าวถึงประเพณีเทศน์มหาชาติว่ามีขั้นตอนและองค์ประกอบเชิงพิธีกรรมเป็นความหมายเชิงสัญลักษณ์เกี่ยวกับการให้คุณค่าแก่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประเพณีจุดบั้งไฟขอฝนของชาวไทยอีสานเพื่อแสดงการนับถือเคารพเทพผู้พิทักษ์รักษาดูแลน้ำฟ้า น้ำฝน คือ พญาแถนตามคติความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยอีสาน และประเพณีการเลี้ยงผีปู่ตาของชาวไทยอีสาน ซึ่งเป็นเทพเจ้าผู้รักษาหมู่บ้าน ตลอดจนพื้นที่ป่าของชุมชนอันเป็นแหล่งที่อยู่ของสัตว์ป่าและเป็นแหล่งอาหารของผู้คน

ดังนั้น ผู้เขียนจึงสนใจจะใช้กรอบแนวคิดประเพณีเชิงนิเวศ (Ecological Tradition) ในการศึกษาประเพณีฮีตสิบสองของชาวอีสาน ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนท้องถิ่นที่มีความผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อวิเคราะห์ให้เห็นการก่อรูปทางวัฒนธรรมในระบบ “ฮีตสิบสอง” ของชาวอีสาน ประเพณีในแต่ละฮีตสอดคล้องกับฤดูกาล วัสดุอุปกรณ์ที่ประกอบในพิธีกรรม ในแต่ละประเพณีได้มาจากการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างอำนาจศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ ตำนานวรรณกรรม ชาตก ที่เชื่อมโยงหลายประเพณีในฮีตสิบสอง ให้เป็นประเพณีเชิงนิเวศให้แก่คนในสังคมอีสานทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

ประเพณีในฮีตสิบสองที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ฮีตสิบสอง ถือเป็นแนวทางหรือระเบียบวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีการทำบุญของชาวอีสาน มีประจำแต่ละเดือน เป็นไปได้ว่า สร้างขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับฤดูกาลและสภาพแวดล้อมในแต่ละเดือน เชื่อมโยงไปถึงสังคมวัฒนธรรม ตามที่ จิรภัทร แก้วกู่ (2556) ได้อธิบายว่า ฮีตสิบสอง ได้แสดงหลักจริยศาสตร์ที่ว่าด้วยบทความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับสภาพแวดล้อมที่พึงปฏิบัติต่อกัน สอดคล้องกับพระมหาปริชา ปริญาโณ (2530) อธิบายว่า “ฮีต” หมายถึง ข้อปฏิบัติ แสดงถึงวัฒนธรรม ความเจริญที่ดี เชื่อมความสัมพันธ์ของบุคคลและสังคม

ความหมายของฮีตสิบสอง นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างฮีตสิบสองกับวิถีชีวิต สังคมวัฒนธรรมของชาวอีสานแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่า ประเพณีในฮีตสิบสอง มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่แปรเปลี่ยนสภาพไปตามฤดูกาลในรอบปี ซึ่งสามารถสร้างสำนึกเชิงนิเวศให้เกิดแก่คนในชุมชนท้องถิ่นอีสาน ผู้เขียนได้วิเคราะห์ประเพณีในฮีตสิบสองที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมออกเป็นประเด็นในเชิงนิเวศ ได้ดังต่อไปนี้

1) ประเพณีฮีตสิบสองที่เกี่ยวข้องข้าว

สังคมไทยภาคอีสาน ส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม ดำรงชีวิตอยู่กับทุ่งนามีความเชื่อเรื่องอำนาจศักดิ์สิทธิ์แห่งธรรมชาติเกี่ยวกับข้าว ฮีตที่ปรากฏเด่นชัด ได้แก่ ฮีตที่สอง บุญคูณลาน ฮีตที่สาม บุญข้าวจี ฮีตที่หก บุญบั้งไฟที่มีพิธีเลี้ยงผีตาแฮกด้วยฮีตที่เก้า บุญข้าวประดับดิน และ ฮีตที่สิบ บุญข้าวสาก เป็นประเพณีที่กล่าวถึงการแสดงความเคารพบูชา ความกตัญญูต่อข้าว การใช้ข้าวเป็นวัตถุนานอันประเสริฐ นอกจากนี้ข้าวยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหาร เป็นที่อาศัยอยู่ของสัตว์น้ำและแมลงสร้างความหลากหลายทางชีวภาพในทุ่งนา

ฮีตที่สอง หรือบุญเดือนยี่ บุญคูณลานหรือบุญกุ่มข้าวใหญ่ อาศัยความเชื่อเรื่องการทำบุญและอานิสงส์ผลบุญในทางพระพุทธศาสนา ประกอบกับความเชื่อดั้งเดิมแบบชาวบ้านเชื่อว่าการทำบุญเจริญพระพุทธมนต์ ถวายอาหารพระ ในลานข้าวหรือกองข้าวเปลือกก่อนจะนำเข้ายุ้งฉาง เป็นการแสดงความขอบคุณต่อธรรมชาติคือแม่โพสพที่บันดาลให้ข้าวน้ำอุดมสมบูรณ์ได้ผลผลิตจำนวนมาก หรือการทำพิธีสู่ขวัญให้แก้วควายเป็นสัตว์แรงงานสำคัญในการไถนาในอดีต นับเป็นสิ่งแวดล้อมของระบบนิเวศแห่งท้องทุ่งนาที่จะต้องสำนึกบุญคุณ นอกจากนี้ยังมีพิธีสู่ขวัญข้าว เพื่อขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์และขออวยชัยให้พรให้หน้าทำตามธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ในปีต่อไป ในปัจจุบันยกระดับการจัดงาน “บุญกุ่มข้าวใหญ่” จากหมู่บ้านเป็นระดับตำบล ระดับอำเภอ เช่น อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี (2565) จัดบุญกุ่มข้าวใหญ่ขึ้นทุก ๆ ปี ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบทอดประเพณีบุญกุ่มข้าวใหญ่ของชาวอำเภอ และสำนึกในบุญคุณของข้าวเป็นต้น

นอกจากพิธีสู่ขวัญข้าว ในฮีตบุญคูณลานแล้ว ยังมีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวก่อนการหว่านไถซึ่งกระทำในเดือนหก ในฮีตที่หก คือ การเลี้ยงตาแฮก (พระมหาปริชา ปริญาโณ, 2530) ชาวนาก่อนจะลงมือทำนา มักจะเลี้ยงตาแฮก ถือกันว่าเป็นเจ้าของนา แสดงให้เห็นถึงการอ่อนน้อมขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้บันดาลให้ข้าวกล้างอกงามตามคำอธิษฐานเสี่ยงทาย ข้าวจะงามหรือไม่งามในปีนี้ให้ดูที่นาตาแฮก จากนั้นกล่าวอธิษฐานพร้อมกับปักดำนตาแฮก ขอให้พระรัตนตรัยในพระพุทธศาสนาช่วยปกปักรักษา ก่อนแล้วจึงอธิษฐานต่อผีตาแฮก และมีการเชิญขวัญข้าวด้วย การเลี้ยงตาแฮกยังปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน เช่น มีการเผยแพร่คลิปวิดีโอสั้นเครื่องเช่นเลี้ยงผีตาแฮกผ่านสื่อออนไลน์ TikTok: yaithon456 (2565) โดยไทยรัฐออนไลน์นำมาออกอากาศจากตัวอย่างจะเห็นว่าพิธีเลี้ยงผีตาแฮกทำขึ้นในพื้นที่เจ้าของนา ไม่ได้ทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน ดังที่ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2524) อธิบายว่า การเลี้ยงผีตาแฮกนั้นต่างคนต่างทำก่อนที่จะลงนาเสร็จพิธีก็จะนำของไหว้ในวันนั้นไปวางไว้ที่นาของตนเอง ระบบความเชื่อว่าเป็นผืนนา

การสืบทอดกับสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มีผีตาแฮกทำหน้าที่ดูแลรักษาข้าวกล้าจึงสะท้อนให้เห็นถึงประเพณีเชิงนิเวศในสังคมอีสาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ ยังมีประเพณีในฮีตสิบสองที่ใช้ข้าวเป็นวัตถุดิบ โดยการจัดเตรียมข้าว และอาหารหวาน คาว ที่ได้จากธรรมชาติ ในบุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสากของคนไทยอีสาน แสดงให้เห็นว่า ผลผลิตที่ได้จากความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้คนในชุมชนภูมิภาคอีสานระลึกถึงบุญคุณของญาติผู้ล่วงลับ โดยการนำข้าว พิซพรรณธัญญาหารมาถวายแด่พระสงฆ์ในวัดประจำหมู่บ้าน เสร็จแล้วนำไปวางไว้ตามโคนต้นไม้ ตามพื้นดิน หรือตามท้องทุ่งนา ด้วยความเชื่อทางพระพุทธศาสนา กล่าวถึงการตายคือ การกลับคืนสู่ธรรมชาติของธาตุทั้งสี่ ประกอบกับความเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติสามารถรับรู้และสื่อสารไปยังวิญญาณของบรรพบุรุษได้ จึงฝากไว้กับต้นไม้ คือรุกขเทวดา ฝากไว้กับพระแม่ธรณีคือแผ่นดิน แสดงให้เห็นมิติแห่งนิเวศวิทยาจิตวิญญาณ (Spiritual Ecology) ว่าความเชื่อและศาสนาต่าง ๆ ในโลกมีหลักการพื้นฐานร่วมกัน (Leslie E, Sponsel, 2012) หลักการที่ว่านี้คือการให้ความสำคัญกับธรรมชาติในฐานะ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ การมองธรรมชาติอย่างสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ รวมทั้งความกลมกลืนกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ที่สามารถนำมาปรับใช้เป็นทางออกให้กับปัญหาสิ่งแวดล้อมได้

2) ประเพณีฮีตสิบสองที่เกี่ยวกับน้ำ

ประเพณีที่มีความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับน้ำและพิธีการขอฝน ในฮีตสิบสอง ได้แก่ ฮีตที่ห้า บุญสงกรานต์ ฮีตที่หก บุญบั้งไฟ ฮีตที่เจ็ด บุญซำฮะ ฮีตที่สิบเอ็ด บุญออกพรรษา และ ฮีตที่สิบสอง บุญกฐิน บุญสงฆ์เฮือ มีความสัมพันธ์กับน้ำ ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญในการหล่อเลี้ยงชีวิตของมนุษย์และสัตว์ให้ดำรงอยู่ได้ จึงมาแสดงความเคารพบูชา นับถือ อ่อนน้อม ขอโทษขอขมา ผ่านประเพณีในฮีตสิบสองที่ปรากฏชัดเจน ได้แก่ ประเพณีบุญบั้งไฟ ในฮีตที่หก จุดบั้งไฟเพื่อบูชาพญาแถน เทพเจ้าผู้บันดาลน้ำฝน ดังที่ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2524) อธิบายว่า พญาแถนเป็นเทพเจ้าควบคุมฝนฟ้าให้ถูกต้องตามฤดูกาลหากเช่นสรวงบูชาให้ท่านพอใจจะอนุเคราะห์ให้การทำนาในปีนั้นได้ผลบริบูรณ์ บันดาลให้ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ และหากหมู่บ้านใดทำบุญบั้งไฟติดต่อกัน 3 ปี ข้าวปลาอาหารจะบริบูรณ์มิได้ขาดการทำบุญบั้งไฟจึงเป็นการส่งสัญญาณถึงธรรมชาติให้ทราบถึงฤดูกาลทำนาแล้วอย่าลืมนำฝนมาให้ตกตามฤดูกาล

ฮีตที่สิบเอ็ด บุญออกพรรษาของชาวอีสาน ในบริเวณที่มีแหล่งน้ำธรรมชาติ จะประกอบพิธีไหลเรือไฟ เพื่อเป็นการระลึกถึงพระคุณของน้ำ ที่มีต่อชีวิตมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เชื่อว่าการไหลเรือไฟจะทำให้ฝนในปีต่อไปดี เพราะการไหลเรือไฟเป็นการปล่อยไฟลงแม่น้ำ ทำให้พญานาคที่อยู่ในน้ำได้รับความร้อนแล้วหอบน้ำขึ้นไปอยู่บนฟ้า พอถึงเดือนหก น้ำในโลกมนุษย์จะแห้ง ผู้คนเดือดร้อน จึงพากันแข่งพ่อน้ำ และจุดบั้งไฟขอฝน

พอมนุษย์จุดบั้งไฟขึ้นไป พญานาคจะสั่งให้พญานาคนำน้ำที่หอบขึ้นมาไปคืนให้โลกมนุษย์ โดยตกลงมาเป็นฝน ความเชื่อนี้ทำให้มนุษย์ยำเกรงต่อธรรมชาติ ถือเป็นประเพณีที่สร้างสำนึกเชิงนิเวศเพื่ออ่อนน้อมต่อธรรมชาติให้บันดาลน้ำฟ้าน้ำฝนแก่การทำเกษตรกรรม

ส่วนในฮีตที่สิบสอง บุญกฐิน ยังมีประเพณีการสรงเฮือ เพื่อบูชาพญานาค ชาวบ้านเชื่อว่าจำเป็นต้องทำโดยเฉพาะในบริเวณที่ใกล้กับแม่น้ำ ทำแล้วก่อให้เกิดความสงบสุข อุดมสมบูรณ์ เพราะพญานาคเป็นผู้บันดาลน้ำตามทีกล่าวแล้วในประเพณีไหลเรือไฟ ส่งผลให้ท่าน้ำที่มีการประกอบพิธีสรงเฮือได้รับการดูแลรักษา มีน้ำใช้ไปตลอดปี ปรากฏในชุมชนลุ่มน้ำโขง เช่น จังหวัดมุกดาหารและจังหวัดนครพนม จะมีการจัดสรงเฮือในลำน้ำโขง ระหว่างพี่น้องชาวลาวและชาวไทย มีพิธีอัญเชิญเจ้าเมืองและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลงในเรือทำพิธี ตีฆ้องน้ำนอง หรือการแข่งเรือ เพื่อบวงสรวงสักการะแม่น้ำโขง รุกขเทวดา พญานาค และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองแม่น้ำโขง เป็นภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์ประเพณีเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการทำนายน้ำผ่าน ความอุดมสมบูรณ์

3) ประเพณีฮีตสิบสองสอดคล้องกับฤดูกาล

ฮีตสิบสองมีประเพณีที่มีความเชื่อและพิธีกรรมสอดคล้องกับฤดูกาลและสภาพแวดล้อมแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังปรากฏในคำกลอนโบราณอีสานที่พรรณนาวิถีปฏิบัติในแต่ละเดือน ดังนี้

“ฮีตหนึ่งนั้น เดือนเจียงเข้า	กลายมาแถมถ่าย
ฝูงหมู่ ล้างเจ้าก็เลย	เข้าอยู่กรรม
มันหากรรมเนียมนี้	ถือมาตั้งแต่ก่อน
อย่าได้ ละห่างวัน	เข็ญลีซ้องเล่นน้ำ”

(อุดม บัวศรี, 2549: 11)

ชาวอีสานเรียกเดือนเจียงหรือเดือนอ้าย อยู่ในช่วงเดือนธันวาคมถึงมกราคม การเก็บเกี่ยว เหมาะสมแก่การอยู่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์เพื่อชำระมลทินที่เคยต้องอาบัติ ตามพระวินัยเรียกว่าเข้าปริวาสกรรม โดยการอยู่ป่า อยู่ตามโคนต้นไม้ เช่น บุญเข้ากรรม วัดป่ามณีรัตน จังหวัดอุบลราชธานี วัดไตรราษฎร์สามัคคี วัดอุทยานธรรมดงยาง จังหวัดศรีสะเกษ เป็นต้น การมีป่าให้พระสงฆ์ได้อยู่ปริวาส จึงเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์และชาวบ้านที่ต้องช่วยกันอนุรักษ์ และป่าถือเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ ประกอบกับญาติโยมได้ทำบุญช่วงฤดูเก็บเกี่ยวใหม่ ๆ กับพระสงฆ์ผู้มีศีลที่ชำระให้หมดจดแล้ว ดังงานศึกษาของณัฐนันท์ จิรกีจนิมิตร (2565) ที่พบว่า พระสงฆ์ในสังคมไทย ได้มีการประยุกต์

แนวความคิดอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาดำเนินกิจกรรมทางสังคม เช่น การบวชป่า การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ป่าชุมชน การกำหนดเขตอภัยทาน เขตพุทธอุทยาน เป็นต้น เพื่อร่วมแก้ไขปัญหาล้างสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นสังคมไทย

ในฮีตที่สี่ บุญผะเหวด ที่สอดคล้องกับฤดูกาล มีถ้อยคำของนักปราชญ์อีสานกล่าวว่า

“ฮีดหนึ่ง เกิงเดือนสี่ได้	ให้เก็บดอกบวบผา
มาลาดวงหอม	ชูคนเก็บไว้
อย่าได้ ไคคองนี้	เสียศรีบุญเปล่า
หากเอา ตากแดดไว้	ให้ทำแท้ชูคน แท้ตาย”

(อุดม บัวศรี, 2549: 12)

ช่วงเดือนมีนาถึงต้นเมษา เป็นฤดูแล้ง ต้นไม้ทิ้งใบเหลือไว้แต่ดอก คือการปรับสภาพเพื่อดำรงอยู่ของป่าเบญจพรรณในภูมิภาคอีสาน ดังคำว่า “ดอกจীবาน ดอกจานแดง ดอนแสบบงเต็มต้น” คือสีสน์อีสานในฤดูแล้ง ช่วงที่มีดอกไม้ป่าร่วงหล่น ชาวบ้านเก็บไว้เป็นเครื่องบูชาคาถาพันตามความเชื่อในบุญผะเหวดพื้นที่ที่โดดเด่นคือจังหวัดร้อยเอ็ด จัดบุญผะเหวดเป็นงานบุญใหญ่ประจำจังหวัด ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 จนถึงปัจจุบัน ที่บริเวณสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์และบึงพลาญชัย และจัดบุญผะเหวดในวัดต่าง ๆ เช่น วัดบูรพาภิราม พระอารามหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ภายในศาลาจะตกแต่งด้วยผลไม้ ดอกไม้ต่าง ๆ จำลองขึ้นมาให้เหมือนป่าที่พระเวสสันดรเสด็จไปบำเพ็ญพรต บุญผะเหวดของชาวบ้านดงเค็ง อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น ภายในศาลาโรงธรรม ที่ประดับตกแต่งด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย และดอกไม้ตามฤดูกาลของภาคอีสาน สร้างความสัมพันธ์ในชุมชนโดยยึดที่วัดเป็นศูนย์กลาง แสดงให้เห็นประเพณีที่สอดคล้องกับฤดูกาลในฮีตสิบสอง ดังคำกลอนในฮีตที่ห้า ต่อเนื่องว่า

“ฮีดหนึ่งนั้น พอเมื่อเดือนห้าได้	พวกไพร่ชาวเมือง
จงพากัน	สร่งน้ำขัดสีพุทธอุป
ให้ทำ ทุกวัดแท้	อย่าไล่มา้งห่างเสีย
ให้พากันทำแท้แท้	ไผ่ใบได้ว่า
ทุกหัว ที่บ่แผ่นหล้า	ให้ทำแท้ชูคน”

(อุดม บัวศรี, 2549: 12)

บุญเดือนห้า บุญสงกรานต์ คือการเคลื่อนย้าย ได้แก่ วันที่พระอาทิตย์เคลื่อนย้ายจากฤดูหนาวก้าวขึ้นไปสู่ฤดูร้อน ในระยะนี้สภาพแวดล้อมในช่วงนี้ร้อนมาก การมีน้ำที่กักเก็บไว้ในฤดูฝน ถ้าปีไหนฝนดีก็เพียงพอจะนำมารด มาใช้ให้พอดับร้อนได้ ประเพณีสงกรานต์ พระพุทธรูป รดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่การเล่นสาดน้ำ ปรากฏให้เห็นทั่วไปในชุมชนอีสาน เช่นกับภูมิภาคอื่น จึงสอดคล้องกับฤดูกาลในช่วงนี้ในลักษณะของน้ำ ซึ่งหมายถึงความเย็น ความชุ่มชื้น ช่วยดับร้อน เช่นเดียวกับในฮีตที่แปดก็มีคำกลอนว่า

“ฮีตหนึ่งนั้น พอเถิงเดือนแปดได้	ล้าล่วงมาถึง
ฝูงหมู่ สักโขม	เข้าวัดสาจำจ้อย
ทำตาม ฮอยของเจ้า	พระโคตมทำก่อน
แล้วจั่ง พากันผ้าย	หาของไปเททอด
ทำทาน ไปอย่าได้คร้าน	เอาไว้หมับุญ”

(อุดม บัวศรี, 2549: 13)

การเข้าพรรษา ตามพระบัญญัติของพระพุทธเจ้า ให้พระสงฆ์จำพรรษาตลอดสามเดือน ป้องกันไม่ได้จาริกไปเบียดเบียนชาวกล้าของชาวบ้าน เพื่อรักษาระบบนิเวศในฤดูฝนให้มีความสมดุลมากขึ้น เมื่อฝนตกมาในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ชาวบ้านก็จะมีอาหารมากมาย เพียงพอจะทำบุญตามประเพณี ในเดือนสิบเอ็ดนี้ช่วงปลายฤดูฝน น้ำในแหล่งกักเก็บน้ำ เริ่มเจือจางเต็มตลิ่ง ชาวบ้านระลึกถึงคุณของน้ำเพราะสำเร็จตามที่ขอไว้ตั้งแต่เดือนหก จึงมีประเพณีไหลเรือไฟ โดยใช้วัสดุธรรมชาติมีกากกล้วย เป็นต้นลอยบูชาคุณพระแม่คงคา เช่นเดียวกับฮีตที่สิบสอง ที่กล่าวว่า

“ฮีตเดือนสิบสองมาแล้ว	ลมวอยวอยหนาวลั่น
เดือนนี้ หนาวสะบัน	บ่คือแท้แต่หลัง
ในเดือนนี้ เพื่อนำให้	ลงทอดพายเฮือ
สว่างกัน บูชาฝูงนาโค	นาคเนาในพื้น...”

(อุดม บัวศรี, 2549: 14)

ในเดือนสิบสองตรงกับช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคม และมีน้ำเต็มบ่ริม บรรพบุรุษชาวอีสานบอกว่าให้ลงทอดพายเรือ หรือที่เรียกว่า ส่องเฮือ เกิดเป็นประเพณีบูชาพญานาค สิบห้าตระกูลตามความเชื่อแห่งลุ่มน้ำโขง แสดงให้เห็นว่าประเพณีในฮีตสิบสอง ส่วนมาก

เป็นประเพณีที่ปฏิบัติมาแต่ดั้งเดิมก่อนพระพุทธศาสนาจะเข้ามา และมีความสอดคล้อง
เชื่อมโยงกับฤดูกาล ภูมิประเทศและภูมิอากาศของสังคมชาวอีสาน

ประเพณีฮีตสิบสองกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ประเพณีดั้งเดิม และประเพณีสร้างสรรค์จากประเพณีดั้งเดิมให้กลายเป็น
ประเพณีเชิงนิเวศ ยกตัวอย่าง ประเพณีการบวชป่า ปฐม หงษ์สุวรรณ (2561) อธิบายว่า
เป็นประเพณีที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาผ่านความคิดความเชื่อทางพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน
ที่ใช้เพื่อกิจกรรมการอนุรักษ์เชิงนิเวศภายในชุมชน เป็นการอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม
ตามวิถีพุทธ นับเป็นข้อมูลวัฒนธรรมและยังเป็นปรากฏการณ์ทางคติชนที่แสดงให้เห็นถึง
ความพยายามในการดัดแปลงและสร้างสรรค์ประเพณีเพื่อใช้ในกิจกรรมว่าด้วยการอนุรักษ์
และสร้างจิตสำนึกด้านคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ฮีตสิบสอง บางประเพณีได้สร้างสรรค์เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น
ในฮีตที่หก มีพิธีเลี้ยงผีปู่ตา เป็นสถานที่ที่มีต้นไม้ใหญ่มีสัตว์ป่า เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์
ใครไปรุกกล้าตัดต้นไม้หรือล่าสัตว์มากินไม่ได้ หรือแม้แต่จะพูดหยาบคายก็ไม่ได้ จะถูกปู่ตา
ลงโทษตรงตามที่ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2561) กล่าวถึงประเพณีเลี้ยงผีปู่ตาในชุมชนอีสาน คือ
ผีบรรพบุรุษผู้มีบทบาททำหน้าที่ปกป้องรักษาหมู่บ้านชุมชน ตลอดจนทำหน้าที่เป็นผู้คอย
ดูแลรักษาต้นไม้และพื้นที่ป่าของชุมชน สอดคล้องกับบุญยงค์ เกศเทศ (2537) ได้ศึกษา
ป่าดอนปู่ตา พบว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน เป็นที่อาศัยของผี-เทพผู้คุ้มครอง
และรักษาชุมชนหมู่บ้าน ชาวบ้านให้ความเคารพศรัทธา เป็นที่พึ่งทางใจมายาวนาน
ในขณะเดียวกัน ก็สงวนรักษาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ไว้ด้วยความเคารพและยำเกรง พื้นที่ดังกล่าว
ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ของพรรณพืช ความผูกพันและความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน
ในชนบทภาคอีสานกับดอนปู่ตา ยังดำรงอยู่จนปัจจุบัน เช่น ชุมชนบ้านเขว อำเภอมือง
จังหวัดมหาสารคาม มีการเลี้ยงผีปู่ตา ในวันพุธแรกของเดือนประจำทุกปี รวมถึงชุมชนอื่น ๆ
ในภาคอีสาน ซึ่งกำหนดวันเลี้ยงผีปู่ตาตรงกัน

ฮีตที่สิบเอ็ด การไหลเรือไฟ ในช่วงวันออกพรรษา พระมหาปริชา บริณญาโณ
(2530) อธิบายว่า ประเพณีการไหลเรือไฟกระทำเพื่อเป็นการระลึกถึง พระคุณของน้ำ
ซึ่งมีประโยชน์ต่อชีวิตมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เพราะเราได้อาศัยน้ำจากแหล่งน้ำ คือ
พระแม่คงคาทั้งอุปกและบริกมาตลอดปี พินิจ อินธิราช และคณะ (2565) อธิบาย
ภูมิปัญญาบุญประเพณีไหลเรือไฟ พื้นที่อำเภอมือง และอำเภอนาคู จังหวัดนครพนม
และเมืองท่าแขก แขวงคำม่วน สปป.ลาว ว่าในส่วนวิศวกรรมและเทคโนโลยีเรือไฟ
เป็นภูมิรู้ที่เชื่อมโยงนิเวศวิทยาพืชสัตว์ ผิวดิน ผิวน้ำ และน้ำลึก ความรู้ทาง

วิทยาศาสตร์กายภาพและคติชนวิทยาเรื่องลมก่อให้เกิดมารดาและสิ่งมีชีวิต และการไหลเรือไฟเหมือนการไหลเวียนพลังงาน และเคมีสารในห่วงโซ่อาหารของสิ่งมีชีวิต ดังนั้นการไหลเรือไฟจึงเป็นการสร้างสำนึกอนุรักษ์น้ำให้เกิดแก่ชาวบ้าน

นอกจากนี้ ในฮีตที่ห้า บุญตบประทาย มีการก่พระทราย และการปล่อยสัตว์ การก่พระทราย (พระมหาปริชา ปริญาโณ, 2530) คือ การนำทรายมาก่อเป็นกองปึกธงผ้า และธงกระดาษ เช่น บุญตบประทาย บุญเนาว์ ก่อเจดีย์ทราย ณ เจดีย์บุ่งสระพัง จังหวัดอุบลราชธานี แสดงให้เห็นการสร้างสำนึกเชิงนิเวศให้รู้ว่ดินมีค่า การก่เจดีย์ทราย ที่หาดริมฝั่งน้ำแล้วบูชา ทำให้ทรายยังคงอยู่ไว้ใช้ตลอดปี เป็นประเพณีที่สร้างจิตสำนึก ในการหวงแหนทรัพยากรดิน รวมทั้งการปล่อยสัตว์ เป็นการปลดปล่อยสัตว์ให้พ้นทุกข์ คืนสู่ธรรมชาติเพื่อรักษาระบบนิเวศให้เกิดความสมดุล สอดคล้องกับ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2524) อธิบายว่า เทศกาลสงกรานต์อีสานนิยมทำบุญปล่อยสัตว์ ผลดีคือ เป็นการช่วยอนุรักษ์ พันธุ์สัตว์ที่ปล่อยมิให้สูญหาย จะเห็นได้ว่าฮีตที่ห้า นำความร่มเย็นมาสู่มวลมนุษย และสรรพสัตว์

ประเพณีฮีตสิบสอง มิได้ถูกใช้หรือประดิษฐ์สร้างขึ้นมาเพียงเพื่อใช้ในทางศาสนาเท่านั้นแต่ยังเป็นสิ่งที่ทำหน้าที่ทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นอีกด้วย (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2561) รวมทั้งแฝงนัยที่เชื่อมโยง กับเรื่องราวการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันเป็นสิ่งที่ผู้คนในสังคมได้ร่วมใช้ ร่วมอยู่อาศัยและถือเป็นสภาพแวดล้อมทางสังคมที่กลุ่มชนในสังคมและชุมชนท้องถิ่น ได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในพื้นที่อันเป็นสาธารณะของท้องถิ่นนั้น

ตำนาน นิทาน มูลเหตุในฮีตสิบสองที่สื่อถึงอำนาจของธรรมชาติทำให้เกิดประเพณี เชิงนิเวศ

ตำนานพื้นบ้านได้สะท้อนวิถีคิดระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ดังที่ Tambiah (1970) วิเคราะห์ว่าเนื้อหาของตำนานพื้นบ้านปรากฏวิถีคิดคู่ตรงข้ามระหว่างมนุษย์กับ ธรรมชาติ เช่นเดียวกันกับตำนาน ความเป็นมาของฮีตสิบสอง มีการอ้างถึงนิทานในคัมภีร์ พระพุทธศาสนา เช่น ในฮีตที่หนึ่ง ที่มาของบุญเข้ากรรมซึ่งพระภิกษุ ต้องอยู่ชำระ ความผิดต่อธรรมชาติ กล่าวถึง การกระทำของพระภิกษุเพียงให้ใบตะไคร้ขาดจากต้น ก็ต้องอาบัติตามพระวินัยเรียกว่า พรากของเขียว สื่อให้เห็นถึงการรักษาความเป็นสีเขียว นั่น คือธรรมชาติ ในฮีตที่แปดบุญเข้าพรรษา ก็มีมูลเหตุพุทธบัญญัติ เล่าไว้ในวัสสุภณายกชั้นธกะ ว่า ภิกษุเที่ยวไปสู่นภพ ในฤดูฝนได้เหยียบข้าวกล้าเสียหาย สัตว์น้อยใหญ่ถูกเหยียบตาย ไปด้วย พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้ภิกษุจำพรรษา 3 เดือนในฤดูฝน โดยมีให้ไปแรมคิน ณ ที่อื่น ถ้าไปพรรษาขาดต้องอาบัติทุกกฏ ก็สื่อให้เห็นถึงประเพณีเชิงนิเวศเช่นกัน

วารสารมนุษยกับสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

Journal of Man and Society Faculty of Humanities and Social Sciences

ความเป็นมาของฮีตที่เจ็ด บุญซำฮะ มีเรื่องเล่าไว้ในธรรมบทว่า เมืองไพศาลี เกิดทุพภิกขภัย เพราะเกิดฝนแล้ง ผู้คนข้างมา วัวควายล้มตายลงเป็นอันมาก อหิวาตกโรคระบาด เต็มไปด้วยซากศพ จึงไปนิมนต์พระพุทธรเจ้าให้มาขจัดปัดเป่า เกิดประเพณีที่อ้างเอาพุทธานุภาพมาต่อรองกับอำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่อให้ ประณีประนอม ยอมให้ฝนตกมาชำระล้างสร้างความอุดมสมบูรณ์ นับเป็นการผสม กลมกลืนทางประเพณี ดังความเป็นมาของฮีตที่หกที่มาจากความเชื่อเรื่องสิ่งลี้ลับและเทวดา ที่คนอีสานเรียกว่า “พญาแถน” สามารถบันดาลให้ ฝนตก พาร่องได้ จึงมีการจัดประเพณี บุญพญาแถน สะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์ต่อระบบนิเวศธรรมชาติของชาวอีสาน

ฮีตที่เจ็ด บุญซำฮะ เพื่อบูชาหลักบ้านหลักเมืองนั้นเชื่อว่ามีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ที่คอยดูแลปกป้องชุมชน การประกอบพิธีทำบุญซำฮะนั้นมีการบูชาเทวดาอารักษ์หลักเมือง เพื่อให้รู้จักคุณของผู้มีคุณคืออำนาจศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติ มีอำนาจจัดเหตุเภทภัย ที่เกิดแก่ชาวบ้าน เมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วย คนล้มตายแบบผิดปกติเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ชาวอีสานเชื่อว่าเป็นอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติ ต้องทำพิธีตอกหลักบ้านใหม่ หลักบ้านนั้น ทำจากไม้แก่นแข็งแรง เป็นสัญลักษณ์เชื่อมโยงธรรมชาติ กับพระพุทธศาสนา จึงมีทั้ง การสวดมนต์ของพระสงฆ์ และการเซ่นสรวงเทพยดาอารักษ์ ปักหลักไม้แก่น ปฏิบัติต่อ อำนาจธรรมชาติ ดังที่ ธันวา ใจเที่ยง (2558) กล่าวว่า วิถีแห่งภูมิปัญญาและโลกทัศน์ ทางนิเวศของชาวบรูที่สกลนคร เชื่อว่ามิติทางจิตวิญญาณยังมีความสัมพันธ์กับโลกแห่งวัตถุ มิแยกขาดจากกัน มนุษย์ ธรรมชาติและจิตวิญญาณ มีสายใยแห่งความสัมพันธ์ ยึดเหนี่ยวกัน มีมิติทางจิตวิญญาณ ที่เป็นผี-เทพ คอยดูแล คุ่มครองพื้นที่และชุมชน

ประเพณีฮีตสิบสองที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์การให้คุณค่าแก่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การประกอบพิธีกรรมในฮีตสิบสองหลายพิธีกรรมที่มีมาแต่ดั้งเดิม หรือมีบาง พิธีกรรมที่สร้างขึ้นใหม่ พิธีกรรมเหล่านั้นสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์เกี่ยวกับการให้คุณค่า แก่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังที่ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2561) กล่าวไว้ว่า กลุ่มข้อมูลที่เป็น ประเพณีดั้งเดิมและประเพณีที่สร้างใหม่ บางครั้งอาจต้องอาศัยการวิเคราะห์และตีความ ในเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ในประเพณีด้วย ประเพณีดั้งเดิมที่ปฏิบัติกันมาช้านาน ในสังคม อาทิ ประเพณีบุญผะเหวด หรือประเพณีลอยกระทง เหล่านี้ล้วนดูเหมือนจะเป็น ประเพณีที่มีแนวคิดไปในทางศาสนาและความเชื่อเป็นหลัก แต่ในประเด็นนี้ผู้เขียน จะชี้ให้เห็นว่าประเพณีเหล่านี้ ล้วนมีนัยและความหมายที่เชื่อมโยงกับการสร้างสำนึก เชิงนิเวศในด้านให้คุณค่าแก่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ฮิตสิบสองที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์การให้คุณค่าแก่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังปรากฏในฮิตที่สี่ บุญผะเหวด พระมหาปริชา ปริณญาโณ (2530) อธิบายว่า เมื่อถึงวันรวม ชาวบ้านจะมารวมกันที่ศาลาโรงธรรม เพื่อจัดเตรียมเครื่องสักการะ มีข้าวตอก ดอกไม้ รูปเทียน ธูป อย่างละพัน ธูปใหญ่ 8 อัน ปักไว้ในทิศทั้ง 8 รอบศาลาโรงธรรม ตั้งหมอน้ำมนต์ 4 หม้อ ประดับประดาด้วยพืชพรรณที่หาได้ในฤดูนี้ มีการจัดเตรียมเครื่องสักการะ เครื่องบูชา ประดับประดาสื่อความหมายถึงเรื่องราวของเวสสันดรชาดก ที่บำเพ็ญพรตอยู่ท่ามกลางธรรมชาติป่าเขาวงกต ล้อมรอบด้วยสระอนาคต โดยการใช้หมอน้ำมนต์เป็นสื่อสัญลักษณ์ การจัดเครื่องบูชาอย่างละพัน เพื่อบูชาพระคาถาในเวสสันดรชาดกที่พรรณานำเนื้อเรื่องถึงพันพระคาถาตามฉันทลักษณ์ภาษาบาลี การประดับธูปไชยธูปแผ่นผ้า เสดฉัตร เป็นสัญลักษณ์การบูชาดินฟ้าอากาศให้อำนาจเหนือธรรมชาติที่อยู่เบื้องบนได้รับรู้จะได้ช่วยคุ้มครองงานให้ปลอดภัยจากภัยธรรมชาติซึ่งเป็นต้นฤดูฝนฟ้าคะนอง

บุญสงฆ์น้ำในฮิตที่ห้า เมื่อฤดูเดือนเคลื่อนมาถึงเดือนห้าอากาศร้อนอบอ้าวร้อนผิวกาย ทำให้คนเจ็บไข้ได้ป่วย การอาบน้ำชำระร่างกายเป็นอุบายวิธีแก้ร้อนผ่อนเป็นเย็น ให้ได้รับความสุขกายสบายใจจารุวรรณ ธรรมวัตร (2524) กล่าวว่า มีพิธีเชิญพระพุทธรูปลงสงฆ์น้ำ โดยปลูกหอหรือโองไว้ เพื่อสะดวกแก่ผู้จะไปสงฆ์ ชาวบ้านพากันหาน้ำอบ น้ำหอมไปสงฆ์พระ ผู้ใหญ่ก็จะเอาภาชนะรองน้ำได้ฐานพระพุทธรูปโปรดให้ลูกหลาน ถือว่า ศักดิ์สิทธิ์กันภูตผีปีศาจ และแก้โรคร้ายไข้เจ็บ แสดงถึงวัฒนธรรมภูมิปัญญาของคนโบราณที่ใช้น้ำได้อย่างคุ้มค่า เนื่องจากน้ำเป็นทรัพยากรที่หล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ทุกอารยธรรมเกิดขึ้นจากแหล่งน้ำ และน้ำคือสิ่งที่ชำระล้างได้ดีที่สุด มีความศักดิ์สิทธิ์ในตัว เมื่อผ่านพิธีกรรมกลายเป็นน้ำมนต์ เป็นต้น เช่นเดียวกับฮิตที่ห้านี้ มีการทำให้น้ำเป็นของศักดิ์สิทธิ์ผ่านการรดสงฆ์องค์แทนพระพุทธรูปศาสนา กลายเป็นน้ำที่มีความเป็นสิริมงคล การมองประเพณีฮิตสิบสองจากการให้ความหมายเชิงสัญลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมักถูกนำไปใช้ในการสร้างความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของธรรมชาติทรัพยากรน้ำ

ประเพณีฮิตสิบสองกับการเคลื่อนไหวทางสังคมและสิ่งแวดล้อม

ฮิตสิบสอง นอกจากจะเป็นประเพณีในทางพระพุทธศาสนา ผสมผสานกับความเชื่อการนับถือผีและอำนาจเหนือธรรมชาติแล้ว ยังทำหน้าที่ในการสร้างเครือข่ายทางสังคม เป็นศูนย์กลางของการพบปะทางภูมิปัญญา เพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหา รวมถึงการสร้างสำนึกร่วมเชิงนิเวศในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ในชุมชนได้ ตรงตามทีปฐุม หงษ์สุวรรณ (2561) กล่าวว่า ประเพณีนั้นเกิดต่างกรรมต่างวาระ แต่ทั้งหมดล้วน

มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวการเคลื่อนไหวด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยที่สะท้อนถึงภูมิภาคอีสานด้วย เนื่องจากปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมปัจจุบันมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติประกอบกับกระแสการพัฒนามุ่งเน้นเทคโนโลยีและการสื่อสาร นโยบายบางอย่างได้ทำลายประเพณี วิถีความเชื่อ อาจก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการใช้ข้อมูลประเพณีความเชื่อ จึงเป็นการสร้างเครื่องมือเพื่อต่อสู้ต่อรองทางวัฒนธรรม เพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ดังที่ อานันท์ กาญจนพันธ์ (2544) เห็นว่า อำนาจในการจัดการทรัพยากรของชุมชนนั้น เป็นสิทธิอำนาจตามประเพณีของชุมชน ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม จึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน

การบูชาแม่น้ำลำห้วย มีการลอยประทีปไหลเรือไฟ ในฮีตที่สิบเอ็ด การบูชาต้นไม้ดอนปู่ตา ในฮีตที่หกและเจ็ด การบูชาท้องไร่ท้องนาผ่านผีตาแฮกในฮีตที่หก การบูชาผืนแผ่นดิน ด้วยข้าวสากข้าวประดับดินในฮีตที่เก้าและสิบ การเชื่อมโยงมูลเหตุกับตำนานนิทานชาดกให้เห็นสำนึกนิเวศเชิงพุทธ เหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นความคิดของคนอีสานที่มีต่อธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้ช่วยกระตุ้นให้มนุษย์ได้คิดและตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของตนอย่างเลี่ยงไม่ได้

ปฏิบัติการทางสังคมของชาวอีสาน ผ่านประเพณีฮีตสิบสอง ในด้านการสร้างสำนึกเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ทำให้เห็นบทบาทหน้าที่ของประเพณีตามมุมมองทางคติชนวิทยาและมานุษยวิทยา ตามที่ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2561) ได้มองบทบาทหน้าที่ของคติชนที่มีต่อสังคม คือมองประเพณีทำหน้าที่เพื่อสังคม เป็นการแสดงออกทางสังคม (Robert H. Winthrop, 1991) สัญลักษณ์ในประเพณียังสามารถสะท้อนพลังของค่านิยมร่วมทางสังคม

นอกจากนี้ อภิญา เฟื่องฟูสกุล (2551) ได้ชี้ให้เห็นว่าเป็นข้อมูลทางประเพณีที่กลุ่มชนได้นำมาเป็นเครื่องมือทางสังคมและวัฒนธรรมในการต่อสู้และต่อรองกับกลุ่มต่างๆ ที่ได้เข้ามาปะทะสังสรรค์ซึ่งส่งผลกระทบทำให้ชุมชนของตนนั้นต้องสร้างเกราะป้องกันและเรียกร้องให้เกิดการอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในบริเวณพื้นที่อาศัยของตนให้ดำรงคงอยู่ เพื่อจะนำมาซึ่งความมั่นคงและความอุดมสมบูรณ์ในชีวิตของกลุ่มชนและสังคมตลอดไป

ดังนั้น ฮีตสิบสองจึงมิใช่เพียงแค่งิจกรรมทางความเชื่อและศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือ หรือเป็นกลไกเพื่อสร้างพลังทางสังคมให้เกิดสำนึกเชิงนิเวศ ดังที่ พระไพศาล วิสาโล (2551) ได้แสดงทัศนะว่า การเกิดของขบวนการนิเวศวิทยาแนวโลกาภิวัตน์ การพลวัติของสิ่งมีชีวิต การพลวัติของน้ำ ป่าไม้ ภูเขา ทะเล และระบบนิเวศทั้งหลาย ขบวนการ

กำลังแสดงให้เห็นว่าหลังจากมนุษยพัฒนามาจนไกลห่างธรรมชาติมากขึ้นเรื่อย ๆ ในที่สุดมนุษยอาจวนกลับมาสู่จุดเดิมที่เคารพธรรมชาติ และนับเอาสิ่งมีชีวิตมาเป็นเครือญาติ แต่ความเป็นจริงวิวัฒนาการของมนุษย์คงไม่กลับบรรจบจุดเดิม หากแต่ก้าวไปสู่จุดใหม่ โดยอาศัยภูมิปัญญาดั้งเดิมเป็นพื้นฐาน ดังนั้น หลายประเพณีในอีสานสองจึงเป็นกลไกพลังทางสังคมที่มีความโยงใยกับเรื่องราวทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ก่อเกิดการใช้เป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่มให้มีการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สรุปและอภิปรายผล

อีสานสองในมุมมองประเพณีเชิงนิเวศ ในบริบทสังคมอีสาน เป็นประเพณีที่สืบทอดจารีตดั้งเดิมมีอยู่แต่ละเดือนในรอบหนึ่งปี วิเคราะห์ประเด็นทางสังคมแนวคิดนิเวศวัฒนธรรมผ่านประเพณีความเชื่อ พิธีกรรมของชาวอีสาน ในอีสานสอง ที่พระมหาปริชา ปริญาโณ, จารุวรรณ ธรรมวัตร, อุดม บัวศรี และจิรภัทร แก้วภู ได้บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับอีสานสองไว้ ตามกรอบแนวคิดประเพณีเชิงนิเวศ (Ecological Tradition) เป็นแนวคิดหลักที่อธิบายถึงประเพณีในชุมชนท้องถิ่นกับสถานการณ์ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและพัฒนาไปสู่แนวคิดเชิงอนุรักษ์

จากการวิเคราะห์ประเด็นทางสังคมตามแนวคิดประเพณีเชิงนิเวศ ในอีสานสอง ทำให้พบว่า ประเพณีในอีสานสองที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับข้าว เช่น ในอีสานสองบุญคุณลาน หรือบุญกุ่มข้าวใหญ่ ประเพณีนี้จัดขึ้นช่วงหลังการเก็บเกี่ยว เพื่อเฉลิมฉลองผลผลิต ประเพณีเกี่ยวกับน้ำ เช่น ประเพณีในอีสานที่ทก บุญบังไฟ ที่บ่งบอกให้รู้ว่าถึงฤดูการทำนา จึงจุดบังไฟเพื่อขอฝน เป็นต้น และเป็นประเพณีที่สอดคล้องตามฤดูกาล แสดงให้เห็นถึง การให้ความผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชาวอีสาน สร้างสำนึกเชิงนิเวศให้เกิดแก่คนในชุมชนท้องถิ่นอีสาน ให้มีความเคารพและหวงแหนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

ประเด็นประเพณีอีสานสองกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ปรากฏทั้งในประเพณีดั้งเดิม และการสร้างสรรค์ขึ้นมาจากประเพณีดั้งเดิม ให้กลายเป็นประเพณีเชิงนิเวศ ได้แก่ การสร้างดอนปู่ตาไว้ประจำบ้านนั้น นับเป็นการสร้างวนอุทยาน นำความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติมาสู่ชุมชนหมู่บ้านเกิดประเพณีเลี้ยงผีปู่ตาในอีสานที่ทก มีบทบาททำหน้าที่ปกป้องรักษาชุมชน และคอยดูแลรักษาต้นไม้และพื้นที่ป่าของชุมชน ประเพณีการไหลเรือไฟในอีสานที่สืบทอด กระทำเพื่อเป็นการระลึกถึงพระคุณของน้ำ ซึ่งมีประโยชน์ต่อชีวิตมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เป็นการสร้างสำนึกอนุรักษ์น้ำให้เกิดแก่ชาวบ้าน รวมถึงการก่อเจดีย์ทราย ในอีสานที่ทก สร้างจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากรดิน หรือ

การปล่อยสัตว์เพื่อเป็นการปลดปล่อยสัตว์ให้พ้นทุกข์ คืบสู่ธรรมชาติเพื่อรักษาระบบนิเวศ
ให้เกิดความสมดุล นับเป็นการอนุรักษ์สัตว์ น้ำและผืนแผ่นดิน

ตำนาน นิทาน มุลเหตุในฮิตสิบสองที่สื่อถึงอำนาจของธรรมชาติทำให้เกิด
ประเพณีเชิงนิเวศ โดยการเชื่อมโยง นิทานชาดก เรื่องราว ประวัติทางพระพุทธศาสนา
รวมถึงตำนาน เรื่องเล่าท้องถิ่น เช่น การทำลายธรรมชาติพรากของเขียวของพระภิกษุมุลเหตุ
ส่วนหนึ่งของบุญเข้ากรรมในฮิตที่หนึ่ง ตำนานสองพี่น้องทำบุญเกี่ยวกับข้าวในฮิตที่สอง
ตำนานการขอฝนในฮิตที่หก ในฮิตที่เจ็ด บุญชำระ บุญหลักบ้าน หลักเมืองซึ่งมีอำนาจ
ศักดิ์สิทธิ์ที่คอยดูแลปกป้องความเป็นอยู่สภาพแวดล้อมในชุมชน ความเป็นมาการบูชาผืนป่า
ด้วยต้นดอกฝั้นในฮิตที่สิบเอ็ด ทั้งหมดคือมุลเหตุทำให้เกิดการทำบุญประเพณีในฮิตสิบสอง
หลากหลายตำนาน นิทานและเรื่องเล่าบอกเหตุด้วยการสื่อถึงอำนาจของธรรมชาติ

ประเพณีฮิตสิบสองที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์เกี่ยวกับการให้คุณค่า
แก่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การประดับธงไชยธงแผ่นผ้า เสด็จตร ในประเพณี
บุญผะเหวดในฮิตที่สี่ เป็นสัญลักษณ์การบูชาดินฟ้าอากาศ ให้อำนาจเหนือธรรมชาติ
ที่อยู่เบื้องบนได้รับรู้จะได้ช่วยคุ้มครองงานให้ปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ ซึ่งเป็นต้นฤดูฝน
ฟ้าคะนอง ประเพณีบุญสงกรานต์ ในฮิตที่ห้าสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ให้เห็นคุณค่า
ของน้ำแสดงวัฒนธรรมภูมิปัญญาอันสูงส่งของคนโบราณที่ใช้น้ำอย่างคุ้มค่า เช่นเดียวกันกับ
ฮิตที่เจ็ด บุญชำระที่ใช้เครื่องประกอบพิธีกรรมในการสื่อความหมายคุณค่าของสิ่งแวดล้อม

ประเพณีฮิตสิบสองจึงเป็นปฏิบัติการเพื่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมและ
สิ่งแวดล้อม ได้แก่การบูชาแม่น้ำลำห้วย มีการลอยกระทิปไหลเรือไฟ ในฮิตที่สิบเอ็ด
การบูชาต้นไม้ผืนป่าในดอนปู่ตา ในฮิตที่หกและเจ็ด การบูชาท้องไร้ท้องนาผ่านผิตาแยก
ในฮิตที่หก การบูชาผืนแผ่นดิน ด้วยข้าวสากข้าวประดับดินในฮิตที่เก้าและสิบ การเชื่อมโยง
มุลเหตุกับตำนาน นิทานชาดกให้เห็นประเพณีเชิงนิเวศ เหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นความคิด
ของคนอีสานที่มีต่อธรรมชาติ ฮิตสิบสองจึงเป็นความรู้ของคนท้องถิ่นอีสาน ที่นำความรู้แนว
วัฒนธรรมท้องถิ่นมากำหนดรูปแบบสร้างสรรค์ประเพณีฮิตสิบสอง ในฐานะประเพณี
เชิงนิเวศ มีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมและแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ
สิ่งแวดล้อม และในบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมอีสาน ฮิตสิบสองได้สะท้อน
มโนทัศน์แนววัฒนธรรมของปราชญ์อีสานโบราณให้ดำรงอยู่โดยหน่วยงานทั้งภาครัฐและ
เอกชนตั้งแต่ระดับหมู่บ้านถึงระดับจังหวัด ต่างเข้ามามีส่วนร่วมขับเคลื่อนให้เป็นประเพณี
ประจำแต่ละท้องถิ่นทุกระดับ

เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2524). **ขนบธรรมเนียมประเพณีของอีสาน**. หนังสือส่งเสริมการอ่าน
ระดับมัธยมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- จิรภัทร แก้วกู่. (2556). **ฮีตสิบสองคองสิบสี่ในคำสอนอีสาน**. ขอนแก่น:
โรงพิมพ์คลังนานาธรรม.
- ณัฐนนท์ จิรกีจนิมิตร. (2565). บทบาทพระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากร
ป่าไม้และสัตว์ป่า. **วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง**, 11(1), 248-265.
- ธัญญา สังขพันธานนท์ และ ลาวัญย์ สังขพันธานนท์. (2561). คติชนสี่เขียว: การศึกษาคติชน
วิทยาในมุมมองของการวิจารณ์เชิงนิเวศ. **วารสารสงขลานครินทร์
ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**, 24(3), 3-30.
- ธันวา ใจเที่ยง. (2558). นิเวศวิทยาป่าแห่งจิตวิญญาณ: ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์
ทรัพยากรชีวภาพและระบบนิเวศ ป่าแห่งจิตวิญญาณของชนเผ่าบู
ในประเทศไทย. **วารสารสมาคมนักวิจัย**, 20(1), 134-145.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2537). **สถาบันดอนปู่ตาและบทบาทพฤติกรรมของเผ่าเจ้าในชุมชน
อีสาน**. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2561). **มองคติชน มุมสังคม: หลักการและแนวทางการศึกษา
คติชนวิทยา**. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาธรรม.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2539). **ภูมิปัญญานิเวศวิทยาชนพื้นเมือง: ศึกษากรณีชุมชน
กะเหรี่ยงในป่าทุ่งใหญ่นเรศวร**. กรุงเทพฯ: โลกดูเลยภาพ.
- พระไพศาล วิสาโล. (2551). **นิเวศวิทยากับศาสนา จิตวิญญาณเชิงนิเวศในมุมมองต่าง
วัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.
- พระมหาปรีชา ปริญญาโณ. (2530). **ประเพณีโบราณไทยอีสาน** (พิมพ์ครั้งที่ 6).
อุบลราชธานี: ศิริธรรม.
- พินิจ อินธิราช และคณะ. (2565). ภูมิปัญญาบุญประเพณีไหลเรือไฟของกลุ่มชาติพันธุ์
ไทย-ลาว ในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง. **วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรม
ท้องถิ่น**, 8(1), 291-302.
- ศิราพร ณ ถลาง. (2548). **ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน
-นิทานพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิราพร ณ ถลาง. (2558). **ประเพณีสร้างสรรค์ในสังคมไทยร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ:
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

- อนุกุล ต้นสุพล. (2559). นิเวศวิทยาวัฒนธรรม: กุญแจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารวิชาการ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตปัตตานี, 12(1), 193-221.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (2544). มิติชุมชน วิถีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และ
การจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).
- อุดม บัวศรี. (2549). อีตลิบสองคองลิบสี่และพุทธทำนาย. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลัง
น่านวิทยา.
- Brunvand J. H. (1968). *The Study of American Folklore*. New York:
W.W.Norton & The company, Inc.
- Sponsel, L. E. (2012). *Spiritual Ecology A Quiet Revolution*. Department of
Anthropology. The University of Hawai'i.
- Winthrop, R. H. (1991). *Concepts in Cultural Anthropology*. New York:
Greenwood Press.
- Tambiah, S. J. (1970). "Myth and Rite: the Naga Symbol and the Rocket
Festival". In *Buddhism and the Spirit Cult in Northeast Thailand*.
New York: Cambridge University Press.
- .....

“หุบเขาฝนโปรยไพร” : การประกอบสร้างและการนำเสนอ ดินแดนในอุดมคติเชิงนิเวศ และการสื่อสำนึกเชิงนิเวศ ในวรรณกรรม 4 เล่มของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์

ธนวรรธ ชายกุล

นิสิตปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

E-mail: zeze_7777@hotmail.com

วันที่รับบทความ: 1 กุมภาพันธ์ 2565

วันแก้ไขบทความ: 5 พฤษภาคม 2565

วันตอบรับบทความ: 25 พฤษภาคม 2565

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์ที่จะศึกษาการประกอบสร้างและการนำเสนอสถานที่ในวรรณกรรมของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ที่ชื่อว่า “หุบเขาฝนโปรยไพร” ซึ่งผู้เขียนบทความพบว่ากนกพงศ์ได้นำเสนอสถานที่นี้ในลักษณะ “ดินแดนในอุดมคติเชิงนิเวศ” (Ecotopia) มีวัตถุประสงค์การศึกษาคือ 1. เพื่อศึกษาลักษณะวิธีการประกอบสร้างและการนำเสนอหุบเขาฝนโปรยไพรในฐานะดินแดนในอุดมคติเชิงนิเวศในวรรณกรรมของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะการสื่อแนวคิดสำนึกเชิงนิเวศผ่านสถานที่ในวรรณกรรมของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ โดยเลือกศึกษาจากตัวบทวรรณกรรมที่มีการนำเสนอสถานที่แห่งนี้อย่างชัดเจนจำนวน 4 เล่ม ได้แก่ 1) บ้านที่จากหุบเขาฝนโปรยไพร 2) ยามเช้าของชีวิต 3) จดหมายถึงนักเขียนหนุ่ม และ 4) นิทานประเทศ ผลการศึกษาพบว่าหุบเขาฝนโปรยไพรอยู่ในฐานะสถานที่ในวรรณกรรมที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาจากมิติพื้นที่จริงและชีวิตของผู้คนในละแวกเชิงภูเขาหลวง ใน อ.พรหมคีรี จ.นครศรีธรรมราชที่ผู้เขียนอาศัยอยู่ ผู้เขียนประกอบสร้างสถานที่นี้ให้เป็นดินแดนในอุดมคติเชิงนิเวศโดยวิธีการให้ความหมายต่าง ๆ แก่สถานที่ทั้งในมิติรูปธรรมและมิตินามธรรม คือ ดินแดนธรรมชาติอันยิ่งใหญ่และอุดมสมบูรณ์ที่นำไปสู่การก่อเกิดชุมชนเชิงนิเวศ ดินแดนแห่งชีวิตที่แท้จริงและแผ่นดินแห่งความสุข แผ่นดินที่หล่อหลอมตัวตนเชิงนิเวศและตัวตนทางการเขียน เพื่อสื่อสำนึกเชิงนิเวศไปสู่ผู้อ่านคือการกระตุ้นให้เกิดความตระหนักรู้ในคุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติด้วยการแสดงให้เห็นว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่สูงส่งมหัศจรรย์และให้คุณประโยชน์มากมายแก่ชีวิตมนุษย์ และนำเสนอระบบคิดที่กนกพงศ์เชื่อมั่นว่าธรรมชาติวิธีนั้นเป็นหนทางนำไปสู่ชีวิตที่แท้จริงและสงบสุข

คำสำคัญ: หุบเขาฝนโปรยไพร ดินแดนในอุดมคติเชิงนิเวศ สำนึกเชิงนิเวศ การวิจารณ์เชิงนิเวศ

"Hoobkao Phon Proi Prai": The Construction and Presentation of Ecotopia and Ecological Conscience in Four Literary Works of Kanokphong Songsomphan

Thanavat Chaikul

Master of Arts Program in Thai, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Mahasarakham University

E-mail: zeze_7777@hotmail.com

Received: February 1, 2022

Revised: May 5, 2022

Accepted: May 25, 2022

Abstract

This study aimed to examine the construction and presentation of places in Kanokpong Songsomphan's literature called "Hoobkhao Phon Proi Prai". The author has presented an ecotopia for 1) showing how the author conducted and presented "Hoobkhao Phon Proi Prai" as ecotopia 2) analyzing the presentation pattern for ecological Conscience through places in the literature of Kanokphong Songsomphan. The study depicts four literary works of Kanokphong; "Bantuek Jak Hoobkhao Phon Proi Prai", "Yam Chao Khong Chiwit", "Chodmai Jak Nakkhaen Noom", "Nithan prated" The results of the study revealed that this place is a place in literature that was constructed from the dimensions of the real area and people's lives in the hillside area of Phu Khao Luang in Phromkiri district of Nakhonsithamaraj province where the author lived. The author constructed this place as an "Ecotopia" by giving it various meanings in both concrete and abstract dimensions. The great and fertile natural land led to the creation of an eco-community, the land of authentic life and happiness, the land that moulds the ecological self and written self. To convey ecological conscience to readers, it offered awareness of the value and importance of nature. It also showed that nature is great, noble, and wonderful and has given many benefits to human life. Moreover, it presented that "Nature Way" is a way to lead an authentic, peaceful life.

Keywords: Hoobkao Phon Proi Prai, ecotopia, ecological conscience, Ecocriticism

บทนำ

วรรณกรรมของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์มีการกล่าวถึงสถานที่หรือพื้นที่แห่งหนึ่งที่ชื่อว่า “หุบเขาฝนโปรยไพร” ซึ่งผู้เขียนบทความพบว่ากนกพงศ์ได้ประกอบสร้างและนำเสนอในลักษณะของ “ดินแดนในอุดมคติเชิงนิเวศ” (Ecotopia) บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะวิธีการประกอบสร้างและการนำเสนอหุบเขาฝนโปรยไพรในฐานะดินแดนในอุดมคติเชิงนิเวศ และเพื่อวิเคราะห์ลักษณะการสื่อแนวคิดสำนักเชิงนิเวศผ่านสถานที่แห่งนี้เนื่องจากสถานที่นี้มีความสัมพันธ์กับระบบคิดเชิงนิเวศและอัตลักษณ์ตัวตนที่สำคัญของกนกพงศ์อย่างชัดเจนและลึกซึ้ง

กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ เป็นนักเขียนที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ประจำปี พ.ศ. 2539 จากรวมเรื่องสั้นชุด “แผ่นดินอื่น” ผลงานของเขามักถูกพิจารณาและกล่าวถึงด้านการนำเสนอประเด็นปัญหาสังคมอย่างหนักแน่นจริงจัง ซึ่งนับว่าเป็นลักษณะเด่นในวรรณกรรมเล่มต่าง ๆ ของเขา เห็นได้จากงานศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ที่ผ่านมาซึ่งมักเป็นการศึกษาด้านการนำเสนอปัญหาสังคมและปัญหาของมนุษย์ เช่น วิทยานิพนธ์ของสุนิภา ไกรนรา (2542) เรื่อง การนำเสนอปัญหาสังคมและสีสันท้องถิ่นภาคใต้มาใช้ในการแต่งเรื่องสั้นของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ วิทยานิพนธ์ของศรัณย์ ทองคำ (2548) เรื่อง วิเคราะห์ปัญหาภาคใต้ ศึกษาผ่านวรรณกรรม “แผ่นดินอื่น” ของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ บทความของธัญญา สังขพันธานนท์ (2559) เรื่อง “ความขัดแย้งและความรุนแรงในเรื่องสั้นร่วมสมัยของไทย : ศึกษาจากเรื่องสั้นของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์” บทความของธัญญา สังขพันธานนท์ (2559) เรื่อง “วิกฤติโลกาภิวัตน์ในสังคมไทย มองผ่านเรื่องสั้นหลัง “แผ่นดินอื่น” ของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์” เป็นต้น

แต่วรรณกรรมของกนกพงศ์ยังมีลักษณะเด่นที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่กล่าวได้ว่ายังไม่ได้รับการกล่าวถึงและมีการศึกษานานัก คือการนำเสนอเนื้อหาและแนวคิดด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือสำนักเชิงนิเวศซึ่งเขาได้มุ่งมั่นนำเสนอตลอดมาเช่นกัน กล่าวได้ว่ากนกพงศ์มีระบบคิดเชิงนิเวศและอุดมการณ์เชิงนิเวศที่ชัดเจน เห็นได้จากการนำเสนอเรื่องราวของธรรมชาติในวรรณกรรมต่าง ๆ รวมทั้งจากรูปแบบวิถีชีวิตและแนวความคิดของเขา ทั้งนี้ กนกพงศ์มักแสดงออกว่าเขามีปณิธานที่จะใช้ชีวิตเพื่อทำงานเขียน เขาจึงให้ความสำคัญกับ “สถานที่” ที่อยู่อาศัยเพื่อการทำงานเขียนอย่างมาก ดังเห็นได้จากข้อความที่เขาเขียนว่า “สถานที่ที่มีผลต่อความเป็นไปของชีวิตคนอย่างยิ่ง” (จดหมายจากนักเขียนหนุ่ม, 2551: 347) และเขามีความเชื่อมั่นว่าพื้นที่ทางธรรมชาติเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการอยู่อาศัยใช้ชีวิตและทำงานเขียน จึงได้แสวงหาพื้นที่ในอุดมคติดังกล่าวจนกระทั่งราว พ.ศ. 2533 เขาได้มาพบพื้นที่หุบเขาในเขตป่าดงดิบแถบเชิงภูเขาหลวง

ในชนบทของ อ.พรหมคีรี จ.นครศรีธรรมราช เป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่ผู้คนยังมีชีวิตพึ่งพิงและผูกพันกับธรรมชาติแบบสังคมบุพกาล “จนกระทั่งมาเจอบ้านร้างกลางสวนในหมู่บ้านป่า ซึ่งยังไม่เปลี่ยนโฉมไปจากสังคมบุพกาลมากมายนัก ผมตกลงใจเลือกที่นี่ด้วยความคิดความมั่น มีบรรยากาศเหมาะที่จะเขียนหนังสือ” (บันทึกจากหุบเขาฝนโปรยไพร, 2544: 93) เขาจึงเข้าไปเช่าบ้านเล็ก ๆ ในสวนผลไม้ริมสายน้ำตกพรหมโลกเพื่ออยู่อาศัยและทำงานเขียน ตั้งชื่อพื้นที่นี้ว่าหุบเขาฝนโปรยไพร กนกพงศ์อาศัยอยู่ที่นั่นจนกระทั่งเสียชีวิตเมื่ออายุ 39 ปี การเลือกใช้ชีวิตในพื้นที่ธรรมชาติเช่นป่าเขาลำเนาไพรทำให้เห็นได้ว่ากนกพงศ์มีอุดมการณ์เชิงนิเวศและสำนึกเชิงนิเวศ หรือ “สำนึกสีเขียว” ที่เข้มข้น การผลิตซ้ำของการนำเสนอพื้นที่หุบเขาฝนโปรยไพรในวรรณกรรมต่าง ๆ ยังทำให้เห็นถึงความรักความผูกพันของเขามีต่อสถานที่แห่งนี้ (Place attachment) กนกพงศ์นำเสนอเรื่องราวของหุบเขาฝนโปรยไพรอย่างชัดเจนไว้ในวรรณกรรมอย่างน้อย 4 เล่มที่ผู้เขียนบทความเลือกมาศึกษา ได้แก่ 1) บันทึกจากหุบเขาฝนโปรยไพร 2) ยามเช้าของชีวิต 3) จดหมายถึงนักเขียนหนุ่ม และ 4) นิทานประเทศ

ผู้เขียนบทความได้ศึกษาและตีความโดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีหลักในการศึกษาคือทฤษฎีการวิจารณ์เชิงนิเวศ (Ecocriticism) เนื่องจากเป็นทฤษฎีที่ให้ความสนใจศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรม เซอริลล์ กลอตเฟลต์ (Cheryll Glotfelty) นักวิชาการคนสำคัญผู้บุกเบิกทฤษฎีนี้ได้นิยามการวิจารณ์เชิงนิเวศว่าเป็น “การศึกษาความสัมพันธ์ของวรรณกรรมกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ” โดยมีพื้นฐานอยู่บนความคิดที่ว่า ‘วัฒนธรรมมนุษย์เชื่อมโยงกับโลกกายภาพ’ โดยสองสิ่งนี้จะส่งผลกระทบต่อกันและกัน (Glotfelty & Fromm [Ed.] 1996 อ้างถึงใน ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์, 2560) ลอเรนซ์ บิวเอลล์ (Lawrence Buell) อธิบายเพิ่มเติมว่าการวิจารณ์เชิงนิเวศหมายรวมถึงแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของวรรณกรรมและสิ่งแวดล้อมว่า ภาพความสัมพันธ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมเปิดเผยให้เห็นความเชื่อมโยงอันซับซ้อนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างไร (Buell, 2005: อ้างถึงใน ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์, 2560) ตรีศิลป์ บุญขจร (2559) กล่าวว่า การวิจารณ์เชิงนิเวศให้ความสำคัญแก่โลกทัศน์แบบองค์รวม (Holism/Wholistic paradigm) ซึ่งเป็นโลกทัศน์ที่มองว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติ และจุดศูนย์กลางของคุณค่าอยู่ที่โลกและจักรวาล โดยทุกส่วนประกอบมีคุณค่าเท่าเทียมกัน และมีจุดยืนทางจริยธรรมที่วิพากษ์และต่อต้านโลกทัศน์ที่เอามนุษย์เป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง (Anthropocentrism) เนื่องมาจากปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่โลกและมวลมนุษยเผชิญอยู่ทำให้ผู้คนเริ่มปรับเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับธรรมชาติและปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากกระบวนทัศน์แบบลดส่วนกลไก (Reductionist/

Mechanistic) มาสู่กระบวนทัศน์แบบองค์รวม (Holistic) และทำที่ที่อ่อนน้อมถ่อมตนต่อธรรมชาติที่ได้กลายมาเป็นโครงสร้างสำคัญของแนวคิด “สำนึกเชิงนิเวศ” (Ecological conscience) ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการวิจารณ์เชิงนิเวศ

จากการสรุปคำอธิบายของเนืองน้อย บุญเนตรได้อธิบายว่าแนวคิดสำนึกเชิงนิเวศประกอบด้วยพื้นฐานสำคัญคือ เป็นมโนทัศน์ในการมองโลกธรรมชาติเป็นองค์รวม และทำที่ที่อ่อนน้อมถ่อมตนต่อธรรมชาติจุดศูนย์กลางคุณค่าอยู่ที่โลกชีวะมิได้อยู่ที่มนุษย์โลกชีวะมีความสำคัญกว่าส่วนย่อย มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน และความเป็นตัวตนที่แยกออกจากสิ่งอื่นโดยสิ้นเชิงเริ่มเลือนรางเป็นต้น (เนืองน้อย บุญเนตร, 2537 อ้างถึงใน ศุภิสรา เทียนสว่างชัย, 2560) การศึกษาในกรอบทฤษฎีการวิจารณ์เชิงนิเวศทำให้สามารถเห็นได้ว่าพื้นที่ “หุบเขาฝนโปรยไพร” นั้นมีฐานะเป็นพื้นที่ทางวรรณกรรมที่ถูกประกอบสร้างเพื่อจุดประสงค์สำคัญคือการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติและแนวคิดสำนึกเชิงนิเวศ การศึกษาพื้นที่แห่งนี้ยังสามารถทำให้เห็นว่าโลกธรรมชาติมีอิทธิพลสำคัญต่อการก่อเกิดและหล่อหลอมแนวคิดเชิงนิเวศและตัวตนเชิงนิเวศของกนกพงศ์ และเห็นได้ถึงอิทธิพลของธรรมชาติที่มีต่อผู้คนที่มีชีวิตสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติ

เมื่อพิจารณาจากหนังสือที่เลือกมาศึกษา พบว่ามีหนังสือ 3 เล่มที่มีลักษณะคล้ายกับงานเขียนสารคดี คือ “บันทึกจากหุบเขาฝนโปรยไพร” “ยามเช้าของชีวิต” (ความเรียงเชิงอัตชีวประวัติ) และ “จดหมายถึงนักเขียนหนุ่ม” (จดหมาย) ส่วนอีกเล่มคือ “นิทานประเทศ” เป็นวรรณกรรมรวมเรื่องสั้น แต่ก็สามารถพิจารณาได้ว่างานเขียนทุกเล่มล้วนมีฐานะเป็นวรรณกรรมที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมา เนื่องจากการวิจารณ์เชิงนิเวศอยู่บนฐานคิดและมโนทัศน์ที่ว่า ถ้อยคำเป็นการประกอบสร้างของมนุษย์ (The word is a human construct) และธรรมชาตินั้นเป็นการประกอบสร้างทางสังคม (Social construct) และการรับรู้ การสื่อสารของเราเกี่ยวกับธรรมชาติ เราจึงรู้จักธรรมชาติจากภาพและถ้อยคำ (Gifford, 2000) อ้างถึงใน ธัญญาสังขพันธ์านนท์, 2559) เช่นเดียวกับที่ผู้อ่านได้รู้จักกับดินแดนหุบเขาฝนโปรยไพรผ่านโลกของภาษาของกนกพงศ์ แม้ว่าการประกอบสร้างสถานที่ในวรรณกรรมต่างประเภทจะมีวิธีการที่แตกต่างกัน กล่าวคืออาจกล่าวได้ว่าในงานเขียนประเภทความเรียงเชิงอัตชีวประวัติและจดหมายนั้นมีการนำเสนอสถานที่อย่างค่อนข้างตรงไปตรงมา หรือเสนอความเป็นจริงที่ถูกปรุงแต่งน้อยกว่างานเขียนประเภทเรื่องสั้นที่มีฐานะเป็นเรื่องแต่งอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม สามารถกล่าวได้ว่าทั้งสถานที่และผู้คนในวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ ที่เลือกมาศึกษานั้นได้ถูกประกอบสร้างและนำเสนอในฐานะที่เป็น “วรรณกรรม” และเป็นการนำเสนอ “ภาพแทน” (Representation) ของสถานที่

และผู้คนในท้องถิ่นนั้น ภาพแทนไม่ใช่ความจริง (Reality) แต่เป็นผลผลิตของการเลือกสรรที่มีความจริงเพียงบางส่วนถูกเน้นย้ำ แต่บางส่วนถูกเพิกเฉย ภาพแทนคือความสามารถของตัวบทในการวาดภาพลักษณะหน้าตาของโลกและนำเสนอออกมาให้เห็น ภาพแทนไม่ใช่สิ่ง/ผลผลิตที่เคยเป็นอยู่/มีอยู่ หากแต่เป็นผลผลิตที่มีการประกอบสร้าง (Reproduct) ขึ้นมา (กาญจนา แก้วเทพ, 2549 อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์, 2559)

ดังนั้น ดินแดนหุบเขาผืนโปรยไพรในวรรณกรรมของกนกพงศ์จึงมิใช่สถานที่จริงที่เขาอาศัยอยู่แต่เป็น “สถานที่ในวรรณกรรม” ที่ได้ถูกประกอบสร้างขึ้นมาจากมิติของสถานที่จริง หรือเป็นมิติของสถานที่ในจินตนาการที่ซ้อนทับอยู่กับมิติสถานที่กายภาพเรื่องราวของหุบเขาผืนโปรยไพรเป็นการนำเสนอ “เรื่องเล่า” (Narrative) เกี่ยวกับสถานที่ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าส่งผลต่อความรับรู้ ความทรงจำ และความรู้สึกของผู้อ่านวรรณกรรมของเขา เรื่องเล่านั้นถูกจำลองมาจากความจริงไม่มากนักน้อย การจำลองนี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่สร้างความรู้สึกเสมือนจริง (Impression of reality) ให้เกิดขึ้นแก่ผู้รับหรือผู้อ่าน (นพพร ประชากุล, 2552) หุบเขาผืนโปรยไพรในฐานะสถานที่ทางวรรณกรรมได้จัดวางผู้อ่านให้อยู่ในตำแหน่งที่นักเขียนตั้งใจให้เกิดผลทางจิตใจ การผลิตซ้ำอย่างจงใจของการนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับหุบเขาผืนโปรยไพรได้ทำให้สถานที่ที่อยู่ในความทรงจำของผู้อ่านในฐานะ “ภาพแทนของพื้นที่” (Representation) ดังที่องรี เลเฟรบ (Henri Lefebvre) อธิบายว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงความหมายของกระบวนการสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical space) ที่สัมพันธ์โยงกับพื้นที่ทางสังคม (Social space) และพื้นที่ในมิติทัศน์ (Mental space) ที่นำไปสู่การผลิตซ้ำทางสังคมที่กระทำผ่านพื้นที่กายภาพ ซึ่งเป็นกระบวนการของประกอบสร้างความหมายของ “พื้นที่ในความทรงจำของผู้คน” (Henri Lefebvre, 1991 อ้างถึงใน ขวิตรา ตันติมาลา, 2560) ดังเห็นได้จากการพูดและการเขียนจำนวนมากในวาระการรำลึกถึงกนกพงศ์หลังจากเขาเสียชีวิต อาทิในหนังสือที่ระลึกงานศพของกนกพงศ์ “คืนสู่แผ่นดิน” ที่ข้อเขียนของผู้คนจำนวนมากได้กล่าวถึงชื่อของ “หุบเขาผืนโปรยไพร” ควบคู่ไปกับตัวตนของกนกพงศ์อยู่เสมอ ทำให้เห็นว่าดินแดนหุบเขาผืนโปรยไพรได้กลายมาเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่สื่อแทนตัวตนของกนกพงศ์ในที่สุด ดังที่กนกพงศ์เคยเขียนถึงความตั้งใจของเขาในการสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่และผู้คนที่ว่า “สถานที่หรือผู้คน จะยิ่งใหญ่ได้แค่ไหนอยู่ที่เรื่องเล่า ใครเล่าได้เก่ง ใครเล่าได้ดี สถานที่หรือผู้คนที่อยู่ในความทรงจำของคนรุ่นหลังอีกยาวนาน” (จดหมายจากนักเขียนหนุ่ม, 2551)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะวิธีการประกอบสร้างและการนำเสนอหุบเขาผืนโปรยไพร

ในฐานะดินแดนในอุดมคติเชิงนิเวศในวรรณกรรมของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์

วารสารมนุษยกับสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

Journal of Man and Society Faculty of Humanities and Social Sciences

2. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะการสื่อแนวคิดสำนักเชิงนิเวศผ่านสถานที่ในวรรณกรรมของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์

วิธีการวิจัย

ผู้เขียนบทความเลือกศึกษาจากหนังสือวรรณกรรมของกนกพงศ์ จำนวน 4 เล่ม คือ 1) บันทึกลับจากหุบเขาฝนโปรยไพร 2) ยามเช้าของชีวิต 3) จดหมายถึงนักเขียนหนุ่ม และ 4) นิทานประเทศ ทำการศึกษาด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ และศึกษาและตีความโดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีหลักในการศึกษาคือทฤษฎีการวิจารณ์เชิงนิเวศ (Ecocriticism)

การประกอบสร้างและการนำเสนอ “หุบเขาฝนโปรยไพร” ในฐานะ “ดินแดนในอุดมคติเชิงนิเวศ” และการสื่อสำนักเชิงนิเวศ

จากการศึกษาภาพรวมและลักษณะสำคัญของการนำเสนอหุบเขาฝนโปรยไพร พบว่ากนกพงศ์ได้ประกอบสร้างความหมายต่าง ๆ เพื่อนำเสนอหุบเขาฝนโปรยไพร ในลักษณะของพื้นที่ในอุดมคติ ดังจะได้นำเสนอในลำดับถัดไป เมื่อพิจารณาในกรอบคิดของนักทฤษฎีด้านพื้นที่ที่มองสถานที่ในแง่ที่เป็น “พื้นที่” (Spaces) ซึ่งเป็นการมองพื้นที่ในฐานะที่เป็นผลิตผลของเทคนิควิทยาการในการนำเสนอภาพแทนในรูปแบบต่าง ๆ นั่นคือการมองพื้นที่ในฐานะสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมา หากพิจารณาตามแนวคิดเรื่องพื้นที่ของมิเชล ฟูกูต์ (Michel Foucault) ที่ได้กล่าวถึงพื้นที่สำคัญสามแบบคือ พื้นที่จริง (Real space) พื้นที่ในอุดมคติ (Utopias) และพื้นที่พิเศษ (Heterotopias) (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2544) ฟูกูต์อธิบายว่าพื้นที่ในอุดมคติเป็นพื้นที่ในจินตนาการที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับพื้นที่จริงในสังคมอยู่บนพื้นฐานของพื้นที่ที่ไม่มีที่ตั้งจริงในสังคม (Unreal space) และถูกนำเสนอให้เห็นในรูปแบบของสังคมที่สมบูรณ์แบบ เช่นเดียวกับที่กนกพงศ์สร้างหุบเขาฝนโปรยไพรให้เป็นดังดินแดนหรือสังคมในอุดมคติ และเมื่อพิจารณาโดยฐานคิดของทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ ซึ่งให้ความสนใจในเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมผนวกกับแนวความคิดเรื่องสังคมอุดมคติแล้ว ทำให้สามารถพิจารณาได้ว่าหุบเขาฝนโปรยไพรยังมีความเป็น “สังคมอุดมคติเชิงนิเวศ” อีกด้วย

ธัญญา สังขพันธานนท์ (2556) ได้อธิบายว่า คำว่าสังคมในอุดมคติ (Utopia) ในความหมายดั้งเดิม คือ คำที่ใช้เพื่ออธิบายความหวังและความใฝ่ฝันอันสูงสุด (Ultimate) ของมนุษย์ ซึ่งดูเหมือนเป็นความเพ้อฝันที่มีต่อดินแดนแห่งหนึ่งที่มีต่อดินแดนแห่งหนึ่งซึ่งเป็นสังคมที่สมบูรณ์แบบ (Perfect society) คำว่า “อีโคโทเปีย” (Ecotopia) หรือ “สังคมอุดมคติเชิงนิเวศ” เป็นมโนทัศน์ของนักวิชาการด้านนิเวศวิทยาตะวันตกที่นำเอา

ความคิดเรื่องยูโทเปียหรือสังคมในอุดมคติ มาประสานกับแนวคิดด้านนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมนิยมเพื่อเสนอว่าดินแดนอุดมคติที่สร้างขึ้นมานั้นกล่าวถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในความคิดเชิงนิเวศอย่างไร จากการศึกษาของ Marius de Geus (Gues, 1999) นักวิชาการด้านยูโทเปียพบว่าวรรณกรรมเกี่ยวกับยูโทเปียส่วนใหญ่นำเสนอแนวคิดด้านนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมไว้เสมอ ดังเช่นในงานเขียนเกี่ยวกับยูโทเปียเล่มสำคัญอย่าง “ยูโทเปีย” (Utopia) ของธอมัส มอร์ (Thomas More) หรือ “วอลเดน” (Walden) ของ เฮนรี ทอโร (Henry Thoreau) เป็นต้น จากการศึกษางานเขียนแนวยูโทเปียเล่มสำคัญต่าง ๆ นับตั้งแต่ “อุดมรัฐ” (The Republic) ของเพลโต (Plato) มาจนถึงงานเขียนในศตวรรษที่ 20 Gues ได้สรุปหลักการเบื้องต้นของสังคมในอุดมคติเชิงนิเวศว่าประกอบด้วยคุณลักษณะหลายประการ เช่น 1) การตระหนักรู้ในเรื่องของปัญหาสิ่งแวดล้อม 2) มีทัศนคติที่ดีต่อธรรมชาติ 3) ความสุขและชีวิตที่ดี 4) การใช้ชีวิตที่เรียบง่าย 5) มีชีวิตที่ไม่เร่งรีบ มีเวลาว่างและการพักผ่อน 6) ธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์และมีการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ 7) มีทักษะในการบูรณาการเพื่อชุมชนเชิงนิเวศ เป็นต้น (Gues, 1999 อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556) จากการศึกษาและพิจารณาการนำเสนอเนื้อหาและแนวคิดเกี่ยวกับหุบเขาฝนโปรยไพรของกนกพงศ์ในวรรณกรรมทั้ง 4 เล่ม พบว่ามีความสอดคล้องกับหลักการดังกล่าวหลายประการ โดยกนกพงศ์ได้สร้างหุบเขาฝนโปรยไพรให้มีลักษณะของดินแดนในอุดมคติเชิงนิเวศ (Ecotopia) ด้วยการประกอบสร้างความหมายต่าง ๆ ในเชิงอุดมคติให้แก่พื้นที่นี้ทั้งในมิติรูปธรรมและมิตินามธรรม ดังนี้

1) หุบเขาฝนโปรยไพร : ดินแดนธรรมชาติอันยิ่งใหญ่และอุดมสมบูรณ์ ที่นำไปสู่การตื่นรู้ทางจิตวิญญาณและการก่อเกิดชุมชนเชิงนิเวศ

กนกพงศ์ได้นำเสนอถึงความยิ่งใหญ่และความอุดมสมบูรณ์ของโลกธรรมชาติในหุบเขาฝนโปรยไพรในตัวอย่างจำนวนมาก ซึ่งเป็นการอ้างอิงมาจากลักษณะทางกายภาพ (Physical space) และภูมิประเทศในพื้นที่จริง เนื่องจากพื้นที่นี้เป็นส่วนหนึ่งของ “ป่าเขาหลวง” ฝั่งป่าดงดิบชื้นอันกว้างใหญ่ไพศาล เป็นพื้นที่ในหุบเขาที่โอบล้อมด้วยทิวเขา สลับซับซ้อนของเทือกเขาหลวงมี “ภูเขาลวง” อันสูงใหญ่ซึ่งมี “ยอดพรหมโลก” เป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในภาคใต้เป็นทัศนียภาพที่โดดเด่นในพื้นที่ ฝั่งป่าเขาหลวงเต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพจนได้ชื่อว่า “หลังคาสีเขียวของภาคใต้” อุดมไปด้วยพืชพันธุ์และพันธุ์พืชหายากมากมาย เช่น กล้วยไม้และเฟิร์นหลากหลายสายพันธุ์ที่เลื้อยรอดมาจากยุคโบราณ และยังเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่ามากกว่า 327 ชนิด เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำลำธารกว่า 15 สาย (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2560)

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาอาณาเขตของหุบเขาฝนโปรยไพรในวรรณกรรมเล่มต่าง ๆ ได้พบว่าครอบคลุมพื้นที่จริงหรือพื้นที่กายภาพเป็นอาณาบริเวณกว้างขวาง โดยส่วนใหญ่อยู่ใน อ.พรหมคีรี ได้แก่บริเวณบ้านเข้าบ้านทั้งสองแห่งที่กนกพงศ์เคยอาศัยอยู่ใน ต.พรหมโลก และ ต.ทอนหงส์ รวมทั้งพื้นที่ของน้ำตกพรหมโลกและน้ำตกอ้ายเขียว ผืนป่าเขาหลวงและบนภูเขาหลวง และยังรวมไปถึงบริเวณสวนของเขาที่อยู่ใน ต.กรุงชิง อ.นบพิตำ

กนกพงศ์ได้นำเสนอภาพและเนื้อหาที่แสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่และความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติในหุบเขาฝนโปรยไพรผ่านการนำเสนอภาพแทนที่สำคัญของธรรมชาติ คือ ป่าเขาหลวงภูเขาหลวง และสวนผลไม้ ภาพรวมของหุบเขาฝนโปรยไพรที่กนกพงศ์นำเสนอคือภาพของหมู่บ้านป่าแห่งเล็ก ๆ ที่เต็มไปด้วยสวนผลไม้ อยู่ท่ามกลางผืนป่าอันกว้างใหญ่และอุดมสมบูรณ์ เขายังนำเสนอให้เห็นถึงความเป็นพื้นที่ซึ่งห่างไกลจากสังคมเมืองหรือ “โลกภายนอก” เป็นอย่างยิ่ง ทำให้เห็นได้ถึงภาพของโลกธรรมชาติที่อยู่ห่างไกลจากความเป็นสังคมเมือง “หมู่บ้านซ่อนตัวอยู่ไกลลิบโลก ลึกเข้าไปในความลับซับซ้อนของเทือกเขาหลวง แวดล้อมทุกทิศด้วยสันเขาเป็นปราการขึ้นไปถึงกลางฟ้า นับเป็น ‘หมู่บ้านสุดท้าย’ ในความหมายที่เป็นรูปธรรมยิ่ง ในเมื่อถนนเส้นเดียวซึ่งเชื่อมโยงมันไว้กับโลกภายนอกมาสิ้นสุดลงที่นี่” (ยามเช้าของชีวิต, 2546: 30)

สามารถพิจารณาได้ว่าเรื่องราวของหุบเขาฝนโปรยไพรมีลักษณะคล้ายกับงานเขียนร้อยแก้วบรรยายธรรมชาติ (Nature writing) ที่ว่าด้วยความผูกพันที่ปัจเจกมีต่อสถานที่ธรรมชาติในชนบทแห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งส่งผลถึงสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติ ดังที่แฟรงค์ สจ๊วต (Frank Stewart, 1995) มองว่างานเขียนลักษณะนี้เกิดจากการผสมผสานระหว่างวิทยาศาสตร์กับวรรณศิลป์ที่บรรยายความเป็นจริงทางธรรมชาติ พร้อมกับตีความและนำเสนอข้อสังเกตต่อโลกธรรมชาติด้วยภาษาสุนทรีย์ (Stewart, 1995) ดอน ซีส (Don Schecse, 1995 อ้างถึงใน ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์, 2560) ชี้ให้เห็นว่างานส่วนใหญ่ เป็นประสบการณ์ที่ผู้เล่าหลีกเลี่ยงจากสังคมอารยะมาใช้ชีวิตท่ามกลางธรรมชาติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นทั้งโลกกายภาพภายนอกและโลกภายในใจผู้เล่า เช่นเดียวกันกับที่กนกพงศ์นำเสนอว่าหุบเขาฝนโปรยไพรเป็นดินแดนธรรมชาติอันห่างไกลจากสังคมเมืองที่เขาหลีกเลี่ยงมาเพื่อค้นหาความหมายของชีวิต

ทั้งนี้สามารถพิจารณาได้ว่า การนำเสนอภาพและเนื้อหาที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่และความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติในพื้นที่หุบเขาฝนโปรยไพรมีลักษณะที่สอดคล้องกับศาสตร์ของการวิจารณ์เชิงนิเวศ ดังที่ ปีเตอร์ แบร์รี (Peter Barry, 2002) ได้เสนอทฤษฎีการแบ่งรูปแบบพื้นที่อันมีส่วนผสมระหว่างธรรมชาติและวัฒนธรรมออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ 1) พื้นที่รกร้าง (Wilderness) เช่น ป่าดิบ ใต้ทะเลลึก 2) ทัศนียภาพยิ่งใหญ่ดงาม

(Scenic sublime) เช่น ขุนเขา ทะเลสาบ 3) ชนบท (Countryside) เช่น ภูเขา ป่า พุ่มหญ้า และ 4) พื้นที่สวนสวยงาม (Domestic picturesque) เช่น สวน ทางเดินสีเขียว (Peter Barry, 2002 อ้างถึงใน พชรวรรณ บุญพร้อมกุล, 2562) เช่นเดียวกับการนำเสนอเรื่องราวของ “ป่าเขาหลวง และภูเขาหลวง” ที่มีลักษณะร่วมของหลักการดังกล่าวในทุกระดับ กล่าวคือ เป็นพื้นที่ที่รกร้าง (Wilderness) เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ลึกลับในป่าลึกของป่าดงดิบชื้น และพื้นที่บนยอดเขาสูงที่มีทัศนียภาพที่ยิ่งใหญ่และงดงามน่าอัศจรรย์

แนวคิดเกี่ยวกับ Wilderness นี้ได้ถูกพัฒนาให้ลึกซึ้งกว้างขวางยิ่งขึ้น ในประวัติศาสตร์ธรรมชาติของสหรัฐอเมริกา โดยคำนี้ได้มีความหมายถึงสถานที่ที่ธรรมชาติยิ่งใหญ่กว่ามนุษย์ ธรรมชาติไม่ถูกมนุษย์กำกับให้เชื่อ มีความอัศจรรย์ ทรงพลัง น่าเคารพ ยำเกรง บริสุทธิ์ผุดผ่องและถูกปรุงแต่งหรือรบกวนจากมนุษย์น้อยที่สุด และจากการผลักดันของนักนิเวศวิทยา คือ อัลโด ลีโอโพลด์ (Aldo Leopold) ยังนำไปสู่การประกาศให้พื้นที่จำนวนมากในสหรัฐอเมริกาเป็นพื้นที่ Wilderness คือ พื้นที่ที่ธรรมชาติมีความบริสุทธิ์ผุดผ่อง เช่นเดียวกับที่กนกพงศ์ฯนำเสนอป่าเขาหลวงในลักษณะของพื้นที่ Wilderness เนื่องด้วยป่าผืนนี้มีลักษณะพิเศษ คือ เป็น “ผืนป่าดึกดำบรรพ์” ที่มีอายุเก่าแก่อย่างมากแห่งหนึ่งของโลก โดยสันนิษฐานว่ามีอายุมาตั้งแต่ยุค-จูราสสิก และเนื่องจากความสูงชันของเขาลอง และการเป็นป่าทึบที่เข้าถึงได้ยากจึงเป็นพื้นที่ที่ถูกรบกวนจากมนุษย์น้อย ผืนป่าจึงยังคงเก็บรักษาความบริสุทธิ์ผุดผ่อง และความอุดมสมบูรณ์จากยุคโบราณเอาไว้ได้ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา, 2560)

กนกพงศ์ฯยังได้ใช้กลวิธีการเขียนเพื่อสร้างลักษณะเชิงอุดมคติให้แก่ “ป่าเขาหลวง” ด้วยการใช้กลวิธีการสร้างความบริสุทธิ์ผุดผ่องน่านูชา (Purification) เช่นข้อความในเรื่องสั้น “กลางป่าลึก” ที่กล่าวถึงความบริสุทธิ์ของป่าเขาหลวงว่า “ป่าดิบผืนมหึมาเก็บซ่อนความงามท่ามกลางความลึกลับเอาไว้ในระดับความสูง 600 เมตรจากระดับน้ำทะเลขึ้นไปเป็นเส้นทางขึ้นสู่ยอดเขาหนึ่งในบรรดาหลาย ๆ ยอดของเขาลอง ซึ่งในความเป็นจริงแล้วตลอดระยะเวลาอันยาวนานนับแต่กำเนิดโลก คงไม่มีมนุษย์คนไหนเคยเดินทางไปถึงที่นั่นเลยสักคน” (นิทานประเทศ, 2549: 235) รวมทั้งการใช้กลวิธีการสร้างความน่าตื่นตาตื่นใจ (Spectatorship) ซึ่งเป็นเทคนิควิธีที่ทำให้เกิดความตราตรึงและอัศจรรย์ใจ สร้างจินตนาการเกี่ยวกับสิ่งที่ถูกกล่าวถึงให้ชัดเจนมากขึ้น ทั้งนี้การแสดงวาทะสนทนาต่อธรรมชาติของกนกพงศ์ฯอาจพิจารณาได้ว่าเป็นลักษณะเดียวกับการชื่นชมโสมนัสต่อโลกธรรมชาติ (Rhapsody) ในขนบโรแมนติคนิยมที่ให้ความสำคัญกับอารมณ์ความรู้สึกและโลกธรรมชาติ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการนำเสนอธรรมชาติในงานเขียนมาตั้งแต่ยุคโรแมนติก ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 เช่นเดียวกับที่กนกพงศ์ฯได้ประกอบสร้างความหมายประการสำคัญแก่

ป่าเขาหลวงในหุบเขาผ่นโปรยไพรว่าเป็นโลกแห่งธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่และเต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติเขากล่าวว่าการเดินป่าเขาหลวงนั้นเป็นกิจกรรมแห่งชีวิตที่เขาหลงใหลและโปรดปรานเป็นอย่างยิ่ง ความน่าตื่นตาตื่นใจของธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ในผืนป่าดึกดำบรรพ์ได้สร้างความประทับใจแก่เขาทุก ๆ ครั้ง “ภาพผืนป่าอันตื่นตาทุกครั้งที่ผ่านมาไค้คลอง ไม้ใหญ่เกินนึกคิดและพระพุทธรูปของนานาพันธุ์ตะไคร้ซึ่งจับก้านกิ่งยิ่งลึกเข้าไปกระทั่งเฉียดใกล้ยอดเขา ผืนป่ายิ่งแปรสภาพไปสู่ดึกดำบรรพ์ สายน้ำเหนือชั้นน้ำตกทำยหมู่บ้านลดเลี้ยววกวนขึ้นสู่ยอดที่หะมีนค้ำอยู่นั้น ถัดจากชั้นน้ำตกขึ้นไปจากนั้นเราก็ได้เข้าไปอยู่ท่ามกลางผืนป่าดึกดำบรรพ์ที่กึ่งก้านสาขาไม้พระพุทธรูปด้วยมอสและตะไคร้” (บันทึกจากหุบเขาผ่นโปรยไพร, 2544: 231-232)

กนกพงศ์ชัยนำเสนอความน่าตื่นตาตื่นใจของป่าเขาหลวงด้วยการนำเสนอลักษณะพิเศษของป่าผืนนี้โดยอ้างอิงมาจากข้อมูลเชิงวิชาการที่กล่าวว่าป่าเขาหลวงเป็นผืนป่าดึกดำบรรพ์ที่มีมาตั้งแต่ยุคโบราณ และยังเป็นถิ่นกำเนิดเฟิร์นโบราณหลายชนิดที่เหลืรอดมาตั้งแต่ยุคโบราณเมื่อหลายสิบล้านปีก่อนเช่น “เฟิร์นยักษ์มหาสด้า” (Cyathea sp.) ที่ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นตามหุบเขาสูงอันชุ่มชื้นจนมีการขนานนามว่า “หุบผามหาสด้า” เป็นเฟิร์นโบราณที่กำเนิดขึ้นมาในยุคเดียวกับที่ไดโนเสาร์ครองโลก และเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ยืนยันถึงความอุดมสมบูรณ์และความเก่าแก่ของผืนป่า ดังเช่นข้อความในเรื่องสั้น “น้ำตก (2547)” ที่กล่าวว่า “มีต้นไม้ใหญ่หลายคนโอบยืนตระหง่านอยู่ขอบแอ่ง กิ่งก้านบิดงออย่างชวนตื่นตาและเถาว์วัลย์ขนาดโคนขาเลื้อยพันระโยงระยาง ตลอดหุบร่องนั้นเต็มไปด้วยเฟิร์นยักษ์ขนาดต้นหมากอวดใบหยักเขียวสดและลำต้นสีดำสนิทตั้งตรง นั่นคือเฟิร์นมหาสด้าเป็นอาหารของไดโนเสาร์เมื่อยุคพาลีโอซีน” (นิทานประเทศ, 2549: 359)

กนกพงศ์ชัยเสนอว่ามิติทางกายภาพหรือมิติรูปธรรมของธรรมชาติในพื้นที่หุบเขาผ่นโปรยไพรได้ทำให้เกิดมิติทางนามธรรมต่าง ๆ ขึ้นตามมา เป็นการมองธรรมชาติในเชิงสัญลักษณ์ซึ่งเป็นการมองที่มากกว่าการมองแต่เพียงลักษณะทางกายภาพเพียงอย่างเดียว เขาได้เน้นย้ำว่าโลกแห่งธรรมชาตินั้นเป็นความยิ่งใหญ่สูงส่ง และมีทัศนียภาพที่งดงามตระการตา ซึ่งเป็นการนำเสนอธรรมชาติในลักษณะ Scenic sublime ดังกล่าวข้างต้น ลักษณะทางธรรมชาติเช่นนี้ได้ก่อให้เกิดความศรัทธาในจิตใจผู้คน ดังการนำเสนอเรื่องราวของ “ภูเขาลอง” ที่เป็นการแสดงถึงสำนักเชิงนิเวศคือระบบคิดที่เคารพนับถือและอ่อนน้อมต่อธรรมชาติอันสูงส่งและยิ่งใหญ่ ดังข้อความว่า “ไม่ว่ามองจากจุดไหนของหมู่บ้าน ยอดเขาหลวงจะยืนผงาดง้าวเป็นจุดกึ่งกลางแห่งทัศนียภาพ เต็มด้วยพลังและอำนาจ เสมือนหนึ่งคนเลี้ยงแกะซึ่งยืนนิ่งจ้องมองฝูงแกะนามครว้เรือนแต่ละหลังอันกระเจายอยู่รายรอบ” (บันทึกจากหุบเขาผ่นโปรยไพร, 2544: 213) ข้อความนี้ได้แฝงนัยเชิงสัญลักษณ์

ให้เห็นว่าเขาหลง (ธรรมชาติ) นั้นเป็นใหญ่กว่ามนุษย์และเป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งในมิติรูปธรรมคือเป็นทัศนียภาพที่โดดเด่นในพื้นที่ และในระดับมิตินามธรรมคือเป็นศูนย์รวมความศรัทธาของผู้คน

กนกพงศ์ได้นำเสนอจากการเผชิญหน้าระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่แสดงให้เห็นว่าการได้สัมผัสกับธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่สามารถทำให้มนุษย์เกิด “ความตื่นรู้ทางจิตวิญญาณ” ซึ่งเป็นบ่อเกิดของระบบคิดเชิงนิเวศ ดังการเล่าว่าเมื่อตัวเขาได้เผชิญหน้ากับภูเขาหลวงเป็นครั้งแรกนั้น เขาได้พบว่าอัตราของเขาถูกความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติทำลายลง “ต่อเมื่อได้มาเผชิญหน้าขุนเขาที่ทั้งสูงใหญ่ หนักแน่น มั่นคง ทว่านิ่งสงบอย่างอ่อนน้อม ประหนึ่งรูปลักษณ์ตัวแทนของผู้เข้าถึงสัจจะ อัตราใดเขาจึงถูกกระแทกให้แตกทำลายลง” (บันทึกจากหุบเขาฝนโปรยไพร, 2544: 214) “ความรู้สึกแรกเมื่อผมได้มาเผชิญหน้าขุนเขาสูงใหญ่ซึ่งปิดขึ้นไปถึงกลางฟ้า คือห้วงแห่งความพร้นพรึ่งขณะเปี่ยมเต็มด้วยศรัทธา ความตระหวั่นโอฬารกดขี่ให้ชีวิตกลายเป็นมดตัวจ้อย ขุนเขาคือศาสดาคักคัลสิทธิ์ ซึ่งเราต้องค้อมหัวให้โดยแทบไม่รู้สีกตัว” (บันทึกจากหุบเขาฝนโปรยไพร, 2544: 213)

ข้อความข้างต้นที่แสดงถึงการตื่นรู้ทางจิตวิญญาณยังทำให้เห็นว่าเรื่องราวของหุบเขาฝนโปรยไพรมีลักษณะคล้ายกับ “งานเขียนแนวท้องทุ่งชนบท” (Pastoral) ซึ่งเทอร์รี่ กิฟฟอร์ด (Terry Gifford) กล่าวว่า งานเขียนที่มีแนวคิดที่จะกลับคืนไปสู่สถานที่ซึ่งปราศจากความเป็นเมือง หรือดินแดนที่อุดมไปด้วยธรรมชาติ หรือวรรณกรรมที่พรรณนาถึงสภาพของชนบท ซึ่งแสดงนัยอย่างชัดเจนว่าตรงกันข้ามกับความเป็นเมือง (Gifford, 1999 อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556) เช่นเดียวกับเรื่องเล่าของหุบเขาฝนโปรยไพรที่เป็นการเล่าเรื่องราวของผู้เขียนที่หลีกเลี่ยงออกจากสังคมเมืองไปใช้ชีวิตในชนบทได้ใกล้ชิดสัมพันธ์กับโลกธรรมชาติซึ่งทำให้เกิดสภาวะการตื่นรู้ ดังที่นักวิชาการหลายคนมองร้อยแก้วบรรยายธรรมชาติในบริบทของชนบททางวรรณกรรมที่เรียกว่า ชนบทนิยม (pastoralism) ซึ่ง เกร็ก การ์ราร์ด (Greg Garrard, 2004) กล่าวว่า “เกิดจากการที่ผู้เขียนละทิ้งสังคมอารยะไปเพื่อสัมผัสกับโลกธรรมชาติและกลับคืนสู่สังคมในภายหลังพร้อมด้วยประสบการณ์ใหม่แห่งการตื่นรู้” (Greg Garrard, 2004 อ้างถึงใน ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์, 2560) สภาวะความตื่นรู้นี้เกิดมาจากสิ่งที่บิลเอลล์ (Lawrence Buell, 1995) เรียกว่า “สุนทรียศาสตร์แห่งการละวาง” (“aesthetics of relinquishment”) ที่บิลเอลล์อธิบายว่ามีสองลักษณะคือการละวางความสะกดกลายทางวัตถุและการละวางอำนาจในการควบคุมสิ่งต่าง ๆ ของมนุษย์ ซึ่งรวมถึงความหลงเข้าใจผิดไปว่ากายและจิตใจของมนุษย์แยกออกจากสิ่งแวดล้อมโดยสิ้นเชิง (Buell, 1995 อ้างถึงใน ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์) จะเห็นว่าสุนทรียศาสตร์แห่งการละวางตามความหมายของบิลเอลล์คือ การละวางวัตถุและ

การละวางอัตตา สิ่งนี้นำมาซึ่งความตื่นรู้ทางมโนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติและ การตื่นรู้ทางจิตวิญญาณที่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ได้สัมผัสกับธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ซึ่งได้สั่นคลอนการรับรู้ “ตัวตน” ความเป็นมนุษย์และทำให้เส้นแบ่งแยกที่ชัดเจนของมนุษย์/ธรรมชาติ หรือผู้มอง/ผู้ถูกมองพราเลือนไป ทำให้มนุษย์ลดทอนอัตตาของตนให้บรรเทาเบาบางลง และอ่อนน้อมถ่อมตนต่อธรรมชาติ พร้อมจะขอให้พลังแห่งธรรมชาติมอบการตื่นรู้ทางจิตวิญญาณให้ ซึ่งแสดงถึง ความเคารพนับถือและตระหนักรู้ถึงความยิ่งใหญ่และสูงส่งกว่ามนุษย์ของธรรมชาติ

นอกจากกนกพงศ์จะนำเสนอว่าพื้นที่หุบเขาผนโปรยไพรเต็มไปด้วย ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติจากพื้นที่ป่าดงดิบชื้นและภูเขาสูงแล้ว เขายังนำเสนอว่า อีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้หุบเขาผนโปรยไพรเป็นดินแดนธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ คือในพื้นที่นี้ ยังเต็มไปด้วย “สวนผลไม้” ของชาวบ้านที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันให้ผลผลิตมากมายตลอดทั้งปี “เกือบร้อยเปอร์เซ็นต์ของคนที่นี่คือเจ้าของสวนผลไม้ บ้านพักซึ่งผมเช่าอาศัยก็อยู่ท่ามกลางผลไม้อันเนื่องแน่น” (บันทึกจากหุบเขาผนโปรยไพร, 2544: 23) กนกพงศ์นำเสนอว่า ในชุมชนหุบเขาผนโปรยไพรนั้นเป็นดัง “หมู่บ้านแห่งผลไม้” ซึ่งสะท้อนภาพของ “หมู่บ้านแห่งธรรมชาติ” ดังข้อความว่า “หอมฉุยแห่งกลิ่นชีวิตนั้นอยู่ทั่วหุบเขา เดินผ่านบ้านเรือนแต่ละหลังเห็นทั้งเด็กเล็กหนุ่มสาวและเฒ่าแก่ต่างถือไม้ผลพันธุ์ใดไว้ในมือสักผล ขบฟันแทะกินไม่ต่างจากกระรอกกระแต” (บันทึกจากหุบเขาผนโปรยไพร, 2544: 188-189) ดินแดนหุบเขาผนโปรยไพรจึงเต็มไปด้วยความสมบูรณ์และความมั่งคั่งของธรรมชาติในหลายมิติ ทั้งผลผลิตที่ขึ้นเองในธรรมชาติรวมทั้งพืชพันธุ์ที่มนุษย์เพาะปลูกขึ้น สิ่งเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านมีทรัพยากรทางอาหารอย่างอุดมสมบูรณ์และทำให้เกิดความหมายเชิงนามธรรม คือ ชีวิตที่มีความสุขและความรื่นรมย์จากการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายสอดคล้องสัมพันธ์กับธรรมชาติ

จะเห็นได้ว่าความยิ่งใหญ่และอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติในหุบเขาผนโปรยไพรนั้นเองที่กลายเป็นบ่อเกิดของระบบคติเชิงนิเวศของผู้คน และนำไปสู่การเกิดชุมชนเชิงนิเวศดังที่กนกพงศ์กล่าวว่าในหุบเขาผนโปรยไพรยังเป็นชุมชนแบบโบราณที่เขาเรียกว่า “สังคมแบบบุพกาล” ที่ผู้คนมีชีวิตพึ่งพิงธรรมชาติเป็นหลักและอยู่ร่วมกับโลกธรรมชาติอย่างสอดคล้องแน่นแฟ้นและลึกซึ้ง ธรรมชาติเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนในพื้นที่นั้นมาช้านาน เป็นทั้งแหล่งอาหารสำคัญและให้ประโยชน์นานาประการแก่ชีวิตมนุษย์ ผู้คนในหุบเขาผนโปรยไพรจึงเคารพนับถือและตระหนักรู้ในคุณค่าของธรรมชาติ ดังที่กนกพงศ์กล่าวว่าพวกเขามีความคิดต่อธรรมชาติผู้กรุณาว่าเป็นประหนึ่งมารดาผู้ยิ่งใหญ่ที่โอบอุ้มเลี้ยงดูและดูแลทุกชีวิตบนผืนแผ่นดิน ซึ่งสอดคล้องกับที่ Marius Gues (1999) สรุปรว่า สังคมอุดมคติเชิงนิเวศ (Ecotopia) แสดงให้เห็นแนวคิดการเคารพธรรมชาติและเห็นว่าควรปกป้องรักษาธรรมชาติ เพราะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ให้ความสำคัญกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งปวง ธรรมชาติ

ในสังคมยูโทเปียจึงอยู่ในฐานะ “มารดาแห่งธรรมชาติผู้กรุณา” (kind Mother Nature) มารดาผู้เปี่ยมด้วยความอ่อนโยน มีน้ำใจเผื่อแผ่ของขวัญแก่นุชนัย (Gues, 1999 อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์ 2556) ดังข้อความว่า “แน่ละ พวกเขาย่อมมีทุกขโศกตามประสาชีวิต แต่ทุกขโศกเหล่านั้นก็ได้รับการโอบอุ้มและปลอบประโลมจากอ้อมอกของ ‘แม่’ ผู้มีนามธรรมชาติอันยิ่งใหญ่” (บันทึกจากหุบเขาฝนโปรยไพร, 2544: 129-130) “ศิลปะนั้น เป็นการยอไหว้ผู้ให้กำเนิดคือมารดาธรรมชาติไปในตัว” (บันทึกจากหุบเขาฝนโปรยไพร, 2544: 149) “เราต่างล้วนรู้ว่าชีวิตนั้นถือกำเนิดขึ้นมาจากธรรมชาติ ทว่านับวันเมื่อยิ่งเดินทาง มาไกล เสมือนเรายิ่งถอยห่างจากธรรมชาติออกมาทุกขณะ ปลอ่ยให้มายาคติเข้ารัตรึง กระทั่งวันหนึ่งมันก็ตัดเราขาดออกจากครรโภทรที่เกิดก่อ” (บันทึกจากหุบเขาฝนโปรยไพร, 2544: 225) สังคมที่มีธรรมชาติเป็นใหญ่ได้ผลิตสร้างกระบวนทัศน์จิตสำนึกเชิงนิเวศ แนวตั้งเดิมในระบบคิดของผู้คนในชุมชนบุพกาลที่ยังคงมีชีวิตพึ่งพาธรรมชาติในฐานะ ปัจจัยหลักในการผลิตทางสังคม ระบบคิดนี้ได้สร้างภูมิปัญญาและวิถีชุมชนเชิงนิเวศ ที่มีเอกลักษณ์ขึ้น ดังข้อความว่า “ชีวิตนั้นย่อมรู้จักการเรียนรู้จากธรรมชาติ เรียนรู้ ปรากฏการณ์แล้วสรุปออกมาเป็นกฎเกณฑ์ในการดำเนินวิถี ดัดแปลงชีวิตให้ผสมผสาน สอดร้อยไปกับลีลาแห่งธรรมชาติสรรพสิ่งอันประกอบขึ้นเป็นป่าเขาได้กล่อมเกล่า ความนึกคิดและพฤติกรรมของชาวหมู่บ้านให้ดำเนินสอดคล้องไปกับบรณนาแห่งฝนฟ้า มีจังหวะก้าวในพลังแห่งศรัทธา” (บันทึกจากหุบเขาฝนโปรยไพร, 2544: 215-216)

กนกพงศ์ให้ความหมายประการสำคัญแก่หุบเขาฝนโปรยไพรว่าเป็นดินแดนหรือ “โลก” แห่งธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่และเต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติอย่างยิ่ง และได้เน้นย้ำว่ามิติทางรูปธรรมของธรรมชาติเช่นนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การก่อเกิด ความหมายในมิตินามธรรมอีกหลายประการ เป็นการสื่อสำนึกเชิงนิเวศคือการแสดงถึง ระบบคิดหรือมโนทัศน์ที่มองธรรมชาติเป็นศูนย์กลางของคุณค่าการให้ความเคารพนับถือ และชื่นชมธรรมชาติ เรื่องราวของหุบเขาฝนโปรยไพรทำให้ผู้อ่านได้รับรู้และมองเห็นถึง ความยิ่งใหญ่และความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติในพื้นที่ ผ่านการนำเสนอภาพและเนื้อหา ของป่าเขาหลวงที่เต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์และความยิ่งใหญ่น่าอัศจรรย์ เช่นเดียวกับการนำเสนอถึงภูเขาหลวงที่สูงใหญ่ซึ่งเป็นการนำเสนอถึงความยิ่งใหญ่และสูงส่งของ ธรรมชาติทั้งในมิติทางกายภาพและมิติทางจิตวิญญาณ รวมไปถึงการนำเสนอภาพความ อุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติในพื้นที่จากสวนผลไม้ที่มีอยู่มากมาย ปัจจัยทางธรรมชาติเหล่านี้ ทำให้ผู้คนในชุมชนเกิดความตระหนักรู้ถึงความยิ่งใหญ่และคุณประโยชน์ของธรรมชาติ ซึ่งหล่อเลี้ยงทุกชีวิตมาช้านาน ผู้คนจึงให้ความเคารพศรัทธาและนับถือธรรมชาติและ มองธรรมชาติเป็นประหนึ่งแม่ผู้มีความกรุณาใหญ่หลวงต่อชีวิตทั้งปวง นำไปสู่การเกิดสำนึก

และการตื่นรู้ทางจิตวิญญาณและสำนึกเชิงนิเวศในระบบคิดของผู้คน จึงอาจกล่าวได้ว่า ระบบคิดสีเขียวรวมทั้งรูปแบบวิถีชีวิตของผู้คนที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างสอดคล้อง ได้ทำให้สังคมในหุบเขาผืนโปรยไพรมีลักษณะเป็นชุมชนเชิงนิเวศในที่สุด

2) ดินแดนแห่งชีวิตที่แท้จริงและแผ่นดินแห่งความสุข

กนกพงศ์นำเสนอนิเวศกรรมว่าจุดหมายหรือคำตอบของชีวิตสำหรับตัวเขา คือการได้มี “ชีวิตที่แท้จริง” ซึ่งเขาให้ความหมายว่าหมายถึงชีวิตที่มีอิสระและสุขสงบ และเขายืนยันว่ามนุษย์จะค้นพบสิ่งนี้ได้ในพื้นที่ธรรมชาติและวิถีชีวิตที่ประสานเข้ากับ ธรรมชาติที่ห่างไกลจากสังคมเมืองเท่านั้น ดังเช่นเหตุการณ์ในช่วง พ.ศ. 2540 ที่กนกพงศ์ ออกจากหุบเขาผืนโปรยไพรไปใช้ชีวิตในสังคมเมืองใหญ่อย่างในกรุงเทพฯ เพื่อทำงานเป็น บรรณาธิการนิตยสารไรเตอร์ เขาเกิดความรู้สึกว่าชีวิตในสังคมเมืองนั้นไม่ใช่ชีวิตที่แท้จริง และรู้สึกถวิลหาธรรมชาติเป็นอย่างยิ่ง อาจกล่าวได้ว่า “ตัวตนเชิงนิเวศ” หรือตัวตน แห่งธรรมชาติที่เข้มข้นของเขานั้นเองได้เรียกร้องให้กลับคืนสู่ธรรมชาติ ประกอบกับ ความรักความผูกพันกับหุบเขาผืนโปรยไพรทำให้เกิด “การโหยหาสถานที่” (Place nostalgia) เขาจึงกลับไปอยู่ที่นั่นอีกครั้ง

กนกพงศ์เชื่อมั่นว่ามีเพียงในพื้นที่ธรรมชาติที่ห่างไกลจากสังคมเมืองเท่านั้น ที่สามารถผลิตสร้าง “ชีวิตที่แท้จริง” ได้ ขณะที่ในสังคมเมืองนั้นทำให้มนุษย์ขาดไ้จากการมีชีวิตที่แท้จริง ดังการนำเสนอเชิงเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างของชีวิต ในสังคมเมืองกับชีวิตในพื้นที่ธรรมชาติของชนบท ซึ่งเป็นการเน้นย้ำถึงข้อดี คุณค่าและ ความสำคัญของธรรมชาติที่มีต่อชีวิตมนุษย์ในลักษณะที่ตรงข้ามกับชีวิตในสังคมเมือง โดยกล่าวว่าในสังคมเมืองนั้นผู้คนมีชีวิตคล้ายกับเครื่องจักรหรือเครื่องยนต์กลไกที่ไร้ชีวิต ดังเช่นข้อความว่า “ตื่นขึ้นมาด้วยเสียงแห่งกลไก แล้วดำเนินชีวิตทุกเมื่อเชิ่วันไปอย่างกลไก ขณะห้วงภายในยังเพรียกหาการมีชีวิต” (ยามเช้าของชีวิต, 2546: 77) และกล่าวว่าวิถีชีวิต และการงานของผู้คนในสังคมเมืองนั้นแทบไม่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ดังเช่น ข้อความว่า “แต่งงานของเราไม่เห็นสัมผัสสัมพันธ์ใดกับโลกใบนี้เลย เราไม่ได้ใช้ประโยชน์ จากผืนดิน ไม่ได้งอกเงยสิ่งใดขึ้นจากสายน้ำ ไม่เกี่ยวข้องกับใด ๆ กับฝนฟ้า ฤดูกาล เราออกจาก ที่พัก ขึ้นรถแล้วแล่นสู่ที่ทำงาน เราอยู่ในห้องสี่เหลี่ยมอันมีไอแอร์เย็นฉ่ำตลอดวัน แล้วเราก้ ขึ้นรถแล่นกลับที่พัก กระทั่งบางทีเรานึกไม่ออกด้วยซ้ำว่า เรากำลังทำหน้าที่ผู้ผลิตสิ่งใด ? ประเภทไหน ?” (ยามเช้าของชีวิต, 2546: 220)

ซึ่งแตกต่างกันอย่างยิ่งกับชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ที่ทำให้ผู้คนได้พบกับชีวิต ที่แท้จริงและเป็นสุข ดังเช่นข้อความว่า “เสียงไก่ขันเป็นประหนึ่งมือของแม่ซึ่งเอื้อมมา

เขย่าปลุก รู้สึกสัมผัสได้ถึงความสุขอันแผ่ซ่านอยู่ในความเยียบเย็นขณะตื่นขึ้นมาฟังเสียงไก่อ้นั้นเป็นเสียงของสิ่งมีชีวิต จึงตื่นขึ้นมาอย่างเต็มด้วยชีวิต ยามเช้าช่วงแสงเบิกบานและงดงาม” (ยามเช้าของชีวิต, 2546: 76)

กนกพงศ์นำเสนอว่ารูปแบบชีวิตที่ไม่เชื่อมต่อสัมพันธ์กับธรรมชาตินั้นไม่ใช่ชีวิตที่แท้จริงและคล้ายกับเครื่องจักร เป็นการนำเสนอความหมายที่ว่า ธรรมชาติ = มีชีวิตที่แท้จริง ห่างไกลจากธรรมชาติ = เครื่องจักร (ไร้ชีวิต) ดังนั้นธรรมชาติจึงเป็นตัวแทนหรือสัญลักษณ์ของการมีชีวิตที่แท้จริงนั่นเอง จึงอาจกล่าวได้ว่าการนำเสนอเรื่องราวของหุบเขาผืนไพรมีลักษณะทำนองเดียวกันกับงานเขียนร้อยแก้วบรรยายธรรมชาติ (Nature writing) และมีลักษณะชนบทนิยม (Pastoralism) ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือการเป็นชีวิตตรงข้ามของเมืองซึ่งสะท้อนถึงความวุ่นวายกับชนบทที่สื่อถึงสันติสุข (คารินทร์ประดิษฐ์ทัศนีย์, 2560) การนำเสนอนี้แสดงนัยให้เห็นถึงการปะทะต่อสู้เชิงคุณค่าและวาทกรรมระหว่างคู่ตรงข้าม (Binary Opposition) ที่เป็นคู่ความหมายที่ขัดแย้งกันระหว่าง “ธรรมชาติ” กับ “สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น” (Nature and The Constructed) เช่นป่ากับสังคมเมืองหรือชุมชน ด้วยโลกในยุคปัจจุบันซึ่งสังคมได้พัฒนาขึ้นและทำให้แทบทุกแห่งหนมีสภาพเป็นสังคมเมืองทำให้มนุษย์ห่างไกลจากธรรมชาติและเป็นตัวการทำให้มนุษย์ไม่ได้พบกับชีวิตที่แท้จริงอันมนุษย์พึงมี เนื่องจากความเป็นสังคมเมืองนั้น ๆ เริ่มต้นมาจาก การพยายามเอาชนะและควบคุมธรรมชาติ ความเป็นสังคมเมืองจึงสะท้อนกระบวนทัศน์มนุษย์เป็นศูนย์กลางที่ทำให้ธรรมชาติถูกผลักออกจากชีวิต ซึ่งกนกพงศ์ชี้ว่านั่นเท่ากับการพราก “ความเป็นชีวิต” ออกไปจากมนุษย์

แม้ว่าเรื่องราวของหุบเขาผืนไพรในตัวบทที่เลือกมาศึกษาจะไม่ได้มุ่งกล่าวถึงด้านร้ายของสังคมเมืองโดยตรงมากนัก แต่การมุ่งเน้นนำเสนอให้เห็นคุณค่าของพื้นที่ธรรมชาติในลักษณะที่ตรงข้ามกับ ในสังคมเมืองก็ทำให้ผู้อ่านเกิดนัยประวัติไปถึงด้านร้ายของสังคมเมืองใหญ่ได้

ดังที่กนกพงศ์นำเสนอถึง “การเดินป่า” ว่าเป็นการจำลองชีวิตแบบบุพกาลและเป็นรูปแบบชีวิตที่ทำให้ชีวิตได้ประสานกับธรรมชาติอย่างเป็นหนึ่งเดียว ในพื้นที่ป่าลึกซึ่งมีลักษณะที่ตรงกันข้ามอย่างยิ่งกับพื้นที่ในเมืองนั้นจะทำให้มนุษย์ได้พบกับชีวิตที่มีอิสระ เป็นชีวิตที่ได้ทำตามความต้องการและเจตจำนงของตนเอง ซึ่งเป็นชีวิตเดิมแท้ของมนุษย์ที่เกิดมาพร้อมกับอิสระภาพ จนกระทั่งมนุษย์เริ่มสร้างกฎเกณฑ์และกรอบกติกาต่าง ๆ ขึ้นมาบังคับชีวิตผู้คนจนกลายเป็นสิ่งรัดรั้งและเป็นพันธนาการหนักอึ้งที่กดทับชีวิตดังในสังคมเมืองที่เต็มไปด้วยกรอบและกฎเกณฑ์อันมากมายทำให้มนุษย์ขาดไร้อิสระภาพ ดังนั้นในดินแดนแห่งธรรมชาติเช่นหุบเขาผืนไพรจึงเป็นพื้นที่หรือดินแดนแห่งอิสระภาพ

หรือ “ดินแดนแห่งชีวิตที่แท้จริง” ดังข้อความว่า “บนพื้นราบ, โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ ชีวิตล้วนถูกพันธนาการตรึงกระทั่งแทบไม่อาจแสดงความเป็นชีวิตที่แท้ออกมาได้” (บันทึกจากหุบเขาฝนโปรยไพร: 233) ซึ่งแตกต่างกันอย่างยิ่งกับชีวิตในผืนป่าที่ทำให้มนุษย์หลุดพ้นไปจากสิ่งต่าง ๆ ที่พันธนาการชีวิตเอาไว้ การเดินป่าเป็นการนำพาชีวิตเข้าไปสู่โลกของธรรมชาติเพื่อประสานหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน ใช้ชีวิตพึ่งพาเพียงธรรมชาติและพึ่งพาตนเองตามวิถีแบบบุพกาลเพื่อค้นหาความหมายที่แท้จริงของชีวิต ในโลกที่เหลือนอยู่เพียงธรรมชาติกับมนุษย์เท่านั้นดังข้อความว่า “ถัดจากชั้นน้ำตก, ลึกเข้าไปในผืนป่าดิบชื้น วาระแห่งการค้นหาวีชีวิตจริงเริ่มต้นขึ้น เมื่อได้ปล่อยทุกองคาพยพของร่างกายและจิตวิญญาณบรรจุน้ำในครลองแห่งธรรมชาติ” (บันทึกจากหุบเขาฝนโปรยไพร, 2544: 230)

เช่นเดียวกับแนวคิดในความเรียงเรื่อง “การเดิน” ในหนังสือเรื่องวอลเดน ของเฮนรี ทอโร (Henry Thoreau) นักเขียนและนักธรรมชาตินิยมผู้ยิ่งใหญ่ชาวอเมริกันที่ได้เชื้อเชิญให้ผู้อ่าน “เดิน” เข้าสู่ป่าเพื่อแสวงหาสิ่งที่เขาเรียกว่า “Wilderness” ซึ่งดำรงอยู่ทั้งในป่าและภายในจิตใจที่ยังไม่ถูกแปดเปื้อนไปด้วยวัตถุนิยมและถือเป็นรากฐานของการอนุรักษ์โลก ดังที่ทงกพงศ์นำเสนอว่าในป่านั้นเป็นพื้นที่ที่อันพันไปจากอำนาจของวัตถุนิยม มายาคติและกฎเกณฑ์ทุกอย่างของมนุษย์ เป็นพื้นที่ที่เป็นด้านตรงข้ามกับสังคมเมือง ผืนป่าจึงเป็นพื้นที่แห่งอิสรภาพ มนุษย์จึงได้ค้นพบกับชีวิตที่แท้จริงจากการหลอมตัวตนเข้ากับโลกธรรมชาติ “เราได้เข้าไปอยู่ท่ามกลางผืนป่าดึกดำบรรพ์ที่กิ่งก้านสาขาไม้พะรุ่งพะรังด้วยมอสและตะไคร่ ณ สถานที่เช่นนี้เองที่ให้ความรู้สึกว่าชีวิตเป็นของเรา หลุดพ้นจากพันธนาการตรึงเปลี่ยนกายเดินท่องไปตามลำน้ำโดยไม่ตะขิดตะขวงใด ๆ ตะโกนโหวกเหวกได้สุดเสียง” (บันทึกจากหุบเขาฝนโปรยไพร, 2544: 232) “กลางผืนป่า มายาคติใดที่ห่อหุ้มชีวิตอยู่เหมือนโดนมือลึกลับกระชากออก เรากลับแสดงลักษณะการนานาอันบ่งถึงความเป็นชีวิตได้โดยไม่ขี้อึดจำกั นึกจะตะโกนก็เปล่งเสียงได้จนสุดกู่ นึกจะหัวเราะก็ปล่อยลั่น นึกจะเปลื้องผ้าก็สลัดทิ้งได้โดยไม่ร้อรี เมื่อเข้ามาอยู่กลางผืนป่าก็เหมือนหลุดเข้ามาสู่อีกโลกหนึ่ง โลกซึ่งระบบคุณค่าใด ๆ อันปกติในชีวิตประจำวันก่อนหน้ากลายเป็นความว่างเปล่าไร้สิ้นซึ่งความหมาย เหลืออยู่ก็แต่ชีวิตเปลือยเปล่าอันดำเนินลึลลอสอดผสานไปกับผืนป่า” (บันทึกจากหุบเขาฝนโปรยไพร, 2544: 234-235)

การนำเสนอธรรมชาติในลักษณะคู่ตรงข้ามกับเมืองเช่นนี้มีลักษณะสอดคล้องกับมโนทัศน์ของการวิจารณ์เชิงนิเวศ ดังที่ ธัญญา สังขพันธานนท์ กล่าวว่า การวิจารณ์เชิงนิเวศให้ความสนใจโลกของธรรมชาติซึ่งมีลักษณะต่างข้ามกับสังคมเมือง ซึ่งถือว่าเป็นโลกที่ “เป็นอื่น” จากโลกในสังคมเมืองหรือโลกแห่งเทคโนโลยี การวิจารณ์เชิงนิเวศยังเป็นการตั้งคำถามเกี่ยวกับบรรณคดีในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เช่น ธรรมชาติได้รับ

นำเสนอในตัวบทอย่างไร ธรรมชาติของเมืองตรงกันข้ามกับธรรมชาติของป่าและชนบทอย่างไร (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2559)

นอกจากนี้กนกพงศ์ยังประกอบสร้างความหมายเชิงอุดมคติแก่หุบเขา ฝนโปรยไพรว่าด้วยปัจจัยทางธรรมชาติต่าง ๆ จึงทำให้ดินแดนนี้เป็นดัง “แผ่นดินแห่งความสุข” เป็นความสุขในอุดมคติที่เกิดจากการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ ยิ่งใหญ่และงดงาม ซึ่งแตกต่างจากบรรยากาศของสังคมเมือง ดังเช่นการเล่าถึงบรรยากาศและประโยชน์ของการอยู่ในหุบเขาฝนโปรยไพรว่า “มันมีอากาศดี ๆ มีวิถีชีวิตผู้คนให้เสพอย่างเป็นละครโรงใหญ่ มีธรรมชาติให้ดู ให้ชม และกระทั่งถึงให้ร่วมมืออะไรดี ๆ อีกมากมายให้ค้นหา ผมคิดว่าผมพอใจกับชีวิตที่นี่ ผมได้มีโอกาสมองฟ้าซึ่งกว้างกว่าฟ้าในยามกลางคืนของกรุงเทพฯ หากคืนไหน ฝนไม่ตก ท้องฟ้าก็บอกเล่านิทานดวงดาวเสียวมากมาย ยังมีตอนเย็น ๆ ที่ผมชอบมองภูเขาทิวเขากับผืนฟ้า และแสงยามเย็นซึ่งเปลี่ยนทุกนาทีเป็นสีล่าน่าดูมาก กระทั่งบางครั้งผมอดรู้สึกไม่ได้ว่า ชีวิตช่วงโชคที่ได้มาเผ่าดูสิ่งเหล่านี้” (จดหมายจากนักเขียนหนุ่ม, 2551: 312) ข้อความนี้บอกเล่าถึงคุณประโยชน์ของการใช้ชีวิตร่วมกับธรรมชาติ ซึ่งแสดงนัยว่าความสุขของชีวิตเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้แต่เพียงในพื้นที่ธรรมชาติซึ่งไม่อาจพบได้ในสังคมเมืองใหญ่ และแสดงถึงระบบคิดเชิงนิเวศที่มีความศรัทธาในโลกธรรมชาติของผู้เขียน

กนกพงศ์ยังนำเสนอในเชิงอุดมคติว่าด้วยความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติทำให้หุบเขาฝนโปรยไพรเปรียบได้ราวกับ “สวรรค์” เนื่องจากผลไม้มรสเลิศต่าง ๆ ได้ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันให้ผลผลิตอย่างมากมายตลอดทั้งปี ผู้คนที่นั่นจึงได้รับประโยชน์มากมายจากธรรมชาติ นามานี้ “ความสุข” แก่ชีวิต ดังที่เขานำเสนอผ่าน “ภาษาสีเขียว” ที่เป็นสัญลักษณ์ถึงความเปื้อน “หมู่บ้านแห่งธรรมชาติ” หรือชุมชนเชิงนิเวศว่า หมู่บ้าน (และผู้คน) นั้นถูก “ห่มคลุม” อยู่ด้วยกลิ่นของผลไม้ นานา ซึ่งสื่อถึงความเป็นหนึ่งเดียวกันของมนุษย์และธรรมชาติ กลิ่นหอมหวานของผลไม้ที่แทรกอยู่ในอากาศนั้นเปรียบได้ดัง “กลิ่นหอมอวลแห่งชีวิต” ซึ่งหมายถึงความสุขของชีวิต ดังข้อความว่า “ทุกอณูอากาศกรุ่นด้วยกลิ่นหวานของผลไม้ นานาพรรณ ชาวหมู่บ้านอาจไม่เฉลียวใจหรอกว่า นั่นคือกลิ่นหอมอวลแห่งชีวิต แต่ในฤดูซึ่งผลผลิตผลเต็มอยู่ทุกเรือกสวนเช่นนั้นเอง พวกเขาต่างรับรู้ถึงว่าชีวิตคืองานเทศกาลอันรื่นเริง ลูกไม้แต่งประดับเรือกสวนขณะรอยยิ้มเบิกบานแต่งประดับใบหน้า อีกทั้งความผืนนานาแต่งประดับอยู่กับชีวิต สวรรค์ลอยลงมาใกล้และมีความสุขแห่งพื้นพิภพได้รับการยืนยันว่ามีอยู่จริง จำปาตะหอมหวานล่องลงมาจากเชิงเขาผืนด้วยกลิ่นหอมแรงของทุเรียน ทั้งสองคือกลิ่นหอมแหลมที่สุดซึ่งห่มคลุมหมู่บ้าน” (บันทึกจากหุบเขาฝนโปรยไพร, 2544: 185)

กนกพงศ์ยังกล่าวว่าพื้นที่หุบเขาฝนโปรยไพร่นั้นเต็มไปด้วยอากาศบริสุทธิ์ที่สดชื่นเย็นสบายจากความสมบูรณ์ของธรรมชาติในป่าเขาลำเนาไพร ชีวิตของผู้คนจึงเป็นไปอย่างสบาย ๆ ไม่เร่งรีบ เร่งร้อน ต้องแก่งแย่งแข่งขันเหมือนในเมืองใหญ่ ดังเช่นข้อความว่า “อย่างที่เราเห็นว่าบรรยากาศที่ผมนอยู่ไม่เอื้อให้รีบร้อนใด ๆ คงดีทีเดียวหากโลกทั้งใบมีบรรยากาศแบบนี้” (จดหมายจากนักเขียนหนุ่ม, 2551: 347) จากข้อความนี้ทำให้เห็นว่าหุบเขาฝนโปรยไพรเป็นดินแดนที่นำความสุขสงบมาสู่ชีวิตและจิตใจของผู้คน โลกแห่งธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์จึงเป็นดินแดนในอุดมคติของเขา และเขาปรารถนาให้ทั้งโลกมีบรรยากาศเช่นนี้

กนกพงศ์นำเสนอว่าปัจจัยทางธรรมชาติในหุบเขาฝนโปรยไพรทำให้พื้นที่นี้กลายเป็นดินแดนแห่งชีวิตที่แท้จริง และแผ่นดินแห่งความสุข เนื่องจากโลกธรรมชาติสามารถมอบความสุขสงบและมอบความเป็นชีวิตที่แท้จริงให้แก่มนุษย์ได้ ดังที่เขาค้นพบว่าชีวิตที่แท้จริงนั้นเกิดจากการหลอมรวมชีวิตเข้ากับธรรมชาติในป่าเขาลำเนาไพร และได้พบความสุขสงบของชีวิตที่เกิดจากการอยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างเรียบง่าย รวมทั้งความสุขจากผลิตผลที่งอกเงยขึ้นจากผืนแผ่นดิน เป็นดังของขวัญที่ธรรมชาติมอบให้ทุกชีวิต การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติจึงทำให้มนุษย์ได้ค้นพบกับความหมายสำคัญหรือคำตอบของชีวิตนั้นคือความสงบสุขและความอิสระ ซึ่งค้นพบได้ยากในสังคมเมืองที่เต็มไปด้วยความรุ่มร้อน การแก่งแย่งแข่งขัน และกรอบกฎเกณฑ์มากมายที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตไม่ต่างจากเครื่องจักรและถอยห่างออกไปเรื่อย ๆ จากชีวิตที่แท้จริงนั่นเอง

3) แผ่นดินแห่งตัวตนเชิงนิเวศและแผ่นดินแห่งการเขียน

กนกพงศ์ได้นำเสนอถึงคุณค่าและคุณประโยชน์ของธรรมชาติอีกประการหนึ่งที่มีต่อตัวเขาโดยตรง คือการแสดงให้เห็นว่าพื้นที่หุบเขาฝนโปรยไพรนั้นมีอิทธิพลต่อตัวตนหรืออัตลักษณ์ที่สำคัญของเขา ดังที่ จิลเลียน โรส (Gillian Rose) อธิบายว่า สำนักแห่งแผ่นดินถิ่นที่ (sense of place) บางครั้งมีความเข้มข้นและกลายมาเป็นศูนย์กลางของอัตลักษณ์ส่วนบุคคลของแต่ละคน เป็นส่วนหนึ่งของการนิยามตัวตนของบุคคล (Massey & Jess, อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์, 2559)

โดย อาร์เน นาสส์ (Arne Naess) โดยเฉพาะประเด็นว่าด้วย ตัวตน ความสัมพันธ์คุณค่า จุดมุ่งหมายของชีวิต นาสส์อธิบายว่า “ตัวตนเชิงนิเวศ” หรือ “ตัวตนแห่งธรรมชาติ” หมายถึง ตัวตนที่ไม่แบ่งแยกออกจากสรรพชีวิต และถือว่าตัวเรากำเนิดมาจากครรภ์แห่งธรรมชาติเช่นเดียวกับสรรพสิ่ง เป็นตัวตนที่เกิดจากกระบวนการพัฒนาในลำดับขั้น Self-realization ซึ่งเป็นระดับของการประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริงหรือตัวตนเชิงนิเวศ

เป็นระดับที่ตัวตนได้ขยายไปยังสรรพสิ่งอย่างกว้างขวาง เป็นการหยั่งรู้ว่าตัวตนที่แท้ (Self) นั้นคือความเป็นสิ่งเดียวกันกับสรรพสิ่ง ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนมนุษย์ เหล่าสรรพสัตว์ พืชพันธุ์ แม่น้ำ ภูเขา ทะเล และโลก ตลอดจนถึงแวดล้อม โลกและเอกภพทั้งหมด การเข้าถึงตัวตนนี้ได้มนุษย์ต้องพัฒนาตนเองและแสดงออกถึงสัญลักษณ์ของการเชื่อมต่อกับโลกเพื่อเชื่อมโยงตนเองกับธรรมชาติ (กานมณี ภู่วัฒน์, 2547 อ้างถึงใน บรรจง บุรินประโคน, 2561) ในตัวบทจำนวนมากแสดงให้เห็นว่าการใช้ชีวิตในหุบเขาฝนโปรยไพร ได้ทำให้ “ตัวตนเชิงนิเวศ” ของกนกพงศ์มีความเข้มข้นและชัดเจนขึ้น เขาเห็นว่าพื้นที่นี้ทำให้โลกธรรมชาติและชีวิตของเขาเชื่อมต่อหลอมรวมเป็นสิ่งเดียวกัน และเขาได้ค้นพบว่าธรรมชาติวิถีนั้นควรจะเป็นจุดหมายและคำตอบของชีวิต ดังเช่นข้อความที่แสดงถึงการมองเห็นความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติความว่า “ผืนดินและแผ่นฟ้าคือกระจกซึ่งส่องสะท้อนแก่กันและกัน เพราะโลกกว้าง ฟ้าจึงกว้าง เพราะโลกสวย ฟ้าจึงสวย นิทานชีวิตดำเนินอยู่บนผืนโลก ขณะนิทานดวงดาวเล่าขานเรื่องราวของชีวิตอยู่ด้วยเช่นกัน” (ยามเช้าของชีวิต, 2546: 116) หรือการเล่าถึงความชอบมองท้องฟ้าและดวงดาวยามค่ำคืนในหุบเขาฝนโปรยไพร ซึ่งแสดงถึงแนวคิดการเชื่อมโยงตนเองเข้ากับโลกธรรมชาติและสรรพสิ่ง ความว่า “ท้องฟ้ายามค่ำคืน บนนั้นมีเรื่องราวหลากหลายตามใจจินตนาการ และเรื่องราวเหล่านั้นเองที่ทำให้เรารักโลกใบนี้เมื่อใดก็ตามที่เราสามารถสร้างเรื่องราวของเราขึ้นมา เราจะรู้สึกโลกนี้ก็ของเรา เราเป็นส่วนหนึ่งของโลกใบนี้ เรารักเรื่องราวที่เราสร้างขึ้น และเราก็รักโลกใบนี้ที่ให้อากาศเราได้สร้างเรื่องราว เรารู้สึกทะนุถนอมมัน” (ยามเช้าของชีวิต, 2546: 212-213)

กนกพงศ์นำเสนอว่าหุบเขาฝนโปรยไพรเป็นพื้นที่ที่มีส่วนหล่อหลอมทั้ง “ตัวตนทางการเขียน” และ “ตัวตนเชิงนิเวศ” ของเขาขึ้นมาพร้อมกัน แนวคิดตัวตนเชิงนิเวศ (Ecological self) ถือว่าถูกสถาปนาขึ้น

ดินแดนหุบเขาฝนโปรยไพรยังมีส่วนสำคัญต่อหล่อหลอม “ตัวตนทางการเขียน” ของกนกพงศ์ขึ้นมา เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เขาได้สร้างวรรณกรรมขึ้นเป็นจำนวนมาก หุบเขาฝนโปรยไรมีอิทธิพลทั้งต่อกระบวนการสร้างวรรณกรรม เป็นทั้งเนื้อหาและฉากสำคัญในวรรณกรรม และเป็นแผ่นดินที่ช่วยหล่อหลอมจิตวิญญาณนักเขียนของเขาให้เติบโตงอกงาม ดังที่เขากล่าวว่าที่นั่นเป็น “แผ่นดินแห่งการเขียน” สำหรับเขา เป็นดินแดนที่เหมาะสมอย่างยิ่งต่อการผลิตสร้างนักเขียนหรือเป็น “บ้านเกิดของนักเขียน” ดังข้อความว่า “นั่นเป็นเมืองซึ่ง ‘เหมาะสมที่จะเป็นบ้านเกิดของนักเขียนคนหนึ่ง มันมีความละเอียดอ่อน สวยงามและพอดิบพอดีอย่างน่าชื่นใจ อันทำให้วิญญาณของนักเขียนผู้กำลังเติบโต ได้รับสัดส่วนที่สมบูรณ์แห่งความหนาวเหน็บและความร้อน ความหนักแน่นละเอียดหยุ่น’” (บันทึกจากหุบเขาฝนโปรยไพร, 2544: 20-21)

กนกพงศ์ได้เน้นย้ำว่าธรรมชาติและผู้คนในหุบเขาฝนโปรยไพร่นั้นได้กลายเป็นวัตถุ癖ขั้นดีในการสร้างงานเขียน ดังเช่น ข้อความที่เป็นการกล่าวในเชิงอุดมคติว่า “ผมเห็นว่านั่นไม่เพียงแต่เหมาะที่จะเป็นบ้านเกิดของนักเขียนหรอก แต่ยังเหมาะที่นักเขียนจะบรรจุชีวิตอยู่ด้วย โลกอันกลมกลืนระหว่างทุกสิ่งทุกอย่างคือ “เนื้อหา” อันสมบูรณ์ที่เอื้อแก่การเพ่งพิศชีวิต ผมถือว่านี่คือลักษณะของ “โลกที่สมบูรณ์” ผมรักโลกเช่นนี้” (บันทึกจากหุบเขาฝนโปรยไพร, 2544: 21) “อย่าว่าแต่จะมองภาพรวมของหมู่บ้านทั้งหมู่บ้านเลย แม้แต่การเพ่งลงไปทีละคนคนเดียวก็เสมือนได้เห็นโลกทั้งโลก” (บันทึกจากหุบเขาฝนโปรยไพร, 2544: 22-23)

จากข้อความต่าง ๆ นี้ยังทำให้เห็นว่าหุบเขาฝนโปรยไพรนั้นมีฐานะเป็น “พื้นที่ทางจิตวิญญาณ” (Mental space) ของกนกพงศ์ ตามแนวคิดเรื่องพื้นที่ (Space) ของอองรี เลอเฟรบ (Henri Lefebvre) ซึ่งหมายถึงพื้นที่ในมิติความคิดและจินตนาการ มิติความรู้สึกจิตใจ และมีการให้ความหมายทางนามธรรมต่อพื้นที่ เป็นพื้นที่ที่มีความหมายทางจิตวิญญาณ ความเชื่อ ความศักดิ์สิทธิ์ หรือมีความสำคัญในฐานะที่สร้าง/หล่อหลอมตัวตนและอัตลักษณ์ของผู้คนที่อยู่ในพื้นที่นั้น (Henri Lefebvre: 1991 อ้างถึงใน ชยันต์ วรรธนะภูติ, 2549) จะเห็นว่าทั้งตัวตนเชิงนิเวศและตัวตนทางการเขียนของกนกพงศ์นั้น มีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์สอดคล้องกันอย่างมาก เนื่องจากเขาเห็นว่า “ธรรมชาติ” หรือ “ผืนแผ่นดิน” นั้นเป็นบ่อเกิดของงานเขียนและมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการสร้างงานเขียน “ความเป็นไปของโลกหรือสังคมกำหนดมาจากชีวิตคนขณะคนคือผลผลิตของผืนแผ่นดิน” (บันทึกจากหุบเขาฝนโปรยไพร, 2544: 17) “วรรณกรรมนั้นมีบ่อกำเนิดมาจากสังคมเพียงหยิบยืมมือ “นักเขียน” สร้างขึ้นมา ขณะวิถีของสังคมคือภาพรวมของความคิด และพฤติกรรมแห่งผู้คนในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ทั้งหมดเหล่านี้ล้วนเชื่อมโยงสู่จุดกำเนิดคือผืนแผ่นดิน” (บันทึกจากหุบเขาฝนโปรยไพร, 2544: 18)

การอยู่อาศัยใช้ชีวิตท่ามกลางธรรมชาติที่สมบูรณ์ในหุบเขาฝนโปรยไพรมีส่วนหล่อหลอมตัวตนเชิงนิเวศของกนกพงศ์ เนื่องจากโลกธรรมชาติทำให้เกิดความตระหนักและมองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวระหว่างธรรมชาติกับชีวิต และเห็นว่ามนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ไม่มีสิทธิ์ใด ๆ ที่จะรุกรานทำลายธรรมชาติและทุกชีวิตในโลก อีกทั้งธรรมชาติยังเป็นบ่อเกิดของอัตลักษณ์ทางการเขียนของเขา โลกธรรมชาติได้กลายเป็นวัตถุ癖ที่สำคัญในการสร้างงานเขียน ประกอบกับสภาวะจิตใจอันสงบที่ได้สร้างสรรค์งานท่ามกลางธรรมชาติ ทำให้กนกพงศ์สร้างงานวรรณกรรมขึ้นที่หุบเขาฝนโปรยไพรเป็นจำนวนมาก รวมทั้งงานเขียนเล่มสำคัญต่าง ๆ ดินแดนนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อตัวเขา ดังเช่นถ้อยคำที่มีท่วงทำนองการเขียนที่แสดงให้เห็นการโหยหาสถานที่

(Place nostalgia) และความผูกพันต่อสถานที่ (Place attachment) ที่เขามีต่อหุบเขาฝนโปรยไพรว่า “เรียนวนอยู่กับคืนวันในหุบเขาขอบป่าเชิงเขาหลวงของ จังหวัด นครศรีธรรมราช ในบ้านเช่าหลังหนึ่งกลางสวนผลไม้ ผมเคยใช้เป็นสมรภูมิ สู้รบแย่งยื้อ เอาเรื่องราวจากอากาศธาตุว่างเปล่าให้มาปรากฏขึ้นในหน้ากระดาษ อย่างน้อยที่สุด แทบทั้งหมดของเรื่องสั้นชุด ‘แผ่นดินอื่น’ ผมเสกสร้างขึ้นมาในบ้านหลังนั้น” (บันทึกจาก หุบเขาฝนโปรยไพร, 2544: 9) ดินแดนหุบเขาฝนโปรยไพรจึงมีส่วนสำคัญในการหล่อหลอม ทั้งตัวตนเชิงนิเวศและตัวตนทางการเขียนของกนกพงศ์ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ตัวตน ที่สำคัญและชัดเจนของเขา และอัตลักษณ์ทั้งสองนี้มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง กนกพงศ์จึงเห็นว่าหุบเขาฝนโปรยไพรเป็นดินแดนในอุดมคติเชิงนิเวศสำหรับเขา เนื่องจาก พื้นที่นี้ทำให้โลกธรรมชาติ ชีวิต และการเขียนของเขาหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน

บทสรุปและอภิปรายผล

งานศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ที่ผ่านมามักเป็น การศึกษาด้านการนำเสนอปัญหาสังคม จึงกล่าวได้ว่ายังไม่มีงานศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมของกนกพงศ์โดยตรงมาก่อน โดยเฉพาะการศึกษา ในแนวทางทฤษฎีการวิจารณ์เชิงนิเวศ และยังไม่ปรากฏการศึกษาสถานที่ในวรรณกรรม ของเขา คือ “หุบเขาฝนโปรยไพร” การศึกษารั้วนี้จึงมีความแตกต่างกับงานชิ้นอื่นตรงที่ เป็นการมุ่งศึกษาการประกอบสร้างและนำเสนอสถานที่ในฐานะดินแดนในอุดมคติเชิงนิเวศ และการสื่อแนวคิดเชิงนิเวศในแนวทางของทฤษฎีการวิจารณ์เชิงนิเวศ

ผลการศึกษาพบว่า กนกพงศ์ได้ประกอบสร้างดินแดนหุบเขาฝนโปรยไพร ในฐานะสถานที่ในวรรณกรรมขึ้นมาจากพื้นที่จริงที่เขาอาศัยอยู่ โดยได้ประกอบสร้าง และนำเสนอพื้นที่นั้นในลักษณะที่เป็นดินแดนในอุดมคติเชิงนิเวศ (Ecotopia) ด้วยวิธีการ การประกอบสร้างความหมายต่าง ๆ ในเชิงอุดมคติให้แก่สถานที่ทั้งทางรูปธรรมและ นามธรรม คือ 1) ดินแดนธรรมชาติอันยิ่งใหญ่และอุดมสมบูรณ์ที่นำไปสู่ความตื่นรู้ ทางจิตวิญญาณและเป็นบ่อเกิดของชุมชนเชิงนิเวศ 2) ดินแดนแห่งชีวิตที่แท้จริงและแผ่นดิน แห่งความสุข และ 3) แผ่นดินแห่งตัวตนเชิงนิเวศและแผ่นดินแห่งการเขียน จุดประสงค์ สำคัญของการประกอบสร้างและนำเสนอเรื่องราวของหุบเขาฝนโปรยไพรคือการนำเสนอ สำนักเชิงนิเวศผ่านสถานที่หรือโลกในอุดมคติที่เป็น “โลกสีเขียว” ที่ธรรมชาติเป็นใหญ่ ทั้งในทางกายภาพและในระบบคิดของผู้คน เพื่อนำเสนอสำนักเชิงนิเวศคือระบบคิดที่เคารพ นับถือยกย่องชนมรรษชาติ แสดงให้เห็นว่าโลกธรรมชาติคือสิ่งที่ยิ่งใหญ่ สูงส่ง มหัศจรรย์ และมนุษย์นั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบธรรมชาติทั้งปวง เน้นย้ำถึงคุณประโยชน์มหาศาล

ที่ธรรมชาติมอบให้แก่มนุษย์ที่มีชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติ และนำเสนอว่าการอยู่ร่วมและเชื่อมต่อหลอมรวมชีวิตเข้ากับโลกธรรมชาติจะทำให้มนุษย์ได้พบกับคำตอบของชีวิตคือชีวิตที่แท้จริง ซึ่งเป็น “ระบบคิดสีเขียว” (Green thinking) ที่สอดคล้องกับกระบวนการทัศน์ของทฤษฎีการวิจารณ์เชิงนิเวศ

นอกจากนี้พื้นที่หุบเขาฝนโปรยไพรยังมีส่วนหล่อหลอมอัตลักษณ์ของถนนกวงงศ์คือตัวตนเชิงนิเวศและตัวตนทางการเขียนของเขาขึ้นมาพร้อมกัน ทำให้มีฐานะเป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณของเขากฎประการหนึ่ง ภาพที่ชัดเจนของหุบเขาฝนโปรยไพรในวรรณกรรมคือพื้นที่ทางธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่อุดมสมบูรณ์ และหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่เป็นชุมชนแบบบุพกาลที่ผู้คนมีชีวิตสัมพันธ์กับโลกธรรมชาติอันเป็นวิถีโบราณของบรรพบุรุษและเป็นวิถีชนบทอันงดงามที่มาจากการโอบอุ้มค้ำจุนของธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ การดำเนินชีวิตตามวิถีเช่นนี้เป็นสิ่งที่ถนนกวงงศ์เห็นว่าเปรียบเหมือน “รากเหง้า” ของเราและเป็นสิ่งที่ควรค้นหาให้พบทั้ง “ธรรมชาติวิถี” และวิถีของบรรพบุรุษจึงเป็นวิถีที่ถนนกวงงศ์ได้ค้นพบและเชื่อมั่นว่านั่นคือวิถีที่นำไปสู่ “ชีวิตที่แท้จริง” ซึ่งหมายถึงวิถีแห่งอิสรภาพและความสุขสงบที่ยั่งยืน

แม้ว่าเรื่องราวของหุบเขาฝนโปรยไพรจะเน้นแสดงให้เห็นคุณค่าของธรรมชาติและความสมบูรณ์ของธรรมชาติในเชิงอุดมคติ เป็นการเน้นการเสนอภาพและเรื่องราวของสถานที่ธรรมชาติที่สวยงามสมบูรณ์เหมาะสมต่อการอยู่อาศัย ซึ่งต่างจากภาพของเมืองที่ถูกแสดงนัยให้เห็นในทางตรงกันข้าม ดังเช่นการนำเสนอข้อดีต่าง ๆ ของธรรมชาติในลักษณะที่ตรงข้ามกับสังคมเมือง แต่ก็สามารถพิจารณาได้ว่าวิถีการมองโลกแบบคู่ตรงข้าม (Binary opposition) เช่นนี้อาจมิใช่เป็นเพียงการมองแบบเพื่อผืนหรือเป็นการมองธรรมชาติแต่เพียงด้านดีด้านเดียว หากแต่มีจุดประสงค์สำคัญคือการร่วมสร้างวาทกรรมเชิงนิเวศเพื่อพิทักษ์รักษาธรรมชาติ และอาจพิจารณาได้ว่าการเลือกนำเสนอภาพสถานที่ในอุดมคติเชิงนิเวศและภาพชีวิตมนุษย์ที่อยู่ร่วมอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ มากกว่าการนำเสนอภาพด้านร้ายของสังคมเมืองซึ่งถูกนำเสนอในดဘทไม่มากนัก เนื่องจากการนำเสนอภาพด้านร้ายของเมืองไม่ใช่แก่น (Theme) ที่สำคัญของการนำเสนอเรื่องราวของหุบเขาฝนโปรยไพรที่เป็นการนำเสนอโลกสีเขียวที่มีธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ หรือโลกในอุดมคติเชิงนิเวศที่ธรรมชาติเป็นใหญ่และนำเสนอข้อดีของธรรมชาติที่มีต่อชีวิตมนุษย์ การเลือกนำเสนอเช่นนี้นับได้ว่าเป็นการร่วมผลิตสร้าง “วาทกรรมเชิงนิเวศ” เพื่อรักษาธรรมชาติให้รอดพ้นจากการทำลายของมนุษย์ดังที่ นักวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศเห็นว่าภาษาไม่สามารถแยกได้จากโลกธรรมชาติและภาษาเป็นส่วนสำคัญในการสร้างวาทกรรม (Discourse) เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่องราวของหุบเขาฝนโปรยไพรเป็นการสร้างวาทกรรมที่ยืนยันถึงคุณค่าและคุณประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ เป็นการร่วมวิพากษ์

หักล้าง และช่วงชิงการให้คุณค่ากลับมาจากกระบวนทัศน์ที่ยึดเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง ที่ผลิตสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติอีกชุดหนึ่งที่มองว่ามนุษย์เป็นใหญ่เหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นสาเหตุของการรุกรานทำลายธรรมชาติมายาวนานไม่สิ้นสุด และเป็นท่าที ที่แสดงความห่วงใยต่อธรรมชาติในท้องถิ่นของตนที่กำลังถูกรุกราน ซึ่งกนกพงศ์ได้สื่อสาร ออกมาสู่สังคมวงกว้างผ่านข้อเขียนที่นำเสนอในช่วงราว 10-20 ปีที่แล้วดังที่ เขาชี้ให้เห็นถึง เค้กลางของความหายนะที่เกิดจากการรุกรานธรรมชาติอันเป็นผลจากอิทธิพลของระบบต่าง ๆ ที่เป็นผลิตผลของสังคมเมือง เช่นการนำเสนอในเนื้อหาบางส่วนว่า ในช่วงเวลานั้นชาวบ้าน ในหุบเขาฝนโปรยไพรเริ่มใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลงเป็นจำนวนมากในการทำเกษตร ทำให้ระบบนิเวศถูกทำลายอย่างรวดเร็ว รวมทั้งการลักลอบตัดไม้และล่าสัตว์ป่าไปขาย ซึ่งเป็นผลมาจากอำนาจของเงินตราและทุนนิยมของสังคมเมืองที่รุกรานพื้นที่ธรรมชาติ และเริ่มครอบงำชุมชนที่เคยเป็นชุมชนเชิงนิเวศ ทำให้ทัศนคติของผู้คนที่มิต่อธรรมชาติ เริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

การประกอบสร้างและการนำเสนอเรื่องราวของหุบเขาฝนโปรยไพรยังแสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์เชิงนิเวศและตัวตนเชิงนิเวศที่เข้มข้นของกนกพงศ์ในฐานะผู้สร้าง วรรณกรรม แสดงถึงการให้ความสำคัญกับ “ธรรมชาติ” และ “สถานที่” ที่อยู่อาศัยใช้ชีวิต และแสดงถึงความรักความผูกพันระหว่างตัวผู้เขียนกับสถานที่แห่งหนึ่งเป็นพิเศษ กนกพงศ์ อาศัยอยู่ในหุบเขาฝนโปรยไพรรวมเป็นระยะเวลา 17 ปี และได้สร้างผลงานวรรณกรรม เกือบทั้งหมดของเขาขึ้นที่นี้ กล่าวได้ว่าวรรณกรรมจำนวนมากของเขามีลักษณะเป็น วรรณกรรมสีเขียว (Green writing) ที่เขียนขึ้นเพื่อสื่อสารแนวคิดเชิงนิเวศไปสู่ผู้อ่านอย่าง สม่ำเสมอตลอดระยะเวลาการทำงานเขียนของเขา และแม้ว่ากนกพงศ์จะเสียชีวิตไปแล้ว แต่อาจกล่าวได้ว่าดินแดน “หุบเขาฝนโปรยไพร” ที่เขาสร้างไว้ยังคงอยู่ในโลกรวรรณกรรมและ ยังคงทำหน้าที่ชักจูงใจผู้อ่านให้เห็นคุณค่าของธรรมชาติและการใช้ชีวิตอย่างเป็นส่วนหนึ่ง ของธรรมชาติตามที่กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ได้วาดไว้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. (2544). **บันทึกจากหุบเขาฝนโปรยไพร**. กรุงเทพฯ: บ้านหนังสือ.
 กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. (2546). **ยามเช้าของชีวิต**. ปทุมธานี: นาคร.
 กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. (2549). **นิทานประเทศ**. ปทุมธานี: นาคร.
 กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. (2551). **จดหมายจากนักเขียนหนุ่ม**. กรุงเทพฯ: บ้านหนังสือ.

- กาญจนา แก้วเทพ. (2549). “สตรีนิยมและวัฒนธรรมศึกษา” อยู่ชายขอบ มองลอดความรู้.
 อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ). (หน้า 99-138). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
 มติชน. อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์. (2559 ก). **เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน
 ปรากฏการณ์วรรณกรรม** (พิมพ์ครั้งที่ 2). ปทุมธานี: นาค.
- กานมณี ภูักักดี. (2547). ความหมายและคุณค่าของชีวิตในนิเวศลุ่มลึกตามทัศนะของ
 อาร์เน นาสส์ [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่].
 อ้างถึงใน บรรจง บุรินประโคน. (2561). **ตัวตนเชิงนิเวศในกวีนิพนธ์ของ
 เรวตร์ พันธุ์พิพัฒน์** [ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย,
 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม].
- เจน สงสมพันธุ์. (2549). **คืนสู่แผ่นดิน: กนกพงศ์ สงสมพันธุ์**. ที่ระลึกในงานฌาปนกิจ.
 ปทุมธานี: นาค.
- ชัยนต์ วรรณะภูติ. (2549). ‘คนเมือง’: ตัวตน การผลิตซ้ำสร้างใหม่และพื้นที่ทางสังคม
 ของคนเมือง. ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ). **อยู่ชายขอบ มองลอด
 ความรู้**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ชวิตรา ตันติมาลา. (2560). พื้นที่สาธารณะและการผลิตพื้นที่: ความหมายใหม่ของ
 ความสัมพันธ์ทางสังคม. **วารสารบรรณศาสตร์ มศว**, 10(1), 92-103.
- ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์. (2560). การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนิเวศ (Ecocriticism) :
 บทแนะนำเบื้องต้นใน รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (บรรณาธิการ). **ทฤษฎีกับการวิจารณ์
 ศิลปะ : ทัศนะของนักวิชาการไทย**. (หน้า 236-327). ปทุมธานี: นาค.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2559). **ปลูกป่าในใจคน**. เอกสารจากการสัมมนาทางวิชาการ
 “การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนิเวศ” (ecocriticism) : หลากหลายแง่มุมจาก
 วรรณกรรมไทยและวรรณกรรมต่างประเทศ. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยา
 สิริธร.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2556). **วรรณคดีสีเขียว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติ
 ในวรรณคดีไทย**. ปทุมธานี: นาค.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2559 ก). **เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน ปรากฏการณ์วรรณกรรม**
 (พิมพ์ครั้งที่ 2). ปทุมธานี: นาค.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2559 ข). **แวนวรรณคดี ทฤษฎีร่วมสมัย**. ปทุมธานี: นาค.
- นพพร ประชากุล. (2552). **ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: อ่านและวิภาษา.
- เนืองน้อย บุญยเนตร. (2537). **จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม: โลกทัศน์ในพุทธปรัชญา
 และปรัชญาตะวันตก**. (หน้า 62). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย. อ้างถึงใน ศุภิสรา เทียนสว่างชัย. (2560). **แนวคิดนิเวศสำนึก
ในวรรณกรรมของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์** [ปริญญาานิพนธ์อักษรศาสตรมหา
บัณฑิต ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ, คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย].

พชรวรรณ บุญพร้อมกุล. (2562). Ecocriticism นิเวศวิจารณ์: วรรณกรรม ธรรมชาติ
สิ่งแวดล้อม โลก. ใน สุรเดช โชติอุดมพันธ์ (บรรณาธิการ). **นวัตวิถี วิถีวิทยา
ร่วมสมัยในการศึกษาวรรณกรรม**. (หน้า 375-437). กรุงเทพฯ: ศยามปัญญา.
สำนักอุทยานแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). **อุทยานแห่งชาติเขาหลวง นครศรีธรรมราช**.

<https://portal.dnp.go.th/Content/nationalpark?contentId=938>

Barry, P. (2002). *Beginning Theory : An Introduction to Literary and Cultural
Theory*. Manchester : Manchester UP. อ้างถึงใน พชรวรรณ
บุญพร้อมกุล. (2562). Ecocriticism นิเวศวิจารณ์: วรรณกรรม ธรรมชาติ
สิ่งแวดล้อมโลก. ใน สุรเดช โชติอุดมพันธ์ (บรรณาธิการ). **นวัตวิถี วิถีวิทยา
ร่วมสมัยในการศึกษาวรรณกรรม**. (หน้า 375-437). กรุงเทพฯ: ศยามปัญญา.

Buell, L. (1995). *The environmental imagination: Thoreau, nature writing,
and the formation of American culture*. Cambridge, MA: Harvard
University Press. อ้างถึงใน ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์. (2560). การวิจารณ์
วรรณกรรมแนวนิเวศ (Ecocriticism) : บทแนะนำเบื้องต้นใน รื่นฤทัย
สัจจพันธุ์(บรรณาธิการ). **ทฤษฎีกับการวิจารณ์ศิลปะ : ทศนะของนักวิชาการไทย**.
(หน้า 236-326). ปทุมธานี: นาค.

De Geus, M. (1999). *Ecological utopia: Envisioning the sustainable society*.
Utrecht: International Books. (208-219) อ้างถึงใน ธีรญา สังขพันธ์านนท์.
(2556). **วรรณคดีสีเขียว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย**.
ปทุมธานี: นาค.

Foucault, M. (1986). *Of Other Space*. *Diacritics*, No 16, 22-27. อ้างถึงใน
ไชยรัตน์ เจริญสิน โอร. (2544). **วาทกรรมการพัฒนา** (พิมพ์ครั้งที่ 3).
กรุงเทพฯ: วิชา.

Garrard, G. (2004). *Ecocriticism*. New York and London: Penguin. อ้างถึงใน
ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์. (2560). การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนิเวศ
(Ecocriticism) : บทแนะนำเบื้องต้น ใน รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (บรรณาธิการ).
ทฤษฎีกับการวิจารณ์ศิลปะ : ทศนะของนักวิชาการไทย. (หน้า 236-326).
ปทุมธานี: นาค.

- Gifford, T. (1999). Pastoral. New Yoke: Routledge. อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์. (2559 ก). **เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน ปราบฏการณ์วรรณกรรม** (พิมพ์ครั้งที่ 2). ปทุมธานี: นาค.
- Gifford, T. (2000). The Green Studies Reader. London and New Yoke: Routledge. อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์. (2559 ข). **แวนวรรณคดี ทฤษฎีร่วมสมัย**. ปทุมธานี: นาค.
- Gillian R. (1995). Massey and Jess. 89. eds. A Place in the world: Places, Cultures and Globalization. Oxford: Open University Press. อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์. (2559 ก). **เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน ปราบฏการณ์วรรณกรรม** (พิมพ์ครั้งที่ 2). ปทุมธานี: นาค.
- Glottfelty, C. (1996). Introduction. In Glottfelty, Cheryll. & Fromm, Harold [Ed.], The Ecocriticism reader: Landmarks in literary. (xv-xxxvii). Athena and London University of Georgia Press. อ้างถึงใน ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศน์. (2560). การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนิเวศ (Ecocriticism) : บทแนะนำเบื้องต้น ใน รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (บรรณาธิการ). **ทฤษฎีกับการวิจารณ์ศิลปะ : ทศนะของนักวิชาการไทย**. (หน้า 236-326). ปทุมธานี: นาค.
- Lefebvre, H. (1991). The production of space (D. Nicholson-Smith, Trans). Malden. MA: Blackwell. อ้างถึงใน ขวิตรา ตันติมาลา. (2560). พื้นที่สาธารณะ และการผลิตพื้นที่: ความหมายใหม่ของความสัมพันธ์ทางสังคม. **วารสารบรรณศาสตร์ มศว**, 10(1), 92-103.
- Scheese, D. (1995). Nature writing: The pastoral impulse in America. New York and London: Routledge. อ้างถึงใน ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศน์. (2560). การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนิเวศ (Ecocriticism) : บทแนะนำเบื้องต้นใน รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (บรรณาธิการ). **ทฤษฎีกับการวิจารณ์ศิลปะ : ทศนะของนักวิชาการไทย**. (หน้า 236-326). ปทุมธานี: นาค.

กลวิธีการเขียนและลักษณะการปรากฏอักษรย่อ และคำย่อทางวงศ์พท์ธุรกิจ ในหนังสือพิมพ์ออนไลน์เวียดนาม

เมลดา เอกคำพันธ์¹ Cao Thi Hong Van² และ วันทนีย์ นาชัยเงิน³
ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม^{1,2,3}
E-mail: Malada.e@msu.ac.th¹, Cao.v@msu.ac.th², Wantanee.n@msu.ac.th³

วันที่รับบทความ: 9 สิงหาคม 2565

วันที่แก้ไขบทความ: 17 ตุลาคม 2565

วันที่รับบทความ: 28 ตุลาคม 2565

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาวิธีการเขียนอักษรย่อและคำย่อทางวงศ์พท์ธุรกิจ ในหนังสือพิมพ์ออนไลน์เวียดนาม 2. ศึกษาลักษณะการปรากฏอักษรย่อและคำย่อทางวงศ์พท์ธุรกิจ ในหนังสือพิมพ์ออนไลน์เวียดนาม เว็บไซต์ <https://vnexpress.net/> จำนวน 80 ฉบับ ผลการศึกษาพบว่าพบอักษรย่อและคำย่อทั้งหมด 208 คำ สามารถจำแนกเป็นอักษรย่อในภาษาเวียดนาม 42 คำ คำในภาษาเวียดนามประกอบด้วยภาษาอังกฤษ 5 คำ และที่เหลือเป็นอักษรย่อและคำย่อในภาษาอังกฤษ ซึ่งอักษรย่อและคำย่อส่วนใหญ่เกี่ยวกับการเงิน ค่าเงินและหน่วยวัด ยศและตำแหน่ง ชื่อเฉพาะของหน่วยงาน องค์กร บริษัท โดยพบกลวิธีการสร้างอักษรย่อและคำย่อทั้งหมด 4 โครงสร้าง คือ 1) ใช้อักษรตัวแรกของแต่ละพยางค์หรือคำเพียงตัวเดียว 2) ใช้อักษรมากกว่าหนึ่งตัว 3) ใช้โครงสร้างที่ 1 หรือ 2 ประกอบกับคำและโครงสร้างที่และ 4) ใช้พยางค์ผสมพยางค์ ลักษณะการปรากฏของอักษรย่อและคำย่อทางวงศ์พท์ธุรกิจในหนังสือพิมพ์ออนไลน์ปรากฏ 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) อักษรย่อและคำย่อปรากฏในวงเล็บ หลังคำเต็ม 2) อักษรย่อและคำย่อปรากฏหลังจากมีการกล่าวคำเต็มไปแล้วหนึ่งครั้ง และ 3) อักษรย่อและคำย่อปรากฏโดด ๆ โดยที่ไม่เคยมีการใช้คำเต็มมาก่อน

คำสำคัญ: อักษรย่อ คำย่อ ศัพท์ธุรกิจ หนังสือพิมพ์ออนไลน์

Writing Strategies and Occurrences in Abbreviation and Acronym of the Business Vocabulary in Vietnamese Online Newspapers

Malada Ekkhamphan¹, Cao Thi Hong Van² and Wantanee Nachaingern³
Faculty of Humanities and Social Sciences (HUSOC) Mahasarakham University^{1,2,3}
E-mail: Malada.e@msu.ac.th¹, Cao.v@msu.ac.th², Wantanee.n@msu.ac.th³

Received: August 9, 2022

Revised: October 17, 2022

Accepted: October 28, 2022

Abstract

This study aimed to investigate the writing strategies of business vocabulary abbreviations and acronyms in Vietnamese online newspapers. It also aimed to examine the occurrences of business vocabulary abbreviations and acronyms in Vietnamese online newspapers from the website <https://vnexpress.net/> in a total of 80 issues. The results showed that 208 abbreviated and acronym words were found, of which 42 were Vietnamese words, and the combination of Vietnamese and English words accounted for five words. The rest were the English abbreviation and acronym words. Most abbreviations and acronyms were about finance, currency, measurement units, titles, and ranks of specific agencies, organizations, and companies. There are four structures for making abbreviations and acronyms: 1) using the first letter of each syllable or a syllable, 2) using more than one first syllabus, 3) using the first two mentioned structures with words, and 4) using the combination of syllabus and syllabus. There were three types of occurrences in abbreviation and acronym of the business vocabulary in Vietnamese online newspapers, which are: 1) abbreviation and acronym occurring in parenthesis after the full word; 2) abbreviation and acronym occurring after the full word was already mentioned; and 3) abbreviation and acronym occurring alone without the use of full words before.

Keywords: Abbreviation, Acronyms, business vocabulary, online newspaper

บทนำ

อักษรย่อและคำย่อในภาษาเวียดนามนับวันยิ่งพบการใช้มากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการเขียน ตลอดทั้งการใช้สัญลักษณ์ที่หลากหลายยิ่งขึ้นในการย่อแทนคำเต็ม อักษรย่อและคำย่อหนึ่งรูปอาจมีความหมายมากกว่าหนึ่ง ซึ่งผู้อ่านจะต้องพิจารณา บริบทแวดล้อมของประโยคและอาจเข้าใจผิดในการสื่อความหมายได้ (Nguyen Hoai Nguyen, 2012) ในปัจจุบันภาษาเวียดนามยังคงไม่มีการบัญญัติลักษณะหรือกลวิธีการเขียน อักษรย่อหรือคำย่ออย่างเป็นทางการ (Huynh Cong Phap & Nguyen Van Hue, 2014) การเขียนอักษรย่อและคำย่อในหนังสือพิมพ์ออนไลน์ยังคงพบมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง (Ngyen Thi Van Dong, 2020) แม้ว่าหนังสือพิมพ์ออนไลน์ไม่ได้มีข้อจำกัดทางพื้นที่เหมือน หนังสือพิมพ์ สื่อประเพณีอื่น ๆ แต่ยังคงพบลักษณะการเขียนย่อเพื่อความสะดวกกระชับกระถัดรัด ประหยัดเวลาและประหยัดเนื้อที่ (สมร., 2011)

ในภาษาเวียดนามการเขียนอักษรย่อและคำยอยังไม่มีการการบัญญัติหลักเกณฑ์ การเขียนคำยอตตามราชบัณฑิตยสถานดังเช่นภาษาไทย แต่นักภาษาศาสตร์เวียดนาม หลายท่านได้ศึกษาเกี่ยวกับอักษรย่อและคำย่อในภาษาเวียดนาม นักภาษาศาสตร์ เวียดนาม Nguyen Hoang Thanh (1996) ได้ศึกษาลักษณะโครงสร้างของการเขียนย่อ ในภาษาเวียดนาม โดยกล่าวว่าแรกเริ่มของการศึกษาอักษรย่อหรือคำย่อเกิดขึ้นในทศวรรษที่ 70 Nguyen Trong Bau ได้ศึกษาและแบ่งประเภทของการเขียนย่อออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) รูปแบบการย่อแบบอักษรย่อ (dạng tắt chữ viết) เมื่อย่อคำแล้วจะไม่สามารถ อ่านเป็นคำใหม่ได้ และ 2) รูปแบบการย่อแบบคำย่อ (dạng tắt từ vựng) เมื่อย่อวลีหรือคำ ๆ นั้นแล้วจะสามารถอ่านออกเสียงเป็น คำใหม่ได้ (Nguyen Trong Bau, 1981) ต่อมา Nguyen Duc Dan ได้ศึกษาอักษรย่อและคำยอด้านธุรกิจผลการศึกษาพบข้อเสนอแนะ คือ รูปอักษรย่อหรือคำยอยังคงไม่กระชับและยังคงไม่เป็นรูปแบบเดียวกันทำให้ยากต่อ การเข้าใจกลวิธีการเขียน (Nguyen Duc Dan, 1978)

ผู้ศึกษาจึงได้สนใจศึกษาวิธีการเขียนอักษรย่อและคำย่อและลักษณะ การปรากฏของอักษรย่อและคำยอตทางวงศัพทธุกิจในหนังสือพิมพ์ออนไลน์เวียดนาม เนื่องจากในปัจจุบันเวียดนามมีการลงทุนและร่วมทุนจากต่างชาติเป็นอย่างมาก ในด้าน การลงทุนจากต่างประเทศเวียดนามให้สิทธิประโยชน์แก่นักลงทุนจากต่างประเทศที่น่าสนใจ หลายด้าน การใช้อักษรย่อและคำย่อในภาษาต่างประเทศจากสื่อออนไลน์จะยังคงพบหรือไม่ หรือทำให้มีโครงสร้างการเขียนและพบการปรากฏของคำย่อและอักษรยอตอย่างไร ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้ศึกษาจากข่าวธุรกิจเพื่อเป็นแนวทางในการสังเกตอักษรย่อและคำยอต ในแวดวงและสื่ออื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเขียนอักษรย่อและคำย่อทางวงศัพทมูลวิทยา ในหนังสือพิมพ์ออนไลน์เวียดนาม
2. เพื่อศึกษาลักษณะการปรากฏอักษรย่อและคำย่อทางวงศัพทมูลวิทยา ในหนังสือพิมพ์ออนไลน์เวียดนาม

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการศึกษานี้ผู้ศึกษาใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในด้านอักษรย่อและคำย่อในภาษาเวียดนาม ลักษณะการใช้ภาษาในหนังสือพิมพ์เวียดนาม (Ngôn ngữ báo chí) ผ่านการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) และใช้วิธีการนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ ขอบเขตการศึกษา ได้แก่ อักษรย่อ (Abbreviation) และคำย่อ (Acronym) ในข่าวเศรษฐกิจ เก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ VnExpress เว็บไซต์ <https://vnexpress.net/> ระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2561 วันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2562 ในระยะดังกล่าวเป็นไตรมาสที่ 4 หรือไตรมาสสุดท้ายของปี พ.ศ. 2561 และไตรมาสที่ 1 หรือไตรมาสแรกของปี พ.ศ. 2562 ซึ่งสองไตรมาสนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการวิเคราะห์สถานการณ์หรือพิจารณาผลกระทบทางการเมือง ผู้ศึกษาได้เลือกหนังสือพิมพ์เวียดนามเอ็กเพรสเนื่องจากมีความตรงทางเนื้อหาตามกฎหมายสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม มาตรา 12 ตามพระราชบัญญัติฉบับที่ 55/2001/NĐ-CP นอกจากนั้นยังเป็นเว็บไซต์ที่มีการเผยแพร่ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจอย่างสม่ำเสมอและมีผู้คนเข้าเยี่ยมชมมากที่สุด โดยเก็บอักษรย่อและคำย่อจากหนังสือพิมพ์ออนไลน์จำนวน 80 ฉบับ จากนั้นนำมาจัดบันทึกรายการและหาคำเต็มของคำย่อ วิเคราะห์พฤติกรรมการสร้างและลักษณะการปรากฏของอักษรย่อและคำย่อ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพฤติกรรมการเขียนย่อและลักษณะการปรากฏอักษรย่อ (Abbreviation) และคำย่อ (Acronyms) ทางศัพทมูลวิทยาในหนังสือพิมพ์ออนไลน์เวียดนาม ผู้ศึกษาได้เก็บข้อมูลจากข่าวเศรษฐกิจในหนังสือพิมพ์ออนไลน์ ผลการศึกษาสำคัญประกอบด้วย 2 ประเด็น ได้แก่ 1. พฤติกรรมการสร้างอักษรย่อและคำย่อ 2. ลักษณะการปรากฏของอักษรย่อและคำย่อทางศัพทมูลวิทยาในหนังสือพิมพ์ออนไลน์ VnExpress เวียดนาม ดังสาระสำคัญต่อไปนี้

1. กลวิธีการสร้างอักษรย่อและคำย่อ ผลการศึกษาพบอักษรย่อและคำย่อทั้งหมด 208 คำ โดยเป็นคำย่อและอักษรย่อภาษาอังกฤษ 161 คำ คำในภาษาเวียดนาม 42 คำ และคำในภาษาเวียดนามผสมผสานกับคำในภาษาอังกฤษ 5 คำ อักษรย่อและคำย่อที่พบในการศึกษานี้เป็นคำนาม กลุ่มคำนามและนามวลี โดยสามารถจัดประเภทของอักษรย่อและคำย่อได้ 3 ประเภท 1) คำนาม กลุ่มคำนามและนามวลีที่เกี่ยวกับการเงิน ค่าเงินและหน่วยวัด 2) คำนาม กลุ่มคำนามและนามวลีที่เกี่ยวกับยศและตำแหน่ง และ 3) คำนาม กลุ่มคำนามหรือนามวลีที่เป็นชื่อเฉพาะของหน่วยงาน องค์กร บริษัท หรือวิสาหกิจ จากอักษรย่อและคำย่อที่เก็บได้นั้นสามารถวิเคราะห์กลวิธีการสร้างคำได้ 4 โครงสร้าง คือ 1) ใช้อักษรตัวแรกแต่ละพยางค์/คำมาเขียนย่อ 2) ใช้อักษรมากกว่าหนึ่งตัวมาเขียนย่อ 3) ใช้โครงสร้างที่ 1 และ 2 ประกอบกับคำ และโครงสร้างที่ 4) พยางค์ประกอบพยางค์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 โครงสร้างแบบที่ 1 การใช้ตัวอักษรตัวแรกของแต่ละพยางค์หรือคำมาเขียนย่อแทนคำเต็ม เป็นลักษณะที่พบมากที่สุด ร้อยละ 91.82

โครงสร้างการเขียนอักษรย่อและคำย่อ แบบที่ 1

ตัวอักษรตัวแรกของพยางค์หรือคำ + ตัวอักษรแรกของพยางค์หรือคำที่ 2 (2,3,4...)
มหัพภาค (.) มีหรือไม่มีก็ได้

ตารางที่ 1 ตัวอย่างอักษรย่อตามโครงสร้างแบบที่ 1

ลำดับ	ตัวอย่างอักษรย่อ	คำเต็ม	ความหมาย
1	TP	thành phố	เมือง, นคร
2	TP.HCM.	thành phố Hồ Chí Minh	นครโฮจิมินห์
3	HDQT	hội đồng quản trị	คณะกรรมการบริหาร
4	NDT	nhân dân tệ	หยวน สกุลเงินของจีน
5	TNHH	trách nhiệm hữu hạn	บริษัทจำกัด

จากตารางที่ 1 อักษรย่อ (Abbreviations) ภาษาเวียดนาม มีกลวิธีการเขียนย่อ โดยการใช้ตัวอักษรตัวแรกของแต่ละพยางค์มาเขียนย่อดังตาราง ลำดับที่ 1 คำว่า Thành phố (เมือง, นคร) เมื่อใช้อักษรตัวแรกของแต่ละพยางค์มาเขียนย่อตามโครงสร้าง จะได้ตัวอักษร “T” อักษรตัวแรกจากพยางค์ thành (พยางค์ลำดับที่หนึ่งของคำ) และตัวอักษร

“P” อักษรตัวแรกจากพยางค์ *phó* (พยางค์ที่สองของคำ) ซึ่งทั้งสองตัวอักษรจะถูกนำมาเขียนต่อกันเป็นอักษรย่อด้วยตัวพิมพ์ใหญ่ว่า “TP” ลำดับที่ 2 คำว่า *thành phố Hồ Chí Minh* (นครโฮจิมินห์) จากอักษรย่อที่พบถูกเขียนด้วยลักษณะการนำอักษรตัวแรกในแต่ละพยางค์ของคำมาเขียนเช่นเดียวกัน แต่หากมีความแตกต่างกันที่มีลักษณะการใช้มหัพภาคหรือจุด (.) มาเขียนเชื่อมคำและเติมจุดเมื่อจบอักษรย่อ จากการสังเกตตารางที่ 1 อักษรย่อ “HDQT, NDT และ TNHH” เมื่อวิเคราะห์กลวิธีการเขียนผู้วิจัยพบว่า เป็นการใช้อักษรตัวแรกของแต่ละพยางค์มาเขียนย่อแทนเช่นเดียวกัน

1.2 โครงสร้างแบบที่ 2 เป็นการนำอักษรมากกว่าหนึ่งตัวมาเขียนแทนด้วยนั้น ๆ โดยวิธีการเลือกตัวอักษรมี 2 รูปแบบคือ 2.1 ใช้ตัวอักษรแรกและตัวอักษรลำดับที่สองของพยางค์ ซึ่งมักจะเป็นพยัญชนะต้นและสระ 2.2 ใช้พยัญชนะต้นคู่สองตัวมาเขียนย่อ กลวิธีการเขียนอักษรย่อและคำย่อนี้พบร้อยละ 1.45 ดังโครงสร้างและตารางที่ 2 ตารางแสดงตัวอย่างอักษรย่อและคำย่อต่อไปนี้

โครงสร้างการเขียนอักษรย่อและคำย่อ แบบที่ 2

ตัวอักษรตัวแรกของพยางค์หรือคำหลัก + ตัวอักษรลำดับที่ 2, 3, 4
ของพยางค์หรือคำหลัก

ตารางที่ 2 ตัวอย่างอักษรย่อตามโครงสร้างแบบที่ 2

ลำดับ	ตัวอย่างอักษรย่อ	คำเต็ม	ความหมาย
1	VATA	Hiệp hội Vận tải ô tô Việt Nam	สมาคมการขนส่งทางรถยนต์ แห่งเวียดนาม
2	EUBC HUB	European Blockchain HUB	กลุ่มด้าน Blockchain ในยุโรป
3	HoREA	Hồ Chí Minh Real Estate Association	สมาคมอสังหาริมทรัพย์ นครโฮจิมินห์

จากตารางที่ 2 อักษรย่อ (Abbreviations) และคำย่อ (Acronyms) ข้างต้น มีกลวิธีการเขียนย่อโดยการใช้พยัญชนะต้นและสระของแต่ละพยางค์ที่มีความหมายแทนมาเขียนย่อ ดังตาราง ลำดับที่ 1 คำว่า “VATA” (สมาคมการขนส่งทางรถยนต์แห่งเวียดนาม) ตัวอักษร “V และ T” ทำหน้าที่เป็นพยัญชนะต้นเดี่ยวของคำว่า “Vận tải”

(ขนส่ง) และตัวอักษร “A” ทำหน้าที่เป็นสระในพยางค์ทั้งสองพยางค์ คำว่า “Hiệp hội Vận tải ô tô Việt Nam” (สมาคมการขนส่งทางรถยนต์แห่งเวียดนาม) เป็นวิสามานยนาม ซึ่ง “Vận tải” (ขนส่ง) เป็นคำหลักจึงถูกนำมาเป็นตัวแทนในการเขียนคำย่อ ในลำดับที่ 2 และลำดับที่ 3 ก็พบลักษณะการเขียนย่อ โดยการนำพยัญชนะต้นและสระมาเขียนแทน เช่นเดียวกัน “EUBC HUB” ตัวอักษรย่อ “EU” เป็นการนำพยัญชนะต้นรูป “E” และสระรูป “U” เขียนย่อแทนคำ “European” ตัวอักษรย่อ “BC” มาจากคำว่า “Blockchain” เป็นการนำพยัญชนะตัวแรกของแต่ละพยางค์มาเขียนย่อ และอักษรย่อ “HoREA” ตัวอักษรย่อ “Ho” เป็นลักษณะการนำพยัญชนะต้นรูป “H” และสระรูป “o” เขียนย่อแทน คำว่า “Ho Chi Minh” และตัวอักษรย่อ REA มาจากคำว่า “Real Estate Association” เป็นการนำพยัญชนะตัวแรกของแต่ละคำมาเขียนย่อ

1.3 โครงสร้างแบบที่ 3 ใช้โครงสร้างที่ 1 หรือ 2 ประกอบกับคำ คือการนำตัวอักษรแรกของแต่ละพยางค์หรือตัวอักษรหลายตัวประกอบกับคำ ในโครงสร้างแบบที่ 3 พบอักษรย่อร้อยละ 2.40 และยังคงพบการวางตำแหน่งของโครงสร้างที่สลับกันระหว่างตัวอักษรและคำได้ คือ คำที่มาผสมกับตัวอักษรย่อสามารถวางอยู่หน้าตัวอักษรย่อหรือหลังตัวอักษรย่อ ดังโครงสร้างและตารางตัวอย่างที่ 3

โครงสร้างการเขียนอักษรย่อและคำย่อ แบบที่ 3

ตัวอักษรตัวแรกของพยางค์หรือคำหลัก + ตัวอักษรลำดับที่ 2 ของพยางค์หรือคำหลัก			

ตารางที่ 3 ตัวอย่างอักษรย่อตามโครงสร้างแบบที่ 3

ลำดับ	ตัวอย่างอักษรย่อ	คำเต็ม	ความหมาย
1	mã CV	<u>mã</u> Card <u>V</u> erification <u>V</u> alue	เลขรหัสรักษาความปลอดภัย ของบัตร
2	mã CK	<u>mã</u> <u>ch</u> ứng <u>k</u> hoán	รหัสหุ้น
3	Vicem	<u>V</u> ietnam national <u>c</u> ement corporation	บริษัทปูนซีเมนต์แห่งชาติ เวียดนาม
4	EUBC HUB	<u>E</u> uropean <u>B</u> lockchain <u>H</u> UB	กลุ่มด้าน Blockchain ในยุโรป

จากตารางที่ 3 อักษรย่อ (Abbreviations) และคำย่อ (Acronyms) ข้างต้น มีกลวิธีการเขียนย่อโดยการนำคำประกอบกับตัวอักษรตัวแรกในแต่ละพยางค์หรือตัวอักษรหลายตัวในการเขียนย่อในลำดับคำที่ 1 และคำที่ 2 เป็นการนำคำภาษาเวียดนามผสมกับตัวอักษรตัวแรกในแต่ละพยางค์ เมื่อเขียนย่อไม่สามารถแยกคำว่า “mã” ออกจากตัวอักษรย่อ “CV หรือ CK” หากแยกคำออกจากตัวอักษรย่อจะส่งผลกระทบต่อการแปลความหมาย เพราะฉะนั้นแล้วอักษรย่อ “mã CV หรือ mã CK” ถือเป็นหนึ่งอักษรย่ออักษรย่อ “Vicem” และ “EUBC HUB” เป็นการนำตัวอักษรหลายตัวในพยางค์ ซึ่งตัวอักษรเหล่านั้นเป็นตัวแทนของคำหลักที่ส่งผลทางความหมาย ผสมกับคำกลายเป็นอักษรย่อ โดยตัวอักษร “Vi” เป็นตัวอักษรแทนว่า Vietnam (ประเทศเวียดนาม) และ “cem” เป็นตัวอักษรแทนคำว่า “cement” (ปูนซีเมนต์) เมื่อนำตัวอักษรย่อทั้งสองมารวมกันจะกลายเป็นอักษรย่อ “Vicem” หมายถึง ชื่อย่อของบริษัทปูนซีเมนต์ในประเทศเวียดนาม ซึ่งครอบคลุมความหมายทั้งหมดของคำเต็ม

1.4 โครงสร้างแบบที่ 4 พยางค์ประกอบพยางค์ เป็นการเลือกพยางค์ที่สามารถเขียนย่อแทนความหมายของคำเต็มได้ โครงสร้างการเขียนย่อแบบที่ 4 นั้นพบร้อยละ 2.88 โดยส่วนใหญ่เป็นวิสามานยนาม ชื่อเฉพาะ ชื่อบริษัท องค์กรหรือหน่วยงาน และสามารถอ่านออกเสียงเป็นคำใหม่ได้ซึ่งมีลักษณะเป็นคำย่อ (Acronyms) ดังโครงสร้างและตารางตัวอย่างคำต่อไปนี้

โครงสร้างการเขียนอักษรย่อและคำย่อ แบบที่ 4

พยางค์ 1 + พยางค์ 2 (3,4...) พยางค์นั้น ๆ สามารถอ่านออกเสียงและ
แทนความหมายของคำเต็ม

ตารางที่ 4 ตัวอย่างอักษรย่อตามโครงสร้างแบบที่ 4

ลำดับ	ตัวอย่าง อักษรย่อ	ที่มาอักษรย่อ	คำในภาษาเวียดนาม	ความหมาย ในภาษาไทย
1	Vietsovpetro	<u>S</u> oviet Union+ <u>P</u> etrovietnam	Liên doanh dầu khí Việt - Nga	กิจการร่วมค้าน้ำมัน เวียดนามและรัสเซีย
2	Viettel	<u>V</u> ietnamese <u>m</u> ultinational <u>t</u> elecommunications	Tập đoàn Công nghiệp - Viễn thông Quân đội	บริษัทเวียดนาม (บริษัทด้าน โทรคมนาคม)
3	Petrolimex	<u>P</u> etroleum + <u>l</u> imex	Tập đoàn Xăng dầu Việt Nam	บริษัทปิโตรเลียม แห่งชาติเวียดนาม
4	Vinataba	<u>V</u> ietnam National <u>T</u> obacco Corporation	Tổng công ty Thuốc lá Việt Nam	บริษัทยาสูบแห่งชาติ เวียดนาม

จากตารางที่ 4 คำย่อ (Acronyms) ข้างต้นมีกลวิธีการเขียนย่อโดยการเลือกพยางค์ที่สามารถแทนความหมายของคำเต็มมาประกอบเรียงหรือสลับตำแหน่ง เพื่อสร้างเป็นคำย่อที่สามารถอ่านออกเสียงได้ จากข้อมูลที่พบในเว็บไซค์นั้นโครงสร้างนี้เป็นวิสามานนาม ซึ่งเป็นชื่อเฉพาะขององค์กร หน่วยงาน หรือชื่อบริษัท เช่น “Vietsovpetro” ชื่อของกิจการร่วมค้าน้ำมันเวียดนามและรัสเซีย มาจากคำว่า “Soviet Union + Petrovietnam” เป็นการนำพยางค์ “Sov , Petro และ viet” มาประกอบเรียงสลับตำแหน่งเพื่อให้กลายเป็นคำย่อที่สามารถอ่านออกเสียงได้ ซึ่งในลำดับคำที่ 2 และลำดับคำที่ 3 เช่นเดียวกัน เป็นการเลือกพยางค์ที่สามารถแทนความหมายของคำเต็มมาจัดเรียงเป็นคำย่อใหม่และสามารถอ่านออกเสียงเป็นคำใหม่ได้ในลำดับคำที่ 4 “Vinataba” นั้นพบลักษณะการเลือกพยางค์มาจัดเรียงใหม่เช่นเดียวกันแต่มีความแตกต่างจากคำอื่น โดยการเปลี่ยนใช้ตัวอักษรอื่นแทนบางตัวอักษร ในคำย่อ “Vinataba” นี้ใช้ตัวอักษรหรือสระ “a” แทน “o” เพื่อให้สามารถอ่านออกเสียงได้ ดังนั้นการเขียนย่อตามโครงสร้างแบบที่ 4 ขึ้นอยู่กับผู้ใช้ปรับเปลี่ยนเพื่อสร้างคำย่อใหม่ที่สามารถอ่านออกเสียงได้

1.5. โครงสร้างแบบที่ 5 อักษรย่อและคำย่อภาษาเวียดนามประกอบกับคำภาษาต่างประเทศนอกเหนือจากโครงสร้างข้างต้นแล้ว อักษรย่อและคำย่อในภาษาเวียดนามมีลักษณะเฉพาะคือ พบการประกอบสร้างของคำในภาษาเวียดนามและภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ เช่น SJC, PNJ, HoREA, PTG และ mã CVV อักษรย่อและคำย่อภาษาอังกฤษที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ออนไลน์นั้นพบมากถึง 161 คำ อิทธิพลของภาษาอังกฤษต่องานสื่อสารมวลชนในประเทศเวียดนามพบมากและมีการนำมาใช้บ่อยยิ่งขึ้น ดังตารางตัวอย่างที่ 5

ตารางที่ 5 ตัวอย่างอักษรย่อและคำย่อ ที่มาจากคำภาษาเวียดนามประกอบกับคำภาษาต่างประเทศ

ลำดับ	ตัวอย่างอักษรย่อ	ที่มาอักษรย่อ	คำในภาษาเวียดนาม	ความหมายในภาษาไทย
1	SJC	Sài Gòn Jewelry Holding Company	Công ty Vàng bạc Đá quý Sài Gòn	บริษัทไข่มุก จิวเวลรี่
2	PNJ	Phủ Nhuận Jewelry	Công ty Vàng bạc Đá quý Phú Nhuận	บริษัทพุทธรักษา จิวเวลรี่
3	HoREA	Hồ Chí Minh Real Estate Association	Tập đoàn Xăng dầu Việt Nam	บริษัทปิโตรเลียม แห่งชาติเวียดนาม
4	mã CVV	mã Card Verification Value	mã Card Verification Value	เลขที่สำเนาความ ปลอดภัยของบัตร

จากตารางที่ 5 จะสังเกตเห็นว่าอักษรย่อและคำย่อมีการประกอบสร้างจากภาษาเวียดนามและภาษาอังกฤษ คำในลำดับที่ 1 อักษรย่อ SJC มาจากคำว่า “Sài Gòn” หรือไซ่ง่อนในภาษาเวียดนาม ประกอบกับคำ “Jewelry Holding Company” ในภาษาอังกฤษ ซึ่งคำในลำดับที่ 2 – 4 มีการประกอบของคำภาษาเวียดนามและภาษาอังกฤษร่วมกัน และเป็นอักษรย่อและคำย่อเกี่ยวกับชื่อองค์กร หน่วยงานหรือชื่อบริษัท อักษรย่อและคำย่อทางศัพท์ธุรกิจในหนังสือพิมพ์ออนไลน์พบโครงสร้างที่ 1 มากที่สุดเป็นการใช้ตัวอักษรตัวแรกของแต่ละพยางค์มาเขียนย่อ ผลการศึกษานี้ตรงกับผลการศึกษาลักษณะการใช้คำย่อในเฟซบุ๊กของ กลุ่มลานห้วย และวาสนา กาจนะคู (2563) ที่พบลักษณะกลวิธีการเขียนอักษรย่อและคำย่อโดยการใช้ตัวอักษรแรก

2. ลักษณะการปรากฏของอักษรย่อและคำย่อทางศัพท์ธุรกิจในหนังสือพิมพ์ออนไลน์ VnExpress เวียดนาม ผลการศึกษพบลักษณะการปรากฏของอักษรย่อและคำย่อทางศัพท์ธุรกิจในหนังสือพิมพ์ออนไลน์ 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) อักษรย่อและคำย่อปรากฏในวงเล็บหลังคำเต็ม 2) อักษรย่อและคำย่อปรากฏหลังจากมีการกล่าวคำเต็มไปแล้วหนึ่งครั้ง และ 3) อักษรย่อและคำย่อปรากฏโดด ๆ โดยที่ไม่เคยมีการใช้คำเต็มมาก่อน

2.1 อักษรย่อและคำย่อปรากฏในวงเล็บหลังคำเต็ม การปรากฏรูปแบบนี้พบมากที่สุดโดยการปรากฏอักษรย่อและคำย่อจะปรากฏในวงเล็บ และวางอยู่หลังคำเต็มของอักษรย่อหรือคำย่อ ซึ่งถือเป็นหนึ่งในแนวปฏิบัติตามหลักการเขียนข่าวของเวียดนาม ดังตัวอย่างประโยคต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 Theo nội dung Nghị quyết, từ năm 2019, đưa 32% tiền lãi dầu, khí nước chủ nhà và lợi nhuận được chia từ Liên doanh dầu khí Việt - Nga (Vietsovpetro) và 30% lợi nhuận sau thuế của Tập đoàn Công nghiệp - Viễn thông Quân đội (Viettel) vào ngân sách Trung ương.

ความหมาย ตามมติที่ประชุมสภา ตั้งแต่ปี 2562 ผลกำไรร้อยละ 32 จากการค้าน้ำมัน และก๊าซของกิจการร่วมค้าน้ำมันเวียดนามและรัสเซีย (Vietsovpetro) และผลกำไรร้อยละ 30 จากรัฐวิสาหกิจโทรคมนาคมเวียดนาม (Viettel) จะถูกนำเข้าธนาคารแห่งชาติเวียดนาม

ตัวอย่างที่ 2 Jones Lang LaSalle (JLL) vừa công bố báo cáo mới nhất về việc Sears Holdings đệ đơn xin bảo hộ phá sản hồi tháng trước
ความหมายบริษัทโจนส์ แลง ลาซาลล์ (JLL) เพิ่งประกาศรายงานเกี่ยวกับบริษัทเซียร์ส โฮลดิ้งส์ ยื่นขอความคุ้มครองการล้มละลายเมื่อเดือนที่ผ่านมา

ตัวอย่างที่ 3 Ngày 10/11, Bộ Công Thương đã chính thức bàn giao 6 tập đoàn, tổng công ty về Ủy ban Quản lý vốn Nhà nước tại doanh nghiệp gồm Tập đoàn Dầu khí Việt Nam (PVN), Tập đoàn Điện lực Việt Nam (EVN), Tập đoàn công nghiệp Than - Khoáng sản Việt Nam (TKV), Tập đoàn Hóa chất Việt Nam (Vinachem), Tập đoàn Xăng dầu Việt Nam (Petrolimex) và Tổng công ty Thuốc lá Việt Nam (Vinataba).

ความหมาย เมื่อวันที่ 10 พ.ย. กระทรวงอุตสาหกรรมและการค้าเวียดนาม ถ่ายโอน 6 รัฐวิสาหกิจอย่างเป็นทางการ ประกอบด้วย กลุ่มบริษัทน้ำมันและก๊าซเวียดนาม (PVN), การไฟฟ้าแห่งสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม (EVN), กลุ่มอุตสาหกรรมถ่านหินเวียดนาม (TKV), กลุ่มบริษัทเคมีแห่งชาติเวียดนาม (Vinachem), การปิโตรเลียมแห่งชาติเวียดนาม (Petrolimex) และบริษัทยาสูบแห่งชาติเวียดนาม (Vinataba)

2.2 อักษรย่อและคำย่อปรากฏโดด ๆ หลังจากมีการกล่าวคำเติมไปแล้วหนึ่งครั้ง

ตัวอย่างที่ 1 30% khoản lãi sau thuế của Tập đoàn Công nghiệp - Viễn thông Quân đội (Viettel) được chi đầu tư phát triển ngân sách nhà nước cho Bộ Quốc Phòng, để thực hiện nhiệm vụ quốc phòng được cấp có thẩm quyền phê duyệt. Năm 2017, Viettel đạt tổng lợi nhuận gần 44.000 tỷ đồng.

ความหมาย ผลกำไรหลังหักภาษีร้อยละ 30 ของรัฐวิสาหกิจโทรคมนาคมเวียดนาม (Viettel) จะถูกส่งมอบไปยังงบประมาณแผ่นดินในสังกัดกระทรวงกลาโหม เพื่อใช้ปฏิบัติงานการปกป้องประเทศซึ่งจะต้องผ่านอนุมัติจากผู้มีอำนาจลงนาม ในปีพ.ศ. 2560 Viettel มีกำไรรวมเกือบ 44,000 พันล้านด่ง

ตัวอย่างที่ 2 Jones Lang LaSalle (JLL) vừa công bố báo cáo mới nhất về việc Sears Holdings đệ đơn xin bảo hộ phá sản hồi tháng trước. Naveen Jaggi, Giám đốc Bộ phận Bán lẻ tại châu Mỹ của JLL nhận định.

ความหมาย บริษัทโจนส์ แลง ลาซาลล์ (JLL) เพิ่งประกาศรายงานเกี่ยวกับบริษัทเซียร์ส โฮลดิ้งส์ ได้ยื่นขอความคุ้มครองการล้มละลายเมื่อเดือนที่ผ่านมา Naveen Jaggi ผู้อำนวยการแผนกค้าปลีกของทวีปอเมริกาของ JLL กล่าวว่า...

ตัวอย่างที่ 3 Năm 2016, dự án căn hộ cao cấp mang tên Viva Riverside được Chủ Đầu Tư là công ty Việt Gia Phú đưa ra thị trường, và do Công ty Cổ Phần Thương Mại Địa Ốc Việt (Vietcomreal) là đơn vị phát triển dự án chính tại TP.HCM. Đại diện Vietcomreal cho biết dự án có quy mô 7.466m² , 25 tầng, 78 lò thương mại, 567 căn hộ cao cấp với hơn 3.000 cư dân sinh sống.

ความหมาย ในปี 2559 โครงการคอนโดมิเนียมหรูภายใต้ชื่อ Viva Riverside ถูกนำเข้าสู่ตลาดโดยนักลงทุนจากบริษัท Viet Gia Phu และกิจการค้าร่วม Phần Thương Mại Địa Ốc Việt (Vietcomreal) เป็นหน่วยงานพัฒนาโครงการหลัก ณ นครโฮจิมินห์ Vietcomreal จึงเป็นตัวแทนแจ้งรายละเอียดโครงการ โดยโครงการนี้เป็นโครงการขนาด 7,466 ตารางเมตร จำนวน 25 ชั้นอาคารพาณิชย์ 78 คูหา คอนโด 567 ห้อง โดยมีคุณภาพสูงซึ่งสามารถพักอาศัยได้ 3,000 คน

2.3 อักษรย่อและคำย่อปรากฏโดด ๆ โดยที่ไม่เคยมีการใช้คำเต็มมาก่อน มักพบในลักษณะการเขียนพาดหัวข่าว คำเฉพาะหรือรหัสเฉพาะ คำที่ใช้กันโดยสากล ใช้ทั่วไปเป็นที่รู้จัก ซึ่งตรงกับการคำย่อในภาษาไทย การใช้คำย่อในภาษาไทยโดยไม่มีการเขียนคำเต็มมาก่อน ส่วนใหญ่เป็นคำที่รู้จักกันโดยทั่วไป (พนม วรรณศิริ, 2544: 197)

ตัวอย่างที่ 1 Năm 2019 sẽ đưa vào ngân sách 30% lãi sau thuế của Viettel

ความหมาย กำไรบริษัทเวียดนามในปี 2562 หลังหักภาษีร้อยละ 30 จะถูกนำเข้า

ธนาคารแห่งชาติเวียดนาม

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
Journal of Man and Society Faculty of Humanities and Social Sciences

ตัวอย่างที่ 2 Công ty cổ phần May xuất khẩu Phan Thiết (mã chứng khoán: PTG) vừa thông báo chốt danh sách cổ đông để chia cổ tức năm 2018 bằng tiền mặt với tỷ lệ 20%, tương ứng mỗi cổ phiếu nhận được 2.000 đồng.

ความหมาย กิจการเข้าร่วมส่งออกสิ่งทอผานเทียต (รหัสหลักทรัพย์: PTG) ได้ประกาศปิดรายชื่อผู้ถือหุ้นเพื่อจ่ายเงินปันผลประจำปี 2561 ในอัตราร้อยละ 20 ซึ่งเท่ากับ 2,000 ด่งต่อหุ้น

ตัวอย่างที่ 3 Kiến nghị này được VATA đưa ra ngay sau khi Công ty TNHH Grab gửi văn bản bày tỏ quan ngại về dự thảo Nghị định mới nhất đến Thủ tướng Nguyễn Xuân Phúc.

ความหมาย ข้อเสนอแนะจาก VATA ได้ถูกพิจารณาทันทีหลังจากบริษัทแกร็บเวียดนามจำกัดได้ส่งข้อความถึงนายกรัฐมนตรี เกี่ยวกับร่างพระราชกฤษฎีกาฉบับใหม่

ตัวอย่างที่ 4 Theo ghi nhận của Savills Việt Nam, tại hai thành phố lớn là Hà Nội và TP HCM có hơn 450 trung tâm Anh ngữ.

ความหมาย ตามการระบุของ Savills เวียดนาม ในสองเมืองใหญ่คือ เมืองฮานอยและนครโฮจิมินห์มีศูนย์ภาษาอังกฤษมากกว่า 450 ศูนย์

จากตัวอย่างข้างต้น คำย่อ Viettel, VATA, TNHH และ TP HCM เป็นคำที่ชาวเวียดนามรู้จักกันโดยทั่วไปและชาวต่างชาติก็คุ้นเคย อักษรย่อ PTG เป็นรหัสเฉพาะคำเฉพาะ ที่สามารถปรากฏได้โดยไม่ต้องเขียนคำเต็มมาก่อน

สรุปผลการวิจัย

กลวิธีการเขียนอักษรย่อและคำย่อในภาษาเวียดนามพบ 4 โครงสร้างคือ 1) ใช้อักษรตัวแรกแต่ละพยางค์ 2) ใช้อักษรมากกว่าหนึ่งตัว 3) ใช้โครงสร้างที่ 1 และ 2 ประกอบกับคำและโครงสร้างที่ 4) พยางค์ประกอบพยางค์ พบการใช้อักษรย่อและคำย่อทั้งหมด 208 คำ สามารถจำแนกเป็นอักษรย่อภาษาเวียดนาม 42 คำ คำภาษาเวียดนามประกอบกับภาษาอังกฤษ 5 คำ และที่เหลือเป็นอักษรย่อและคำย่อภาษาอังกฤษถึง 161 คำ ซึ่งอักษรย่อและคำย่อส่วนใหญ่เป็นคำนาม กลุ่มคำนามเกี่ยวกับการเงินค่าเงินและหน่วยวัด ยศและตำแหน่ง ชื่อเฉพาะของหน่วยงาน องค์กร บริษัท ซึ่งอักษรย่อและคำย่อในภาษาเวียดนามนั้นมีความแตกต่างจากภาษาไทย คือ พบการประกอบสร้างของคำในภาษาเวียดนามและภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ เช่น SJC, PNJ, HoREA, PTG และ mã CVV

อักษรย่อและคำย่อภาษาอังกฤษที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ออนไลน์นั้นพบมากถึง 161 คำ อิทธิพลของภาษาอังกฤษต่องานสื่อสารมวลชนในประเทศเวียดนามพบมากและมีการนำมาใช้อย่างยิ่งยวด เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 20 จนถึงปัจจุบัน (Do Thuy Trang, 2015)

ลักษณะการปรากฏของอักษรย่อและคำย่อทางศัพท์ธุรกิจในหนังสือพิมพ์ออนไลน์ตรงกับรูปแบบการเขียนข่าวในภาษาไทยเช่นกัน โดยมีลักษณะการปรากฏ 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) อักษรย่อและคำย่อปรากฏในวงเล็บ หลังคำเต็ม 2) อักษรย่อและคำย่อปรากฏหลังจากมีการกล่าวคำเต็มไปแล้วหนึ่งครั้ง และ 3) อักษรย่อและคำย่อปรากฏโดด ๆ โดยที่ไม่เคยมีการใช้คำเต็มมาก่อน ซึ่งตรงกับลักษณะการปรากฏคำอักษรตามหลักการเขียนของไทย (ภาคภูมิ วรรณภา, 2555)

หากพิจารณาถึงกลวิธีการประกอบสร้างอักษรย่อและคำย่อภาษาเวียดนาม ประกอบกับภาษาอังกฤษได้นั้น เนื่องจากภาษาเวียดนามใช้ตัวอักษรละติน เรียกว่าอักษรแห่งชาติ (หนึ่งฤทัย จันทรคามิ, 2564) เช่นเดียวกับภาษาอังกฤษ ทำให้สามารถเกิดการประกอบสร้างอักษรย่อและคำย่อภาษาเวียดนามกับภาษาอังกฤษ การใช้อักษรย่อและคำย่อภาษาอังกฤษที่พบมากในหนังสือพิมพ์ออนไลน์นั้นคำที่พบมักเป็นคำที่ผู้คนส่วนใหญ่เข้าใจได้โดยไม่ต้องมีการอธิบายหรือใช้คำเต็ม เช่น EU, USD, GDP, CEO, ASEAN, AI, FDI, ATM... อีกนัยยะหนึ่งแสดงให้เห็นว่าเวียดนามมีการลงทุนและร่วมทุนจากต่างชาติมากขึ้น ในด้านการลงทุนจากต่างประเทศเวียดนามให้สิทธิประโยชน์แก่นักลงทุนจากต่างประเทศที่น่าสนใจหลายด้าน รวมถึงประเทศเวียดนามได้ทำข้อตกลงการค้าเสรี การใช้อักษรย่อและคำย่อภาษาอังกฤษจึงได้ถูกนำมาใช้และประกอบคำย่อในภาษาเวียดนามมากขึ้น งานวิจัยนี้เป็นเพียงการศึกษาปรากฏการณ์การใช้อักษรย่อและคำย่อในหนังสือพิมพ์ธุรกิจออนไลน์ ทำให้กลวิธีการเขียนและการปรากฏอักษรย่อและคำย่อศัพท์ทางธุรกิจ เพื่อเป็นแนวทางในการสังเกตอักษรย่อและคำย่อในแวดวงอื่น ๆ ซึ่งผู้อ่านจะต้องใช้การสังเกตบริบทและที่มาของคำเต็มในการทำความเข้าใจความหมายด้วย

เอกสารอ้างอิง

- พนม วรรณศิริ. (2544). การสื่อข่าวและการเขียนข่าว. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
ภาคภูมิ วรรณภา. (2555). การเขียนข่าวเบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อินทนิล.
ลูห์หลานเหว่ย และ วาสนา กางนะคุ. (2563). “ลักษณะการใช้คำย่อในเฟซบุ๊ก”. วารสารวิชา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 2(1), 49-57.

- สมร วิเศษมณี. (2554). “วิเคราะห์คำย่อบนโลกไซเบอร์”. วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์, 30(1), 83-109.
- หนึ่งฤทัย จันทระคามิ. (2564). ระบบเสียงและอักขรภาษาเวียดนาม. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์อินทนิล.
- Do Thuy Trang. (2558). Từ ngữ tiếng Anh trên báo chí tiếng Việt. **Journal of Science and Technology (UD-JST)**, 7(80), 89-98.
- Huynh Cong Phap and Nguyen Van Hue. (2557). Collecting and building an Vietnamese abbreviation database. **Journal of Science and Technology (UD-JST)**, 7(80), 125-128.
- Nguyen Duc Dan. (2516). “He thong ten tat trong cac ngành kinh te”. **Tap chi Ngon ngu**, 3(1978), 49.
- Nguyen Hoai Nguyen. (2557). “Ngon ngu bao chi”. Vinh University. P.46. In Vietnamese.
- Nguyen Hoang Thanh. (2539). “Writing Strategies and Occurrences in Abbreviation and Acronym in Vietnamese”. Institute of Linguistics.
- Nguyen Thi Van Dong. (2563). “Shortening” in English and Vietnamese Newspaper Headlines. **Journal of science Hanoi Open University**, 63(1/2022), 70-76.
- Nguyen Trong Bau. (2524). **Dang tat tu vung nhu mot phuong thuc cau tao tu vung moi**. NXB KHXH-HN.
- .....

การตีความวากยสัมพันธ์ของนามวลีที่ใช้กับตัวคุณานุประโยค เฉพาะเจาะจง Which และ That ในตำราอาหารภาษาอังกฤษ

อภินันท์ วงศ์กิตติพร

อาจารย์ ดร. ประจำสาขาภาษาอังกฤษ วิทยาลัยศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

E-mail: abhinan.w@rsu.ac.th

วันรับบทความ: 7 ธันวาคม 2565

วันแก้ไขบทความ: 23 มกราคม 2566

วันตอบรับบทความ: 25 มกราคม 2566

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้ศึกษาการตีความวากยสัมพันธ์ของนามวลีที่ใช้กับตัวคุณานุประโยคเฉพาะเจาะจง *which* และ *that* ในตำราอาหารภาษาอังกฤษ งานวิจัยที่ศึกษาการตีความวากยสัมพันธ์ของนามวลีที่ใช้กับตัวคุณานุประโยคเฉพาะเจาะจง *which* และ *that* ก่อนหน้านี้ให้ความสำคัญกับตัวบทหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ บทความวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และงานเขียนของนักเรียนผู้เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ การตีความวากยสัมพันธ์ของนามวลีที่ใช้กับตัวคุณานุประโยคเฉพาะเจาะจง *which* และ *that* ในงานวิจัยครั้งนี้จึงเลือกตัวบทที่มีความแตกต่างออกไปนั่นคือตำราอาหารที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษ ชุดข้อมูลตำราอาหารเก็บรวบรวมมาจาก *Pollen Street: The Cookbook* (Atherton, 2018) *The Ritz London: The Cookbook* (Williams, 2018), *Open Kitchen: Inspired food for Casual Gatherings* (Spungen, 2019) และ *Big Love Cooking* (Campanaro & Gambacorta, 2020), *Middle Eastern Sweets* (Hage, 2021) และ *Gabrial Kreuther: The Spirit of Alsace* (Kreuther & Ruhlman, 2021) ซึ่งเป็นตำราอาหารที่มียอดขายสูง (www.amazon.com) ชุดข้อมูลตำราอาหารจำนวนประมาณ 350,000 คำ ประกอบด้วยจำนวนทั้งสิ้น 22 ตัวอย่าง การวิเคราะห์ข้อมูลทำตามแบบของ Daafia (2021) การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษานี้แบ่งนามวลีออกเป็นสามประเภทคือวัตถุดิบ นามธรรมและนามเฉพาะเจาะจง คำนามทั้งสามประเภทนี้ถูกวิเคราะห์ร่วมกันกับตัวคำเชื่อมคุณานุประโยคเฉพาะเจาะจง *which* และตัวคำเชื่อมคุณานุประโยคเฉพาะเจาะจง *that* ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าคำเชื่อมคุณานุประโยคเฉพาะเจาะจง *which* ในตำราอาหารภาษาอังกฤษปรากฏในจำนวนร้อยละ 13.67 ในขณะที่คำเชื่อมคุณานุประโยคเฉพาะเจาะจง *that* ปรากฏเป็นจำนวนร้อยละ 86.36 นักวิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศในการใช้นามวลีที่ใช้กับตัวคุณานุประโยคเฉพาะเจาะจง *which* และ *that* ในตำราอาหารภาษาอังกฤษ

คำสำคัญ: การตีความวากยสัมพันธ์ นามวลี ตัวเชื่อมคุณานุประโยคแบบเฉพาะเจาะจง *which* ตัวเชื่อมคุณานุประโยคเฉพาะเจาะจง *that* ตำราอาหารภาษาอังกฤษ

Syntactic Interpretations of Noun Phrases with Restrictive Relativizers Which and That in English Cookbooks

Abhinan Wongkittiporn

Lecturer, English Language Department, College of Liberal Arts, Rangsit University

E-mail: abhinan.w@rsu.ac.th

Received: December 7, 2022

Revised: January 23, 2023

Accepted: January 25, 2023

Abstract

The study examines the syntactic interpretations of noun phrases (NPs) used with the restrictive relativizers which and that in English Cookbooks. Whilst previous studies focused on the colligations of NPs with the restrictive relativizer which and the restrictive relativizer that in English writing of EFL learners, this study contributed to the view of English cookbooks. Regarding the sources of data, English cookbooks were collected *Pollen Street: The Cookbook* (Atherton, 2018), *The Ritz London: The Cookbook* (Williams, 2018), *Open Kitchen: Inspired Food for Casual Gathering* (Spungen, 2019), *Big Love Cooking*, (Campanaro & Gambacorta, 2019), *Middle Eastern Sweets* (Hage, 2021) and *Gabrial Kreuther: The Spirit of Alsace* (Kreuther & Ruhlman, 2021). Approximately 350,000 words contain 22 tokens. The analytical framework of syntactic interpretation of the head NPs follows Daafia (2021), who categorized noun phrases into three types. These types of NPs were analyzed regarding their colligation with the restrictive relativizer which and the relativizer that. The results show that the restrictive relativizer which occurs at 13.67 percent, whereas the relativizer that occurs at 86.36 percent. Both the relativizer which and the relativizer that in this study frequently occur with concrete nouns, such as oil which and cake that. It is expected that this current study will be useful for learners of English as a Foreign Language (EFL) in order to use the relativizers which and that accurately and appropriately.

Keywords: Syntactic interpretations, noun phrase, the relativizer which, the relativizer that, cookbooks

Introduction

To know English is to know the grammar of English (Radford, 2009). Although grammar is not everything in the study of the English language, it is considered an important language branch that is necessary for English language learners to know when they learn the English language. It helps us improve our grammatical competence, referring to the capability to use the English language fluently and correctly (Radford, 2009). In addition, having grammatical competence allows us to have syntactic interpretations of abstract nouns, concrete nouns and proper nouns appropriately.

Concerning English grammar, the relative clause is frequently used in present-day English. It is also viewed as a significant grammatical feature in English language learners' competence. This knowledge allows English users to convey additional information, such as subjectivity or arithmetical numbers, when communicating in English, as in (1).

(1)

(a) Nicolene who is a charming woman won a beauty pageant competition in 2022.

(b) Tony purchased a fully-furnished condominium which contains two bedrooms, two bathrooms and one miniature kitchen.

Example (1) represents the structures of restrictive relative clauses in English. In (1a), who is a charming woman is an example of a restrictive relative clause that has the semantic denotation of subjectivity, referring to one's attitudes, comments or opinions (Nuyts, 2015). Unlike (1a), the restrictive relative clause which contains two bedrooms, two bathrooms and one miniature kitchen, as in (1b), is used for the reason of adding numerical information. Misuse of restrictive relativizer which and that as in *Mary which is studying at Oxford University, is my older sister could result in unprofessional communication. Especially if this situation occurs in standard tests or exam rooms, it could affect the EFL learner's score to be low.

Unlike the previous studies of semantic denotations of restrictive relative clauses, this current study concentrates on the syntactic interpretations

of noun phrases (NPs) of the restrictive relativizer which and the restrictive relativizer that, as in (2).

(2) I planned to visit the Opera House which is an astonishing building in Australia.

Example (2) shows the colligation of the proper noun in the Opera House with the restrictive relativizer which. In this case, a proper noun refers to the specific name of a certain place or person (Swan, 2016). Even though numerous grammar references indicate that the restrictive relativizer which and the restrictive relativizer that can be used interchangeably (Swan, 2016), it is questioned as to when and why one variant is used over the other.

Aside from the controversial perspectives of interchangeable use of the restrictive relativizer which and the restrictive relativizer that, numerous previous studies reported that it is difficult for EFL learners to decide how to use restrictive relativizers, especially which and that. Moreover, the use of restrictive relativizer that is usually overgeneralized. For example, Koçak (2020) reported that English language learners are confused in selecting different relativizers. Whilst numerous EFL learners overgeneralize the use of the relativizer that, other English language learners show a rather serious problem related to the use of the relativizer which with the head to identify people (Koçak, 2020). With this concern, the current study is expected to be a beneficial guideline for EFL learners, such as Thai students, on how to apply the restrictive relativizer which and the restrictive relativizer that in English correctly and appropriately.

In addition to the theory and practicality of relativizers for ESL and EFL learners to study, previous studies concerning the restrictive relativizer which and the restrictive relativizer that used various materials in their studies, such as English newspapers, scientific research journals and EFL learners' writing. Nonetheless, this study contributes to the field by selecting English cookbooks. They are texts that everyone can read. English cookbooks are authentic texts that are appropriate for everyone, that are different genders and different age groups. Especially in the present day, most people tend

to take care of their health by cooking food to eat themselves. As a matter of pedagogy, many writing classes instruct English language learners to write process paragraphs regarding cooking. This study could be one of the useful examples for them to study. This information leads to the following research question and objective of the study.

Research Question

1. What are the frequencies of syntactic interpretations of noun phrases with the restrictive relativizers which and that in English cookbooks?
2. What are syntactic interpretations of noun phrases with the restrictive relativizers which and that in English cookbooks?

The objective of the study

1. To examine the frequencies of syntactic interpretations of noun phrases with the restrictive relativizers which and that in English cookbooks
2. To examine syntactic interpretations of noun phrases with the restrictive relativizers which and that in English cookbooks?

Literature Review

This section provides fundamental information concerning the restrictive relative clauses which and that, EFL learners' grammatical errors in using the restrictive relativizers which and that and previous studies regarding the restrictive relativizer which and that.

Syntactic Interpretations of Noun Phrases

Syntactic interpretations of noun phrases in this study refer to the identifications of noun types, whether concrete nouns, abstract nouns or proper nouns. According to Daafia (2021), concrete noun refers to physical or tangible objects, such as a duck, a printer and a watermelon. The abstract noun refers to intangible objects existing in the world, such as idea, promise and experience. On the other hand, proper noun refers to a particular name

of things, persons and places, such as London, New York and Paris. The noun used in this study is the head of restrictive relative clauses such as oil as in coconut oil which is good for our digestive system is recommended when cooking. Based upon this example, the lexical item oil is syntactically interpreted as a concrete noun, and it is colligated with the restrictive relativizer which.

Restrictive Relative Clauses

Restrictive relative clause, interchangeably known as an adjective clause, is syntactically defined as a postmodifier beginning with wh-question words, such as who, which and where (Tallerman, 2015). Semantically, it conveys additional information (Kearns, 2011). Pragmatically, it can be placed in the middle and at the end of the sentence depending upon the importance of the information, such as (3).

(3)

(a) Tony who studied at Oxford University has many clever friends.

(b) John bought a car which has enough seats for his family.

(c) Peter went to study French in Paris *where different cultures can be studied at the same time*.

In (3a), who is now studying at Oxford University represents a restrictive relative clause. Cutting this information would violate the maxim of quantity, referring to a lack of enough information. The head of the clause is the complementizer phrase (CP) who to modify the determiner phrase DP a nice friend. In (3b), which has enough seats for his family, is an example of the restrictive relative clause. The head of this clause is the relativizer which and it is used to modify an inanimate object, a car. In (3c), where different cultures can be studied at the same time, is a relative clause that is used to modify the place, Paris.

It seems that the relativizers who, which and where are likely to be used specifically. The relativizer who is specifically used to modify people. The relativizer which can be used to modify both physical and

intangible objects (Swan, 2016), such as a duck and sweet. The relativizer where is specifically used to modify places, such as Paris, as in (3c). While the aforementioned relativizers show their specific use with people, objects or places, the relativizer that can be used with people, physical objects and intangible objects (Swan, 2016).

With the explanation above concerning the differences between the restrictive relativizers who, which and where, it can be noticed that there are some similarities between the restrictive relativizer which and the restrictive relativizer that, as in (4).

(4)

(a) I like a house that is decorated in a sumptuous Bohemian style.

(b) I like a house which is decorated in a sumptuous Bohemian style.

In (4), it can be seen paradigmatically that both variants of the restrictive relativizers which and that occur in the same syntactic position, appear to be used interchangeably. As a syntactician, it is intriguing to study when and why one variant of the relativizer which and the relativizer that is preferred over the other.

Restrictive Relative Clauses and EFL Learners

Despite having the rules of restrictive relative clauses available in grammatical references for us to study (Swan, 2016), a number of previous studies still reported errors in the use of restrictive relativizers as produced in EFL learners' writing. One of the EFL learners' common grammatical errors is the colligation of the NP people with CP which, as in (5).

(5) *Helen which lives in Paris is my sister-in-law.

Although the restrictive relative clause is used in (5), the restrictive relativizer which is used ungrammatically. Helen is interpreted as a person; hence, the grammatical choice in this example can be either the relativizer who or the relativizer that (Swan, 2016).

To further support the claim above with additional research evidence, 20 Indonesian EFL learners were instructed to supply the relativizer in the blank, as in (6). Even though the accurate answer is the restrictive relativizer which, only two students or only 10 percent could provide the correct answer (Kusdianty, 2016).

(6) Rock and roll were the name given to the music _____ developed in the early 1950's.

(Kusdianty, 2016: 64)

Filling in the blank in (6), most Indonesia EFL learners chose to use the restrictive relativizer who (Kusdianty, 2016).

In addition to the grammatical errors of the restrictive relativizers which and who among EFL learners', another problem that is consistently found in EFL's production of relative clauses is the overgeneralization of the restrictive relativizer that (Kusdianty, 2016). The restrictive relativizer that is likely to be used to modify people and things. For example, Lee (2020) indicated that the restrictive relativizer could be used with animate and inanimate subjects. Accordingly, this study would help EFL and ESL learners select appropriate restrictive relativizers to be used in the right context.

Previous Studies of the Restrictive Relativizers Which and That

It is believed that different genres seem to have their own preference for grammatical use. For example, the relativizer which seems to be used often in interior design texts, and however, the use of the relativizer that is more productive in English novels. Because of grammatical preferences in different genres, this makes EFL learners get confused about how to use the relativizer which and that in different text varieties (Sulistiani, 2020).

Since EFL learners experience problems in deciding how to use the restrictive relativizers which and that in English, reading different materials of English with different genres would help English language learners to build their grammatical competence in this aspect, with this belief, this

section presents the use of the restrictive relativizer which and the restrictive relativizer that available in different genres from previous studies.

To begin with, Allen's (2009) study is one of the clearest and most distinctive studies of the restrictive relativizers which and that in English newspapers. The study shows that the use of restrictive relativizer that is mostly preferred to be used in the genre.

Along the same lines with the frequent occurrences of the restrictive relativizer that in English newspapers, another study used research journals in the field of scientific and engineering journals, including CELL, JACS and IEEE (Cho & Lee, 2016). The results show that the use of the restrictive relativizer that occurs more frequently at 97.3 percent, 84.3 percent and 71.2 percent, respectively. This indicates that the restrictive relativizer that under the genres of scientific and engineering research articles is preferred over the restrictive relativizer which.

Aside from that, Tse and Hyland (2010) selected the genres of sociological and biological research studies to examine the use of restrictive relative clauses. The results of their study show that the restrictive relative clauses under these genres are frequently used with the semantic denotations of subjectivity or providing personal opinions, comments and viewpoints, such as (7).

(7) Written in language that new readers will find accessible, articles provide insights that seasoned experts will find valuable.

(Tse & Hyland, 2010: 20)

The relative clause that seasoned experts will find valuable, as in (7), is interpreted as subjectivity, referring to the researcher's comment. Accordingly, this study will investigate whether the restrictive relativizer which and the restrictive relativizer that occurred with noun phrases (NPs) can actually be interchangeably used in the English language (i.e., the first question which companies always ask vs. the first question that companies always ask) (Lee, 2020).

Moreover, Wongkittiporn (2022) studied the use of restrictive relative clauses between which and that in English novels. The result in his study shows that the relative clauses which is used more often than the relativizer that. Wongkittiporn (2022) explained this phenomenon that the restrictive relativizer which is usually used as a tangible object in English novels.

English Cookbooks

While previous studies focusing on the study of restrictive relative clauses paid attention to the materials of English newspapers, research studies and writings of EFL learners, this study contributes to the view of English cookbooks. One of the advantages of using English cookbooks is that they are regarded as everyday reading materials that are suitable for everyone, referring to different genders, people of different age groups, people from different cultures and people with different educational backgrounds. Cookbooks also provide cooking processes that the readers can follow to enjoy cooking for themselves. Nowadays, eating healthy food is a trend in society, and people who care about their health are likely to cook for themselves. With cookbooks, people can enjoy reading different recipes that they like, practice cooking different menus and enjoy eating with their family (Hoffman & Kytö, 2017). This information leads to the following methodology.

Methodology

Source of Data

Based upon the advantages of English cookbooks, as mentioned in the previous section, the criteria for selecting the materials of English cookbooks in this study is based upon them being best-selling cookbooks (www.amazon.com), which was provided on the website. Hence, the selection of the English cookbooks in this study is based on a purposive sampling method. The framework of the data collection is that cookbooks selected in this study must be the best sellers during the year of 2019 to 2021, which are regarded as the most up-to-date data collection when this research

was conducted. Since people now seem to take care of their health, the cookbooks selected in this study are healthy cookbooks.

They include Pollen Street: The Cookbook (Atherton, 2018), The Ritz London: The Cookbook (Williams, 2018), Open Kitchen: Inspired food for Casual Gatherings (Spungen, 2019) and Big Love Cooking (Campanaro & Gambacorta, 2020), Middle Eastern Sweets (Hage, 2021) and Gabriel Kreuther: The Spirit of Alsace (Kreuther & Ruhlman, 2021).

Data Collection

Approximately 350,000 words from the sources of data contain 22 tokens. The data collection was collected based on a sentence level which included the main verb. Although the data collection in this study was quite limited, this study intended to conduct mini-scale research based on purposive sampling methods. The advantage of using this method was that it allowed the researcher to gather a small number of data collection that they intended to study. The data collection allowed both quantitative and qualitative methods, which means that the researchers also have qualitative data as empirical evidence to support their analysis.

The data collection of relativizers in this study was based on Radford's (2009) English sentence structures. Each token extracted to be studied was collected based on a unit of a sentence. The keys that were used to collect the data in this study were the restrictive relativizer which and the restrictive relativizer that. These restrictive relativizers are sometimes called relative pronouns (Radford, 2009). As illustrated below, the restrictive relativizers were collected to be studied with their head NPs.

(8) Transfer to the prepared baking sheet and use a pizza cutter to cut the dough into **18 breadsticks that** are about the width of your pointer finger.

(Campanaro & Gambacorta, 2020: 229)

Example (8) presented how data was collected to be studied based on a sentence level. As illustrated, the restrictive relativizer that is the key word that needs to be interpreted concurrently with its head determiner phrase (DP), as in 18 breadsticks. However, their vicinity, or linguistic elements in adjacent areas to the left and to the right, are also important to support the analysis.

Data Analysis

As indicated above, the keys to gathering the data to be analyzed in this study are the restrictive relativizer which and the restrictive relativizer that. Once the data were collected in this way, the heads (NPs) were simultaneously analyzed with the restrictive relativizer which and the restrictive relativizer that. Accordingly, the head noun phrases (NPs) as concrete nouns, abstract nouns or proper nouns were analyzed regarding their colligation with the restrictive relativizer which and the restrictive relativizer that.

To elaborate on the data analysis, concrete noun refers to physical or tangible objects, such as a cat, a house and a hammer (Daafia, 2021). In contrast, abstract noun refers to intangible objects, such as experience. The proper noun refers to specific names of places or things (Daafia, 2021), such as The Statue of Liberty. The example of data analysis is reproduced as follows:

Transfer to the prepared baking sheet and use a pizza cutter to cut the dough into **18 breadsticks that** are about the width of your pointer finger.

(Campanaro & Gambacorta, 2020: 229)

With the example above, the concrete noun breadstick was interpreted to be colligated with the relativizer that. The data analysis is further presented in Table 1 as follows:

Table 1 Data Analysis of the Relativizers Which and That with their NPs
(9)

Types of Nouns	Examples
Concrete noun	(a) John bought <i>a car which has enough seats for his family</i> .
Abstract noun	(b) Mary made <i>a promise that she would not make a mistake again</i> .
Proper noun	(c) I planned to visit <i>the Opera House which is an astonishing building in Australia</i> .

Table 1 demonstrates how data in this study are analyzed. In (9a), a car is syntactically interpreted as a concrete noun, which is colligated with the relativizer which. In (9b), a promise is interpreted as an abstract noun, which is colligated with the relativizer that. In (9c), the Opera House is interpreted as proper noun which is colligated with the relativizer which.

Data Validation

Once the data were analyzed as presented in Table 1, three English native speakers were instructed to validate the data analysis for the sake of accuracy, based upon Table 2. English native speakers helped check the syntactic interpretations of abstract nouns and concrete nouns. This process of checking helps ensure the reliability of the data analysis.

Table 2 Process of Data Validation

Types of Nouns	Examples	Native English Speaker 1		Native English Speaker 2		Native English Speaker 3	
		A		D		A	
		A	D	A	D	A	D
Concrete noun	(a) Transfer to the prepared baking sheet and use a pizza cutter to cut the dough into <i>18 breadsticks that</i> are about the width of your pointer finger.	✓		✓		✓	

	(Campanaro & Gambacorta, 2020, p. 229)			
Abstract noun	(b) The beer reduction, thick like a balsamic reduction, has a lot of <i>bitterness that</i> is nice with the dried fruit (Kreuther & Ruhlman, 2021, p. 224).	✓	✓	✓

Table 2 presents the process of data validation in the current study. Three native English speakers were instructed to read the definition of relativizers as provided in the section of the literature review. After that, they were instructed to carefully read the definitions of concrete, abstract, and proper nouns. The data presented in Table 2 were then given to validate the analysis of noun phrases. While A represents the validator's agreement, D represents the validator's disagreement. If either two or three native English speakers placed a tick in column A, the data gained validity. However, if only one or none placed a tick in A, the data were required to be analyzed again based on the validators' suggestions and comments. This methodology gives the results and discussion in the following section.

Results and Discussion

With the data collection of approximately 350,000 words, there are 22 tokens of relativizers to be studied. This section provides the results and discussion of noun phrases (NPs) as used with the relativizer which and the relativizer that in the selected English cookbooks. The research question concerning the frequencies of the syntactic interpretations of the restrictive relativizers which and that are presented in Table 3.

Table 3 Frequency and Percentages of the Restrictive Relativizers Which and That in English cookbooks

Relativizers	Frequencies Percentage (%)
<i>Which</i>	3 (13.64)
<i>That</i>	19 (86.36)
Total	22 (100)

Table 3 presents the total frequency and percentage of the relativizers which and that in English cookbooks. From a total of 100 percent, the percentage of the restrictive relativizer which and the restrictive relativizer that in the selected English cookbooks is 13.64 percent and 86.36 percent, respectively. The results show that the use of restrictive relativizer that is more common than which in English cookbooks.

Syntactic Interpretations of NPs with the Restrictive Relativizer Which in English Cookbooks

The literature review section defines concrete nouns as physical or tangible objects, while abstract nouns are intangible objects (Daafia, 2021). The proper noun refers to specific names of places and things (Daafia, 2021). The frequency and percentage of concrete nouns, abstract nouns and proper nouns as used with the relativizer which are presented in Table 4.

Table 4 Frequency and Percentage of Concrete Nouns, Abstract Nouns and Proper Nouns Colligated with the Relativizer Which

Types of Nouns	Frequency	Percentage
Concrete nouns	3	100
Abstract nouns	0	0
Proper nouns	0	0
Total	3	100

Table 4 reveals the percentage of syntactic interpretations of NPs colligated with the restrictive relativizer which in English cookbooks. The percentage of concrete nouns with the restrictive relativizer which is a total of 100 percent. Examples of a concrete noun, and an abstract noun with the restrictive relativizer which, are presented as follows:

(10)

(a) These are dusted with confectioners' **sugar which** blisters in the oven to make a burnt sugar top.

(Hage, 2021: 71)

(b) The seed popped in my mouth, releasing **oils which** had the most lingering aromatic flavours I had ever known.

(Williams, 2018: 85)

(c) Instead, a lot of the regular guests had a bar – **a box of drinks-which** was filled in advance of their arrival.

(Williams, 2018: 201)

As presented in (10), the relativizer which is found to be colligated with a concrete noun, such as sugar, oil and a box of drink.

Syntactic Interpretations of NPs with the Restrictive Relativizer That in English Cookbooks

This section presents the use of syntactic interpretations of NPs with the relativizer that. In this study, the relativizer that was found to be used with both concrete nouns and abstract nouns. As mentioned in the literature review, concrete noun refers to physical objects (Daafia, 2021), while abstract nouns refer to intangible objects (Daafia, 2021). The frequency and percentage of the relativizer that with concrete nouns, abstract nouns and proper nouns are presented in Table 5.

Table 5 Frequency and Percentage of the Restrictive Relativizer That with Concrete Nouns, Abstract Nouns, and Proper Nouns

Types of Nouns	Frequency	Percentage (%)
Concrete nouns	16	84.21
Abstract nouns	3	15.79
Proper nouns	0	0
Total	19	100

Table 5 shows the percentage of syntactic interpretations of NPs colligated with the restrictive relativizer that in English cookbooks. The percentages of concrete nouns and abstract nouns colligated with the relativizer that are 84.21 percent and 15.79 percent, respectively. Examples of a concrete noun and an abstract noun used with the relativizer that are presented as follows:

- (11)
- (a) This is **a cake that** every farmer would always have on hand for visitors who might stop by.

(Kreuther & Ruhlman, 2021, p. 94)

(b) The beer reduction, thick like a balsamic reduction, has a lot of **bitterness that** is nice with the dried fruit.

(Kreuther & Ruhlman, 2021, p. 224)

Based upon the examples above, the relativizer that in English cookbooks appears with the concrete noun a cake and the abstract noun bitterness. Some concrete nouns and abstract nouns NPs used with the relativizer that are presented in Table 6.

Table 6 Restrictive Relativizer That Colligated with Concrete Nouns and Abstract Nouns

Concrete Nouns	Abstract Nouns
<i>breadsticks that</i>	<i>bitterness that</i>
<i>butter-style cookie that</i>	<i>flavor that</i>
<i>cake that</i>	<i>flavor that</i>
<i>cookbook that</i>	
<i>leaves that</i>	
<i>pan that</i>	
<i>vessel that</i>	
<i>recipe that</i>	
<i>the commodity drink that</i>	

Differences of the Syntactic Interpretations Between the Restrictive Relativizers in English Cookbooks and Previous Studies

This study shows that the use of the relativizer which in English cookbooks occurs at a lower frequency than the relativizer that. In regard to percentage, the occurrence of the restrictive relativizer which and the restrictive relativizer that in English cookbooks in this study are 13.64 percent and 86.36 percent, respectively. The lower frequency of which in this study could be because which can be used as non-restrictive relative clause, whereas the relativizer that cannot.

One of the clearest reasons to support the lower percentage of the relativizer which is that they have the other option to be use as non-restrictive relative clauses that are used with commas. Hence, omitting this information does not affect the grammaticality of sentences (Radford, 2009). However, non-restrictive relative clauses with commas can only be used with the relativizer that occur with wh-question words, such as who and which, as in (12)

- (12)
- (a) Typically, madeleines are made with **brown butter**, which lends them a delicious nutty flavor.

(Hage, 2021: 137)

(b) I decorate the tops of the jellies individually with **pomegranate seeds**, which look beautiful and add a texture contrast.

(Hage, 2021: 211)

Moreover, the results of this study are contradictory with Allen (2009), who studied the relativizer which and the relativizer that in English newspapers. Allen’s results of the study show that the relativizer that is preferred to be used with the materials of English newspapers.

In addition to that, the results in the current research are similar to Cho and Lee (2016) who used materials from scientific and engineering research journals, including CELL, JACS and IEEE. Their results of study show that the restrictive relativizer that occurs more frequently at 97.3 percent, 84.3 percent and 71.2 percent, respectively.

While Swan (2016) indicated that the restrictive relativizer which and the restrictive relativizer that can be interchangeable, this study found that it can be used interchangeably when its head is concrete noun.

In regard to EFL learners’ overgeneralization of the relativizer that, as mentioned in the section of literature review, it is reflected by the empirical data that the restrictive relativizer which rarely occurs for them to study in authentic texts.

Conclusion

This study examines different types of NPs as colligated with the relativizer which and the relativizer that in the material of English cookbooks in order to answer the following research question.

What are syntactic interpretations of noun phrases with the restrictive relativizers which and that in English cookbooks?

The percentage of the restrictive relativizer which and the restrictive relativizer that in English cookbooks are approximately 20 percent and 80 percent, respectively. To answer the question when one variant can be used

over the other, the answer is that the restrictive relativizer that is commonly used with concrete nouns. The restrictive relativizer which occurs with lower frequency, is due to having another type of usage as non-restrictive relative clauses with commas, which is recommended for further studies. The restrictive relativizer that cannot be used in this way. The results of this study are similar to previous studies who selected the genres of English newspapers and scientific research papers (Allen, 2009; Cho & Lee, 2016). The use of the relativizer that is preferred over the use of the relativizer which in those studies. In contrast, this section also concludes that the relativizer which is used over the relativizer that in English cookbooks. On the other hand, the relativizer which and the relativizer that are commonly used with concrete nouns. Accordingly, this study is regarded as distinctive empirical evidence to show that a certain grammatical feature is not always applicable in all writing genres.

Finally, the results of this study only relate to the use of the relativizer which and the relativizer that in English cookbooks. Generalizing the results of this study to other genres, such as English newspapers and English magazines, may not be applicable to the optimal level. For future research studies, it is recommended that using other materials, such as English novels to study the colligations of NPs with the relativizer which and the relativizer that in English would contribute something new to the field.

References

- Allen, D. (2009). A study of the role of relative clauses in the simplification of news texts for Learners of English. *System*, 37(4), 585-599.
- Atherton, J. (2018). *Pollen Street: The Cookbook*. UK: Bloomsbury.
- Campanaro, J. & Gambacorta, T. (2020). *Big Love Cooking*. UK: Chronicle Book.
- Cho, D. W., & Lee, K. (2016). English relative clauses in science and engineering journal papers: A comparative corpus-based study for pedagogical purposes. *Ampersand*, 3, 61-70.

- Daafia, S. (2021). Identifying the use of abstract and concrete noun in Charott's web novel by EB write. **Journal of Research on Applied Linguistics, Language, and Language Teaching**, 4(2), 109-113.
- Gordon, P. C., & Lowder, M. W. (2012). Complex sentence processing: A review of theoretical perspectives on the comprehension of relative clauses. **Language and Linguistic Compass**, 6(7), 403-415.
- Hoffman, A., & Kytö, M. (2017). The linguistic landscapes of Swedish heritage cookbooks in the American midwest. **Studia Neophilologica**, 89(2), 261-286.
- Koçak, A. (2020). Turkish tertiary level EFL learners' recognition of relative clauses. **Journal of Language and Linguistic Studies**, 16(4), 1637-1655.
- Kreuther, G. & Ruhlman, M. (2021). **Gabriel Kreuther: The spirit of Alsace**. New York: Abrams.
- Kusdianty, S. R. (2016). The analysis of students' errors in using relative clause. **Indonesian EFL Journal**, 2(1), 60-70.
- Lee, K. M. (2020). Relative clauses in a modern diachronic corpus of Singapore English. **Asia Pacific Journal of Corpus Research**, 1(1), 31-60.
- Nuyts, J. (2015). Subjectivity: Between discourse and conceptualization. **Journal of Pragmatics**, 86, 106-110.
- Radford, A (2009). **Introduction to English sentence structure**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Spungen, S. (2019). **Open Kitchen: Inspired food for Casual Gatherings**. New York: Penguin Random House.
- Sulistiani, A. F. (2020). An analysis of relative clauses in the novel paper towns by John Green. **Journal of Language and Literature**, 6(2), 72-83.
- Swan, M. (2016). **Practical English Usage**. Oxford: Oxford University Press.
- Tallerman, M. (2015). **Understanding syntax**. London: Routledge.
- Tse, P. & Hyland, K. L. (2010). Claiming a territory: Relative clauses in journal descriptions. **Journal of Pragmatics**, 42(7), 1880-1990.

Williams, J. (2018). **The Ritz London: The Cookbook**. UK: Octopus.

Wongkittiporn, A. (2022). Syntactic Interpretations of Noun Phrases Used with the Relativizers which and that in English Novels. **Journal of Liberal Arts Ubon Ratchathani University**, 18(2), 181-205.

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้าน สู่นวัตกรรมชุมชน ตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษาชุมชนชาวบรู บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี¹

รังสรรค์ นัยพรม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

E-mail: rangsanpao@gmail.com

วันที่รับบทความ: 4 สิงหาคม 2563

วันที่แก้ไขบทความ: 6 ตุลาคม 2563

วันที่ตอบรับบทความ: 17 ตุลาคม 2564

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้านของชาวบรู บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี และเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนานวัตกรรมจากผ้าทอพื้นบ้านของชาวบรู การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวคิดหลักคือ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งผู้วิจัยเลือกใช้เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วมเพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยคือ ราษฎรชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และกลุ่มอาชีพผ้าทอพื้นบ้าน จำนวน 20 คน ผลการศึกษาพบว่า ด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้านของชาวบรูบ้านท่าล้ง พบกระบวนการมีส่วนร่วม 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสำรวจภูมิปัญญา ผ้าทอพื้นบ้าน 2) การจัดเวทีชุมชนเพื่อระดมความคิดเห็น 3) การจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะการเย็บผ้าให้กับคนในชุมชน 4) การมีส่วนร่วมกับชุมชนในการผลิตนวัตกรรมจากผ้าทอไทยบรู และ 5) การจัดเวทีคืนความรู้สู่ชุมชน ด้านแนวทางการพัฒนานวัตกรรมจากผ้าทอพื้นบ้านของชาวบรูบ้านท่าล้งมีแนวทางในการพัฒนาผ้าทอ 3 ลักษณะ คือ 1) การจัดสรรอุปกรณ์เพื่อเพิ่มกำลังการผลิตให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ 2) การจัดหาวิทยากรเพื่ออบรมการใช้จักรอุตสาหกรรมในการเย็บผ้าและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นบ้านให้มีความหลากหลายภายใต้แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และ 3) การสร้างผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากผ้าทอพื้นบ้านที่คงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชาวยุโรป 2 กลุ่ม ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ประเภทหมวกมี 3 แบบ คือ หมวกทรงบักเกต หมวกทรงทิวลิป และหมวกทรงดอกไม้ ส่วนผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋า มี 3 แบบ ได้แก่ กระเป๋าผ้าทรงกลม กระเป๋าผ้าทรงรีและกระเป๋าผ้าทรงเหลี่ยม

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม ภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้าน นวัตกรรมชุมชน แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ชุมชนชาวบรู

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้านสู่นวัตกรรมชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษาชุมชนชาวบรู บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี” ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ประจำปีงบประมาณ 2562

The Community's Participation in the Development of the Traditional Cloth Weaving Wisdom for Communal Innovation according to the Creative Economy: A Case Study of the Bru Community of Ban Talong, Tambon Huaypai of Khong Chiam, Ubon Ratchathani Province

Rangsan Naiprom

Thai Language Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Ubon Ratchathani Rajabhat University

E-mail: rangsanpao@gmail.com

Received: August 4, 2022

Revised: October 6, 2022

Accepted: October 17, 2022

Abstract

The research aimed to study the community's participation in developing traditional cloth-weaving wisdom of Ban Talong's Bru people of Tambon Huaypai in Khong Chiam district, Ubon Ratchathani and explore the guidelines for the development of the cloth-weaving innovation of the people under study. The work was qualitative research and employed the concepts derived from creative economy. The research instruments included an in-depth interview and a participatory and non-participatory interview record. Twenty target groups used in the research were the folk scholars, the community leaders and the traditional cloth weaving group. The research findings were as follows. Concerning the community's participation in developing the traditional cloth-weaving wisdom of the Bru group of Ban Talong, it was found that the participation process could be categorized into five steps: 1) surveying the cloth-weaving traditions, 2) organizing the public forum to obtain relevant ideas, 3) training on the weaving and sewing skills for the locals, 4) the community's participation in producing an innovation related to the Bru group's cloth weaving knowledge, and 5) the forum to return local knowledge to the community. As regards the guidelines for the development of the innovation related to the traditional cloth weaving of the Bru residents of Ban Talong, the guidelines were divided into three ways: 1) providing more equipment and tools to increase the production potential and quality products, 2) training on the industrial sewing machine skills, and on producing and processing the traditional cloths into a variety

of products under the guidelines of the creative economy and 3) making the model products from the traditional woven cloths to maintain the identity of the Bru people. The products were divided into two types. One was the hat products which were tulip-shaped and flower-shaped. The other was the bag products, which had circular, elongated and square shapes.

Keywords: Participation, Traditional Cloth Weaving Wisdom, Communal Innovation, Creative Economy, The Community of the Bru People

บทนำ

แม่น้ำโขงเป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้จากมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ซึ่งแสดงให้เห็นว่าดินแดนนี้มีอารยธรรม อย่างยาวนาน ดังที่ชาวนิวทรี เกษตรศิริ (2553) ได้กล่าวถึงพหุลักษณะและความหลากหลาย ของแม่น้ำโขงว่า เป็นพื้นที่แห่งพหุลักษณะทางชาติพันธุ์ ภาษา และวัฒนธรรม ทั้งยังมี “คนตัวเล็กตัวน้อย” ที่ส่วนใหญ่กินอยู่อย่างยากจนและมีลักษณะสังคมดั้งเดิมตามประเพณี ด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์จึงสะท้อนให้เห็นความหลากหลายทางชีวภาพของ ภูมิศาสตร์บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงในอีกทางหนึ่งด้วย

ทั้งนี้ในบรรดากลุ่มชนที่อาศัยอยู่บริเวณสองฝากฝั่งแม่น้ำโขงนั้น กลุ่มชาติพันธุ์บรู จัดได้ว่าเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ตั้งรกรากในภูมิภาคนี้วัฒนธรรมริมแม่น้ำมาอย่างยาวนาน ชาวบรู พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร เดิมอาศัยอยู่ตามป่าเขาลำเนาไพรกระจายอยู่ทางแถบเทือกเขา ตามเขตแดนทางใต้ของลาวในแขวงสะหวันนะเขตและจำปาสัก นอกจากนี้ยังพบอีกที่บริเวณ ชายแดนลาว-เวียดนามที่เมืองตรังเกวียน ต่อมาได้มีการโยกย้ายลงมากระจายตัวอาศัยอยู่ใน กลุ่มชนต่าง ๆ ของลาวแต่ถูกเกณฑ์ไปใช้แรงงาน เมื่อครั้งที่ฝรั่งเศสเข้ามาครอบครองประเทศ กลุ่มลาวจึงเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “ข้า” ซึ่งหมายถึง “ข้าทาส” หรือ “ข้าข้า” เป็นคำที่สร้างความน้อยเนื้อต่ำใจ แสดงถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มชน ดังที่อิฐภู ปักกันต์ธร (2550) ได้กล่าวถึงชาวบรูว่าในห้วงเวลาที่ประเทศทางตะวันตกเข้ามาล่าอาณานิคม ประเทศฝรั่งเศส ได้เข้ามายึดอำนาจในการปกครองประเทศลาวและมีการเกณฑ์เอาประชาชนของลาว ไปใช้แรงงาน ชาวบรูก็เป็นหนึ่งในนั้น การถูกกดขี่ทำให้สิทธิเสรีภาพของกลุ่มชนหายไปและ ยากที่จะดำเนินชีวิตได้ตามปกติเช่นเดิม แต่ชาวบรูก็ยังคงปฏิบัติตามครรลองของตนเช่นเดิม ทำให้ขัดต่อฝรั่งเศส ทางฝรั่งเศสจึงได้มีการกดขี่และการลงโทษทัณฑ์ที่รุนแรงมากขึ้น ทำให้ ชาวบรูหลายกลุ่มคนได้ตัดสินใจอพยพย้ายถิ่นฐานกระจายตัวไปในพื้นที่ต่าง ๆ รวมทั้งพื้นที่ ประเทศไทยในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2457

การเข้ามาของชาวบรูนั้นขึ้นอยู่กับถิ่นฐานในขณะนั้นว่าอยู่ใกล้ที่ใด ชาวบรูจะแบ่งออกเป็น 2 สาย ได้แก่ สายแรก ชาวบรูที่อาศัยอยู่ในแขวงสะหวันนะเขตได้อพยพมาขึ้นฝั่งแม่น้ำโขงที่จังหวัดนครพนม จากนั้นอพยพเคลื่อนย้ายลงมาสู่หมู่บ้านดงหลวง และกระจายเข้าสู่อำเภอดงหลวงจังหวัดมุกดาหารในที่สุด เมื่อมีประชากรมากขึ้น ประชาชนส่วนหนึ่งจึงอพยพโยกย้ายเพื่อหาที่อยู่ใหม่ ต่อมาได้อพยพเข้าสู่อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดหนองคายและเลยลงมาที่บ้านโพธิ์ และสายที่สองชาวบรูที่อาศัยอยู่ในเมืองจำปาสักได้มีการลักลอบออกมาตามแนวแม่น้ำโขงจนเข้าสู่หมู่บ้านเวินบีกและบ้านท่าล้งอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบัน

วิถีของชาวบรูเริ่มแรกเป็นวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ เพราะในอดีตที่ผ่านมาชาวบรูได้อาศัยอยู่ตามเขตภูเขาและป่าดงทำให้วิถีชีวิตแตกต่างจากผู้คนในพื้นที่ราบแพ่ง พื้งป่า (การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 ธันวาคม 2561) ได้กล่าวถึงสภาพการดำรงชีวิตของชาวบรูในอดีตว่า พื้นที่ต่าง ๆ จะเต็มไปด้วยพื้นที่ป่า ภูเขา และลำห้วย การดำรงชีวิตจึงเป็นการทำเพื่อยังชีพมากกว่าที่จะทำเป็นอาชีพหลัก ที่นาผืนเล็ก ๆ ที่ซุกซ่อนตัวอยู่ในที่ว่างระหว่างเชิงเขาหรือที่ราบขนาดเล็ก พืชพันธุ์จึงต้องเป็นพันธุ์พืชที่ทนทานต่อสภาพพื้นที่และสภาพอากาศ ข้อจำกัดต่าง ๆ ได้ทำให้ชาวบรูมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับป่า และลำห้วย ซึ่งมีความผูกพันและจำเป็นต่อการดำรงชีวิต ขณะที่สุนทร วรหาร และมานิตย์ โสภค (2557) ได้กล่าวถึงชาวบรูในด้านวิธีการดำรงชีวิตว่า ชาวบรูมีระบบชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมได้บ่มเพาะให้ชาวบรูรู้จักที่จะใช้ประโยชน์จากผลผลิตทางธรรมชาติดังนั้น ปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ที่ใช้ในการดำรงชีวิตพื้นฐานจึงพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก จึงเกิดเป็นภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตหลายแขนงสืบต่อถ่ายทอดสู่รุ่นลูกหลาน

ปัจจุบันชุมชนชาวบรูบ้านท่าล้งและบ้านเวินบีกมีโครงการพัฒนาโดยภาครัฐ มีการจัดระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน มีส่วนราชการท้องถิ่น วัด และโรงเรียน ส่วนด้านสาธารณสุขนั้นยังคงต้องเดินทางไปรักษาที่โรงพยาบาลชุมชนประจำตำบล ด้วยความพัฒนาของชุมชน ทำให้ความเป็นสมัยใหม่เข้ามาแทนที่วิถีดั้งเดิม รวมทั้งภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้านได้หายไปประยะหนึ่ง จากนั้นได้มีหน่วยงานจากนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อยได้เข้ามาร่วมฟื้นฟูภูมิปัญญาผ้าทอพื้นเมืองของชาวบรูอีกครั้ง ชาวบ้านในชุมชนจึงได้รวมตัวกันก่อตั้งกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านไทยบรูขึ้นมา เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านได้เริ่มการฟื้นฟูการทอผ้าไทยบรูขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยพ่อใหญ่วอน พื้งป่า (การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 ธันวาคม 2561) ปรารพณ์ชาวบรู อายุ 75 ปี ได้บอกเล่าถึงภูมิปัญญาการทอผ้าของชาวบรูว่า “ชาวบรูเป็นคนภูเขา มีภูมิปัญญาในการทอผ้ามาอย่างยาวนาน แต่ช่วงหลังนี้ชาวบรูเริ่มออกไปสู่

สังคมภายนอกมากยิ่งขึ้น ไปทำงานต่างจังหวัด หรืออยู่กรุงเทพฯ จึงนำเอาเสื้อผ้าสมัยใหม่ เข้ามาในชุมชนมากขึ้น การทอผ้าก็ได้รับความนิยมน้อยลงแทบหาดูได้ยาก” เช่นเดียวกันนี้ สอดคล้องกับคำบอกเล่าของทีระเกียรติ แก้วใส (การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 ธันวาคม 2561) ผู้ใหญ่บ้านท่าล้งที่กล่าวว่า “ชาวบรูบ้านท่าล้งแม้จะเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ริมฝั่งแม่น้ำโขง อยู่ใต้ผาแต้มอันเป็นแหล่งประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยวที่สำคัญ นักท่องเที่ยวจำนวน ไม่น้อยสนใจเข้ามาศึกษาวัฒนธรรมบรู บางกลุ่มมีการเข้ามาพักในโฮมสเตย์ แต่สิ่งที่น่าเสียดายชาวบ้านยังไม่ค่อยมีผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่เป็นของที่ระลึกเพื่อจำหน่าย ให้กับนักท่องเที่ยวเลย มีเพียงของป่า หน่อไม้ ผักสด ปลาสดที่หาได้แต่ก็ไม่น่าเป็นที่ยอมรับของ นักท่องเที่ยวมากนัก” เมื่อเป็นเช่นนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า ภูมิปัญญาที่ชาวบรูมีนั้นถือว่าเป็น รากฐานทางทรัพยากรที่มีอยู่ หากแต่ยังขาดการนำเอามาปรับใช้เพื่อสร้างเสริมรายได้ให้กับ ครอบครัวและชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

จากการทบทวนวรรณกรรม ได้ปรากฏงานศึกษาสำคัญเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์บรู อาทิ การศึกษาความเป็นชุมชนชาวบรูในมิติเรื่องเล่าที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ในงานศึกษา ของ กอบชัย รัฐอุบล และมานิตย์ โศกค้อ (2560) เรื่อง “เรื่องเล่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับ การสร้างพลังชุมชนชาวบรูบ้านท่าล้งและบ้านเวินบึก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี” ขณะทำงานศึกษาด้วยวิธีคิดในเชิงชาติพันธุ์ ปรากฏในงานศึกษาของ จิตกรร โพธิ์งาม (2536) ได้ศึกษา “โลกทัศน์ชาวบรู บ้านเวินบึก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี” ส่วนงานศึกษาในมิติประเพณีพิธีกรรม ปรากฏในงานของยุพา อุทานนตรี (2539) เรื่อง “ประเพณีพิธีกรรมของชาวบรู บ้านเวินบึก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี” ด้านงานศึกษาในมิติอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ปรากฏในงานของ สมใจ ศรีหล้า (2550) ศึกษาเรื่อง “กลุ่มชาติพันธุ์ชา-บรู: การสร้างและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์” นอกจากนี้ยังปรากฏ งานศึกษาในมิติชาติพันธุ์ข้ามพรมแดนรัฐชาติในงานของพนัส ดอกบัว (2552) ศึกษาเรื่อง “เครือญาติข้ามแดนรัฐชาติของกลุ่มชาติพันธุ์บรู บ้านท่าล้ง อำเภอโขงเจียม จังหวัด อุบลราชธานี” เป็นต้น จากการทบทวนงานวิจัยข้างต้นทำให้เห็นว่ายังไม่ปรากฏงานศึกษา ว่าด้วยภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้านในเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในกลุ่มชาติพันธุ์บรูอย่างเด่นชัด อันนำมาสู่การตั้งโจทย์วิจัยในครั้งนี้

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า หากมีการนำเอาองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาเกี่ยวกับผ้าทอ พื้นบ้านของชาวบรูมาพัฒนาต่อยอดให้เป็นนวัตกรรมของชุมชน เป็นสินค้าที่วางจำหน่ายให้ กับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในชุมชนเป็นจำนวนมาก ก็น่าจะเป็นการเสริมรายได้ ให้กับคนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง การวิจัยในครั้งนี้นอกจากจะศึกษาบริบทชุมชนชาวบรู บ้านท่าล้งแล้วยังเน้นศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้าน

ตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชนอย่างยั่งยืน ที่มุ่งสร้างนวัตกรรมจากภูมิปัญญาของชุมชน โดยใช้กระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม การวิจัยในครั้งนี้จึงเป็นการวิจัยที่บูรณาการจากหลายศาสตร์สาขา ทั้งที่เป็นศาสตร์ การวิจัยแบบมีส่วนร่วม การวิจัยทางคติชนวิทยา การวิจัยทางการออกแบบผลิตภัณฑ์ ตลอดจนการวิจัยที่นำเอาศาสตร์ของเศรษฐกิจสร้างสรรค์เข้ามาร่วมด้วย งานวิจัยนี้ จึงถือได้ว่าเป็นการปรับประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางการวิจัยเพื่อตอบสนองความต้องการของ ชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาภูมิปัญญาผ้าทอ พื้นบ้านของชาวบรู บ้านท่าลั้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนานวัตกรรมจากผ้าทอพื้นบ้านของชาวบรู บ้านท่าลั้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัย การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้าน สู่นวัตกรรมชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษาชุมชนชาวบรู บ้านท่าลั้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี จะเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองของชุมชนโดยใช้ทุนของท้องถิ่น คือ ทุนทางภูมิปัญญา ทุนทางสังคม และทุนทรัพยากร ทั้งนี้การพัฒนาต้องสอดคล้องกับ ปัญหาและความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญทำให้คนในชุมชนได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึง ตลอดจนตระหนักถึงคุณค่าและเกิดความภาคภูมิใจในผ้าทอพื้นบ้าน

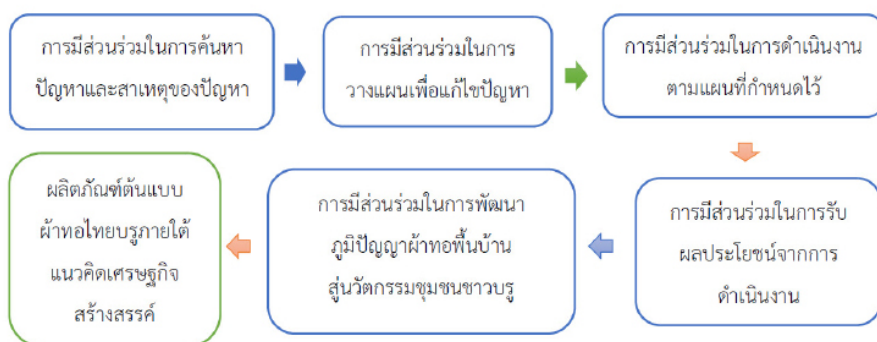
การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ผสมผสาน รูปแบบการวิจัย ได้แก่ 1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ผู้วิจัยจะได้ใช้ กรอบแนวคิดของ Lisk (1985) และอคิน รพีพัฒน์ (2547) ที่ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วม ของประชาชนว่า จะต้องมีความสัมพันธ์กับแนวคิดของความเชื่อใจและการยอมรับตนเอง เพื่อจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างยั่งยืน ซึ่งสังเกตได้จากระดับความพึงพอใจ ระดับความไว้วางใจ และต้องครอบคลุมทัศนคติความคาดหวัง และกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติ ร่วมกัน ทั้งนี้การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ 1) การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข 2) การตัดสินใจ เลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา 3) การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนา และ 4) การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

วารสารมนุษยกับสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

Journal of Man and Society Faculty of Humanities and Social Sciences

2) การวิจัยเชิงคติชนวิทยา (Folklore Research) ผู้วิจัยจะได้ใช้กรอบแนวคิดของ Richard M. Dorson (1972), ศิราพร ณ ถลาง (2543), เสาวลักษณ์ อนันตศานต์ (2543) และปฐม หงษ์สุวรรณ (2554) ที่ได้กล่าวถึงข้อมูลคติชนประเภท material folklore ว่า หมายถึง ข้อมูลประเภทเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน เครื่องจักสาน ผ้าทอยาพื้นบ้าน อาหารพื้นบ้าน เป็นต้น ข้อมูล คติชนกลุ่มนี้เป็นสิ่งของเครื่องใช้ที่อยู่ในชีวิตประจำวันของกลุ่มชนหนึ่ง ๆ ในแต่ละสังคมการประดิษฐ์คิดค้นวัสดุเหล่านี้เพื่อนำมาใช้เป็นสิ่งที่เกิดจากภูมิปัญญาและองค์ความรู้ที่สั่งสมสืบทอดต่อมาจากรุ่นสู่รุ่น การวิจัยทางคติชนจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อรวบรวมข้อมูลคติชน แล้วนำมาศึกษาทำความเข้าใจเรื่องราวเกี่ยวกับความคิด วิถีชีวิต และสังคมวัฒนธรรมของผู้คนในแต่ละกลุ่มชนแต่ละสังคม

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative economy) ของ John Hawkins (2001), สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2552), พวงแก้ว พรพิพัฒน์ (2553) และ อาคม เต็มพิทยาไพสิฐ (2553) ที่ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ว่า เป็นการใช้นวัตกรรมความคิดสร้างสรรค์ร่วมกับแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์ เป็นอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมและศิลปะ ทั้งในรูปแบบสินค้าและบริการที่ต้องใช้ความพยายามในการสร้างสรรค์งานไม่ว่าจะเป็นการทำให้ขึ้นมาโดยทันทีในขณะนั้นหรือผ่านกระบวนการผลิต และเน้นการปกป้องผลงานผ่านลิขสิทธิ์ เศรษฐกิจสร้างสรรค์จึงเป็นแนวคิดที่ขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งาน และการใช้ทรัพยากรทางปัญญาที่เชื่อมโยงทางวัฒนธรรม ตลอดจนการสั่งสมความรู้ทางสังคมและเทคโนโลยีนวัตกรรมสมัยใหม่ แบ่งออกเป็น 5 ประเด็น คือ 1) ด้านการศึกษาและความรู้ 2) ด้านการสร้างสรรค์งาน 3) ด้านทรัพยากรทางปัญญา 4) ด้านการใช้เทคโนโลยี/นวัตกรรม และ 5) ด้านวัฒนธรรม โดยสามารถปรับประยุกต์เป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) และการวิจัยทางคติชนวิทยา (Folklore Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. **ขั้นรวบรวมข้อมูล** ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยดำเนินการสำรวจและศึกษาหนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย สารานุกรม เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอพื้นบ้าน แนวคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น และแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

2. **ขั้นการศึกษาชุมชน** ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลภาคสนาม คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และผู้นำกลุ่มอาชีพผ้าทอพื้นบ้านที่ได้รับความเชื่อถือจากคนในชุมชน จำนวน 20 คน และใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลโดยใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation)

เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) 2) แบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และ 3) แบบบันทึกการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือในด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์และแบบบันทึกการสังเกตโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน จากนั้นจึงนำไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

จากนั้น ผู้วิจัยจัดเวทีชุมชนเพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้านสู่นวัตกรรมชุมชนโดยการสนทนากลุ่ม (Focus group) ในหัวข้อดังนี้

2.1 ความหลากหลายของภูมิปัญญาผ้าทอไทยบรูของชุมชนชาวบรูบ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

2.2 แนวทางการพัฒนานวัตกรรมจากภูมิปัญญาผ้าทอไทยบรูของชุมชนชาวบรูบ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

3. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 วิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามประเด็นที่ค้นหา (Topic) แล้วอธิบายความและเรียบเรียงตรวจสอบข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มและหลักฐานอื่น ๆ

3.2 วิเคราะห์ส่งเสริมและสนับสนุนการบริหารจัดการภูมิปัญญาผ้าทอไทยบรูโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนชาวบรู บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียมจังหวัดอุบลราชธานี

3.3 เปรียบเทียบเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลโดยใช้กรอบแนวคิด

ในการวิจัย

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
Journal of Man and Society Faculty of Humanities and Social Sciences

4. ขั้นการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล นำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

จากการศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้าน ส่ววัฒนธรรมชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษาชุมชนชาวบรู บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี สามารถแยกการศึกษาได้ 2 ประเด็น ดังนี้

1) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้านของชาวบรูบ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนชาวบรูในการพัฒนาภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้าน ส่ววัฒนธรรมชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ปรากฏ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1.1 ขั้นการสำรวจข้อมูลภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้าน

ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยบรูในชุมชนชาวบรูบ้านท่าล้ง ผู้วิจัยได้สำรวจสภาพปัญหาของผ้าทอไทยบรู รวมทั้งสำรวจสถานภาพความต้องการของชุมชนในการพัฒนาผ้าทอไทยบรูโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม จากกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูล คือ ราษฎรชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และผู้นำกลุ่มอาชีพ ผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนจำนวน 20 คน ผลการวิจัยพบว่าผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยบรูมีความโดดเด่นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ชุมชนไทยบรูจะเน้นการทอผ้าพื้นเมืองที่เรียกว่า “ผ้าแพรปลาไหล” อันเป็นผ้าที่ผลิตขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติภายในชุมชนเป็นหลัก และถูกใช้เป็นผ้าอเนกประสงค์ เช่น ผูกเอว นุ่งอาบน้ำ หรือเป็นของฝากให้กับผู้หลักผู้ใหญ่ ซึ่งในปัจจุบันการทอผ้าแพรปลาไหลผลิตได้น้อยลงเนื่องจากต้องใช้ระยะเวลาในการผลิต รวมทั้งการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ในการทอผ้า ตลอดจนปัญหาการตลาด ในด้านการประชาสัมพันธ์สินค้าให้แพร่หลาย โดยกลุ่มผ้าทอมักพบปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน ดังนี้

1.1.1 ปัญหาด้านการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ในการทอผ้า อันเนื่องมาจากวัสดุส่วนใหญ่ได้มาจากธรรมชาติ ทั้งในส่วนของต้นฝ้ายภายในชุมชนที่สามารถปลูกได้ อย่างจำกัดและจะให้ผลผลิตตามฤดูกาล ตลอดจนขั้นตอนการผลิตที่ต้องใช้ระยะเวลา เริ่มตั้งแต่กระบวนการทอ การย้อมสี นอกจากนี้ชุมชนยังประสบกับปัญหาการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ในการทอผ้า เช่น ฟืมทอผ้าอีก คอนอีก กี่ (หูกทอผ้า) กระสวย อ้าว ไม่เพียงพอตลอดจนเก็บเขาฟืมแบบหลา ผีเย็บคันทูก (หลักเผื่อ) เป็นต้น ส่วนประเด็นการขาดแคลนสีย้อมผ้าเนื่องจากชุมชนได้เลือกใช้วัสดุในการย้อมผ้าที่สามารถหาเองได้ตามธรรมชาติจากเปลือกไม้

อาทิ การใช้เปลือกขนุนมาขัดย้อมผ้าเพื่อให้ได้สีเหลืองหรือการใช้เปลือกต้นประดู่เพื่อให้ได้สีครามน้ำทะเล เป็นต้น

ขณะเดียวกันชุมชนยังขาดแคลนองค์ความรู้ในการใช้เทคโนโลยีในการเย็บผ้าเพื่อแปรรูปผลิตภัณฑ์ เนื่องจากวัตถุประสงค์หลักของการผลิตจะเน้นการใช้สอยของผู้คนภายในชุมชนเป็นหลัก อาทิ การใช้ผูกเอว นุ่งอาบนํ้า นุ่งห่ม และมีในบางโอกาสที่ใช้เป็นของฝากสำหรับผู้หลักผู้ใหญ่ Joy ในการวิจัยภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นเรื่องของการพัฒนาองค์ความรู้เรื่องการใช้จักรอุตสาหกรรมและการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าทอเพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลายเพิ่มมากขึ้น อาทิ การนำผ้าทอพื้นบ้านมาแปรรูปเป็นหมวกและกระเป๋าให้เข้ากับยุคสมัยแต่ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของการเป็นผ้าทอไทยบุรี

1.1.2 ปัญหาด้านการตลาด โดยชุมชนได้เสนอให้มีการช่วยเหลือด้านการตลาดการวางจำหน่ายสินค้าที่ออกแบบผลิตภัณฑ์อันหลากหลายบนพื้นฐานภูมิปัญญาของชุมชนไทยบุรี ตลอดจนการประชาสัมพันธ์สินค้าในรูปแบบต่าง ๆ ให้เกิดการแพร่ขยายมากยิ่งขึ้น

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนดังกล่าวจึงเริ่มต้นจากการสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเพื่อนำไปสู่แนวทางในการปรับปรุงและแก้ไขให้ตรงกับเป้าประสงค์และสอดคล้องกับบริบทชุมชน

1.2 ขั้นตอนการจัดเวทีชุมชนเพื่อระดมความคิดเห็น

ขั้นตอนนี้เป็นการจัดเวทีชุมชนเพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนานวัตกรรมผ้าทอพื้นบ้านของชาวไทยบุรี โดยการดึงการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มผ้าทอไทยบุรีและชาวบ้านที่สนใจ จำนวน 20 คน เพื่อหานักวิจัยไทยบ้านเข้าร่วมกระบวนการพัฒนาผ้าทอพื้นบ้านสู่สินค้านวัตกรรมของชุมชน โดยนักวิจัยไทยบ้านเกิดจากการผลักดันหรือการฝึกหัดให้ชาวบ้านเป็นนักวิจัยผ่านการมีส่วนร่วมในการตั้งโจทย์วิจัยร่วมกับนักวิชาการ ตลอดจนการคิดวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุป และการนำผลการวิจัยไปใช้เพื่อสร้างสรรค์และพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน เครื่องมือในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) แบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบบันทึกการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) มีรายละเอียดดังนี้

1.2.1 เวทีชุมชนเสนอให้มีการแปรรูปผ้าทอไทยบุรี เนื่องด้วยเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ทอใช้งานภายในชุมชนหากแต่ยังขาดการนำมาแปรรูป ชุมชนจึงต้องการให้มีการแปรรูปผ้าเพื่อพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนอันจะเป็นการยกระดับผลิตภัณฑ์สินค้าให้มีความหลากหลายและสอดคล้องกับความต้องการของตลาดด้วย

1.2.2 ชุมชนเสนอให้มีการจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะการสร้างงานผลิตภัณฑ์จากผ้าทอไทยบุรี โดยคุณภาพและความชำนาญงานด้านฝีมือได้ถือว่าเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งชุมชนชาวบุรีแม้จะมีภูมิปัญญาการทอผ้าใช้มานานแล้ว แต่การตัดเย็บหรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่ตรงตามความต้องการของตลาดยังถือว่า เป็นสิ่งที่ชุมชนต้องการ ดังนั้นการเปิดเวทีชุมชนจึงได้ทราบว่าชุมชนประสบกับปัญหาส่วนใด เพื่อจะได้หาแนวทางแก้ไขและพัฒนาภูมิปัญญาผ้าทอไทยบุรีได้ตรงตามความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

1.2.3 ชุมชนคัดเลือกผลิตภัณฑ์ตัวอย่างที่จะนำมาพัฒนาเป็นแนวทางการสร้างงานผลิตภัณฑ์จากผ้าทอไทยบุรี เมื่อเปิดเวทีชุมชนแล้วจะพบว่า การนำเสนอผลการจัดเวที ชาวบ้านมีการลงมติผ่านการออกเสียงโดยเสนอให้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบอย่างน้อย 2 ชนิดเพื่อนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าจากผ้าทอไทยบุรี นั่นคือ หมวกผ้า และกระเป๋ผ้า

1.3 ขึ้นจัดอบรมให้กับคนในชุมชน

ขั้นตอนนี้เป็นส่วนร่วมของคนในชุมชนในการพัฒนาทักษะด้านการออกแบบและการเย็บผ้า ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เชิญผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการสร้างผลิตภัณฑ์จากพื้นบ้านสู่นวัตกรรมสินค้าของชุมชนจำนวน 3 ท่าน คือ 1) นางจันทร วงศาสนธิ์ 2) นางพรรษา คำภาฑู และ 3) นางนิชกานต์งามวิสัย มาเป็นวิทยากรในการอบรมชาวบ้าน เพื่อให้ความรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์อันเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผ้าทอพื้นบ้าน ตลอดจนเชิญนักออกแบบผลิตภัณฑ์มาให้คำแนะนำในการสร้างบรรจุภัณฑ์ที่น่าสนใจและแนะนำเรื่องการวางแผนการตลาดให้กับผลิตภัณฑ์สินค้า

1.4 ขึ้นร่วมกับชุมชนในการผลิตนวัตกรรมจากผ้าทอไทยบุรี

ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอให้เห็นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการผลิตนวัตกรรมต้นแบบจากผ้าทอไทยบุรีเพื่อวางจำหน่ายเป็นสินค้าให้กับนักท่องเที่ยวและธุรกิจโรงแรม ร้านค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในพื้นที่อำเภอโขงเจียม อำเภอใกล้เคียง และศูนย์แสดงสินค้า OTOP ในอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี หรือการพัฒนาในเชิงพาณิชย์ เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขนาดกลางและขนาดย่อมต่อไปในอนาคตได้อย่างยั่งยืน รวมทั้งส่งเสริมด้านการตลาดออนไลน์เพื่อให้เข้าถึงลูกค้าและผู้ต่อยอดงานภูมิปัญญาหรือการศึกษาวิจัยในอนาคตได้อย่างแพร่หลาย ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยบุรี 2 ประเภท คือ ผลิตภัณฑ์ประเภทหมวก และผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋า

1.5 ขึ้นจัดเวทีคืนความรู้สู่ชุมชน

ขั้นตอนนี้เป็นการจัดเวทีเพื่อคืนความรู้สู่ชุมชน เพื่อเป็นการถ่ายทอดความรู้หลักการวิจัยการรับฟังข้อเสนอแนะจากนักวิชาการที่เข้ามาตรวจเยี่ยมให้กำลังใจ

ทั้งนี้ เพื่อให้ชุมชนได้รับประโยชน์จากงานวิจัยอย่างแท้จริงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะได้
นำไปต่อยอดพัฒนาชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

2) แนวทางการพัฒนานวัตกรรมจากผ้าทอพื้นบ้านของชาวบรู บ้านท่าลั้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อหาแนวทางการพัฒนานวัตกรรมจากผ้าทอ
พื้นบ้านของชาวบรูบ้านท่าลั้ง ตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผู้วิจัยได้รวบรวมสภาพ
ปัญหาหลักในการทอผ้าของชาวบรู ได้แก่ ปัญหาด้านการขาดแคลนกำลังในการผลิตผ้า
และการขาดแคลนองค์ความรู้ในการใช้จักรอุตสาหกรรม รวมทั้งการแปรรูปผลิตภัณฑ์
ให้มีความร่วมสมัยแต่ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ความเป็นบรู เพื่อนำไปจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว
ซึ่งปรากฏแนวทางการพัฒนา 3 ด้าน ดังนี้

2.1 การจัดสรรอุปกรณ์เพื่อเพิ่มกำลังการผลิต

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามได้แสดงให้เห็นว่า ชุมชนชาวบรูเป็นพื้นที่
ที่อุดมไปด้วยภูมิปัญญาเกี่ยวกับผ้าทอพื้นบ้านแต่กระบวนการผลิตยังคงอิงอยู่กับธรรมชาติ
ภายในชุมชน ตั้งแต่การปลูกฝ้ายเพื่อเป็นวัสดุพื้นฐาน การใช้สีย้อมผ้าที่มาจากเปลือกไม้
หรือการผลิตที่ต้องใช้ระยะเวลานานทำให้ได้ผลผลิตที่น้อย การจัดสรรอุปกรณ์เพื่อเพิ่มกำลัง
การผลิต ได้แก่ จักรอุตสาหกรรม จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ชุมชนจะได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ
ทั้งในส่วนของความคงทนและสวยงาม

2.2 การจัดหาวิทยากรเพื่ออบรมการใช้จักรอุตสาหกรรม

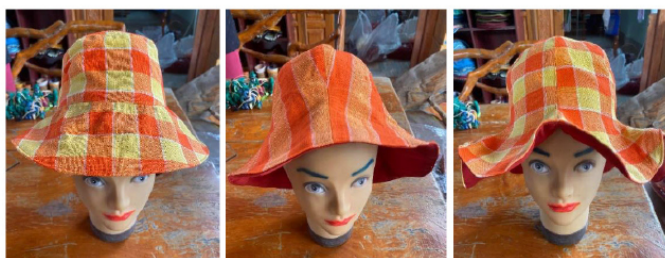
จากการเก็บข้อมูลภาคสนามได้แสดงให้เห็นว่า ชุมชนชาวบรูยังคงใช้อุปกรณ์
การเย็บผ้าที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมทำให้ผลิตผ้าทอพื้นบ้านได้ในจำนวน
ที่ไม่พอเพียงและยังขาดความคงทน ขณะเดียวกันชุมชนเองก็ยังขาดองค์ความรู้
ในการใช้จักรอุตสาหกรรมที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่การจัดหาวิทยากรเพื่อการฝึกอบรม
จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนชาวบรูในการเย็บผ้า และ
การแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นบ้านให้มีความหลากหลายภายใต้แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์

2.3 การสร้างผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากผ้าทอพื้นบ้านตามแนวทางเศรษฐกิจ สร้างสรรค์

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative economy) เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับมิติ
เชิงเศรษฐกิจกับพลังในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ซึ่งมีนวัตกรรมจากเทคโนโลยีและสินทรัพย์
ทางวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญ การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จึงเป็นการนำเอาต้นทุน
ทางวัฒนธรรมมาสร้างสรรค์ให้เกิดมูลค่าโดยคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่มชน ผู้วิจัยจึงได้

นำแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์มาปรับประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการสร้างนวัตกรรมชุมชนในรูปแบบของผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากผ้าทอพื้นบ้าน ถือเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้ากับบริบทสังคมโลกาภิวัตน์โดยผลิตภัณฑ์ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชาวไทยเบรุตเพื่อเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มในฐานะที่เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว โดยชุมชน วิทยาการได้เสนอข้อตกลงร่วมกันในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ให้มีขนาดเล็กลงเพื่อความสะดวกสบายในการใช้งานรวมถึงการบรรจุภัณฑ์ ขณะเดียวกันสินค้าขนาดเล็กยังสามารถประดับตกแต่งให้มีลักษณะที่หลากหลายให้มีความสวยงามในเชิงศิลปะเพื่อดึงดูดความสนใจของกลุ่มผู้บริโภค พร้อมทั้งมีการกำหนดราคาที่เหมาะสมสำหรับเป็นของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยวที่จะซื้อได้หลายชิ้นและสามารถจำหน่ายได้ในปริมาณที่มากขึ้น ทั้งนี้ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงประการสำคัญคือ วัตถุดิบพื้นฐาน ได้แก่ ผ้าทอพื้นบ้านที่เรียกว่า “ผ้าแพรวปลาไหล” อันเป็นผ้าที่ผลิตขึ้นจากภูมิปัญญาของผู้คนในชุมชนใช้วัสดุที่เป็นธรรมชาติในขั้นตอนการผลิตทั้งหมด ทั้งในส่วนของนุ่นและสีย้อมผ้าที่ใช้เปลือกต้นขนุน ทำให้ได้สีสัมผัสที่แตกต่างและโดดเด่นสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนมากกว่าสีที่มาจากเคมี ประกอบกับเมื่อทอเสร็จจะได้ผ้าที่มีเนื้อผ้าแข็งทำให้ง่ายต่อการขึ้นรูปเพื่อแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ซึ่งต้องอาศัยการตัดเย็บผสมผสานระหว่างการเย็บด้วยมือและการเย็บด้วยจักรอุตสาหกรรม จากการวิจัยได้มีการสร้างนวัตกรรมที่เป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบดังนี้

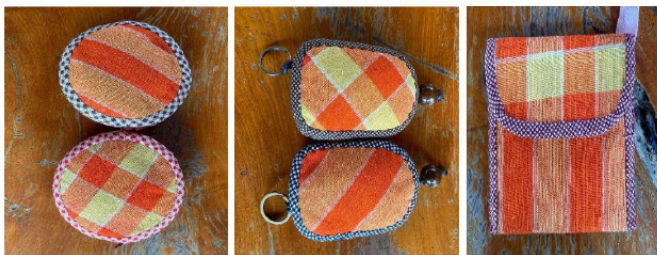
2.3.1 ผลิตภัณฑ์ประเภทหมวก จากการวิจัยได้สร้างผลิตภัณฑ์ต้นแบบประเภทหมวก 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) หมวกทรงบักเกต 2) หมวกทรงทิวลิป และ 3) หมวกทรงดอกไม้

ภาพที่ 2 ผลิตภัณฑ์ต้นแบบประเภทหมวกผ้า

2.3.2 ผลผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋า จากการวิจัยได้สร้างผลผลิตภัณฑ์ต้นแบบประเภทกระเป๋า 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) กระเป๋าทรงกลม 2) กระเป๋าทรงรี และ 3) กระเป๋าทรงเหลี่ยม

ภาพที่ 3 ผลผลิตภัณฑ์ต้นแบบประเภทกระเป๋าผ้า

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

กลุ่มชาติพันธุ์บรู ถือเป็นกลุ่มชนที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันโดดเด่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีองค์ความรู้ว่าด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ขณะเดียวกันในบริบทสังคมทุนนิยมทำให้ภูมิปัญญาเหล่านั้นค่อย ๆ สูญหายไปจากการกลืนทางวัฒนธรรมโดยส่วนกลาง ฉะนั้นแนวทางในการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้านจึงจำเป็นที่จะต้องมองบริบทสังคมร่วมสมัยประกอบด้วย การวิจัยครั้งนี้จึงเน้นให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน โดยเน้นผ้าทอพื้นบ้านเพื่อนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ผ่านการแปรรูปสินค้าทางวัฒนธรรมที่นอกจากจะทำให้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับผ้าทอพื้นบ้านสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมไทยร่วมสมัยแล้ว ยังเป็นการสร้างและกระจายรายได้สู่ชุมชนในอีกทางหนึ่งด้วย

1. ด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้านของชาวบรูบ้านท่าล้ง ผู้วิจัยพบว่าชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมใน 2 ลักษณะคือ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาโจทย์วิจัยภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้านและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้านตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์และการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิชาการและกลุ่มคนภายในชุมชนเพื่อระดมความคิดเห็นในการแก้ไขและจัดการกับปัญหา รวมไปถึงการมุ่งพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ดังเห็นได้จากความต้องการที่จะแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าแพรวปลาไหลให้มีความร่วมสมัยแต่ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ชาวบรู ดังที่ แพง พิงป่า(การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 ธันวาคม 2561) ที่ได้กล่าวถึงวิถีความเป็นบรูว่า “บรูเป็นกลุ่มชนที่ใช้ชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นบ้านก็สัมพันธ์กับบริบททางธรรมชาติ

เช่นเดียวกัน ปัจจุบันภูมิปัญญาดั้งเดิมเริ่มที่จะสูญหายไป การฟื้นฟูและการอนุรักษ์ผ้าทอพื้นบ้าน โดยให้คนบรูได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาภูมิปัญญาชุดนี้จึงมีส่วนสำคัญที่จะสร้างพลังทางชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งได้ ขณะเดียวกันการพัฒนาจะต้องคงไว้ ซึ่งอัตลักษณ์ผ้าทอดั้งเดิมของกลุ่มชนไว้ด้วยเช่นกัน”

ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับข้อคิดเห็นของปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล (2548) ที่ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาที่สัมพันธ์กับมิติของการพัฒนาว่า ภูมิปัญญาเป็นหัวใจของการพัฒนาที่เน้นมิติด้านวัฒนธรรมและมีศูนย์กลางอยู่ที่ชาวบ้าน ทั้งยังเป็นชุดของความคิดซึ่งนำไปสู่ปฏิบัติการบางอย่างทางสังคม ขณะเดียวกันภูมิปัญญาก็อยู่ในฐานะที่เป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้และขบวนการเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโจทย์การวิจัยจึงเป็นการสร้างข้อตกลงที่เกิดจากการยอมรับร่วมกันภายในกลุ่มที่นำไปสู่การสร้างเครือข่ายทางสังคมและสร้างพลังทางชุมชน ในอีกทางหนึ่ง ผลการวิจัยได้แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือของคนภายในชุมชนในการที่จะพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้านเป็นอย่างดี อันเนื่องมาจากความต้องการของชุมชนในการที่จะสืบทอดและพัฒนาองค์ความรู้ภายในท้องถิ่นให้เห็นผลในเชิงรูปธรรม และสอดคล้องกับบริบทสังคมไทยร่วมสมัยที่เกิดปรากฏการณ์สำคัญคือวัฒนธรรมได้ถูกทำให้กลายเป็นสินค้า ฉะนั้นการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นบ้านภายในชุมชนจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องระดมความคิดเห็นจากหลายภาคส่วนโดยเน้นชุมชนเป็นศูนย์กลาง

2. ด้านแนวทางการพัฒนานวัตกรรมจากผ้าทอพื้นบ้านของชาวบรูบ้านท่าล้ง ผู้วิจัยพบว่าชุมชนไทยบรูมีผ้าแพรวปลาไหลซึ่งเป็นผ้าที่ผลิตขึ้นโดยใช้วัสดุจากธรรมชาติและกรรมวิธีที่เป็น ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่ม โดยมีลักษณะเด่นคือลวดลายและสีฟ้าที่ได้จากเปลือกต้นขนุนทำให้ได้สีส้มที่สดกว่าสีที่ย้อมโดยสารเคมี ทั้งยังมีเนื้อผ้าที่แข็งแรงต่อการขึ้นรูป ทั้งยังถูกใช้ในบริบทที่หลากหลายทั้งในส่วนของวิถีชีวิตประจำวันและงานพิธีกรรมของชุมชน อาทิ พิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ หรือประเพณีพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนา ผ้าทอดังกล่าวจึงถือเป็นเครื่องมือที่บ่งชี้อัตลักษณ์ความเป็นบรูได้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับ วัฒนะ จุฑะวิภาต (2555) ที่ได้ศึกษาผ้าทอกับวิถีชีวิตคนไทยผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าผ้าทอเป็นเครื่องมือในการบ่งชี้อัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่ม ทั้งยังมีความสำคัญที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและสังคมไทยในแต่ละภูมิภาค มีประโยชน์ใช้สอยในประเพณีพิธีกรรมตลอดจนในชีวิตประจำวัน การออกแบบผ้าทอให้เหมาะสมกับยุคสมัยจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ผ้าทอสามารถดำรงตนอยู่ได้ในบริบทโลกาภิวัตน์ อย่างไรก็ตามผลการวิจัยได้แสดงให้เห็นว่าผ้าทอพื้นบ้านไทยบรูยังคงผลิตได้น้อยเนื่องจากข้อจำกัดเรื่องของทุนธรรมชาติและกำลังในการผลิต รวมไปถึงการขาดองค์ความรู้ด้านการใช้เครื่องมือสมัยใหม่และกระบวนการ

ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ผู้วิจัยจึงหาแนวทางร่วมกับชุมชนในการสร้างผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากผ้าทอพื้นบ้านตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยพยายามคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชาวบรูคือสีและลายผ้า แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนและสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลายยิ่งขึ้นเพื่อใช้เป็นต้นแบบสินค้าที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว ผลิตภัณฑ์ต้นแบบจึงเป็นการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เป็นรากเหง้าทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชนกับวัฒนธรรมสมัยใหม่อันเป็นที่ต้องการของระบบทุนนิยม

การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยบรูเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มโดยการขายวัฒนธรรมความเป็นท้องถิ่นในฐานะที่เป็นข้อมูลคติชนประเภทเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน (material folklore) ที่เป็นวัฒนธรรมเชิงวัตถุอันแสดงถึงภูมิปัญญาและรากเหง้าทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชน จึงแสดงให้เห็นวิถีคิดเกี่ยวกับคติชนสร้างสรรค์ (Creative Folklore) ที่คนในชุมชนได้ตระหนักถึงพลวัตและความเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทโลกาภิวัตน์และการท่องเที่ยว บริบททุนนิยมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และบริบทข้ามชาติ-ข้ามพรมแดน ที่ข้อมูลทางคติชนนอกจากจะถูกใช้ในการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์แล้ว ยังถูกประดิษฐ์และสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวและการพาณิชย์ด้วย (ศิริพร ณ ถลาง, 2556)

ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ พงศ์ธาดา กิรีติเรขา (2562) ได้ศึกษา การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าขาวม้าสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์: กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าพื้นเมือง กำเนิดเพชร ตำบลเมือง อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผลการศึกษาพบว่า สมาชิกมีส่วนร่วมคิด ร่วมปรึกษา แลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ขยายทักษะความรู้ด้านต่าง ๆ ร่วมกันแสวงหาแนวทางการพัฒนาและติดตามประเมินผลกระบวนการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าขาวม้าสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ สร้างกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าขาวม้าสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ พัฒนาคุณภาพในสินค้า OTOP จำหน่ายสินค้าได้เพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของจตุรพร จันทรา และคณะ (2559) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผลการวิจัยพบว่า ผ้าทอของชาวไทยทรงดำถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำที่ถูกใช้ทั้งในชีวิตประจำวันและการประกอบพิธีกรรม ทั้งนี้การออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าทอไทยทรงดำต้องมีความระมัดระวังเป็นพิเศษเนื่องจากลายผ้ามีลายต่าง ๆ ไม่มากและมีการใช้สีสันทันทีจำกัดการออกแบบผลิตภัณฑ์ จึงเน้นเรื่องของการคงเอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำและความแตกต่างของวัฒนธรรม ความเชื่อแต่ละพื้นที่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ปรากฏ 4 ชนิด ได้แก่ 1) หมอนอิง 2) กล่องกระดาษทิชชู 3) กระเป๋าสตรี และ 4) เสื้อผ้า

จากแนวทางดังกล่าวผู้วิจัยจึงได้จัดหาอุปกรณ์เพื่อเพิ่มกำลังทางการผลิต และ จัดหาวิทยากรสำหรับอบรมการแปรรูปสินค้าเพื่อให้ขายได้ในเชิงพาณิชย์ โดยเน้นผลิตภัณฑ์ ที่เป็นได้ทั้งเครื่องใช้และเครื่องประดับตกแต่ง ได้แก่ หมวกผ้าและกระเป๋าผ้า ซึ่งเป็นความเห็น ร่วมกันระหว่างผู้วิจัย ผู้ฝึกอบรม และตัวชุมชนเอง โดยผลิตภัณฑ์นั้นจะยังคงเน้นเรื่องของการใช้งาน ความคงทน และความสวยงามประกอบกัน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้น การสร้างนวัตกรรมต้นแบบผ้าทอพื้นบ้านที่จะนำไปสู่การอนุรักษ์และสืบทอดให้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นยังคงดำรงตนอยู่ได้ในสังคมทุนนิยมที่วัฒนธรรมได้ถูกทำให้กลายเป็นสินค้า ในอีกทางหนึ่งด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุน ส่งเสริม อนุรักษ์และสืบทอด ภูมิปัญญาผ้าทอ เพื่อให้ภูมิปัญญาเหล่านี้ได้รับการส่งต่อสู่ลูกหลานต่อไป
2. รัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนและส่งเสริมความเข้มแข็ง ของชุมชนในด้านการพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าให้สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน อย่างยั่งยืน
3. รัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการกำหนดแนวนโยบายในการสนับสนุน ส่งเสริมภูมิปัญญาการทอผ้าอย่างเป็นรูปธรรม มีโครงการเข้ามาพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับชุมชนต่อไป

ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อต่อยอดผ้าทอไทยบุรีเชิงสร้างสรรค์ เพื่อเป็นการสร้าง ผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น
2. ควรมีการวิจัยผ้าทอไทยบุรีที่ครอบคลุมทั้งการออกแบบ การบรรจุภัณฑ์ การตลาด ตลอดจนการสร้างเครือข่ายผู้ผลิตและผู้บริโภคให้มีความชัดเจน อันจะสามารถ สร้างรายได้ให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน
3. ควรมีการเพิ่มเติมองค์ความรู้ให้กับชุมชนในด้านวิธีการย้อมสีที่หลากหลาย ที่จะนำไปสู่การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าทออันโดดเด่นและน่าสนใจ
4. ควรมีการศึกษาผ้าทอพื้นบ้านประเภทอื่น ๆ หรือในชุมชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ อื่น ๆ อันจะเป็นการอธิบายความเป็นสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้อย่างรอบด้าน

เอกสารอ้างอิง

- กอบชัย รัฐอุบล และ มานิตย์ โสภค้อ. (2560). เรื่องเล่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการสร้างพลังชุมชนของชาวบรูบ้านท่าล้งและบ้านเวินบึก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 8(ฉบับพิเศษ), 463-480.
- จิตรกร โพธิ์งาม. (2536). โลกทัศน์ของชาวบรู บ้านเวินบึก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทศึกษา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม].
- จรีวรรณ จันทลา และคณะ. (2559). การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์. Veridian E-Journal Silpakorn University, 9(2), 82-98.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2553). แม่น้ำโขง: จากต้าจู-ล้านช้าง-ตนเลรม ถึงก๊วล่อง (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2554). คติชนกับชนชาติไท. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล. (2548). ภูมิปัญญาไทย-ภูมิปัญญาเทศ. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- พนัส ดอกบัว. (2552). เครือญาติข้ามพรมแดนรัฐชาติของกลุ่มชาติพันธุ์บรู บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์และการพัฒนา, คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี].
- พงศ์ธาดา กิรติธธา. (2562). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าขาวม้าสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์: กรณีศึกษากลุ่มผ้าทอพื้นเมืองกำเนตเพชร ตำบลเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเลย. วารสารพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 7(3), 239-248.
- พวงแก้ว พรพิพัฒน์. (2553). เศรษฐกิจสร้างสรรค์. วารสารเศรษฐกิจและสังคม, 47(4), 6-12.
- ยุพา อุทามนตรี. (2539). ประเพณีพิธีกรรมของชาวบรูบ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทศึกษา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม].
- วัฒนะ จุฑะวิภาต. (2555). ผ้าทอกับวิถีชีวิตคนไทย. กรุงเทพฯ: รายงานการวิจัย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

- ศิริพร ณ ถกลาง. (2543). คติชนวิทยา: จากคติชนสู่ชาวบ้านและชาวเมือง. วารสารภาษา
และวรรณคดี, 17(1), 78-94.
- ศิริพร ณ ถกลาง. (2556). “คติชนสร้างสรรค์”: บทปริทัศน์บริบททางสังคมและแนวคิดที่
เกี่ยวข้อง. วารสารอักษรศาสตร์, 42(2), 1-74.
- สมใจ ศรีหาล้า. (2550). กลุ่มชาติพันธุ์ข้า-บรู: การสร้างและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์.
วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง, 3(1), 73-113.
- สุนทร วรหาร และ มานิตย์ โศกค้อ. (2557). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการรักษาสืบทอด
วรรณกรรมพื้นบ้านของชาวยุโรป บ้านเวินบิก อำเภอโขงเจียม จังหวัด
อุบลราชธานี. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานคณะกรรมการวิจัย
แห่งชาติ (วช.).
- เสาวลักษณ์ อนันตศานต์. (2543). ทฤษฎีคติชนและวิธีการศึกษา. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2552). รายงาน
การศึกษาเบื้องต้น เศรษฐกิจสร้างสรรค์ The creative economy,
กรุงเทพฯ: พี.ซี.เพรส.
- อดิน รพีพัฒน์. (2547). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ:
ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณะสุข.
- อาคม เต็มพิทยาไพสิฐ. (2553). กิจกรรมปรับกระบวนทัศน์ของประเทศสู่เศรษฐกิจ
สร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: กระทรวงการต่างประเทศ.
- อิษฎ์ ปักกันต์ธร. (2550). วิถีชีวิตความเชื่อในงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นชาวยุโรป: ศึกษา
เปรียบเทียบชาวยุโรปในพื้นที่จังหวัดหนองคาย มุกดาหาร และอุบลราชธานี
[วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น,
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร].
- Hawkins, J. (2001). The creative economy: how people make money from
ideas. London: Penguin Press.
- Lisk, F. (1985). Popular Participation in Planning for Basic Needs: Concepts,
Methods and Practices. Hants: Gower.

บทวิจารณ์หนังสือ พลเมืองสร้างสื่อ สื่อสร้างพลเมือง

ผู้วิจารณ์: บรรจง บุรินประโคน
สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

E-mail: banjong.b22@gmail.com

มัทนา เจริญวงศ์ เขียน

ข้อมูลหนังสือ: มัทนา เจริญวงศ์. (2562). พลเมืองสร้างสื่อ สื่อสร้างพลเมือง.

นนทบุรี: ภาพพิมพ์

“ไม่ว่าจะชอบหรือไม่ก็ตาม ตอนนี้เราทุกคนคือผู้เฝ้าประตูข่าวสาร
ชีวิตในโลกออนไลน์ของเรากำลังถูกเชื่อมต่อกับชีวิตในโลกจริง เมื่อตัดสินใจว่าจะแชร์ข่าว
หรือไม่ เรากำลังทำงานของบรรณาธิการข่าว เมื่อโพสต์เหตุการณ์ที่ประสบ เรากำลังทำงาน
ของผู้สื่อข่าว”

(Bock, 2016)

หนังสือ “พลเมืองสร้างสื่อ สื่อสร้างพลเมือง” วิถีพลเมืองดิจิทัล และปรากฏการณ์ทางสังคม ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของผู้ใช้สื่อ สื่อ และภูมิทัศน์สื่อ” ผู้เขียน มัทนา เจริญวงศ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยผู้เขียนจบปริญญาตรีจากคณะมนุษยศาสตร์ สาขาการสื่อสารมวลชน เกียรตินิยมอันดับสอง จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และปริญญาโท คณะนิเทศศาสตร์ สาขาวารสารสนเทศ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เคยทำงานที่หนังสือพิมพ์มติชน สถานีโทรทัศน์ไอทีวี ก่อนจะเริ่มต้นชีวิตการเป็นอาจารย์ประจำที่คณะวิทยาการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โดยผู้เขียนมีความสนใจในงานนักข่าวพลเมืองและวารสารศาสตร์ มีความสนใจในพัฒนาการของวารสารศาสตร์สาธารณะและวารสารศาสตร์พลเมืองที่เกิดขึ้นในโลกผ่านเว็บไซต์วารสารศาสตร์พลเมืองและสื่อทางเลือกสม่ำเสมอ ดังจะเห็นได้จากเนื้อความในคำนำหนังสือ “พลเมืองสร้างสื่อ สื่อสร้างพลเมือง” ซึ่งผู้เขียนได้อธิบายถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารกับการดำรงอยู่ของผู้คนในปัจจุบัน

“เรากำลังอาศัยอยู่ในยุคที่ข่าวสารและการสื่อสารเชื่อมต่อกันเป็นโครงข่ายขนาดใหญ่ ไร้ขอบเขตทางภูมิศาสตร์และรัฐชาติ ในแต่ละวันมีผู้คนจำนวนมากผลิตส่งต่อข้อความ ภาพ คลิป ฯลฯ เผยแพร่ลงในโลกออนไลน์จำนวนนับไม่ถ้วน ขั้วยังเกิดขึ้นตลอดเวลา โลกออนไลน์และโลกออฟไลน์ของพลเมืองดิจิทัลจึงแทบจะกลายเป็นโลกเดียวกัน

ในสภาพแวดล้อมเช่นนี้ไม่เพียงแต่สื่อมวลชนที่ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการรายงานและผลิตเนื้อหาข่าวสาร ประชาชนผู้รับสารเองก็กำลังสร้างตำแหน่งแห่งที่ใหม่ ๆ ของตนในภูมิทัศน์สื่อสมัยใหม่เช่นเดียวกัน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารส่งผลให้โลกของข่าวสารไม่ได้จำกัดอยู่ในมือผู้เชี่ยวชาญด้านข่าวสารอย่างสื่อมวลชนอาชีพอีกต่อไป”

(มัทนา เจริญวงศ์, 2562: คำนำ)

หนังสือ “พลเมืองสร้างสื่อ สื่อสร้างพลเมือง” วิถีพลเมืองดิจิทัล และปรากฏการณ์ทางสังคม ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของผู้ใช้สื่อ สื่อ และภูมิทัศน์สื่อ” ของ มัทนา เจริญวงศ์ ได้กล่าวถึงปรากฏการณ์วารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วม (Participatory journalism) และองค์ประกอบที่สำคัญของวารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วม วารสารศาสตร์สาธารณะ และวารสารศาสตร์พลเมือง ซึ่งเราจะเห็นว่าวารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วมจากอดีตและปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงของผู้ใช้สื่อ

สื่อ และภูมิทัศน์ของสื่อ การนำเสนอข่าวของนักข่าวในอดีต จึงมีลักษณะเป็นการนำเสนอผ่าน “การสื่อสารทางเดียว” (One-way Communication) โดยนักข่าวจะเป็นผู้ส่งสาร หรืออาจเรียกว่า วารสารศาสตร์แบบยุค 1.0 ซึ่งต่างจากยุคปัจจุบันที่เป็น “การสื่อสารสองทาง” (Two-way Communication) หรือเรียกว่า วารสารศาสตร์แบบยุค 2.0 เพราะผู้เสพสื่อหรือผู้รับสารได้กลายเป็นผู้ส่งสารหรือนักข่าวไปด้วย

สำหรับหนังสือ “พลเมืองสร้างสื่อ สื่อสร้างพลเมือง” ประกอบไปด้วยเนื้อหา 9 บท โดยมีรายละเอียดดังนี้

เนื้อหาในบทที่ 1 “พลเมืองสร้างสื่อ สื่อสร้างพลเมือง” ผู้เขียนเริ่มต้นจากการบอกเล่าถึงปรากฏการณ์ความเป็นมาของสื่อดิจิทัล โดยการเล่าเรื่องพลเมืองดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงบทบาทของตนจากการเป็นผู้รับสื่อมากลายเป็นผู้ใช้สื่อหรือผู้ส่งสื่อ โดยเปลี่ยนบทบาทสถานะจากการเป็นผู้รับสารมาเป็นผู้ผลิตข่าวสาร การบอกเล่าถึงปรากฏการณ์วารสารศาสตร์ 1.0 สู่ปรากฏการณ์วารสารศาสตร์ 2.0 ซึ่งจาก “ใครคือสื่อ?” สู่ “เราคือสื่อ” จาก “ผู้ชม” (Audience) สู่ “ผู้ใช้” เพื่อกล่าวถึงปัจเจกบุคคลที่เป็นผู้พัวพันในการสื่อสารด้วยวัจนภาษาแบบเผชิญหน้า (Face-to-face verbal communication) ต่อมาจึงมีผู้นำคำนี้มาเรียกผู้บริโภคสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ก่อนกลายเป็นคำเรียกผู้รับสารของสื่อมวลชนโดยทั่วไป กล่าวสำหรับความแตกต่างที่สำคัญระหว่างผู้ชมกับผู้ใช้มี 2 ประการ ได้แก่ 1. ผู้ใช้เป็นผู้กำหนดแบบแผนการใช้สื่อตามความต้องการของตน เกิดพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปของผู้ชมรายการโทรทัศน์จากสถานีกำหนดไว้ตามผังรายการ แต่เทคโนโลยีดิจิทัล ทำให้เนื้อหาในรูปแบบดิจิทัลมีคุณลักษณะเฉพาะ ต่างจากเนื้อหาในสื่อดั้งเดิม ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังนี้ (1) ผู้ใช้เป็นอิสระจากข้อจำกัดด้านเวลา (Freedom from scheduling) ผู้ใช้สามารถเลือกรับและส่งข่าวสารได้ในเวลาที่ต้องการ ไม่จำเป็นต้องรับชมตามเวลาที่กำหนด (2) ผู้ใช้เป็นอิสระจากข้อจำกัดด้านพรมแดน (freedom from geographical boundaries) สามารถรับข้อมูลข่าวสารได้ทั่วโลกในเวลาอันรวดเร็ว 2. ผู้ใช้เป็นผู้มีส่วนร่วม ทั้งนี้ ในบทดังกล่าวผู้เขียนยังได้กล่าวถึง “ผู้ใช้กับภูมิทัศน์สื่อใหม่” โดยในยุควารสารศาสตร์ 2.0 ผู้รับสารปรับเปลี่ยนตนเองมาเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นในการผลิต แบ่งปัน ส่งต่อและแพร่กระจายข่าวสารเป็นวงกว้าง การใช้สื่อของผู้ใช้ จึงมิได้เกิดขึ้นเพราะความต้องการเปิดรับข่าวสารหรือส่งข่าวสารแต่เพียงเท่านั้น แต่ยังเกิดจากคุณลักษณะเฉพาะตัวของสื่อใหม่ที่ทำให้ประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิดของผู้ใช้ กลายเป็นสิ่งสำคัญและถูกบอกเล่าได้ในทันที เช่น การไลฟ์ผ่านเฟซบุ๊ก การถ่ายภาพและ

โพสต์ลงบนอินสตาแกรม ฯลฯ โดยกล่าวได้ว่าขณะนี้สื่อมวลชนมีสถานะเป็นผู้รวบรวมและ
เลือกสรร (Curator) ทั้งยังมีแนวโน้มว่าสถาบันสื่อมวลชนกำลังจะกลายเป็นผู้เฝ้าจับตา
ข่าวสาร (Gatewatching) หรือผู้เฝ้าดูข่าวสาร (Monitor) ที่ปรากฏในเครือข่ายชุมชน
ออนไลน์

เนื้อหาในบทที่ 2 “แนวคิดวารสารศาสตร์มีส่วนร่วม” ผู้เขียนได้แนะนำเกี่ยวกับ
วารสารศาสตร์มีส่วนร่วม และองค์ประกอบที่สำคัญของวารสารศาสตร์มีส่วนร่วม
ข้อวิพากษ์ที่สำคัญต่อวารสารศาสตร์มีส่วนร่วม โดยผู้เขียนได้กล่าวถึงคำนิยามเกี่ยวกับ
วารสารศาสตร์มีส่วนร่วมของเชนีย์ โบว์แมน และคริส วิลลิส ว่า วารสารศาสตร์มีส่วนร่วม
คือ การกระทำของพลเมืองหรือกลุ่มพลเมืองที่แสดงบทบาทอย่างแข็งขันในกระบวนการ
รวบรวม รายงาน วิเคราะห์ และแพร่กระจายข่าวรวมถึงข่าวสาร โดยที่เจตจำนงของการมี
ส่วนร่วมในกระบวนการรายงานข่าว ก็เพื่อให้เกิดข่าวสารที่เสรี เชื่อถือได้ ถูกต้องรอบด้าน
และนำเสนอข่าวสารเกี่ยวข้องกับประชาชน ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมประชาธิปไตยต้องการ
(Bowman & Wills, 2003) และได้กล่าวถึงคำนิยามเกี่ยวกับวารสารศาสตร์มีส่วนร่วม
ของเดวิด โดมิงโก (David Domingo) และคณะ ว่า หมายถึง การที่สื่อมวลชนเปิดโอกาส
ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสื่อสาร โดยที่อำนาจการตัดสินใจยังคงเป็นของสถาบัน
สื่อมวลชน และยังคงพิจารณาวารสารศาสตร์มีส่วนร่วมในฐานะพัฒนาการทาง
ประวัติศาสตร์ของการสื่อสารสาธารณะ (Public communication) ซึ่งเป็นกระบวนการ
สื่อสารที่เกิดขึ้นเมื่อปัจเจกบุคคลและกลุ่มบุคคลเข้าไปร่วมสนทนาในพื้นที่สาธารณะ
(Public sphere) เพื่อสื่อสารไปยังผู้ชมที่เจาะจง วารสารศาสตร์มีส่วนร่วมตามความหมาย
ของเดวิด โดมิงโก จึงหมายถึงการรายงานข่าวร่วมกัน (Collaborative reporting) ระหว่าง
นักข่าวอาชีพและประชาชน แต่ในกระบวนการทำงานนั้นเขาแยกบทบาท “นักข่าวอาชีพ”
(professional journalist) ออกจาก “นักข่าวสมัครเล่น” (Amateur journalist) หรือ
ประชาชนทั่วไปอย่างชัดเจน ผ่านการให้คุณค่านักข่าวอาชีพในฐานะผู้ควบคุม ดูแล และ
มีอำนาจในกระบวนการสื่อสารสาธารณะที่เกิดขึ้น สำหรับองค์ประกอบของวารสารศาสตร์
มีส่วนร่วมมีดังนี้ 1. การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและความคิดระหว่างกลุ่มคนและ
ปัจเจกบุคคลโดยการปฏิสัมพันธ์กัน พูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารร่วมกัน 2. การร่วมมือกัน
จากภาคส่วนต่างๆ และการมีส่วนร่วม และ 3. การแพร่กระจายของข้อมูลข่าวสาร ความรู้
โดยบทดังกล่าวอาจสรุปได้ว่า วารสารศาสตร์มีส่วนร่วม คือ ปรากฏการณ์ทางสังคม
ที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตข่าว ไม่ว่าการมีส่วนร่วมดังกล่าวจะเกิดขึ้น

ในระดับใด อยู่ในพื้นที่สื่อประเภทใด ช่องทางหรือแพลตฟอร์มใด โดยมีเป้าหมาย เพื่อแพร่กระจายส่งต่อข่าวสารที่มีคุณภาพ มีเสรี มีความหลากหลาย เชื่อถือได้ และเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกในสังคม

เนื้อหาในบทที่ 3 “สื่อกับการมีส่วนร่วมทางการสื่อสาร” ในบทนี้ผู้เขียนได้ออกเล่าถึง สื่อมวลชนกับการมีส่วนร่วม : พัฒนาเชิงปรัชญาและแนวคิด ปัจจัยที่สื่อกระแสหลักนำวารสารศาสตร์มีส่วนร่วมมาใช้ในองค์กร และรูปแบบการมีส่วนร่วมในพื้นที่สื่อกระแสหลัก ซึ่งเป็นการขยายเนื้อหาจากบทที่ 2 เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจและข้อถกเถียงเชิงปรัชญาที่ว่าด้วยสื่อมวลชนกับการมีส่วนร่วม การทบทวนความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชน ประชาธิปไตยกับพลเมือง โดยย้อนกลับไปสำรวจประเด็นหลักการนำเสนอความคิดโต้แย้งกันระหว่างวอลเทอร์ ลิปปมันน์ (Walter Lippmann) กับจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) โดย วอลเทอร์ ลิปปมันน์ เชื่อว่า ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองในทุกระดับเป็นแนวคิดที่อุดมคติ ไม่สามารถเกิดขึ้นจริง และเห็นว่ารูปแบบประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสังคมสมัยใหม่ คือ ประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่ประชาชนต้องเลือก “ผู้แทน” ที่มีความรู้เพื่อทำหน้าที่บริหารประเทศและตัดสินใจแทนประชาชน โดยปัจจัยที่สื่อกระแสหลักนำวารสารศาสตร์มีส่วนร่วมมาใช้ในองค์กร เกิดจากปัจจัย 4 ประการ ดังนี้ 1. แรงจูงใจด้านเทคโนโลยี อาจเกิดจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมระหว่างสื่อ กับผู้ใช้สื่อได้ง่ายดายและสะดวกขึ้นกว่าอดีต 2. แรงจูงใจทางการเมืองขององค์กร โดยองค์กรนำวารสารศาสตร์มีส่วนร่วมมาใช้ เพราะต้องการที่จะสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน 3. แรงจูงใจที่เกิดจากอุดมการณ์ทางวารสารศาสตร์ โดยองค์กรนำวารสารศาสตร์มีส่วนร่วมมาใช้ เพราะเห็นว่าเป็นบทบาทหน้าที่ที่พึงปฏิบัติของนักข่าว ในการสนับสนุนพื้นที่สาธารณะ และการมีส่วนร่วมทางการสื่อ และ 4. แรงจูงใจที่เกิดจากเหตุผลความจำเป็นทางเศรษฐกิจ อาจสรุปได้ว่า สื่อมวลชนกับเส้นทางการเป็นผู้สนับสนุน ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะและกระบวนการสื่อสารสาธารณะ เป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดการอภิปรายถกเถียงกันมาอย่างยาวนาน แต่อย่างไรก็ตามวารสารศาสตร์มีส่วนร่วมมาใช้ แม้จะมีทั้งผู้สนับสนุนและผู้คัดค้าน แต่มีสิ่งหนึ่งที่เห็นตรงกันกับผู้เขียนก็คือ “สภาพแวดล้อมในระบบนิเวศวิทยาสื่อปัจจุบันกำลังบีบบังคับทั้งทางตรงและทางอ้อมให้องค์กรสื่อต้องเปิดพื้นที่ของตนให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมมากขึ้น” ทั้งนี้ จะทำให้พื้นที่การมีส่วนร่วมทางการสื่อสารของประชาชนในพื้นที่สื่อกระแสหลักมีแนวโน้มจะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ

เนื้อหาในบทที่ 4 ถึงบทที่ 6 “วารสารศาสตร์สาธารณะ : ปรัชญาและแนวปฏิบัติ”

โดยในบทที่ 4 ผู้เขียนได้บอกเล่าถึง การก่อกำเนิดและการพัฒนาการของวารสารศาสตร์สาธารณะ (Public หรือ Civic Journalism) ประมาณปี 1985-1989 ปรัชญาวารสารศาสตร์สาธารณะ “ความเป็นสาธารณะ” “พื้นที่สาธารณะ” และ “ความเป็นตัวแทน” ความเป็นสาธารณะและพื้นที่สาธารณะ และแนวปฏิบัติของวารสารศาสตร์สาธารณะ อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า “วารสารศาสตร์สาธารณะ” เป็นวารสารศาสตร์ทางเลือก (Alternative journalism) ที่วางตำแหน่งแห่งที่ของตนในฐานะผู้สร้างความเชื่อมโยงระหว่าง การมีส่วนร่วมของประชาชนกับระบบการเมืองโดยไม่ละเลยประสบการณ์ของคนส่วนน้อย หรือผู้ด้อยโอกาส ซึ่งมักถูกกีดกันไม่ได้รับการมีส่วนร่วมทางการเมือง สำหรับบทที่ 5 วารสารศาสตร์สาธารณะกับสื่อสิ่งพิมพ์ในสหรัฐอเมริกา ในบทนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึง เดอะเวอร์จิเนียน-ไพลอต (The Virginian-pilot) ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์รายวันขนาดใหญ่ที่สุดในรัฐเวอร์จิเนีย สหรัฐอเมริกา ก่อตั้งในปี 1865 และชาวนามอริงนิงนิวส์ (Savannah Morning News) ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์รายวันอีกหัวหนึ่งในชาวานาเมืองเก่าแก่ที่สุดในรัฐเวอร์จิเนีย สหรัฐอเมริกา โดยก่อตั้งขึ้นในปี 1850 โดยในบทนี้กล่าวถึง นสพ.กับพื้นที่ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ชาวานามอริงนิงนิวส์ จากโครงการวารสารศาสตร์สาธารณะ สู่สก็ูปข่าว บทเรียนจากเดอะเวอร์จิเนียน-ไพลอตถึงชาวานามอริงนิงนิวส์ และปัจจัย ความสำเร็จของวารสารศาสตร์สาธารณะ สรุปได้ว่า การถอดบทเรียนจากกรณีศึกษาดังกล่าว ทำให้เข้าใจในหลักการ แนวทางและเป้าหมายของวารสารศาสตร์สาธารณะของบรรณาธิการ และนักข่าว รวมถึงการตระหนักในประโยชน์และคุณค่าของวารสารศาสตร์สาธารณะ ที่มีต่อการสร้างการมีส่วนร่วมในชีวิตสาธารณะของประชาชน สำหรับบทที่ 6 ในบทนี้ ผู้เขียนได้บอกเล่าถึงบทบาทของสื่อสาธารณะไทย คือ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ซึ่งเป็นองค์กรสื่อสาธารณะแห่งแรกและแห่งเดียวของประเทศไทย กล่าวคือ ไทยพีบีเอส บนเส้นทางวารสารศาสตร์สาธารณะ ไทยพีบีเอสกับการกิจสร้างและสนับสนุนพื้นที่ สาธารณะ “พื้นที่สาธารณะในสื่อ” “พื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพ” ไทยพีบีเอสกับการกิจ สร้างการมีส่วนร่วมทางการสื่อสาร ฯลฯ อาจสรุปได้ว่า สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ได้นำเอา แนวทางวารสารศาสตร์สาธารณะมาใช้เป็นแนวปฏิบัติ โดยมีแนวนโยบายการทำงาน ในฐานะสื่อสาธารณะเป็นกรอบใหญ่ในการดำเนินงาน ทั้งนี้ ตามเนื้อหาที่กล่าวข้างต้น จะพบว่าผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราวของวารสารศาสตร์สาธารณะทั้งในแง่ทฤษฎีและ ภาควิชาปฏิบัติ โดยมีการยกเอาตัวอย่างกรณีศึกษาที่เกิดขึ้นกับวงการสื่อวารสารศาสตร์

สาธารณะในสหรัฐอเมริกา ในฐานะประเทศต้นแบบวารสารศาสตร์สาธารณะ ผ่านการนำเอาวารสารศาสตร์สาธารณะไปใช้ในการรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์ชุมชนอย่างเดอะเวอร์จิเนียน-โพลท และชวานามอร์นิงนิวส์ และสำหรับกรณีศึกษาในประเทศไทย ผู้เขียนได้กล่าวถึงกำเนิดและพัฒนาการของวารสารศาสตร์สาธารณะในประเทศไทย การดำเนินงานของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ตลอดจนการรับเอาแนวนโยบายการทำงานในฐานะสื่อสาธารณะเป็นกรอบใหญ่ในการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เนื้อหาในบทที่ 7 ถึงบทที่ 9 “วารสารศาสตร์พลเมือง : แนวคิด พัฒนาการ และการสนับสนุนพลังชุมชน” โดยในบทที่ 7 ผู้เขียนได้บอกเล่าถึง นิยามความหมายของวารสารศาสตร์พลเมือง (Citizen journalism) ปรากฏการณ์ที่ประชาชนทั่วไปอาศัยเทคโนโลยีและเครื่องมือการสื่อสารรายงานข่าวสารที่เป็นข้อเท็จจริงและมีประโยชน์แก่สมาชิกในสังคม ในรูปแบบคลิปวิดีโอ ข้อความ เสียง ภาพนิ่ง ฯลฯ ความเป็นมาของวารสารศาสตร์พลเมือง พลเมืองสื่อกับการสร้างความเปลี่ยนแปลง ฯลฯ อาจสรุปได้ว่า ในบทนี้ ผู้เขียนได้นำเสนอปรากฏการณ์ทางสังคมที่ประชาชนนำเอาความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารมาช่วยในกระบวนการรวบรวม รายงาน และเผยแพร่กระจายข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนของตน เรื่องราวที่เป็นประโยชน์แก่สังคมในวงกว้าง สำหรับบทที่ 8 “ตัวตนและข้อถกเถียงต่อนักข่าวพลเมือง” ในบทนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึง นักข่าวพลเมือง เขาคือใคร ข้อถกเถียงต่อวารสารศาสตร์พลเมือง และนักข่าวพลเมือง การพัฒนาคุณภาพของวารสารศาสตร์พลเมือง ซึ่งกล่าวได้ว่าในบทนี้ผู้เขียนได้นำเสนอ 3 ประเด็นสำคัญหลัก คือ ความหมายของนักข่าวพลเมือง ข้อวิพากษ์ที่สำคัญต่อวารสารศาสตร์พลเมือง และสุดท้ายข้อเสนอเพื่อการนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพของวารสารศาสตร์พลเมือง ในบทสุดท้าย บทที่ 9 “ปรากฏการณ์วารสารศาสตร์พลเมือง : กรณีศึกษาจากต่างประเทศ” ในบทสุดท้ายผู้เขียนได้กล่าวถึงวารสารศาสตร์พลเมืองกรณีศึกษาจากต่างประเทศ อาทิ จีน : วารสารศาสตร์พลเมืองภายใต้การเมืองแบบรวมศูนย์อำนาจ พม่า : วารสารศาสตร์พลเมืองในฐานะกลไกต่อสู้เพื่อเสรีภาพของสื่อและเสรีภาพของประชาชน ญี่ปุ่น : บทเรียนความล้มเหลวของวารสารศาสตร์พลเมือง ตุรกีและอียิปต์ : วารสารศาสตร์พลเมืองกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง (อาหรับสปริง) และบทบาทวารสารศาสตร์พลเมือง โดยในบทนี้อาจสรุปได้ว่า ผู้เขียนได้นำเสนอผลการสำรวจปรากฏการณ์การรายงานข่าวโดยประชาชน ซึ่งสะท้อนถึงบริบททางสังคม การเมือง เศรษฐกิจที่กระตุ้นให้เกิดวารสารศาสตร์พลเมือง ตลอดจนปัจจัยสิ่งแวดล้อมการทำงานของนักข่าวพลเมือง

โดยการนำเสนอผ่านกรณีศึกษา จีน พม่า ตุนิเซียและอียิปต์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวารสารศาสตร์พลเมืองในบทบาทที่หลากหลาย ได้แก่ พื้นที่สาธารณะทางการเมืองของประชาชน ความสำคัญของเทคโนโลยีเชิงการเมือง (Technology as politics) รวมถึงเครื่องมือ ช่องทางการสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข่าวสาร และกลไกเสริมสร้างการเมืองภาคพลเมืองของประชาชน สำหรับกรณีศึกษาในประเทศญี่ปุ่น ถือเป็นบทเรียนที่สะท้อนถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จ และการยอมรับวารสารศาสตร์พลเมือง บทบาทของวารสารศาสตร์พลเมืองต่อประชาชนและสังคม กล่าวได้ว่า วารสารศาสตร์พลเมืองเป็นปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นโดยมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้ 1) ประชาชนมีความต้องการจะสื่อสาร 2) ประชาชนมีเรื่องจะสื่อสาร และ 3) ประชาชนมีเครื่องมือและช่องทางในการสื่อสาร

หนังสือ “พลเมืองสร้างสื่อ สื่อสร้างพลเมือง” วิถีพลเมืองดิจิทัล และปรากฏการณ์ทางสังคม ทามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของผู้ใช้สื่อ สื่อ และภูมิทัศน์สื่อ” ทำให้เราได้ตระหนักและรับรู้ ว่า ความเป็นวารสารศาสตร์กับพลเมือง ซึ่งก็คือประชาชน ผู้รับและส่งสื่อ รวมถึงเป็นผู้ผลิตสร้างสื่อ ต่างมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างมีนัยยะสำคัญ ดังคำกล่าวของ สมเกียรติ จันทรสีมา ผู้อำนวยการสำนักเครือข่ายสื่อสารธารณะ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ที่เขียนไว้ในคำนิยามว่า “การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดและส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์สื่อที่สุด อาจไม่ใช่เทคโนโลยี แต่มาจากพลเมืองผู้ใช้สื่อเอง เพราะขณะที่พลเมืองสร้างสื่อ สื่อก็สร้างพลเมืองด้วยเช่นกัน”

ข้อกำหนดการเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัย เพื่อตีพิมพ์ในวารสารมนุษยกับสังคม

1. เป็นบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ พร้อมบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยมีขอบเขตเนื้อหาด้านมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ได้แก่ 1) อักษรศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2) ภาษาและภาษาศาสตร์ 3) ประวัติศาสตร์และปรัชญาแห่งศาสตร์ความรู้ 4) การพัฒนา และ 5) วัฒนธรรมศึกษา
2. ระบุชื่อบทความ และชื่อ-นามสกุลจริง พร้อมวุฒิการศึกษา ตำแหน่ง สถานที่ทำงานและอีเมลของผู้เขียนบทความอย่างชัดเจน เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
3. บทความมีความยาวของต้นฉบับไม่เกิน 15 หน้าตามรูปแบบที่วารสารฯ กำหนด
4. บทความที่ส่งเข้ารับการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารฯ ต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์ที่ไหนมาก่อนและไม่ส่งต้นฉบับบทความซ้ำซ้อนกับวารสารอื่นในช่วงเวลาเดียวกันกับที่เสนอต่อวารสารมนุษยกับสังคม
5. การอ้างอิงให้ใช้วิธีการอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหา โดยวงเล็บเฉพาะชื่อ-สกุลผู้แต่ง และปีที่พิมพ์ ต่อท้ายข้อความที่ต้องการอ้าง (ชื่อ-สกุล ผู้แต่ง, ปีที่พิมพ์) หรือการอ้างชื่อผู้แต่งก่อนข้อความอ้างอิง ให้วงเล็บหลังชื่อ-สกุลผู้แต่ง และปีที่พิมพ์ ดังนี้ ชื่อ-สกุลผู้แต่ง (ปีที่พิมพ์) ต่อด้วยข้อความที่อ้างอิง
6. รูปแบบการเขียนอ้างอิงตามรูปแบบที่วารสารกำหนด
7. ตัวอักษรและรูปแบบการพิมพ์ตามรูปแบบที่วารสารกำหนด มีลักษณะดังนี้

รายการ	ลักษณะตัวอักษร	รูปแบบการพิมพ์	ขนาดตัวอักษร
ชื่อบทความ	เน้น	กึ่งกลาง	18
ชื่อผู้แต่ง	ปกติ	กึ่งกลาง	13
บทคัดย่อ	เน้น	ชิดซ้าย	16
หัวข้อแบ่งตอน	เน้น	ชิดซ้าย	16
หัวข้อย่อย	เน้น	ใช้หมายเลขกำกับ	16
เนื้อหาบทความ	ปกติ	-	16
ข้อความในตาราง	ปกติ	-	14
ข้อความอ้างอิง	เอน	-	14
เอกสารอ้างอิง	เน้น	ชิดซ้าย	16

จริยธรรมการตีพิมพ์ผลงาน

บทบาทและหน้าที่ของผู้เขียนบทความ

1. บทความต้องไม่คัดลอกผลงานของผู้อื่น
2. ผู้เขียนต้องอ้างอิงผลงานของผู้อื่น หากมีการนำผลงานเหล่านั้นมาใช้ในบทความของตนเอง เช่น รูปภาพ ตาราง เป็นต้น
3. ผู้เขียนต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการเอกสารอ้างอิง ทั้งในแง่ของรูปแบบและเนื้อหา
4. ผู้เขียนบทความจะต้องปรับบทความตามรูปแบบและขนาดตัวอักษรตามแบบฟอร์ม (Template) ของวารสารมนุษย์กับสังคม
5. ผู้เขียนที่มีชื่อปรากฏในบทความทุกคนต้องเป็นผู้ที่มีส่วนในการดำเนินการบทความจริง
6. ผู้เขียนต้องระบุแหล่งทุนที่สนับสนุนในการทำวิจัยนี้ และ/หรือหากมีผลประโยชน์ทับซ้อน จะต้องระบุในบทความอย่างชัดเจน และแจ้งให้กองบรรณาธิการวารสารมนุษย์กับสังคมทราบ
7. ผู้เขียนต้องไม่นำเอกสารวิชาการที่ไม่ได้อ่านมาอ้างอิงหรือใส่ไว้ในเอกสารอ้างอิง
8. การกล่าวขอบคุณผู้มีส่วนช่วยเหลือในกิตติกรรมประกาศนั้น หากสามารถทำได้ ผู้เขียนบทความต้องขออนุญาตจากผู้ที่เกี่ยวข้องจะขอบคุณเสียก่อน
9. ในบทความผู้เขียนจะต้องไม่รายงานข้อมูลที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างข้อมูลเท็จ หรือการปลอมแปลง บิดเบือน รวมไปถึงการตกแต่งหรือเลือกแสดงข้อมูลเฉพาะที่สอดคล้องกับข้อสรุป
10. กรณีที่ผลงานเป็นการศึกษาวิจัยและทำการทดลองในคนหรือสัตว์ทดลอง โดยการทดลองในคนอาจส่งผลกระทบต่อศักดิ์ศรี สิทธิ ความปลอดภัย และสุขภาวะของคน ขอให้แนบหนังสือรับรองจริยธรรมจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์หรือสัตว์ทดลอง ทั้งนี้ การอนุมัติให้ลงตีพิมพ์ขึ้นอยู่กับพิจารณาจากกองบรรณาธิการวารสารมนุษย์กับสังคมถือเป็นที่สุด

บทบาทและหน้าที่ของบรรณาธิการวารสาร

1. บรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาคุณภาพของบทความ เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารที่ตนรับผิดชอบ และไม่ตีพิมพ์บทความที่เคยตีพิมพ์ที่อื่นมาแล้ว
2. บรรณาธิการต้องไม่เปิดเผยข้อมูลของผู้เขียนและผู้ประเมินบทความแก่บุคคลอื่น ๆ
3. บรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิจัยที่มีระเบียบวิธีวิจัยที่ถูกต้องและให้ผลที่น่าเชื่อถือ โดยนำผลของการวิจัยมาเป็นตัวชี้แนะว่า สมควรตีพิมพ์เผยแพร่หรือไม่
4. บรรณาธิการต้องไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้เขียนและผู้ประเมิน
5. บรรณาธิการต้องมีการตรวจสอบบทความในด้านการคัดลอกผลงานผู้อื่น (Plagiarism) อย่างจริงจัง

บทบาทและหน้าที่ของผู้ประเมินบทความ

1. ผู้ประเมินบทความต้องไม่เปิดเผยข้อมูลในบทความแก่บุคคลอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ
2. หากผู้ประเมินบทความมีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้เขียนผู้ประเมินบทความ จะต้องแจ้งให้บรรณาธิการวารสารทราบและปฏิเสธการประเมินบทความนั้น ๆ
3. ผู้ประเมินบทความต้องรับประเมินบทความเฉพาะสาขาวิชาที่ตนมีความเชี่ยวชาญ และหากมีส่วนใดของบทความที่มีความเหมือนกัน หรือซ้ำซ้อนกับผลงานชิ้นอื่น ผู้ประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบ

บทลงโทษการคัดลอกผลงานหรือส่งผลงานซ้ำซ้อนกับวารสารอื่น

หากกองบรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์กับสังคมตรวจพบการคัดลอกผลงานของผู้อื่นหรือตนเองโดยมิชอบ หรือมีการปลอมแปลงข้อมูลของผู้อื่นหรือตนเองโดยมิชอบ บทความนั้นจะต้องถูกระงับการประเมินและถูกถอดถอนบทความ ทั้งนี้ กองบรรณาธิการจะติดต่อผู้เขียนเพื่อแจ้งปฏิเสธการตีพิมพ์ และผู้เขียนบทความต้องได้รับบทลงโทษที่ทางวารสารฯ กำหนดดังนี้

1) ผู้เขียนที่กระทำผิดจริยธรรมการส่งผลงานตีพิมพ์ จะถูกถอดถอนบทความนั้นโดยบรรณาธิการวารสารฯ จะดำเนินการถอดถอนบทความได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้เขียน ซึ่งถือเป็นสิทธิและความรับผิดชอบต่อบทความของบรรณาธิการ

2) ผู้เขียนที่กระทำผิดจริยธรรมการส่งผลงานตีพิมพ์ จะถูกระงับการส่งผลงานในวารสารมนุษยศาสตร์กับสังคมเป็นระยะเวลา 3 ปี นับตั้งแต่กองบรรณาธิการวารสารฯ ตรวจพบกระทำผิดจริยธรรมการส่งผลงานตีพิมพ์

3) กองบรรณาธิการวารสารฯ จะดำเนินการทำหนังสือแจ้งข้อมูลการกระทำผิดจริยธรรมการส่งผลงานตีพิมพ์ไปยังต้นสังกัดของผู้เขียน เพื่อให้ผู้บังคับบัญชาลงโทษตามสมควร

Note:

Note: